

-DOSYA-
YOKSULLUK

SUNUŞ

ÖNDER KULAK, ULAŞ KARADAĞ, SİBEL KİBAR

**YOKSULLUK SORUNU İÇİN
HEGEL'İN SİSTEMİNE İÇKİN BİR ÇÖZÜMÜN İMKÂNI**
SEDA AKAY ATASOY

**SİNGER'İN MUTLAK YOKSULLUĞUN ÇÖZÜMÜNE YAKLAŞIMINDA
SORUMLULUK VE HAKLAR SORUNU**
NUREVŞAN MARŞ

**YOKSULLUK VE SUÇ:
CEZA ADALETİ ÜZERİNE SINIFSAK BİR DEĞERLENDİRME**
VOLKAN MAVİŞ

**YOKSULLUĞUN GENEOLJİSİNİ DÜŞÜNMEK:
ANTROPOLOJİK-POLİTİK BİR TARİH OKUMASI**
İ. UĞUR ESGÜN

**YOKSULLARI HESAPLAMAK:
DÜNYA YOKSULLUK İSTATİSTİKLERİ HAKKINDAKİ GERÇEK**
SANJAY G. REDDY (ÇEV. SİBEL KİBAR)

**YOKSULLUK VE GÖÇ:
TÜRKİYE'DEKİ MÜLTECİLERİN HUKUK DENEYİMLERİ
ÜZERİNE BİR SÖYLEŞİ**
ULAŞ KARADAĞ, AYŞEGÜL KARPUZ, DUYGU İNEGÖLLÜ

-AÇIK DEFTER-

PSİKANALİTİK PSİKOSOMATİK
CLAUDE SMADJA (ÇEV. BETÜL SAĞLAM TOPAL)

**DİJİTAL BEŞİKTEN SANAL MEZARA
GERÇEK-SANAL DÜNYADAKİ ETİK SORUNLAR**
TAMÁS BOKOR (ÇEV. HEDİYE AYDOĞAN)

MAĞARA İNSANI: MİCHEL SİFFRE'LE RÖPORTAJ
JOSHUE FOER, MİCHEL SİFFRE (ÇEV. ECE SARAÇOĞLU)

**ÇAĞDAŞ YURTTAŞLIĞIN İNŞASINDA
ÖZGÜRLÜK SORUNU VE HEGEL(KİTAP DEĞERLENDİRMESİ)**
ÇAĞATAY ŞAHİN

**EDİTÖRLER:
ÖNDER KULAK, ULAŞ KARADAĞ, SİBEL KİBAR**

ViraVerita E-Dergi

ISSN:2149-3081

sayı:14

Güz 2021

ViraVerita E-Journal

ISSN:2149-3081

No:14

Fall 2021

www.viraverita.org/e-dergi/14

viraverita_dergi@viraverita.org

SAYI 14-GÜZ 2021/NO 14-AUTUMN 2021

YOKSULLUK POVERTY

Sayı Editörleri / Volume Editors

Önder KULAK, Ulaş KARADAĞ, Sibel KİBAR

ISSN:2149-3081

ViraVerita E-dergi

Yayınlanma Periyodu: Yılda iki

Sahibi ve Yazı İşleri Sorumlusu: Çetin Türkyılmaz

Yayın Dili: Türkçe, İngilizce

ViraVerita E-journal

Publication Period: Twice a year

Owner: Çetin Türkyılmaz

Publication Language: Turkish, English

DergiPark: <http://dergipark.gov.tr/viraverita>

Web Site: <http://viraverita.org/e-dergi>

ViraVerita E-dergi www.viraverita.org sitesindeki içerikten farklı olarak hakemler tarafından değerlendirilen yazılara yer verilen ve yılda iki kere yayınlanan süreli bir akademik dergidir. ViraVerita Hakemli E-dergi'ye gönderilen yazıların yayınlanıp yayınlanmayacağı sayı editörleri tarafından belirlenen en az iki hakemin hazırladığı raporların sonucuna göre kararlaştırılır.

2015 yılında yayın hayatına başlayan hakemli ViraVerita E-Dergi felsefe ve sosyalbilimler alanından disiplinlerarası konuları ele alan makaleler yayınlamaktadır. Dergi, 2018 yılından beri **Philosophers Index** ve **Copernicus Index**'te, 2016 yılından beri **Asos Index**'te taranmaktadır.

ViraVerita e-journal is a bi-annual academic journal which is separate from the general content of ViraVerita web site www.viraverita.org. The publication process is determined by reports of reviewers who are assigned by editors of each issue.

Peer-reviewed ViraVerita E-journal, which began its publishing life in 2015, is published as themed issues that deploy interdisciplinary discussion contexts from philosophy and social sciences. ViraVerita E-journal was accepted for inclusion in *The Philosopher's Index* and *Index Copernicus International* in 2018 and it is also indexed in *Asos Index* since 2016.

[Yayın Kurulu]

[Editorial Board]

Alican Abut (Başkent University, Law)

Çağla Karabağ (Hacettepe University, Communication)

Çetin Türkyılmaz (Hacettepe University, Philosophy)

Ezgi Demir Oralgöl (Hacettepe University, Philosophy)

Ezgi Ece Çelik (Dokuz Eylül University, Philosophy)

Gözde Kiral Uçar (Canakkale Onsekiz Mart University, Psychology)

Gülben Salman (Ankara University, Philosophy)

Gülçin Ayıtgu (Adıyaman University, Philosophy)

İlkay Özküralpli (Arel University, Sociology)

Meriç Kükrer (Suleyman Demirel University, Sociology)

M. Murat Öngel (TOBB University of Economics and Technology, Law)

Nisan Kuyucu (Independent Researcher)

Önder Kulak (Independent Researcher and Writer)

Özgür Uçar (Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg, Philosophy)

S. Kerem Aslan (Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn, Philosophy)

Serhat Celâl Birdal (Ankara Hacı Bayram Veli University, Political Sci. & Public Administration)

Sibel Kibar Kavuş (Kastamonu University, Philosophy)

Sinem Önem (Lille University, Philosophy)

Şeyma Sağdıç (Inonu University, Law)

Toros Güneş Esgün (Hacettepe University, Philosophy)

Ulaş Karadağ (Inonu University, Law)

Umut Şah (European University of Lefke, Psychology)

Yasin Durak (Independent Researcher and Writer)

[Bilimsel Danışma Kurulu]

[Scientific Advisory Board]

Ahmet Murat Aytac

Independent Researcher and Writer

Alev Özkazanç

St. Antony College Oxford University,
Political Science and Gender Studies

Aslı Yazıcı Yakın

Emeritus

Aysel Kayaoğlu

Anadolu University, Communication

Ayşe Öncü

Sabancı University, Arts and Social Sciences

Cemal Bali Akal

Bilgi University, Law

Corry Shores

METU, Philosophy

Derya Hasta

Ankara University, Psychology

Devrim Sezer

İzmir Ekonomi University,

Political Science and International Relations

Elif Çırakman

METU, Philosophy

Emek Çaylı Rahte

Hacettepe University,

Communication

Gülce Başer

Writer

Gülriz Uygur

Ankara University, Law

Gülsüm Depeli

Hacettepe University, Communication

Hakan Ergül

University College London

Hasan Bülent Gözkan

Mimar Sinan Fine Arts University,
Philosophy

Kerem Altıparmak

Independent Researcher and Writer

Larry D. White

TOBB ETU, Law

Melek Göregenli

Independent Researcher and Writer

Meltem Ahıska

Boğaziçi University, Sociology

Meral Gezici Yalçın

Abant İzzet Baysal University, Psychology

Necmiye Alpay

Writer

Nilgün Toker

Independent Researcher and Writer

Özgür Soysal

Ege University, Philosophy

Sedat Işıklı

Hacettepe University, Psychology

Shane Brennan

American University in Dubai, Cultural Studies

Sibel Özbudun

Emeritus and Writer

Simten Coşar

Emeritus

Tülin Bumin

Galatasaray University, Philosophy

Türkan Yalçın

Ankara University, Law

Yücel Demirer

Independent Researcher and Writer

[İçindekiler]

[Contents]

– 1 –

(Editorial/Editorial)

Sunuş

Preface

Önder KULAK, Ulaş KARADAĞ, Sibel KİBAR

– 7 –

(Araştırma Makalesi/Research Article)

Yoksulluk Sorunu İçin Hegel'in Sistemine İçkin Bir Çözümün İmkânı

*The Possibility of a Solution Immanent to Hegel's Philosophical System to
the Problem of Poverty*

Seda AKAY ATASOY

– 39 –

(Araştırma Makalesi/Research Article)

**Singer'in Mutlak Yoksulluğun Çözümüne Yaklaşımında Sorumluluk ve Haklar
Sorunu**

*Problem of Responsibility and Rights in Singer's Approach to the Solution of
Absolute Poverty*

Nurevşan MARŞ

– 55 –

(Araştırma Makalesi/Research Article)

Yoksulluk ve Suç: Ceza Adaleti Üzerine Sınıfsal Bir Değerlendirme

Poverty and Crime: A Class Based Review of Criminal Justice

Volkan MAVİŞ

[İçindekiler]

[Contents]

– 76 –

(Diğer/Other)

Yoksulluğun Geneolojisini Düşünmek: Antropolojik-Politik Bir Tarih Okuması
Thinking the Geneology of Poverty: An Anthropological-Political History Reading

İ. Uğur ESGÜN

– 113 –

(Çeviri/Translation)

Yoksulları Hesaplamak: Dünya Yoksulluk İstatistikleri Hakkındaki Gerçek
Counting the Poor: The Truth About World Poverty Statistics

Sanjay G. REDDY (Çev. Sibel KİBAR)

– 127 –

(Söyleşi/Interview)

Yoksulluk ve Göç: Türkiye'deki Mültecilerin Hukuk Deneyimleri Üzerine Bir Söyleşi
Poverty and Migration: An Interview on the Legal Experiences of Refugees in Turkey

Ulaş KARADAĞ, Ayşegül KARPUZ, Duygu İNEGÖLLÜ

AÇIK DEFTER/OPEN BOOK

– 143 –

(Çeviri/Translation)

Psikanalitik Psikosomatik

Psychoanalytic Psychosomatics

Claude SMADJA (Çev. Betül SAĞLAM TOPAL)

[İçindekiler]

[Contents]

– 157 –

(Çeviri/Translation)

Dijital Beşikten Sanal Mezara Gerçek-Sanal Dünyadaki Etik Sorunlar

From Digital Cradle to Virtual Grave Ethical Challenges in the Real-Virtual World

Tamás BOKOR (Çev. Hediye AYDOĞAN)

– 167 –

(Çeviri/Translation)

Mağara İnsanı: Michel Siffre'le Röportaj

Caveman: An Interview with Michel Siffre

Joshua FOER, Michel SIFFRE (Çev. Ece SARAÇOĞLU)

– 177 –

(Kitap İncelemesi/Book Review)

Çağdaş Yurttaşlığın İnşasında Özgürlük Sorunu ve Hegel

Hegel and the Matter of Freedom in the Formation of Modern Citizenship

Çağatay ŞAHİN

[Yayın İlkeleri]

[Publication Principles]

- 1. Amaç ve Kapsam:** ViraVerita: Uluslararası Disiplinlerarası Karşılaşmalar Dergisi felsefe, psikoloji, hukuk, sosyoloji, antropoloji, iletişim, tarih, siyasal bilimler, uluslararası ilişkiler alanlarında özgün bilimsel makaleleri yayınlamayı amaçlayan uluslararası indekslerde taranan (Philosopher's Index ve Index Copernicus) hakemli akademik bir dergidir.
- 2. Yayın Platformu:** ViraVerita elektronik bir dergidir. Derginin basılı hali bulunmamaktadır.
- 3. Yayın Sıklığı:** ViraVerita yılda iki kez (Bahar/Güz) yayımlanmaktadır. Bahar Sayısı 1-20 Haziran tarihleri arasında, Güz sayıları 1-20 Aralık tarihleri arasında yayımlanmaktadır. Bahar sayısı için makale teslimi en geç 15 Şubat'a kadar, Güz sayısı için makale teslimi en geç 15 Ağustos'a kadar yapılmalıdır. ViraVerita her sayıda bir dosya konusu ilan etmekte ve ilgili makalelere çağrı yapmaktadır fakat her sayıda dosya-dışı makalelerin kabulüne de açıktır.
- 4. İçerik:** ViraVerita'ya değerlendirilmek üzere gönderilen makalelerden yalnızca araştırma makaleleri değerlendirilmeye alınmaktadır. Bu makalelerin daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış, yayıma kabul edilmemiş ve yayımlanmak üzere başka bir dergiye gönderilmemiş olması gerekmektedir.
- 5. Yayın Etiği:** Çalışmaların bilimsel, etik ve hukuki sorumluluğu yazar(lar)a aittir. Yazar(lar) akademik etik ilkeleri dikkate almalı ve çalışmalarını bu ilkeler doğrultusunda hazırlamalıdır. Dergiye gönderilen çalışmaların Turnitin Programı aracılığıyla özgünlük denetimi yapılacaktır.
- 6. Dil:** ViraVerita'nın yayım dili Türkçe ve İngilizce'dir.
- 7. Yazım Kuralları:** Yazılar, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/viraverita/writing-rules> adresinden ilan edilen yazım kurallarına uygun şekilde yazılmalıdır. Yazılar 3000-8000 kelime arasında olmalı, 100-250 kelimedenden oluşan Türkçe ve İngilizce özetlere, özetlerin altında 5 anahtar kelimeye ve metnin sonunda kaynakçaya sahip olmalıdır. Dergiye gönderilecek çalışmalar referans sistemi, dipnot gösterme biçimi ve kaynakça düzeni bakımından American Psychological Association (APA) 6.0 stiline uygun olarak hazırlanmalıdır.
- 8. Başvuru:** Değerlendirilmesi istenen akademik makaleler, DERGİPARK online dergi sistemi üzerinden, <http://dergipark.gov.tr/viraverita> adresinden gönderilmelidir. Makale sürecinin tümü kullanıcı adı ve şifrenizle gireceğiniz online dergi sistemi üzerinden sürdürülmektedir. Yayımlanmak üzere dergiye gönderilen makaleler ile birlikte yazar(lar)ın adı ve soyadı, unvanı, kurum ve elektronik posta adresi gibi iletişim bilgileri online sisteme girilmelidir. Yazar(lar)la ilgili bilgiler metin içerisinden çift-kör hakem sürecine hazırlık için çıkartılmalıdır. Ayrıca, yazar(lar) ilişkili kişisel bilgiler, Word dosyasından da silinmiş olmalıdır. (Yazar Bilgilerinin silinmesi için "Özellikler" seçeneğine MS Word'ün "dosya" bölümünden ulaşılabilir).
- 9. Makale Değerlendirme Süreci:** Dergiye gönderilen çalışmaların değerlendirilmesinde çift-kör hakem süreci yürütülmektedir. Hakemlerin kimlikleri hakkında yazar(lar)a, yazar(lar)ın kimlikleri hakkındaysa hakemlere bilgi verilmez. Yazılar öncelikle, içerik ve yazım/referans kuralları açısından sayı editörleri tarafından çift-kör hakem süreci başlatılmadan incelenir. Dilbilgisi ve yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmamış çalışmalar, hakem değerlendirme sürecine alınmayıp ya gözden geçirilip düzeltilmesi önerisiyle yazar(lar)a geri gönderilecektir ya da doğrudan reddedilecektir. Hakeme gönderilmesi uygun görülen makaleler konunun uzmanı olan iki hakem tarafından değerlendirilir. Hakemlerden birinin olumsuz, diğerinin olumlu görüş bildirmesi durumunda makale üçüncü hakeme gönderilir. Makalenin yayımlanabilmesi için iki hakemin de olumlu görüş bildirmesi gereklidir. Üçüncü hakemden gelecek görüşe göre de editörler makalenin yayınlanıp yayınlanmayacağına kendi değerlendirmesine göre karar verir. Çift-kör hakem süreci ortalama iki ay sürmektedir. Hakemlerin düzeltme istemesi durumunda, yazar(lar) bu durum hakkında bilgilendirilir, ve yazar(lar)ın gerekli düzeltmeleri iki hafta içinde tamamlayarak editörlere geri göndermesi gerekmektedir.
- 10. Yayımlanan yazıların yayın hakları** ViraVerita: Uluslararası Disiplinlerarası Karşılaşmalar Dergisi'ne aittir ve yazılar için telif ücreti ödenmez. Yazıların başka bir yerde yayımlanması için ViraVerita E-Dergi'den izin almak gerekmektedir; ancak yazılardan kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. ViraVerita: Uluslararası Disiplinlerarası Karşılaşmalar Dergisi'nde yayımlanmış yazılarda yer alan görüş ve ifadelerden yazarlar sorumludur.

[Yayın İlkeleri]

[Publication Principles]

1. Aim and Scope: ViraVerita International Interdisciplinary Encounters Journal is a peer-reviewed academic journal internationally indexed (Philosopher's Index and Index Copernicus) and aims to publish genuine scientific articles in the fields of philosophy, psychology, law, sociology, anthropology, communication, history, political sciences and international relations.

2. Medium of Publishing: ViraVerita is an electronic journal. No printed version.

3. Frequency of Publication: ViraVerita is a biannual journal (Spring and Autumn). Spring volumes are published between June 1 and June 20 and Autumn volumes are published between December 1 and December 20 latest. Submissions for the Spring should be submitted by February 15 latest and submissions for the Autumn should be submitted by August 15 latest. ViraVerita invites submissions in relation to special theme issues announced for each issue but it also invites open-theme articles.

4. Content: Only research articles are accepted for the review process. The articles should not be published before, not be accepted for the publication by another journal and not be sent simultaneously for the review process to another journal.

5. Publication Ethics: The scientific, ethical and legal responsibility regarding the articles belongs to the author/authors. Author(s) should consider the academic ethical principles and prepare their work obeying to these principles. Articles' authenticity check will be conducted by Turn-it-in Program.

6. Language: ViraVerita accepts submissions in Turkish and English.

7. Instructions for Authors: The articles should be written in accordance with the guideline announced at this web page: <https://dergipark.org.tr/en/pub/viraverita/writing-rules>. The articles should be within the range of 3000-8000 words, should include abstracts in Turkish and in English between 100 and 250 words with 5 keywords indicated just below, and should have a Bibliography at the end. The articles should be prepared in accordance with the American Psychological Association (APA) 6.0 style in terms of reference system, format of footnotes and bibliography.

8. Submission Guideline: The articles should be submitted via DERGİPARK online journal management system reached online at this web page: <https://dergipark.org.tr/en/pub/viraverita>. Whole process of article submission will be conducted by this system to which you sign-in with your username and password. The author(s) name(s) and surname(s), academic title(s), affiliation(s) and contact details should be indicated at this system. The information about the author(s) should be excluded from the articles in preparation for the double-blind peer review. In addition to that, the author name should be removed from MS Word. (To remove the author(s) information apply to File>Properties>Author).

9. Evaluation Process: The submitted articles undergo a double-blind peer review process. The authors are not informed about the identities of the referees and the referees are not informed about the identities of the authors. The articles are taken into preliminary examination in terms of content and writing/ reference rules by the editorial team before the double-blind peer review. Articles that are not prepared in accordance with content and writing/reference rules will not be accepted for the peer review process and will be sent back to the author(s) with the suggestion to revise it or will be rejected directly. The articles evaluated as sufficient for the blind-peer review process will be evaluated by two referees. If there is one acceptance and one rejection, the article will be sent to third referee. Every evaluated paper should get the approval of two referees. In line with the opinions and suggestions of the third referee, editor acts in accordance with his/her own authority. The double-blind peer review process takes around two months. If referee(s) asks for revisions, the author will be informed about it and the article should be revised in two weeks and sent back to the editors.

10 Publication Rights: All rights of published works belong to ViraVerita International Interdisciplinary Encounters Journal and there is no royalty payment. To publish all or parts of the articles published in ViraVerita, one should ask for permission but the citations with references are allowed. In terms of the articles published in ViraVerita, the responsibility belongs to the author(s).

[Yazım Kuralları]

[Writing Rules]

1. Yazılar MS Word formatında, Calibri yazı karakterinde, 1,5 satır aralığı ile yazılmalıdır. Harf büyüklüğü metin gövdesinde 12 punto, yazının diğer bölümlerinde (sonnot, özet, kaynakça, tablo gibi) 10 punto olmalıdır. Sonnot numarası ve tırnak işareti noktalama işaretlerinden sonra gelmelidir. Paragraflar içeriden başlamalı; başlıklar, kelimelerin ilk harfleri hariç küçük harfle yazılmalı ve numaralandırılmamalıdır. Paragraf aralıkları satır aralıklarından farklı olmamalıdır.

2. Yazılarda en fazla dört düzeyde başlık kullanılmalıdır. Bu başlıklar düzeyine göre sırasıyla şu şekilde yazılmalıdır:

Birinci Düzey Altbaşlık: **Xxxxxxx Xxxxx** (İlk Harfi Büyük ve Koyu)

İkinci Düzey Altbaşlık: *Xxxxx Xxxxx* (İlk harfi büyük ve italik)

Üçüncü Düzey Altbaşlık: i) Xxxxx (i,ii,iii, vb. ile başlar)

Dördüncü Düzey Altbaşlık: -Xxxxx (Tire işaretiyle başlar)

Altbaşlıklar 12 punto harflerle ve sola bitişik yazılmalıdır. Başlıkları takip eden metnin ilk paragrafı da sola bitişik olmalıdır. Başlıktan önce iki, başlık ile paragraf arasında bir satır boşluk bulunmalıdır. Diğer düzey altbaşlıkları takip eden metinlerin ilk satırı da aynı hizadan girintiyile başlamalıdır. Bu düzeylerde altbaşlıktan önce bir ve başlık ile paragraf arasında bir satır boşluk bırakılmalıdır.

3. Alıntılar da metin gövdesinde olduğu gibi 12 punto büyüklüğünde ve Calibri karakterinde yazılmalıdır. Alıntı 40 kelimedenden azsa çift tırnağa alınmalı, 40 kelimeyi aşılırsa blok halinde iki tab içeriden yazılmalı ve tırnak işareti kullanılmamalıdır. Blok halindeki alıntılar tek satır aralığı ile yazılmalıdır.

4. Yazılarda açıklama notu dipnot olarak değil sonnot olarak verilmelidir. Sonnotlar olabildiğince kısa ve az sayıda tutulmalıdır.

5. Yüzyıllar ve rakamlar yazıyla ("yirminci yüzyıl", "üç" gibi), sayılar rakamlarla yazılmalıdır.

Referans Kuralları

Dergimize gönderilecek yazıların **APA (6. Baskı) referans sisteminde** hazırlanmış olması gerekmektedir.

APA (6. Baskı) sistemine göre metin içi referans örnekleri

- **İlgili çalışmanın tümüne bir atıf söz konusuysa:**

Tek yazar:

Kuçuradi (2007)...

Kuçuradi'ye (2007) göre...

(Kuçuradi, 2007)

İki yazar:

Charlesworth ve Chinkin (2000)...

Charlesworth ve Chinkin'e (2000) göre...

(Charlesworth ve Chinkin, 2000)

- **Tırnak içinde doğrudan bir alıntı varsa:**

Tek yazar:

(Kuçuradi, 2007, s. 14)

İki yazar:

(Charlesworth ve Chinkin, 2000, s. 213)

- **Yazar sayısı 3 ile 5 arasında ise** ilk defa geçtiği yerde tüm yazarların soyadları olacak şekilde sıralanmalıdır. Aynı çalışmanın yeniden kaynak gösterilmesi durumunda ilk yazarın soyadı ve sonuna “ve diğerleri”, parantez içi kullanımda “vd.” şeklinde yazılır.

(Leach, vd., 2010)

- **Derleme kitap:**

(der. Edwards, 2012)

- **İkincil kaynaklara atıfta bulunurken:**

Foucault'ya (1991) göre (akt. Bernauer, 2005).

- **Cümle sonunda birden fazla esere atıfta bulunuluyor ise** kaynaklar parantez içinde alfabetik sıra ile verilmelidir.

... (Dalbert, 1997; Kleft ve Dobson, 1990; Smith ve ark., 1980; Winson, George ve Zeng, 1986).

- **Bir yazara ait aynı tarihli birden fazla eser:**

(Mouffe, 2008a)

(Mouffe, 2008b)

- **Raporlar, broşürler, kurum yayınları şu şekilde gösterilir:**

2013 tarihli rapora bakıldığında (SPK, 2013)

- **Yazar ya da editör yoksa ya da bilinmiyorsa eserin başlığı ya da başlığın ilk üç kelimesi yazarın isminin yerine kullanılır. Bir dergiden ya da kitaptan yazarı bilinmeyen alıntılar için derginin ya da kitabın adı italik yazılır.**

(“Roma uygarlığında din”, 2001, s. 121)

(Gezi Parkı Olayları, 2013)

- **Eserin tarihi bilinmiyorsa:**

(Erdem, t.y., s.67)

- **Bir internet sitesinde yazarı belli olmayan bir kaynağa verilecek referanslar sonnotlarda gösterilmelidir.**

Belgenin başlığı (yoksa tarihi), internet adresi, Erişim Tarihi: GG.AA.YYYY

- **Kişisel görüşmelere ilişkin referanslar:**

(Kişisel görüşme, 13.07.2013)

- **Tablolar:** Yeni bir sayfadan başlamalıdır ve her bir tablo ayrı bir sayfada verilmelidir. Tabloların veriliş şekli ile ilgili olarak yine APA Publications Manual 6. baskı esas alınmalıdır. Tablo numarası ve Tablo başlığı tablonun üstünde kelimelerin baş harfleri büyük olarak yer almalıdır. Tablolarda ondalık sayılar verilirken, ‘.’ dan sonra iki basamak yazılmalıdır (örn., 3.25, 12.68 gibi)

Kaynakça Yazımı

Kullanılan kaynaklar makale sonunda "kaynakça" listesi olarak **APA (6. Baskı)** formatında verilmiş olmalıdır..

Kaynakçada yer alan eserler yazarların soyadlarına göre alfabetik olarak sıralanmalıdır. Bir yazarın birden fazla eserinden yararlanılmışsa yazarın adı her eser için yeniden yazılmalı ve sıralama eserlerin tarihlerine göre eskiden yeniye doğru yapılmalıdır.

APA (6. Baskı) sistemine göre örnek kaynakça

Aydın, D., Ceyhan, Ç. ve Aydın, M. B., (2013). İfade özgürlüğü açısından ağ tarafsızlığı kavramı ve Türkiye'deki hukuki düzenlemeler ve pratik uygulamaları. *Mülkiye Dergisi*, 37(3), 37-61.

Bora, A. (2012). *Kadınların sınıfı*. Ankara: İletişim.

Deleuze, G. ve Guattari, F. (2001). *Kafka: Minör bir edebiyat için*. (Ö. Uçkan ve I. Ergüden, Çev.). İstanbul: YKY.

Ergül, H. (Ed.). (2013). *Sahanın sesleri: İletişim araştırmalarında etnografik yöntem*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Sevinç, M. (1 Aralık 2013). Vehamet. *Radikal* 2. 3.

Van Vugt, M., Hogan, R., & Kaiser, R. B. (2008). Leadership, followership, and evolution: Some lessons from the past. *American Psychologist*, 63(3), 182-196. doi:10.1037/0003-066X.63.3.182.

Yavuz, Ş. ve Şendeniz, Ö. (2013). Hes direnişinde kadınların deneyimleri: Fındıklı örneği, *Fe Dergi*, 5(1), 43-58. ISSN: 1309-128X.

Zaentz, S. (Yapımcı), Forman, M. (Yönetmen). (1984). *Amadeus* [Film]. USA: Warner.

[Yazım Kuralları]

[Writing Rules]

1. Manuscripts should be written in MS Word format, Calibri typeface and 1,5 line spacing. Type size should be 12 in the main text and 10 in the other parts (endnote, abstract, bibliography, table etc.). The endnote number and inverted comma should follow punctuation marks. Titles should be minuscule except their first letters and not be enumerated. Paragraph spacing should not be distinct from line spacing.

2. Titles should be utmost quaternary levels. These titles should be written in accordance their levels as follows:

First Level Sub-title: **Xxxxxxxx Xxxxx** (First letters are capital and bold)

Second Level Sub-title: *Xxxxxx Xxxxxx* (First letters are capital and italics)

Third Level Sub-title: i) Xxxxxx (Begins with the signs of i, ii, iii etc.)

Fourth Level Sub-title: - Xxxxxx (Begins with hyphen)

Sub-titles should be written in 12-type size and next to left. First paragraphs following these titles should also be next to left. There should be two-line spacing before titles and one-line spacing between title and paragraph. First paragraphs following the other level sub-titles should start with the same indentation. For these levels, there should be one-line spacing before the sub-title and between the title and the paragraph.

3. Quotes should be in 12 and Calibri typeface. If the quote is less than 40 words you should use double quotation marks around the exact words and if it is more than 40 words it should be a block quote indented like a paragraph double spaced, with no quotation marks.

4. Notes should be endnotes and as short and as few as possible.

5. Centuries and digits should be written in words (twentieth century, three), numbers should be written in digits.

Reference Rules

Manuscripts should be ordered according to the **APA 6th style**.

Examples of In-text citation for APA 6th style

- **When referring to an entire work**

Kuçuradi (2007)...

(Kuçuradi, 2007)

Two authors:

Charlesworth and Chinkin (2000)...

(Charlesworth and Chinkin, 2000)

- **If the reference is a direct quote:**

Single Author:

(Kuçuradi, 2007, p. 14)

Two authors:

(Charlesworth and Chinkin, 2000, p. 213)

Three, four or five authors:

For the first cite, all names should be listed.

Kuçuradi, Leach, and Chinkin (2010) ...

(Kuçuradi, Leach, & Chinkin, 2010).

Further cites can be shorted to the first author's name followed by et al.:

Kuçuradi et al. (2020) ...

(Kuçuradi et al., 2020).

- **Edited Books:**

(ed (s). Edwards, 2012)

- **Secondary sources:**

(Foucault, as cited in Bernauer, 2005)

According to Foucault (1991) ... (as cited in Bernauer, 2005)

- **If you are referring more than one source at the end of the sentence, those sources should be in alphabetical order and in parenthesis.**

... (Dalbert, 1997; Kleft & Dobson, 1990; Smith et al., 1980; Winson, George & Zeng, 1986).

- **Citing authors with multiple works from one year:**

(Mouffe, 2008a)

(Mouffe, 2008b)

- **Reports, brochures and institutional publications:**

According to the report dated 2013 (SPK, 2013) ...

- **If the author or editor is unknown, the title or the first three words of the title of the work should be used instead of author's name. If it is the title of a book or periodical it should be italicized.**

("Religion in Roman Empire", 2001, p. 121)

(*Gezi Parkı Olayları*, 2013)

- **If the date is unknown**

(Erdem, n.d., p. 67)

- **Citing an unknown author from an online source should be in endnotes.**

Title of the document (if there is not one then the date), webpage, date accessed: Day.Month.Year

- **Citing a personal interview**

(Personal interview, 13.07.2013)

- **Tables should be started from a new page and each table should be given in different pages. Rules for tables should also be in accordance with APA 6th Style. Number and title of the table should be above the table and the first letters of the title should be capital.**

Reference List

Reference list should also be ordered according to the **APA 6th style**. It should be ordered alphabetically by author and then chronologically by year of publication. If there are multiple sources with the same authors and years of publication, name of the author should be written for each of these sources and then ordered chronologically.

An example of a reference list for APA 6th style:

Estrich, S. (1987). *Real rape: How the legal system victimizes women who says no*. Cambridge: Harvard University Press.

Deleuze, G., & Guattari, F. (2004). *A thousand plateaus: Capitalism and schizophrenia*. London: Continuum.

Warshaw, J., Thomas, B., & Stock, M. (2016). *Principles of ethics for sociology students*. London: Routledge.

Johnson, B., Castels, K., Brown, M., Scarce, T., Lane, J., & Marcel, T. (Eds.). (2007). *Male Rape revisited*. Oxford: Oxford University Press.

Rubin, G. (1977). The traffic in women: Notes on the political economy of sex. In L. Nicholson (ed.), *The second wave: A reader in feminist theory*. London: Routledge.

McNay, L. (1999). Gender, habitus and the field: Pierre Bourdieu and the limits of reflexivity. *Theory Culture Society*, 16(1), 95 – 117.

Jameson, F. (2003). The end of temporality, *Critical Inquiry*, 29 (4), 695-719. Doi: 10.1086/377726

For more please check apastyle.apa.org.

Sunuş

ÖNDER KULAK¹, ULAŞ KARADAĞ², SİBEL KİBAR³

¹ Postdoctoral Researcher, Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Department of Philosophy
(Orcid ID: 0000-0002-0637-8296)

² Research Assistant, Dr., Inonu University, Faculty of Law (Orcid ID: 0000-0001-9775-5589)

³ Assoc. Prof., Kastamonu University, Department of Philosophy (Orcid ID: 0000-0002-4790-6614)

Özet

Bu sunuş yazısında *ViraVerita E-Dergi: Disiplinlerarası Karşılaşmalar*'ın 14. sayısının dosya konusu olan “Yoksulluk” ana başlığı altındaki çeviri, söyleşi ve makalelerin yanı sıra dosya dışı çeviriler ve kitap değerlendirmesi tanıtılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, sosyal teori, disiplinlerarası karşılaşmalar.

Preface

Abstract

In this preface, the aim is to introduce translations, interviews and articles under the heading of the 14th issue of *ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary Encounters* named "Poverty", along with off-issue translations and book review.

Key Words: Poverty, social theory, interdisciplinary encounters.

Corresponding Author / Sorumlu Yazar	ULAŞ KARADAĞ Inonu University, Faculty of Law, Research Assistant
E-mail / E-posta	ulas.karadag@inonu.edu.tr
Manuscript Received / Gönderim Tarihi	Dec 24, 2021/ 24 Aralık 2021
Revised Manuscript Accepted / Kabul Tarihi	Dec 25, 2021 / 25 Aralık 2021
To Cite This Article / Kaynak Göster	Kulak, Ö., Karadağ, U., Kibar, S. (2021). Sunuş, <i>ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary Encounters</i> , Vol.14, 1-6.

Sunuş

Yoksulluk, dünya üzerinde yakıcı bir sorun olarak belirlediğinden bu yana, felsefe ve sosyal bilimlerin en önemli konularından biri olagelmıştır. Dünya tarihinin son dönemine damga vuran toplumsal ve siyasal gelişmeler, özellikle de içinde yaşadığımız küresel salgın günleri ise, yoksulluğu felsefe ve sosyal bilimler ışığında bir kez daha ele almayı gerekli kılıyor. Günümüzde yoksulluk, toplumun yalnızca belirli bir bölümünü değil, neredeyse tümünü yakından etkileyen kaçınılmaz güç bir olgu haline gelmiş durumda. Çağrı metnimizde de belirttiğimiz gibi; emeğiyle geçinen insanlara daha az ücret ve daha ağır çalışma koşullarının dayatılması ve bunun öğretmenlik, avukatlık, hekimlik, akademisyenlik gibi eskiden güvenceli görülen mesleklerde dahi dramatik biçimde gözlemlenmesi, yoksulluğun öncesine göre çok daha fazla yaygınlaşmış olduğunu ifade ediyor. Kıdem tazminatı, işsizlik maaşı, çocuk ödeneği, sosyal güvence gibi pek çok kazanımın dünya çapında ortadan kaldırılmaya çalışılmasının; esnek çalışmanın yaygınlaşması ve dolayısıyla çalışma saatlerinin belirsizleşmesinin, beraberinde boş zamanın işgalinin ise, yoksulluğu hayatlarımızdan çıkarmanın önündeki en önemli gündelik engeller olduğunu söyleyebiliriz. Kadın emeğinin ikincil olarak nitelenmesi, “ev içi emek”in yok sayılması, etnik ayrımcılık nedeniyle belirli kökenden insanların ve göçmen emeğinin ucuz emek-gücü olarak değerlendirilmesi ve çocuk emeği sömürsünün giderek artması, yoksulluğun kapitalist üretim tarzının yapısal bir unsuru olduğunu bir kez daha gözler önüne seriyor. Dahası, küresel salgınla birlikte uzaktan/online çalışma koşullarının yerleşikleşmesinin bir sonucu olarak çalışanlara daha az ücret ödeme eğiliminin kuvvetlenmesi, binlerce insanın süresiz olarak ücretsiz izne ayrılmaya zorlanması, tüketici borçları altında ezilen insan sayısının giderek çoğalması ve beraberinde yoksulluk intiharlarının artışı, yoksulluğun hâlâ üzerine düşünülmesi gereken en yakıcı gündemlerden biri olduğunu ortaya koyuyor. Tüm bu sayılanlara, toplumu kuşatan yoksulluğu ve yoksunluğu giderek derinleştiren başkaca olgular eklemek de mümkün: Mahremiyetin ihlali; eğitim, sağlık ve kültür hizmetlerine erişimde eşitsizlik; temiz ve sağlıklı hava, gıda, su ve çevre imkanlarına fiyat biçilmesi ve çoğu insanın bunlardan mahrum kalması; güvencesizlik; sömürü ve ayrımcılığa dayalı göç politikaları ve daha pek çok nicesi... Yoksulluk gerçekten de maddi yaşamın üretimine ve bölüşümüne bağlı olarak ortaya çıkan çok boyutlu yoksunlukların bir bütünlüğünü ifade ediyor. İşte, bu farkındalıkla bizler, ViraVerita E-Dergi'nin

14. Sayısında yer alan değerli yazar, çevirmen ve hukukçularla birlikte, yoksulluğun bu çok boyutlu doğasına ışık tutmayı amaçlayan çalışmalara bir katkı sunabilmeyi amaçlıyoruz.

Sayımızın ilk çalışması, Seda Akay Atasoy'un "Yoksulluk Sorunu İçin Hegel'in Sistemine İçkin Bir Çözümün İmkânı" başlıklı makalesi. Akay Atasoy, bu makalesinde yoksulluk sorununa Hegel'in düşünce dünyası temelinde yaklaşıyor. Makalede, Hegel'de yoksulluğun "devlet aşamasına geçişte sivil topluma özgü" bir sorun olarak ele alındığı ve sorunun ancak ayaktakımı bağlamıyla yakıcı bir hale geldiği vurgulandıktan sonra, Hegel'in adımları takip edilerek yoksulluk karşısında "korporasyon temelli bir çözüm önerisi"nin sunulması amaçlanıyor. Bu çözüm önerisine ulaşma yolunda Akay Atasoy, öncelikle yoksulluk meselesini Hegel'in felsefesi bakımından tartışan ve yorumlayan isimlere başvuruyor ve ardından, sivil toplum aşamasında gerçekleşmesi ve devletin kontrolü altında tamamlanması beklenen kendi çözüm önerisini bizlere sunuyor. Akay, çözüm için korporasyonların modernizasyonu ve eğitim sisteminin belirli bir reformdan geçirilmesi yoluyla, bireylerin işgücü piyasasında tutunmalarının ve böylece ayaktakımına dönüşmelerinin engellenmesinin nasıl olanaklı olduğunu açıklıyor.

"Singer'in Mutlak Yoksulluğun Çözümüne Yaklaşımında Sorumluluk ve Haklar Sorunu" adlı makalesinde ise Nurevşan Marş, Peter Singer'in küresel yoksulluğun yıkıcı etkilerini azaltacağını düşündüğü pozitif ödev olarak yardım etmek yaklaşımını ele alıyor. Singer'in, yardım etmeyi keyfi bir edim değil de ödev olarak tanımlamasının yardıma muhtaç insanları yardım etmesi beklenen kişilerin insafına bırakmak anlamına gelebileceğini belirten Marş, sorunu daha temel bir yerden kavramayı ve yiyeceği alınır satılır bir meta olarak görmekten vazgeçmeyi öneriyor.

Yoksulluğun çözümüne ilişkin eleştirel perspektifler ortaya koyan bu iki çalışmayı, Volkan Maviş'in "Yoksulluk ve Suç: Ceza Adaleti Üzerine Sınıfsal Bir Değerlendirme" başlıklı makalesi takip ediyor. Maviş, yoksulluk ve suç arasındaki ilişkinin izini, sınıfsal eşitsizliklerin ceza adaletini nasıl etkilediği sorusuna yanıt arayarak sürüyor. Eleştirel ve Marksist kriminoloji çalışmalarını dikkate alan yazar, yoksul bireylerin, aynı suçu işleyen üst sınıfa mensup bireylere kıyasla ceza adaleti sistemi tarafından soruşturulmalarının, yargılanmalarının ve cezalandırılmalarının daha olası olduğunu belirtiyor.

Maviş'in ardından İ. Uğur Esgün, "Yoksulluğun Geneolojisini Düşünmek: Antropolojik-Politik Bir Tarih Okuması" başlıklı makalesinde yoksulluğun ve onun kaynağındaki yoksunlukların tarihine dair antropolojik ve politik bir tartışma yürütüyor. Yoksulluğun romantize edilmesi ve evcilleştirilmesi eğilimlerinin karşısında Esgün, "yoksulluğu yaratan politika"nın geneolojik bir

analizini yaparak, yoksulluğu yok etme düşüncesinin hangi anlamda *insanca* sayılabilecek bir politik tutumla birlikte düşünölebileceği sorusunu irdelıyor.

Sayımızın beşinci çalışmasında, bu sayının dosya konusuna ilişkin önemi bir çeviriyi sizlerle buluşturmak istedik ve Sanjay G. Reddy'nin, yoksulluğun nasıl ölçölebildiğine, daha da önemlisi ölçme yöntemlerinin güvenilirliğine ilişkin olarak kaleme aldığı "Yoksulları Hesaplamak: Dünya Yoksulluk İstatistikleri Hakkındaki Gerçek" adlı makalesini sayımız için çevirmeyi uygun bulduk. Editörlerimizden Sibel Kibar'ın çevirdiği makalesinde Reddy, Dünya Bankasının yoksulluğu, para birimini temel alarak (günde bir dolar yaklaşımı) ölçtüğünü; bu ölçümün yerel bazdaki satın alma gücünü yansıtmadığını ortaya koymaktadır.

Sayımızın altıncı çalışmasında, Türkiye'deki mültecilerin hukuk deneyimlerinin yoksullukla olan kaçınılmaz ilgisi ele alınıyor: "Yoksulluk ve Göç: Türkiye'deki Mültecilerin Hukuk Deneyimleri Üzerine Bir Söyleşi". Editörlerimizden Ulaş Karadağ, İzmir Barosu üyeleri Avukat Ayşegöl Karpuz ve Avukat Duygu İnegöllü'yle birlikte, Türkiye'deki mültecilerin idari ve adli süreçte yaşadıkları zorlukları, en temel haklarının hangi yollarla ihlal edildiğini ve tüm bunların mültecilerin mahkûm edildiği yoksulluğu nasıl ve ne derecede derinleştirdiğini irdelıyor.

Bu sayımızın Açık Defter bölümünde ise, farklı konularda üç çevirinin yanı sıra bir kitap incelemesi yer alıyor. Betül Sağlam Topal'ın çevirisiyle paylaştığımız "Psikanalitik Psikosomatik" başlıklı yazısında Claude Smadja, somatik hastaya yeni bir yaklaşım sunan psikosomatiğin modern tıp tarihindeki gelişimini inceliyor. Hediye Aydoğan çevirisiyle yer verdiğimiz "Dijital Beşikten Sanal Mezara Gerçek-Sanal Dünyadaki Etik Sorunlar" başlıklı makalesinde ise Tamás Bokor, son derece güncel ve yakıcı bir etik soruna yer veriyor: Dijital dünya ve sanal dünya artık ayrılmaz bir şekilde birleştii halde, gerçek dünyadaki hukuki ve etik sınırların sanal dünyada geçerli olmadığını düşünmeye meyilli olduğumuza işaret eden Bokor'un verdiği çarpıcı örneklerinden biri, ebeveynlerin çocuklarının neredeyse her anlarının fotoğraflarını sanal dünyada paylaşarak, çocuklarının kişilik haklarına ve özel hayatlarının gizliliğine müdahale etmeleri. Açık Defter bölümündeki üçüncü ve son çevirimizde, Joshua Foer, mağara bilimcisi Michel Siffre'yle birlikte insanın uyuma uyanma döngüsünün ve zaman algısının nasıl değiştiiğini anlamaya çalışıyor. Ece Saraçoğlu'nun ViraVerita için çevirdiği, "Mağara İnsanı" başlığını taşıyan bu röportajda Siffre; psikolojik zamana, mağaradaki uyku kalitesine ve gün uzunluğuna ilişkin şaşırtıcı veriler sunuyor.

Açık Defter bölümümüzün ve sayımızın son çalışması, Çağatay Şahin imzalı bir kitap incelemesi. “Çağdaş Yurttaşlığın İnşasında Özgürlük Sorunu ve Hegel” başlıklı yazısında Şahin, Charles Taylor’ın *Hegel ve Modern Toplum* başlıklı kitabını değerlendiriyor. Taylor’ın özgürlük sorununu “bireyin kendi başına kalarak çözebileceği veya sınırsız bir özgürlük düzleminde hareket edebileceği bir kavram olarak görmediğini” ifade eden Şahin, Hegel’in hem yurttaşların demokratik katılımı hem de yurttaşlık konulu araştırmalar için güncel ve değerli olduğunu tespit etmenin, siyaset felsefesi bakımından oldukça önemli olduğunu vurguluyor.

*

Son olarak, Yoksulluk Dosyamıza ve Açık Defter bölümümüze yazı ve çevirileriyle katkı sunan tüm yazar, çevirmen ve hukukçu dostlarımıza; yine öneri ve eleştirileriyle sayımıza değer katan hakemlerimize içtenlikle teşekkür ederiz. Yoksulluğun ve yoksunluğun tüm canlılar için ortadan kalktığı barışçıl seneler yaşamak dileğiyle yeni yılınızı kutlar, keyifli okumalar dileriz.

Yoksulluk Sorunu İçin Hegel'in Sistemine İçkin Bir Çözümün İmkânı

SEDA AKAY ATASOY¹

¹ PhD Candidate, Hacettepe University, Department of Philosophy (Orcid ID: 0000-0001-8736-7777)

Özet

Hegel, yoksulluk sorununu devlet aşamasına geçişte sivil topluma özgü bir sorun olarak ele almakta ve bu sorunun radikal bir soruna kendi emeği ile yaşamak onurunu, hukuka olan saygısını ve kendine olan güvenini kaybetmiş bir yığın olan ayaktakımı ile dönüştüğünü öne sürmektedir. Yoksulluk sorununa Hegel tarafından çeşitli çözüm önerileri getirilse de literatürdeki pek çok çalışmada bu öneriler yetersiz bulunmakta ya da Hegel'in sorunu çözümsüz bıraktığı ifade edilmektedir. Bu çalışmada yoksulluk sorununa Hegel'in düşünce sistemi dışına çıkılmaksızın korporasyon temelli bir çözüm önerisi getirilmektedir. Bu kapsamda yoksulluk için doğrudan devlet müdahalesi veya tam refah devleti oluşumu içermeyen aşamalı bir çözüm öngörülmekte, çözümün sivil toplum aşamasında gerçekleşmesi ve devletin kontrolü altında tamamlanması amaçlanmaktadır. Yoksulluğun radikal bir soruna ayaktakımı vasıtasıyla dönüşmesinden hareketle, çözümün temelinde korporasyonların modernizasyonu ve eğitim sisteminde gerçekleştirilecek reform yer almakta, bu sayede bireylerin işgücü piyasasında tutunmaları ve ayaktakımına dönüşmelerinin engellenmesi planlanmaktadır. Modelde bireyler günümüzde de kullanılmakta olan asgari ücret, evrensel gelir desteği gibi iktisadi unsurlarla koruma altına alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hegel, sivil toplum, yoksulluk, ayaktakımı, korporasyon.

The Possibility of a Solution Immanent to Hegel's Philosophical System to the Problem of Poverty

Abstract

Hegel considers the problem of poverty as a problem specific to civil society in the transition to the state stage, and argues that it turns into a radical problem with the rabble, which is a mass that has lost its dignity, respect for the law and self-confidence. Although various solutions were suggested by Hegel to the problem of poverty, many studies found these suggestions insufficient or it is stated that Hegel left the problem unsolved. In this study, a corporation-based solution proposal is brought to the problem of poverty without leaving the boundaries of Hegel's system of thought. In this context, a gradual solution is foreseen for poverty that does not involve direct state intervention or the formation of a full welfare state, and it is aimed that the solution be realized at the civil society stage and completed under the control of the state. Since poverty becomes a radical problem through its transformation into the rabble, the solution lies in the modernization of corporations and the reform to be made in the education system. In the model, individuals are protected by economic factors such as minimum wage and universal income support, which are still used in the modern world.

Keywords: Hegel, civil society, poverty, rabble, Corporation.

Corresponding Author / Sorumlu Yazar

Seda Akay Atasoy

Hacettepe University, Department of Philosophy, PhD
Candidate.**E-mail / E-posta**

ades.karub@gmail.com

Manuscript Received / Gönderim Tarihi

October 31, 2021 / 31 Ekim 2021

Revised Manuscript Accepted / Kabul Tarihi

December 27, 2021 / 21 Aralık 2021

To Cite This Article / Kaynak Göster

Akay Atasoy, S. (2021). Yoksulluk Sorunu İçin Hegel'in Sistemine İçkin Bir Çözümün İmkânı, *ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary Encounters*, Vol. 14, 7-38.

Yoksulluk Sorunu İçin Hegel'in Sistemine İçkin Bir Çözümün İmkânı¹

Giriş

Toplumun mevcut standartlarının altında ve mevcut avantajlarından mahrum kalması olarak ifade edebileceğimiz yoksulluk, yalnızca birtakım fiziki şartlardan yoksun olmayı değil, aynı zamanda sosyal ve politik yoksunluğu da içeren bir durumu imlemektedir. Bu açıdan yoksulluk siyasi, ekonomik, toplumsal ve felsefi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Geremek, Orta Çağ'ı yoksulluğun tarihinde başlangıç noktası olarak göstermekte, fakat bu dönemdeki yoksulluğun "Tanrı lütfu" olarak değerlendirildiğini ve bir kabullenışı içerdiğini vurgulamaktadır (Geremek, 1994, s. 17). Yoksulluğun toplumsal bir sorun olarak dinamik bir içerik kazanmasının Orta Çağ'ın sonlarında başlayan ve özellikle Sanayi Devrimi ile yaşanan ekonomik ve toplumsal dönüşümlerle gerçekleştiği görülmektedir. Yoksulluk, felsefe tarihinde de sıkça incelenen bir konu olmuştur. Platon *Devlet* adlı eserinde yoksulluğu "iş gören insanı iş görmez hale getiren" felsefi bir sorun olarak ele alırken (Platon, 2002, s. 101 §422a), Aristoteles yoksulluğu bir sorun olarak görmekte ve *Politika* adlı eserinde yoksullara yapılacak yardımlarla bu kişilerin ticaret ve çiftçiliğe başlamalarının desteklenmesine yönelik bir çözüm önerisi ortaya koymaktadır (Aristoteles, 1998, s. 39 §1265b). Soruna liberalizmin bireysel hak ve özgürlük ilkesi çerçevesinde yaklaşan Locke *An Essay on the Poor Law* adlı eserinde sorunun tespitinden ziyade sorunun çözümüne yönelmektedir. Bu çerçevede Locke, yoksulluk sorununun çözümünde "çalışma" ilkesini merkeze almakta; yoksullara eğitim ve iş imkânı sağlayacak korporasyonları temel alan bir çözüm öne sürmektedir (Locke, 1997, s. 183). 18. yüzyıl aydınlanmasının önemli isimlerinden biri olan Kant ise, İngilizceye *The Metaphysics of Morals* olarak çevrilen eserinde yoksulluğun çözümü noktasında zengin vatandaşlara yönelik bir vergilendirme uygulamasını önermektedir (Kant, 1991, s. 136). 19. yüzyılda ise yoksulluk sorununun nedenlerine ve çözüm yollarına ilişkin tartışmanın kapitalizme ilişkin eleştirilerin odak noktası haline geldiği görülmektedir. Özellikle Hegel'in sivil topluma ilişkin tespitleri ve Marx'ın kapitalizm eleştirisindeki yabancılaşma sorununa ilişkin analizleri çerçevesinde yoksulluğun bu yüzyılda modern burjuva toplumunun bir sonucu ve sorunu olarak değerlendirildiğini söylemek mümkündür.

Bu çalışmada, yoksulluk sorununa ilişkin Hegel'in *Hukuk Felsefesinin İlkeleri* adlı eserindeki tespitleri ve çözüm önerileri merkeze alınarak söz konusu soruna ilişkin Hegel'in felsefi sistemine içkin olası bir çözümün imkânı ele alınmaktadır. Bu çerçevede ilk olarak Hegel'in

soruna yönelik tespitleri ve çözüm önerilerine yer verilmekte ve “sivil toplum anlayışı” tinin kendini gerçekleştirme sürecinin bir aşaması olan “törellik” (*Sittlichkeit*) aşamasının diyalektik bütünselliği çerçevesinde ele alınmaktadır. Daha sonra, alternatif çözüm önerilerine yönelik literatürdeki tartışma Marksist, refah devleti ve korporasyon temelli görüşler çerçevesinde incelenmektedir. Bu bağlamda, yoksulluk sorununun çözümüne ilişkin Marksist temelli görüşlerden Avineri’nin “sivil toplumdaki vazgeçiş önerisi” ile Ruda’nın “proletaryan eylem teorisi” esas alınmakta ve bu görüşler çerçevesinde Hegel’in çözüm önerilerine yönelik eleştirel bir bakış ortaya konmaktadır. Refah devleti temelli çözüm önerilerinde Plant’in “reformist refah devleti önerisi” incelenirken, korporasyon temelli görüşler çerçevesinde de literatürdeki güncel tartışma ele alınmaktadır. Son olarak, alternatif çözüm önerilerine ilişkin değerlendirmeler ışığında yoksulluk sorununa Hegel’in sistemine içkin olası bir çözümün imkanının değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Özgürlüğün Gerçekleşme Sürecinde Törellik (*Sittlichkeit*)

Hegel’in felsefi sisteminde hakikatin bilgisi kendi içinde dinamik olan bir sürecin bütünselliğinde ortaya çıkmaktadır. Bu dinamik bütünsellik tinin kendini gerçekleştirme aşamalarının her birinde ortaya çıkmakta ve tin bütün tamamlandığında kendini gerçekleştirmektedir. Hegel’e göre bütünün ortaya çıkma sürecindeki oluş ve devinim tinin hareketli yapısından kaynaklanmaktadır. Bu durum Hegel tarafından “tin kendi varoluşuna ve düşünme biçimine ilişkin önceki dünya ile bağını koparmıştır, şimdi onların geçmişe çekilmelerine izin veren ve kendini yeniden şekillendiren bir tin olarak kendisini göstermektedir” (Hegel, 2018, s. 8-9) şeklinde ifade edilmektedir. Hegel ayrıca, tinin kendisini gerçekleştirdiği süreçteki hareketinin diyalektik ile sağlandığını ifade etmekte, hakikatin ise diyalektik ilerleyişte bir açılma olarak açığa çıktığını vurgulamaktadır (Türkyılmaz 2015, 119). Dolayısıyla süreç saf bir özdeşlik süreci olmaktan ziyade tinin kendini yeniden kurduğu ve kendini tanıdığı bir süreci ifade etmektedir. Hegel süreçteki devinimde kapsayarak aşmayı ve olumsuzlamanın olumsuzlamasını (*Negation der Negation*) bütünün tamamlanmasındaki en önemli aşama olarak görmektedir. Ona göre başlangıçta kendinde olan (*Ansichsein*) olarak yalnızca bir potansiyel halde bulunan tin, doğa alanında kendine yabancılaşmakta ve kendi dışında ötekileşmektedir (*Anderssein*). Bu aşamada gerçekleşen olumsuzlama, yani kendisini kendi karşısında gören tinin yabancılaşması, olumsuzlamanın olumsuzlaması ile yani mutlak olumlama (*Affirmation*) ile aşılmaktadır (Türkyılmaz,2008, s. 275). Hegel’e göre kendinde ve kendi için ide olarak tin öznel tin

(*subjektiver Geist*), nesnel tin (*objektiver Geist*) ve mutlak tin (*absoluter Geist*) aşamalarının diyalektik süreci tamamlandığında öz bilincine ulaşmakta ve kendini gerçekleştirmektedir. Sistemin sentez aşaması olan bu bütünselliğin tamamlanması ile tin, geçtiği süreçlerin farkına vararak ve tüm karşıtlarını kapsayıp aşarak kendine dönüşünü tamamlamakta ve hakikat ortaya çıkmaktadır. Hegel tinin kendi bilincine ulaşması olan bu süreci aynı zamanda özgürlüğünün bilincine varma süreci olarak ortaya koymaktadır.

Hegel, *Hukuk Felsefesinin İlkeleri* adlı eserinde bilincin gelişim sürecindeki bütünselliği nesnel tin aşamasının soyut hukuk (*abstrakte Recht*), ahlak (*Moralitaet*) ve törellik (*Sittlichkeit*) aşamaları ile ele almaktadır. Ona göre özgür iradenin merkezde olduğu nesnel tin aşaması, hukukun alanı olarak öznel tinin kendini nesne edindiği, diğer özgür iradeleri tanıdığı ve yaşamı belirleyen kurallar sisteminin başladığı bir aşamaya karşılık gelmektedir. Bu nedenle Hegel hukuk sistemini gerçekleştirmiş bir özgürlük alanı olarak görmektedir (Hegel, 1991, s. 40). Hegel'in sivil topluma ilişkin görüşleri bu gelişim aşamalarından törellik (*Sittlichkeit*) aşamasında ortaya konulmakta ve bu aşamada özgürlük sivil toplumun aşılması ile geçilecek olan devlette gerçekleşmektedir. Bu çerçevede Hegel törelliği (*Sittlichkeit*) "gerçek dünya haline, kendilik bilincinin tabiatı haline gelmiş özgürlük kavramı" olarak tanımlamaktadır (Hegel, 1991, s. 144).

Hegel törelliğin (*Sittlichkeit*) ilk aşamasına sevgi ve duygu ile betimlediği aileyi yerleştirmekte ve bu aşamadaki diyalektik bütünselliğin evlenme, ailenin mülkiyeti ve çocukların eğitimi ve dağılması ile tamamlandığını belirtmektedir. Hegel'in "ailenin duygusal birliğini sağlayacak dolaysız bir ahlaki olay" olarak betimlediği evlilikte cinsel birliktelik tinsel bir sevgi birlikteliğine dönüşmektedir (Hegel, 1991, s. 146). Bu dönüşümle sevgi ve güven temelli bir paylaşım ilişkisi de başlamaktadır. Ailenin edimselliğinin mülkiyetle gerçekleşeceğini belirten Hegel söz konusu mülkiyetin bireysel bir mülkiyetten ziyade ortak mülkiyete ilişkin olduğunu ifade etmektedir (Hegel, 1991, s. 152). Ailedeki duygusal birlik çocukların özel şahsiyetler olarak yetiştirilmesi ve çocuğa yönelik sevgi ile kendini göstermekte, özel şahsiyetler olan çocukların çoğalması ile aile bölünerek dağılmakta ve dış ilişkiler süreci başlamaktadır. Bu noktada aile aşamasından dış ilişkilerin somut ihtiyaçlar olarak şekillendiği ve bu ihtiyaçların tatmininin gerçekleştiği sivil toplum alanına geçilmektedir. Hegel sivil toplum alanını özel şahsın başka şahıslarla ilişki içerisinde olduğu ve kendisini başkası aracılığıyla ortaya koyup tatmin ettiği bir alan olarak betimlenmektedir (Hegel, 1991, s. 159). Temelde Hegel sivil toplum alanı ile burjuva toplumunu imlemekte ve bu alanın öznesini ise *bürger* veya *bourgeois* olarak ifade ettiği kent soylusu, burjuva olarak adlandırmaktadır (Hegel, 1991, s. 165).

Hegel'e göre sivil toplumda çıkar ilişkilerinin şekillendirdiği tikellik tümel ve evrensel olanı araçsallaştırmaktadır (Hegel, 1991, s. 162). Bu çerçevede Hegel sivil toplumu ihtiyaçlar sistemi ile açıklamakta, sistemin merkezine ise emek ve faaliyeti yerleştirmektedir. İhtiyaçları ise doğal ve sosyal ihtiyaçlar olarak ikiye ayıran Hegel, sosyal ihtiyaçların tatmininin doğal ihtiyaçların dolaysız tatmininden farklı olduğunu belirtmekte ve emeği öz bilincin gelişimi ve özgürlük için önemli bir aşama olarak görmektedir (Hegel, 1991, s. 166). Nitekim Hegel'e göre insan emek sayesinde yalnızca nesnelere dönüştürmemekte, aynı zamanda nesneye kendisinden bir şeyler katmaktadır. Hegel emeğin özgürleşme sürecindeki önemini efendi-köle diyalektiği çerçevesinde ele aldığı ötekinin dolayımından geçerek kendini gerçekleştirme süreci olan tanınma süreci ile ilişkilendirmektedir. Ona göre çalışma tanınma sürecinde özgürleşmenin önemli bir dolayımı olmakta ve kişiler kendilerini ve özgürlüklerini bu tanınma sürecinde eylemleriyle gerçekleştirmektedirler (Türkyılmaz, 2016, s. 139). İhtiyaçlar sistemi içerisinde farklı ihtiyaçların tatmini işbölümünü doğurmakta ve işbölümü insanları birbirine karşılıklı olarak bağımlı hale getirmektedir. Hegel'e göre bu karşılıklı bağımlılık emeği mekanikleştirmektedir. Hegel bu durumu "bir insanın üretiminin öteki insanların üretiminden soyutlanması emeği gittikçe daha çok mekanikleştirir, öyle ki, sonunda, insanın emeği dışlayıp kendi yerine makinaları koyması imkân dâhiline girer" şeklinde ifade etmektedir (Hegel, 1991, s. 168). İhtiyaç ve emek ilişkisinde ortaya çıkan bu karşılıklı bağımlılık kişinin yalnızca kendisi için üretip kazanmadığı aynı zamanda tüm bunları diğeri içerisinde gerçekleştirdiği bir sistemi ortaya çıkartmaktadır. Ancak temel amaç bireyin kendi gereksinimlerini karşılaması olduğundan sivil toplumda sürekli olarak evrensel tikele geri dönülmektedir (Savran, 2013, s. 202).

Hegel bireyi, ihtiyaçlarını gidermesi için kendi olanaklarına bağımlı kılan sivil toplumun bir çocuğu olarak görmekte ve sivil toplum ile birey arasında karşılıklı bir ilişki olduğunu belirtmektedir (Hegel 1991: 190). Bu karşılıklı ilişkiyi ihtiyaçlar sistemi, yargı gücü ve kamu yönetimi ve korporasyon çerçevesinde ele almaktadır. Hegel'e göre sivil toplum toplu öğretim kurumları açarak kişilerin savurganlıkları sonucunda içine düşecekleri savurganlığın beraberinde getireceği geçim sıkıntılarını güvence altına alabilmektedir (Hegel, 1991, s. 190-191). Hegel'e göre sivil toplum içerisinde bireylerin mülkiyet ve şahsiyet gibi hakları yargı gücü ile güvence altına alınırken, geçimlerine ve refahlarına ilişkin hakları kamu yönetimi ve düzenlemeleri ile korunmaktadır (Hegel, 1991, s. 187). Hegel'e göre kamu yönetiminin kurumlarıyla bireysel çıkarların kitlesel güvenliği sağlanmaya çalışılsa da sivil toplum içerisindeki tikellik tam olarak aşılamamaktadır. Ona göre özel çıkarların şekillendiği bencil amaçlar korporasyon içinde

evrensel bir gayeye dönüşmektedir (Hegel, 1991, s. 196). Bu çerçevede Hegel korporasyonları ikinci bir aile gibi ele almakta ve devlet aşamasına geçişte önemli yönlendirici kurumlar olarak görmektedir. Hegel sivil toplumdan devlet aşamasına geçişte korporasyonların önemini “korporasyon esprisi [tini], özelin evrensele köklü bağlılığını kendi özüne dolaysızca içerir; bunun için devletin kalplerde uyandırdığı derin ve güçlü duyguların kaynağı bu korporasyon esprisidir [tinidir]” şeklinde dile getirmektedir (Hegel, 1991, s. 237). Aynı zamanda Hegel korporasyonları sivil toplumun içsel bir ürünü olarak ortaya çıkan yoksulluk sorununun çözümü için bir çıkış kapısı olarak görmektedir.

Hegel, sivil toplumun kapsamı aşılmasıyla geçilecek olan son aşama olan devlette edimselliğin gerçekleşerek evrenselliğin ve özgürlüğün açığa çıkacağını belirtmektedir. Hegel devleti “objektif ahlak idesinin fiil halindeki realitesidir-kendi kendisine açıkça görünen, kendi kendisini bilen ve düşünen ve bildiğini, bildiği için yapan cevhersel irade olarak ahlaki espridir [tindir]” şeklinde açıklamaktadır (Hegel, 1991, s. 199). Hegel’e göre tikel irade ile tümel iradenin birliği devlette tam bir birlik haline gelmektedir. Sivil toplumun bireysel çıkarlarının her şeyi ve herkesi birbiri için araçsallaştırmasının aksine devlette herkes herkes için amaç olmakta ve özgürlük somutlaşmaktadır. Hegel, törelliğin (*Sittlichkeit*) en yüksek aşaması olan devlet idesinin gelişim aşamalarını ise siyasi ana yapı, uluslararası hukuk ve evrensel tarih süreci ile ortaya koymaktadır (Hegel, 1991, s. 202). Hegel iç siyasi hukuku devletin yasama, yürütme ve hükümlerlik gücü ile açıklamakta ve anayasal monarşiyi özgürlüğün açığa çıkabileceği bir sistem olarak görmektedir (Hegel, 1991, s. 225). Hegel devletin edimselleşmesinin uluslararası hukuk aşamasında diğer devletlerle olan ilişkilerle gerçekleştiğini belirtmekte (Hegel, 1991, s. 262) ve devletlerin dünya tarihi sahnesinde bu ilişkiler ağı ile tinin kendini gerçekleştirme sürecine uygun rolleri onadıklarını belirtmektedir. Hegel’e göre evrensel tin evrensel tarihte ulusal tinlerle somutlaşmaktadır (Hegel, 1991, s. 266). Hegel ulusal tinleri evrensel tinin özgürleşmesinin, kendini gerçekleştirme sürecinin ve kendi bilincine ulaşmasının aşamaları olarak görmektedir ve tinin tarihteki özgürleşme sürecini evrensel tarihin doğu dünyasından Germen dünyasına doğru ilerleyişi ile açıklamaktadır.

Sivil Toplumun İçsel Bir Sorunu Olarak Yoksulluk Sorunu ve Hegel'in Çözüm Önerileri

Hegel'in sivil topluma ve ihtiyaçlar sistemine ilişkin analizlerinde klasik iktisat kuramcılarında Adam Smith'in ticari toplum düzenine ilişkin görüşlerinin etkisi görülmektedir. Smith, emek ve iş bölümünü karşılıklı ilişkileri çerçevesinde sermaye ve ekonomik büyüme için zorunlu iki unsur

olarak görmekte (Smith, 2008, s. 5); iş bölümü ve emek arasındaki karşılıklılığın sonucu olarak kişinin kendi çıkarları için çalışırken aynı zamanda genel çıkara hizmet ederek genel refahı da arttırdığını savunmaktadır (Smith, 2008, s. 33). Hegel ve Smith'in analizleri pek çok açıdan benzerlik taşımakla birlikte sivil toplumun bir sorunu olan yoksulluk sorununa yaklaşımları birbirinden farklılaşmaktadır. Smith'e göre yoksulluk kişilerin zengin gibi yaşama hedefi nedeniyle ortaya çıkmaktadır (Smith, 2018, s. 94). İşçi temel ihtiyaçlarını gidermesi için yeterli olanı kazanmasına karşın erişemeyeceği bir yaşamı istemekte, bu durum işçiyi utanma duygusunun beraberinde getireceği zihinsel bir acıya sürüklemekte, bu duygu ise giderek zengine yönelik bir öfkeye dönüşmektedir (Smith, 2018, s. 76-77). Smith ciddi bir sorun olarak görmediği yoksulluğa ilişkin açık bir çözüm önerisi de ortaya koymamaktadır. Nitekim Smith "görünmez el" kuramı çerçevesinde piyasa dengelerinde ortaya çıkacak olan bozulmanın bir müdahaleye gerek kalmaksızın düzeleceğini belirtmekte, ekonomik daralma dönemlerinde artacak yoksulluğun ekonomik toparlanma ile herhangi bir müdahale olmaksızın gerileyeceğini ifade etmektedir. Smith'e göre ekonomik aktörler kendi çıkarlarının peşinden koşarken aynı zamanda toplumun refahına da katkıda bulunmaktadır. (Smith, 2008, s. 485). Yoksulluğu azaltmak için yardım temelli bir çözüm arayışı ise toplumsal düzen ve adalet açısından ahlaki olarak kusurlu bir duygudaşlık yaratacaktır (Smith, 2018, s. 328). Smith, ekonomiye devlet müdahalesinin; savunma, hukuk, altyapı gibi alanlarla sınırlı kalması gerektiğini vurgulamaktadır. Diğer taraftan, bu sınırlandırma Hegel'in devlet anlayışına uygun değildir. Hegel liberalizmdeki en temel yanlışı bireylerin yalnızca yaşamlarını, özgürlüklerini ve mülklerini koruma işinin devlete bırakılmasında görmektedir (Bravo, 2006, s. 112). Böylesi bir anlayış Hegel'e göre devleti araçsallaştırmaktadır. Oysa Hegel'e göre özgürlük ve düşüncenin evrenselliği devlette gerçekleşmekte, hak ve görev devlette bir birlik halini almaktadır.

Aynı zamanda Hegel, Smith'in aksine, yoksulluk sorununu sivil toplumun kaçınılmaz ve ciddi bir sonucu olarak değerlendirmekte ve yoksulluğu, "hareketlerinde serbest bırakıldığında, sivil toplumun sanayi ve nüfus içindeki ağırlığı artar. İnsan ilişkilerinin insan isteklerine ve bu isteklerin karşılanmasının yollarına bağlı olarak genellenmesiyle büyük bir servet birikimi olur" (Hegel, 2001, s. 188) ifadesi ile dile getirmiş olduğu servet birikimindeki hızlı artış ile ilişkilendirmektedir. Hegel'e göre sivil toplumdaki servet birikiminin aşırılığı hem zengin hem de yoksul için toplumun olanaklarından mahrum kalmanın beraberinde getirdiği yıkıcı bir zihniyeti ortaya çıkarmaktadır.

Hegel'e göre söz konusu mahrumiyetin yaratmış olduğu yıkıcı zihniyet devlet ile gerçekleşecek olan bütünleşme için tehlike oluşturmaktadır. Buna göre yoksulun yoksunluğu sonucunda yaşadığı duyarsızlaşma devlete ve zengine dönük bir isyanı ortaya çıkaracaktır (Hegel, 2001, s. 188). Yoksulluğun böylesi bir zihin durumuna dönüşmesi Hegel'e göre uzlaşmadan, evrenselden ve bütünden kopuk ayaktakımını (*Pöbel*) ortaya çıkarmakta, yoksulluk sorunu ise ayaktakımı sorununa dönüştürmektedir. Hegel yoksulların ayaktakımına dönüşmesini "geniş bir kitle, asgari geçim düzeyinin bir toplumun üyesi için zorunlu olan ve kendiliğinden ayarlanan düzeyin altına düştüğü ve böylece, kendi öz faaliyeti ve öz emeği ile yaşamak onurunu, hak, hukuk ve kendi güven duygusunu kaybettiği zaman ortaya bir *pleb* yığını çıktığı görülür" (Hegel, 1991, s. 192) ifadeleri ile açıklamaktadır. Bu çerçevede yoksulluğun kaçınılmaz ve ciddi bir sorun olarak değerlendirilmesini ve çözümünün gerekliliğini sorunun ayaktakımı sorununa dönüşümünün beraberinde getirdiği zorunlulukta görmektedir.

Hegel yoksulluk sorununun çözümünde yoksulluğun öznel durumlarından hareketle öznel yardımları ele almakta; yardımın etkilerinin geçici olacağını, yapılması gerekenin yoksulluk için genel bir çözüm keşfedilerek yardımların sistematik hale getirilmesi olduğunu belirtmektedir (Hegel, 2001, s. 188). Benzer şekilde Hegel, yoksulların kamu hizmetlerinden (hastaneler, vakıflar ya da sandıklar gibi) doğrudan destek almalarının da bir çıkış gibi görülebileceğini belirtmekte ancak bu durumun geçiciliğini ve sivil toplumun iç dinamiğine aykırılığını "yoksullar kamu hizmetlerinden doğrudan destek alabilirlerse, herhangi bir iş yapmaya gerek kalmadan geçimlerini sağlayabileceklerinden emin olurlar. Bu düzen hem sivil toplumun ilkelerine hem de üyelerinin bağımsızlık ve onur duygusuna sahip olmalarına aykırı olacaktır" (Hegel, 2001, s. 189) şeklinde ifade etmektedir. Dolayısıyla Hegel'e göre dışsal yardımlar bireyi sivil toplumun temel ilkesi olan çalışmadan uzaklaştırmakta ve sistem içerisinde atıl konuma itmektedir. Yoksullara doğrudan yardım yapmak yerine bu kişilere çalışma fırsatı verilerek sistem içinde atıl duruma gelmelerinin önlenmesini içeren bir çözüm önerisi ise aşırı artan üretim ve beraberinde gelecek yoksulluk nedeniyle sorunun çözümünde eksik kalmaktadır (Hegel, 2001, s. 189).

Kolonileşmeyi de bir başka çözüm önerisi olarak ele alan Hegel, bu öneriyi "yeni topraklarda, nüfusun bir kısmı için aile ilkesine geri dönüş imkânı; sivil toplum için de yeniden üretimin teşviki ve çalışma alanı oluşur" şeklinde ifade etmektedir (Hegel, 2001, s. 190). Ancak Hegel'e göre bu öneri üretim fazlasının yaratacağı yoksulluk için yeni pazarların oluşturulmasını esas almakta, böylesi pazarların oluşturulması ise yoksulların başka ülkelere transfer edilmesi

sonucunda sorunu kolonilere taşımanın ötesine geçmemektedir. Dolayısıyla koloni vasıtasıyla yoksulluk sorunu yalnızca geçici bir süre için baskılanmaktadır.

Hegel çözüm önerilerine ilişkin yapmış olduğu bu analizler çerçevesinde hareketlerinde serbest bırakılan sivil toplumun içsel bir sorunu olarak ortaya çıkan yoksulluk sorununun özel yardımlar, kamu hizmetlerinden doğrudan destek alımını içeren dışsal yardımlar, yeni çalışma imkanlarının sağlanması ve kolonileşme çerçevesinde köktenci bir çözüme kavuşmadığını belirtmektedir. Hegel'e göre yoksulluk sorununun merkezinde servet birikimindeki orantısız artış yer aldığından ortaya konulacak olan çözüm önerisinin köktenci bir çözümü içermesi için servet birikimindeki bu orantısız artışı kontrol altına alması gerekmektedir. Hegel, bu çerçevede yoksulluk sorununa devlet aşamasına geçişte bir köprü olarak konumlandığı korporasyonlarla çözüm kapısı aralamaktadır. Hegel etik bir öge olarak betimlediği korporasyonlarda kendi çıkarlarını gözetme duygusunun evrensel bir hal aldığını ve sivil toplumun her üyesinin özel yetenekleri ile korporasyonların bir üyesi olduğunu ifade etmektedir (Hegel, 2001, s. 191). Buna göre, tıpkı bir ailede olduğu gibi, korporasyonlarda da bireyin geçimini sağlaması güvence altına alınmaktadır. Hegel, korporasyonların yoksulluk sorununa olan etkisini, korporasyonlarda yoksulların aldığı yardımın yoksulları düşürdüğü haksız konumu ve buna bağlı olarak ortaya çıkan aşağılanmayı ortadan kaldırmasında görmektedir (Hegel, 2001, s. 192).

Yoksulluk Sorununa Marksizm Temelli Alternatif Çözüm Önerileri

Marx yoksulluk sorununu, modern burjuva toplumunda ortaya çıkan yabancılaşma sorunu çerçevesinde ele almakta ve sorunun çözümünü sınıflı toplum yapısının ortadan kaldırılmasında, "büyük çoğunluğun, büyük çoğunluk çıkarına olan öz bilinçli, bağımsız hareketi" olarak ifade ettiği proletaryan harekette görmektedir (Marx ve Engels, 2005, s. 129). Marx çıkar ilişkilerinin merkezde olduğu modern burjuva toplumunda üretim güçleri ve üretim ilişkileri arasındaki dengenin üretim güçlerinin lehine bozulması sonucunda ortaya çıktığını savunduğu yoksulluğu ise servet artışına paralel olarak şekillenen sınıfsal ayrımlar çerçevesinde ele almaktadır. Modern burjuva toplumunun özsel bir niteliği olarak gördüğü bu sınıfsal ayrımın toplumda para dışında her şeyin değersizleştiği, yoksullaşma ve yabancılaşma ile görünür hale gelen bir toplumsal çözümler olarak değerlendirmektedir. Bu çerçevede Marx modern burjuva toplumunu "kişisel değeri, değişim değerine dönüştürdü ve sayısız yok edilmez ayrıcalıklı özgürlüklerin yerine, o biricik insafsız özgürlüğü, ticaret özgürlüğünü koydu. Tek sözcükle dinsel ve siyasal yanılsamalarla maskelenmiş sömürünün yerine, açık utanmaz, dolaysız, kaba

sömürüyü koydu” (Marx ve Engels, 2005, s. 119) ifadeleriyle eleştirmektedir. Ona göre servet artışı burjuvanın zenginliğini arttırırken, işçiyi yaşamak içinde çalışmaya mecbur olan ücretli bir köleye dönüştürmekte ve işçi emeğine yabancılaşmaktadır. Marx’a göre, artık emek kendisini üretenden bağımsızlaşmaktadır. Bu durum ise işi emek ürününe yabancılaştırarak “işçinin gerçekliğinin yok olmasına” neden olmakta (Marx, 2005, s. 75) ve “işçinin nesneye aktardığı hayat, yabancı ve düşmanca bir şey olarak kendi karşısına çıkmaktadır” (Marx, 2005, s. 76). Marx, emeğin ürününe yabancılaşmayı “işçinin üretimi ne kadar çoksa tüketimi de o kadar azdır, ne kadar çok değer yaratırsa, kendisi o kadar değersizleşir, ürünü ne kadar biçimliyse, işçi kendisi o kadar biçimsizdir; nesnesi ne kadar uygarsa, işçi o kadar barbardır; emek güçlendikçe işçi güçsüzleşir; emek akıllandıkça işçi ahmaklaşır ve doğaya köle olur” (Marx, 2005, s.77) ifadeleriyle açıklamaktadır. Marx’a göre yabancılaşma yalnızca üretimin sonucunda değil, üretim sürecinde de kendisini göstermekte ve çalışma işçi için sorunlu bir eyleme dönüşmektedir. Marx bu süreci ve ortaya çıkacak olan emek edimine yabancılaşmayı “işin işçiyeye değil başka birine ait olması, işçinin çalışırken kendine değil başka birine ait olması” (Marx, 2005, s. 78) ile açıklamaktadır.

Marx, çalışmayı insanı hayvandan ayıran türsel bir özellik olarak ele almakta ve bu ayırıcı özelliği bilinçli bir eylem olarak görmektedir (Marx 2004:181). Ancak Marx’a göre işçi emeğine yabancılaşırken aynı zamanda kendi insansal özüne, türüne de yabancılaşmakta ve çalışma zorunlu bir eyleme dönüşmektedir. Marx yabancılaşmanın son görünümünü toplumsal ilişkilerde kontrolün nesnelere geçmesinin beraberinde getirdiği insanın insana yabancılaşması ile açıklamaktadır. Bu durum Marx tarafından “insanın kendi emeğinin ürününden, hayat-etkinliğinden, türsel varlığına yabancılaşması olgusunun dolaysız bir sonucu, insanın insana yabancılaşmasıdır. İnsan nasıl kendi kendisiyle karşı karşıya geliyorsa, öteki insanla da karşı karşıya gelmektedir” (Marx, 2005, s. 82-83) biçiminde ifade edilmektedir. Marx’a göre, modern burjuva toplumuna egemen olan kapitalist ekonomide emeğin sermaye birikimi için yalnızca bir üretim faktörü olarak görülmesi emeği bir sömürü aracına dönüştürmektedir. Böylece, modern burjuva toplumunda bir yandan burjuvanın zenginliği artarken, diğer yandan bu zenginliğin artmasında emeğiyle mevcudiyet gösteren proletaryanın yoksulluğu artmaktadır. Marx, emeğin nesneleşmesi sonucunda oluşacak olan yabancılaşmayı ve yoksullaşmayı “işçi ne kadar çok servet üretse, üretimin gücü ve kapsamı ne kadar artsa, kendisi de o kadar yoksullaşır. Ne kadar çok meta yaratırsa kendisi de bir meta olarak o kadar ucuzlar. Şeyler dünyasının artan değeriyle doğrudan doğruya orantılı olarak insanlar dünyası değersizleşir. Emek yalnız meta üretmez;

kendini ve bir meta olarak işçiyi de üretir- ve bunu meta ürettiği oranda gerçekleştirir” (Marx, 2005, s. 75) ifadeleriyle açıklamaktadır. Marx toplumun refahını arttırma amacı ile emek, iş bölümü ve sermaye arasında kurulan ilişkinin işçiyi “çalışan bir hayvan” statüsüne yerleştirdiğini ifade etmekte ve “proleter’in, yani sermayesi ve rantı olmayan, yalnızca emeğiyle yaşayan ve tek-yanlı, soyut emeğiyle yaşayan adamın politik iktisat tarafından yalnızca işçi olarak düşünüldüğünü” (Marx, 2005, s. 25) belirtmektedir.

Marksist ekole mensup düşünürlerden Shlomo Avineri, Hegel’in sivil toplum anlayışını *Hegel’s Theory of the Modern State* eserinde Marx’ın yabancılaşma görüşü çerçevesinde ele almaktadır. Avineri öncelikli olarak Hegel’in emek kavramına yaklaşımını ele almakta ve emeğin tanınma ilişkisinin merkezine yerleştirilmesiyle emeğin toplumsal bir içerik kazanarak toplumsal emeğe dönüştüğünü ifade etmektedir (Avineri, 1972, s. 88). Emeğin dolayımının beraberinde bir bağımlılık getireceğini ve bunun üretim anlayışında bir soruna neden olarak birey ve bireyin ihtiyaçları arasındaki bağı koparacağını savunan Avineri sorunu “insanlar kendi spesifik ihtiyaç duydukları nesnelere üretmezler, bunun yerine ihtiyaç duydukları nesnelere ve somut nesnelere için takas yapmada kullanacakları genel ürünler üretirler” (Avineri, 1972, s.91) ifadeleriyle açıklamaktadır. Bu çerçevede Avineri toplumsal emekle birlikte ortaya çıkacak olan karşılıklılığın yaratacağı sorunu üretimin kendisinde ortaya çıkacak olan bir yabancılaşma sorunu olarak görmektedir.

Avineri yoksulluğu "sivil toplumun yarattığı ihtiyaçlar ve bu ihtiyaçların karşılanamaması arasındaki gerilimin ifadesi olan diyalektik bir kavram" (Avineri, 1972, s. 149) olarak açıklamaktadır. Avineri’ye göre sivil toplumda sürekli yeni ihtiyaçlar ve arzular üretilmekte ve yoksulluk sivil toplumun bir sorunu haline gelmektedir. Avineri için yoksulluk niceliksel bir yoksunluğun ötesinde sivil toplumun bütünleştirici kurumlarının niteliksel içeriğindeki yoksunluğu da içermektedir (Avineri, 1972, s. 150). Avineri bu niteliksel yoksunluk noktasında Hegel’in mülkiyet ve kişilik arasında kurmuş olduğu ilişkiyi ele almaktadır. Hegel mülkiyeti kişiliğin vücut bulmuş hali olarak betimlerken (Hegel, 1991, s. 68), Avineri’ye göre Hegel’in mülkiyet ve kişilik arasında kurmuş olduğu bu ilişkide niteliksel yoksunluk yoksulların kişiliklerinden mahrumiyetini de ifade etmektedir.

Avineri, sivil toplum alanını “bireylerin diğer herkese kendi amaçları için bir araç olarak davrandığı bir evrensel egoizm alanı” olarak tanımlamakta ve bu alanı ihtiyaçların sürekli artmasına ve çeşitlenmesine bağlı olarak ortaya çıkan yabancılaşma sorunu çerçevesinde ele almaktadır (Avineri, 1972, s. 134). Ona göre yoksulluk sorununa ilişkin Hegel’in tespitleri sivil

toplum için radikal bir eleştiriyi niteliği taşımakta ancak bu radikallik Hegel'in ortaya koymuş olduğu çözümlerde korunmamaktadır. Avineri Hegel'in yoksulluk sorununu çözüm noktasında eksik bırakmasını içinde bulunduğu bir ikilemin sonucu olarak görmektedir. Avineri bu ikilemi "eğer devleti ekonomik etkinliğin dışında bırakırsa, sivil toplumun üyelerinin büyük bir kısmı bunun dışında kalacaktır; ancak devleti sorunu çözecek bir şekilde devreye sokacak olursa, bu durumda sivil toplum ve devlet arasında yaptığı ayırım ortadan kalkacak ve ayrımlaşma yoluyla bütünleşmeye dönük dolayım ve diyalektik ilerlemenin tüm sistemi çökecektir" (Avineri, 1972, s.151) şeklinde ifade etmektedir. Bu çerçevede Avineri'ye göre yoksulluk sivil toplumun işlemesindeki bir eksiklikten ziyade iyi işlemesi sonucunda ortaya çıkan bir sorun olduğundan, sorunun çözümü de sorunu ortaya çıkaran sınırlanmamış sivil toplumun gözden çıkarılmasındadır.

Hegel'de yoksulluk sorununun çözümüne ilişkin bir diğery Marksizm temelli görüş Frank Ruda tarafından ortaya konmaktadır. Ruda'nın İngilizceye *Hegel's Rabble: An Investigation into Hegel's Philosophy of Right* adıyla çevrilen eserinde yoksulluk sorununa ilişkin analizleri ve Hegel'e yönelik eleştiriler dikkat çekmektedir. Ruda soruna yaklaşımının Avineri'den farklı olduğunu belirtmekte ve bu durumu "Avineri'den farklı olarak, yoksulluğun Hegel'in ayaktakımı adı altında tespit ettiği temel sorunun nasıl gerekli koşulu olduğunu gösterme amacındayım" (Ruda, 2011, s. 4) şeklinde ifade etmektedir.

Ruda bir yandan Hegel'in yapmış olduğu yoksulluk ve ayaktakımı ayırımına değinerek yoksulluktan ayaktakımına geçişin önemli olduğunu vurgulamakta diğery yandan da Hegel'in yoksulluk ile mücadelesini ve çözüm önerilerini eleştirmektedir (Ruda, 2011, s. 10). Ona göre yoksulluk sorunun radikalleşmesi sonucunda ortaya çıkacak olan ayaktakımı sivil toplumun bir problemi, ancak Hegel tarafından devletin bir problemi olarak değerlendirilmediğinden Hegel'in problemi olamamıştır (Ruda, 2011, s. 99). Bu çerçevede Hegel'in çözüm önerilerini inceleyen Ruda Hegel'in bir çıkış kapısı olarak konumlandığı korporasyon önerisinin de diğery öneriler kadar yetersiz kaldığını düşünmektedir. Çünkü Ruda'ya göre korporasyonlar içerisinde yer alacak bireyler özel beceri ve yetenekleri ile korporasyon üyesi olurken bu özellikleri taşımayanlar için sorun varlığını korumaktadır. Bu durumu Ruda, "korporasyonlar bildiği ve gördüğü yoksulları besler, onun dışındakileri içine almaz" (Ruda, 2011, s. 22) ifadeleriyle dile getirmektedir.

Ruda'ya göre sivil toplumun aktif öznesi, çalışma ile ihtiyaçlar sisteminin ilişkiler ağı içerisinde kendi rasyonelliğini gerçekleştirmektedir. Ruda'ya göre bu ilişkiler ağı içerisinde

ihtiyaçların farklılaşması ve farklılaşan bu ihtiyaçların sürekli tatminin istenmesi bağımlılığı da arttırmaktadır (Ruda, 2011, s. 11). Özne, çalışma ile sivil toplum içerisinde hem toplumun refahını korumakta hem de evrensel olana aracılık yaparak kendini korumaya çalışmaktadır (Ruda, 2011, s. 13). Bu çerçevede, çalışma ilkesi evrensele ulaşma ile bir mal varlığına sahip olmayı özdeşleştirmekte; mal varlığına sahip olmama durumu ise yoksulu bu evrenselden koparmakta, yabancılaşmış, ayrılmış ve çözülmüş bir yığıcıyı yani ayaktakımını ortaya çıkartmaktadır. Dolayısıyla yoksulluk, sivil toplum içerisindeki rasyonelliğin ortaya çıkardığı bir irrasyonellik olarak sivil toplumun içsel bir sorunu, bir ürünü olmaktadır (Ruda, 2011, s. 33). Ruda'ya göre sivil toplumun temel ilkesi olarak çalışma, bireyin kendi geçimini sağlamasını esas almakta; ayaktakımı ise geçiminin sağlanması talebinin gerçekleşmemesine karşı bir öfke duyarak evrenselden kopmaktadır (Ruda, 2011, s. 36). Ruda bu noktada yoksulluk sorununun radikalleşerek bir ayaktakımı sorununa dönüşmesini yoksulun öfkesi ile açıklamakta, devlete ve devletin kurumlarına duyulan bu öfkenin yoksulu ayaktakımı yaptığını savunmaktadır. (Ruda, 2011, s. 114). Ayaktakımının geçiminin sağlanması için bulunduğu talep, sivil toplumun içsel yapısından dolayı haksız bir talep olarak görülmektedirⁱⁱ.

Ayaktakımının karakteristik özelliklerini parçalanma, yabancılaşma, çözüme ve ayrımlaşma olarak ifade eden Ruda, Hegel'in de belirttiği üzere, ayaktakımının yalnızca yoksulluk içinde beliren bir durum olmadığını zenginlik içerisinde de ortaya çıkabileceğini vurgulamaktadır. Ona göre yoksul ayaktakımı herkesin sahip olduğu haklardan mahrum bırakıldığını hisseden bir yığın olarak evrenselden koparken zengin ayaktakımı ise kendini bu hakların kaynağı olarak hissederek kendini evrenselin üstünde görmektedir (Ruda, 2011, s. 41). Sonuç olarak her iki ayaktakımı da ahlaki ve yasal bir yozlaşma içerisine girmekte ve yabancılaşmaktadır. Ancak bu çerçevede Ruda zengin ayaktakımının yaşayacağı çözülmeyi serveti konusunda yaşayacağı herhangi bir kayıp sonrasında hukukun sağlayacağı güvenceye bağlı olarak kısmi bir çözüme olarak değerlendirmektedir. Bu kısmi çözümlenin aksine yoksul ayaktakımında haklardan ve görevlerden mutlak bir çözüme ortaya çıkmaktadır (Ruda, 2011, s. 67).

Ruda, Hegel'in "kişi olma" ve "diğer insanlara saygılı olma" kavramlarını hukukun temeline yerleştirmesinden hareketle, yoksul ayaktakımının kişi olma statüsünü başkalarına olan saygısını kaybetmesinden ve hukukun temel zorunluluğundan kendini ayırtmasından dolayı kaybettiğini savunmaktadır (Ruda, 2011, s. 66). Hegel'in mülkiyet ve kişilik arasında kurmuş olduğu ilişkinin sonucunda yoksullukta ortaya çıkan mahrumiyetin kişilik mahrumiyetine

dönüştüğüne ilişkin Avineri'nin eleştirilerine benzer şekilde Ruda da kurulan bu ilişkinin mülkiyet imkânından yoksun olan ayaktakımını haklarından ve görevlerinden uzak, kişi olmadan kopmuş bir yığın durumuna getirdiğini belirtmektedir (Ruda, 2011, s. 128). Kişi olmamak ise özgürlüğünün farkına varmamak, özgür olmamak, toplumsal olmamak, hak ve görev sahibi olmamak anlamına gelmektedir.

Ruda ayaktakımının öfkesinin asosyal bir tavır olduğunu belirtmekle birlikte ayaktakımının devletten ve devletin kurumlarından kopuşunun kendi hatasının veya isteğinin bir sonucu olmadığını eklemektedir (Ruda, 2017, s. 174). Bu çerçevede Ruda Hegel'in ayaktakımının evrenselden kopuşunu ahlaki bir kötülük ve negatif bir anlayış olarak değerlendirmesini de eleştirmektedir. Çünkü ona göre ayaktakımının durumu nesnel bir imkânsızlığın içselleştirilmesinin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır (Ruda, 2011, s. 115). Bu çerçevede ahlaki toplumun içinde ortaya çıkan ancak ahlaki ilişkilerin dışında yer alan ayaktakımının öfkesini Žižek gibi Ruda da haklı ve gerekli bir öfke olarak görmektedir.

Ruda, Hegel'in sistemi içerisinde devletin konumunu, organik bir birleştirici olarak insan yığınlarını (*vulgus*) ortadan kaldıran ve güçlü bir blok oluşturmalarını engelleyerek devlete karşı gelmelerinin önüne geçen bir birlik olarak açıklamaktadır (Ruda, 2011, s. 149-150). Ayaktakımının kendi içinde bir birliğin olup olmadığını sorgulayan Ruda'ya göre Hegel'in yapmış olduğu ayrımlar çerçevesinde birlik sahibi olan insan gruplarını (*populus*) yığınlardan (*mass*) ayıran en temel fark mülkiyet sahibi olup olmama durumunda açığa çıkmaktadır (Ruda, 2011, s. 151). Buradan hareketle Ruda, Hegelci devlet anlayışındaki sürekliliğin ve devletin organik bir birlik olarak varlığının herkesin eşitliğini askıya alan bir devlet anlayışına dayandığını belirtmektedir (Ruda, 2011, s. 157). Ruda, Hegel'in devlet anlayışında belirliliklerden yola çıktığını ve ayaktakımını bu belirlilikleri reddeden bir yapı olarak gördüğünü belirtmekte ve Hegel'in görevlerinden çözülmüş, haklarından mahrum kalmış bir yığın olarak adlandırdığı "ayaktakımı" ifadesinin pozitif her türlü belirlenimi reddeden negatif bir belirliliğin kısaltması olarak değerlendirmektedir (Ruda, 2011, s. 162). Bu noktada Ruda ayaktakımını devletten daha evrensel görmekte, ayaktakımının reddinin evrensele yönelik bir reddediş olacağını belirtmekte ve ayaktakımı probleminin devlete ait bir sorun olduğunu çünkü devletteki herkesin üstü kapalı yoksul ayaktakımı olduğunu vurgulamaktadır (Ruda, 2011, s. 163).

Ruda, Marx'ın modern burjuva toplumunda proletaryanın karşı karşıya kaldığı imkânsızlığı ayaktakımının imkânsızlığıyla aynı görmekte ve ayaktakımının proletaryanın tüm karakteristik özelliklerini taşıdığını savunmaktadır. Ruda, Hegel'in ayaktakımının haksız bir tavır olarak

değerlendirdiği öfkeyi ise Marx'ın proletaryasının haklı komünist eyleminin temeli olarak görmektedirⁱⁱⁱ. Ruda, Marx'ın öne sürdüğü bu komünist eylem ile ayaktakımının bedensiz bir organ olma durumunun aşılabileceğini, eşitlik ve adalete dayalı ortak bir bedene pek çok organın ekleneceğini belirtmekte ve düşünce ve siyasetin felsefeye olan baskınlığının ortadan kalkarak siyaset ve felsefesinin yeniden birleşeceğini öne sürmektedir^{iv}.

Dolayısıyla, Ruda da Avineri gibi ayaktakımı sorununa ilişkin tespitlerinde Hegel'i haklı bulmaktadır. Ancak Hegel'i ayaktakımını ve ayaktakımının öfkesini negatif bir anlayış olarak görmesini eleştirmekte, ayaktakımının içinde bulunduğu durumun kendi hatası veya iradesinin bir sonucu olmadığını belirtmektedir. Ona göre ayaktakımının Hegelci anlayışla hak edilmemiş hak iddiası eşitliğe ve adalete ilişkin bir hak, öfkesi ise eşitliğin ve adaletin haksızlığına ilişkin bir tutum olarak ele alınmalıdır.

Yoksulluk Sorununa Reformist Refah Devleti Temelli Alternatif Çözüm Önerisi

Yoksulluk sorununa ilişkin reformist bir refah devlet önerisi ile ön plana çıkan Raymond Plant sivil toplumu ihtiyaçlar döngüsü ile açıklamakta; bu döngü içerisinde insanların ihtiyaçların "kurbanı" veya "nesnesi" olmadığını, içgüdüsel ihtiyaçlar ve bu ihtiyaçları tatmin etmenin döngüsünden emek ile kurtulduklarını savunmaktadır (Plant, 1977a, s. 91). Bu noktada Plant Hegel'in doğal ve sosyal ihtiyaçlar ayrımının önemini vurgulamakta ve sivil toplumu ihtiyaçlar sistemi içinde bireylerin gerek karşılıklı bağımlılıklarını gerekse bireysel bağımsızlıklarını arttırdıkları bir modern toplum yapısı olarak değerlendirmektedir. Ona göre Hegel'in sivil topluma özgü bir sorun olarak gördüğü yoksulluk belirli bir toplumda entegre ve işlevsel bir konuma sahip kişinin bu faaliyetlerini sürdürebilmesi için gerekli olan yaşam ve tüketim standardının altına düşmesi ile ortaya çıkmaktadır (Plant, 1977b, s. 112). Plant bu çerçevede yoksulluğu fiziki bir mahrumiyet durumu olarak görmekte ve yoksulluğu, "yalnızca düşüşe geçen ve ayrışma yaşayan belirli toplumların bir özelliği değil, tam olarak düzgün işleyen -Hegel'in deyişiyle- engellenmemiş toplumların da bir özelliği" (Plant, 1982, s. 50) olarak açıklamaktadır. Plant, sorunun çözümünü ise refah artışında görmekte ve refah artışı için ise devlet müdahalesi önermektedir. Plant söz konusu çözümün "ekonominin yoksulluk içinde bulunan kişilere iş yaratabileceği ve bu yolla aşırı üretimin ortaya çıkaracağı sorunları alevlendirmeyebileceği" (Plant, 1982, s. 65) bir sistem içerisinde mümkün olacağını belirtmektedir. Plant, bu noktada aşırı üretim kaynaklı bir sorunun ortaya çıkışının ise kamu hizmetlerini geliştirerek ve alt yapıya destek sağlayacak işler yaratarak engellenebileceğini savunmaktadır. Böylelikle bir yandan

yoksullara gelir elde etme şansı sunulacağını diğer yandan da tüketim mallarının aşırı üretiminin ve beraberinde getireceği sorunların engellenebileceğini belirtmektedir. Sivil toplumdaki yoksulların bir kısmının engelliler, hastalar ve kısıtlılar gibi kendi eylemleri dışında mahrumiyet yaşayan bireylerden oluştuğunu belirten Plant, bu bireylerin içinde buldukları konumdan ve toplumun durumlarına çare üretmek için katlanacağı maliyetlerden sorumlu tutulmamaları gerektiğini vurgulamaktadır (Plant, 1982, s. 66).

Plant'e göre reformist bir yapıya kavuşturulacak olan böylesi bir refah devleti çalışma ilkesinin devamlılığını sağlaması açısından bir ödün olarak değerlendirilmelidir^v (Plant 1982: 67). Bu noktada Plant'in devlet müdahalesi görüşünün Hegel'in sivil toplum ve devlete ilişkin yapmış olduğu ayrımı ve buna bağlı olarak da sivil toplumun özerkliğini ortadan kaldıracığını söylemek mümkündür. Plant'in yoksulluğun çözümü için verilmesi gereken bir ödün olarak gördüğü "devlet müdahalesi" Hegel'in sivil toplum anlayışını dışarda bırakmaktadır. Çünkü Hegel'e göre bir devlet müdahalesi olursa bu müdahale sivil toplumun özerkliğini koruyacak şekilde ancak ekonomik eşitsizlik aşırı boyutlara ulaştığında dışsal bir müdahale ile sınırlı kalmalıdır.

Yoksulluk Sorununa Korporasyon Temelli Alternatif Çözüm Önerileri

Hegel yoksulluk sorununa ilişkin çözüm önerileri içerisinde bireysel çıkarların kitlesel güvenliğinin sağlanması ve bencil çıkarların evrensel amaçlara dönüştürülmesi açısından korporasyonlara önemli bir yer vermekte; korporasyonları adeta ikinci bir aile gibi nitelendirmektedir. Hegel'in korporasyonlara sivil toplum içerisinde vermiş olduğu bu konum yoksulluk sorununa ilişkin tartışmalarda korporasyonları tartışmanın merkezine yerleştirmektedir. Bu çerçevede korporasyon bazı çözüm önerilerinin odağında yer alırken bazılarında çözümün bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

Korporasyonları yoksulluk sorununun çözümünde merkezi bir noktaya yerleştiren Joel Anderson, kamu otoritesinin ekonomiye müdahalesinin gerekliliğini kabul etmekle birlikte kamu otoritesini sorunun çözümü noktasında yetersiz görmektedir. Çünkü Anderson'a göre kamu otoritesinin bürokratik kurumları piyasaya dışsal olmaları nedeniyle çözüme yönelik dışsal müdahalelerde bulunurken, korporasyonların piyasaya, sektörlere, üretim ve tüketim davranışlarına ilişkin bilgi sahibi olmaları yapacakları müdahalenin kamu otoritesinin bürokratik kurumlarının müdahalesine göre daha içsel olmasına imkân sağlamaktadır (Anderson, 2001, s. 194-195). Bu bağlamda, korporasyonların üyelerine ve belirli sektörlerde yapılacak olan üretime yönelik sınırlandırmaları istihdam ve üretimde meydana gelmesi muhtemel sorunların önüne

geçilmesini sağlamaktadır (Anderson, 2001, s. 199). Diğer taraftan, Anderson yoksulluk sorununun çözümünün korporasyonlar içerisinde yapılacak yardımlarla sağlanamayacağını, bu yardımların sorunu kısmen iyileştirmenin veya hafifletmenin ötesine gidemeyeceğini vurgulamaktadır (Anderson, 2001, s. 198). Anderson'a göre yoksullukla mücadele kapsamında üreticileri sınırlandırmak "makineleşme" ve "verimlilikteki değişimler" söz konusu olduğunda üretimin orantısız artışı ve tüketimin sürekliliği açısından yetersiz kalmaktadır (Anderson, 2001, s. 200). Bunun yerine Anderson yoksulluk sorununun çözümünü tüketime yönelik bir farkındalıkta görmekte ve bu farkındalığı korporasyonlar içerisinde eğitim olarak yetiştirilecek olan "sorumlu tüketicilerle" gerçekleştirecek olan tüketim dönüşümü ile açıklamaktadır. Anderson sorumlu tüketiciyi "öğrenme sürecinden geçerek öz bilinç kazanan ve tüketimini toplumdaki genel kaynakları (*vermögen*) artırıcı şekilde yapan kişi" (Anderson, 2001, s. 203) olarak belirlemektedir. Bu belirleme göstermektedir ki Anderson'ın ortaya koymuş olduğu bu sorumlu tüketici ile gerçekleştirilecek olan farkındalıkla tüketim etik bir yapıya dönüşmektedir (Anderson, 2001, s. 205).

Richard Bellamy de Anderson'a benzer şekilde yoksulluk sorununun çözümünü korporasyonlar aracılığıyla sağlanacak olan bilinçlenme ve ortak refaha katkı ile açıklamaktadır. Bellamy yoksulluğun çözümü noktasında ön plana çıkarttığı farkındalığı zenginlerin tutum ve davranışlarındaki bilinçlenme ile açıklamaktadır. Bellamy'ye göre korporasyonlar "bireyin kendi çıkarının ötesine geçmesi ve ortak iyiliğin yararına olan bağlılığın geçerliliğini kavraması için bir araç sağlamaktadırlar" (Bellamy, 1987, s. 701). Bellamy bu çerçevede görüşünü "yoksulluk sorununun çözümü yoksulların entegrasyonundan değil, zenginlerin davranışlarını ve tutumlarını değiştirmelerinden gelmektedir" (Bellamy, 1987, s. 701) şeklinde ifade etmektedir.

Hegel'in yoksulluk sorununun çözümüne ilişkin önerilerine yönelik tartışmada ön plana çıkan bir diğer önemli isim olan Ferro yoksulluk sorununa doğrudan Hegel tarafından bir çözüm ortaya konulmadığını, ancak çözüme ilişkin Hegel'in analizlerinde önemli temeller bulunduğunu vurgulamaktadır. Ferro'ya göre yoksulluk, "ekonomik yollarla çözülmesi gereken basit bir ekonomik sorun" olmanın ötesinde sosyal yabancılaşma kaynağı olarak değerlendirilmelidir (Ferro, 2020, s. 60). Nitekim Hegel'in de altını çizdiği üzere yoksulluk yalnızca bir yoksunluk durumu olarak şekillenmemekte, aynı zamanda toplumdaki dışlanma hissini açığa çıkartan bir sosyal yoksunluğu da ifade etmektedir. Bu nedenle Ferro'ya göre yoksulluğun çözümü "yoksulların toplumun küresel ağında tanınarak yeniden bütünleştirilmesini amaçlayan daha derin bir sosyal dönüşüm" (Ferro, 2020, s. 61) ile mümkün görünmektedir.

Yoksulluk sorununun ekonomik ve etik boyutlarına da dikkat çeken Ferro, sorunu sosyal tanınma eksikliği ile ilişkilendirmekte ve bunu yoksul ile ayaktakımı arasındaki ayırım ile ortaya koymaktadır. Ferro yoksulları “mesleki görevlerini ihmal edemedikleri, statükoya isyan etmenin yasal sonuçlarından korktukları ya da standartlarını iyileştirme olasılığına inandıkları için yasalara saygılı vatandaşlar olarak” (Ferro, 2020, s. 70) değerlendirirken, ayaktakımı için “mevcut sosyal düzen altında böylesi bir iyileştirmenin mümkün görülmediğini” (Ferro, 2020, s. 70) ifade etmektedir. Anderson'ın kamu otoritesinin bürokratik kurumları ile yoksulluğun çözümüne ilişkin müdahalelerini dışsal müdahaleler olarak değerlendirerek yetersiz bulması ve korporasyonları sorunu çözecek içsel bir kurum olarak görmesine benzer şekilde, Ferro da kamu otoritesinin sorunun yalnızca ekonomik boyutuna odaklandığını, korporasyonlarda ise sorunun hem ekonomik hem etik boyutlarına odaklanıldığını savunmaktadır (Ferro, 2020, s. 75). Ferro, korporasyonları, Hegel'de olduğu gibi, ihtiyaç duyulan sosyal dönüşümün gerçekleşebileceği “ikincil bir aile” yapısı olarak ele almaktadır. Korporasyonlara yönelik eleştirilerin merkezinde, yalnızca üyelerine ve çalışanlara ilişkin koruyucu bir rolü olduğu bu rolün işsizleri ve ayaktakımını içermediği düşüncesinin bulunduğu belirten Ferro, korporasyonların işgücü piyasasını genişletme ve iyileştirme amacının bu eleştirilerde göz ardı edildiğini belirtmektedir (Ferro, 2020, s. 75). Ona göre, korporasyonların bu rolü sayesinde “daha az” insan işsizlik, tatminsizlik ve sosyal dışlanma riski yaşayacak; korporasyonlar içerisinde gerçekleşecek olan sosyal tanınma sivil toplumun bireysel çıkarıcı yapısından devlete geçişin ilk adımını oluşturacaktır. Yoksulluğa ilişkin Ferro da tıpkı Anderson ve Bellamy'nin analizlerinde olduğu gibi korporasyonlar içerisinde veya vasıtasıyla gerçekleşecek olan bilinçlenme ve farkındalığa benzer bir perspektif değişimini çözümün temelinde yerleştirmektedir. Bu noktada Ferro korporasyonların Hegel tarafından belirlenen niteliğinin gözden kaçırılmaması gerektiğini belirtmekte ve korporasyonların kapalı lonca sistemlerinden farklı olarak kamu denetimine ve sosyal katılıma açık oldukları durumda sosyal tanınmaya katkı sağlayabileceklerini vurgulamaktadır (Ferro, 2020, s. 76).

Dolayısıyla Ferro yoksulluk sorununun çözümünün korporasyonlar ile gerçekleşeceğini belirtmekte ve çözümü korporasyonlarda meydana gelecek olan sosyal tanınmanın ortaya çıkaracağı bir perspektif değişiminde görmektedir. Korporasyonların bu rolünün yanı sıra Ferro korporasyonların beraberinde getirebileceği belli başlı sorunlara da dikkat çekmektedir. Buna göre korporasyonlar “devlet içindeki belirli grupları temsil ettiklerinden diğer korporasyonlarla ve siyasi temsilcilerle etkileşimleri yoluyla sivil toplumun atomistik mantığını daha üst seviyede –bireysel atomlardan ziyade kolektif atomlardan oluşacak şekilde- yeniden oluşturabilirler”

(Ferro, 2020, s. 77). Bu durum korporasyonlar yoluyla sivil toplumun bireysel çıkarlarının kolektif çıkarlara dönüşmesi tehlikesini ortaya çıkarmaktadır^{vi}. Korporasyonların Hegel'in yaşadığı dönemde bile çağdışı olduğunu düşünen Ferro'ya göre yoksulluk sorununun çözümünde korporasyonların içeriğinin günümüz şartlarına uygun şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede Ferro korporasyonlara yönelik "ulusal veya uluslararası düzeyde sivil toplum örgütlerini, devlet dışı organizasyonları ve siyasi partileri" içerecek bir uyarlamayı örnek olarak vererek böylesi yapılarla kolektif güçlerin daha etkin işlev göreceğini belirtmektedir (Ferro, 2020, s. 77).

Polis ve korporasyon seçeneklerini yoksulluk sorununun çözümünde doğrudan etkili görmeyen ve çözümün özgürlük gelişiminin "en üst noktası olan devlet" aşamasında gerçekleştiğini öne süren Jeff Jackson ise yoksulluğun çözümünü özgürlüğün gelişimindeki diyalektik harekette, olumsuzlamanın olumsuzlanmasıyla, yani kapsayarak aşma ile açıklamaktadır (Jackson, 2014, s. 336). Bu çerçevede Jackson, devletin sadece "var olmak" değil, aynı zamanda "gerçek" hale gelmesine ilişkin bir analizden hareket etmektedir. Devletin bu durumunu "özgürlüğü destekleyen nitelikleri koruyarak özgürlüğü engelleyen nitelikleri ortadan kaldırması" olarak (Jackson, 2014, s. 332) açıklayan Jackson'a göre, yoksulluk sivil toplumun bir çelişkisi olduğundan devlet tam da Hegel'in diyalektik sistemine uygun olarak böylesi çelişkili nitelikleri kapsayarak aşarak yalnızca var olmamakta, aynı zamanda gerçek olmaktadır. Bu nedenle Jackson yoksulluğun bir defada değil aşamalı olarak ortadan kaldırılacağını savunmaktadır. Ona göre polis ve korporasyonlar aracılığıyla ulaşılabilecek bir çözüme güvenmek sivil toplumun kendi başına yeterliliği olduğu düşüncesine dayanmaktadır (Jackson, 2014, s. 333). Ancak Jackson'a göre polis ve korporasyonlar sivil toplumun kusurlarını hafifletebilmekte, ancak diyalektik sistem gereği bu çelişkileri kapsayarak aşamamaktadır. Buna bağlı olarak Jackson devlet kontrolünü öngörmekte, ancak sivil toplumun içsel doğasını bozmayacak şekilde korporasyonların bağımsızlığının tamamıyla ellerinden alınmaması gerektiğini de vurgulamaktadır^{vii} (Jackson, 2014, s. 348). Böylece sivil toplumun özgürlüğü geliştirici özsel yönleri korunurken, yoksulluk gibi çelişkili yönleri aşılmaktadır. Bu noktada Jackson, Avineri'nin yoksulluğu sona erdirmek için gerçekleşecek olan devlet müdahalesinin diyalektik olmayacağına ve devletin sivil toplumu ortadan kaldırarak "dolayimsız" bir bütün olacağına ilişkin görüşlerini eleştirmekte; devletin daha üst bir birliği teşvik etmesinin sivil toplumu ortadan kaldırmayacağını, aksine yükselteceğini belirtmektedir. Jackson bu durumu "özgürlüğün gerçekleşmesi sivil toplum tarafından daha da güçlendirilir. Çünkü sivil toplum

içerisinde yer alan özgürlüğün gelişimi önündeki engeller aşamalı olarak aşılr" (Jackson, 2014, s. 343) şeklinde dile getirmektedir.

Bu çerçevede Jackson devletin sivil toplumu kapsayarak aşmasında günümüzde de aktif bir şekilde uygulanan "evrensel temel gelir" uygulamasını ön plana çıkartmaktadır. Jackson evrensel temel gelir uygulamasının Namibya, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'da istihdam üzerindeki olumlu etkilerini referans göstererek sivil toplumdaki bireylere eşit olarak davranılması ve temel ihtiyaçlarının karşılanması için belirli bir miktar paranın düzenli olarak ödenmesinin öznel yardımların onur kırıcı etkisini ortadan kaldıracağını savunmaktadır (Jackson, 2014, s. 350). Aynı zamanda Jackson bu uygulamanın sivil toplumun kendine yeterlilik prensibine de uyduğunu belirtmekte ve sorunu tamamen çözmese de aşamalı olarak yoksulluk üzerinde olumlu bir etki yaratacağını belirtmektedir.

Hegel'in yoksulluk sorununu bilinçli olarak çözümsüz bıraktığını savunan Matt Whitt yoksulluğun Hegel tarafından toplumun kalkınmasına katkı sağlayan bir etmen ve özgürlüğün gerçekleşmesinde diyalektik bir koşul olarak görüldüğünü belirtmektedir (Whitt, 2013, s. 260). Whitt yoksulluğun törel devletin gelişimine katkı sağlayacağını ifade ederek yoksulluğu egemenliğin içsel boyutu ile ilişkilendirmektedir. Devletin içsel egemenliği elde etmek için içsel bir ötekini olumsuzlaması gerektiğini öne süren Whitt'e göre bu içsel öteki "yoksullaşmış ayaktakımıdır" (Whitt, 2013, s. 271). Ayaktakımı oluşumunu etik topluluğun uyumu için içsel bir tehdit olarak gören Whitt, bu oluşumun devlet için bir içsel öteki rolü oynadığını belirtmektedir. Hegel'in sistemi içinde yoksulluğa ilişkin bir çözüm üretilememesinin nedeni sistemin tutarlılığı açısından ayaktakımının devletin egemenliği için içsel bir öteki olarak varlığını sürdürmesi gerekliliğidir.

Thom Brooks ise yoksulluk sorununu ayaktakımının öz kimlik duygusu üzerinden ele almakta ve sorunun sosyal ve politik bir yabancılaşma nedeniyle ortaya çıktığını öne sürmektedir (Brooks, 2015, s. 7). Avineri ve Plant'i yoksulluk sorununu yaşam standartlarındaki gerilemeye indirgemeleri nedeniyle eleştiren Brooks, sorunun kökenini kişinin hak, dürüstlük, onur gibi duyguları yitirmesine bağlı olarak sosyal ve politik hayattan kopmasında görmektedir. Diğer taraftan yoksulluğu ekonomik yabancılaşmaya ek olarak sosyal, ahlaki ve siyasi yabancılaşma olarak tanımlayan Pimenta (Pimenta, 2020, § 50) yoksulluk sorununun Hegel tarafından diyalektik olarak çözülememiş bir aporia olarak bırakıldığını vurgulamaktadır (Pimenta, 2020, § 53).

Korporasyonlar kurumsal yapıları ve işlevleri üzerinden pek çok yazar tarafından eleştirilmektedir. Bu durum korporasyonlarda reform yapılması ihtiyacını gündeme getirmektedir. Yoksulluk sorununun çözümünü korporasyonlarda gören Ferro, söz konusu kurumların yoksulluk sorununu işgücü piyasasındaki genişletme ve iyileştirme fonksiyonları vasıtasıyla çözebileceğini, ancak bu çözümün korporasyonları kamu denetimine ve sosyal katılıma açık hale getirecek bir modernizasyon sonrasında mümkün olabileceğini vurgulamaktadır (Ferro, 2020, s. 61). Korporasyonları yoksulları sisteme yeterince dahil edememesi üzerinden eleştiren Ian Fraser ise çözümün yoksulların “kendi özel ve evrensel yönlerini birbirleriyle uyumlu hale getirmeleri” (Fraser, 1996, s. 2060) ile mümkün olacağını savunmaktadır. Buna göre Fraser’ın önerisi yoksulların örgütlenmesini ima etmekte ve Marksizm odaklı önerilerle benzerlik göstermektedir. Yoksulluk sorununu bir aporia olarak gören Pimenta da korporasyonların Hegel’in sisteminde içsel bir çelişki yarattığını öne sürmekte ve bu görüşünü Hegel’in yaşadığı dönem içerisinde bu kurumların yasaklanması ile desteklemektedir (Pimenta, 2020, § 53). Jackson, korporasyonların yoksulluk sorununun çözümünde önemli bir rolü olduğunu kabul etmekte birlikte, aralarında yoksulluğun da bulunduğu sivil toplumun çelişkilerini yalnızca hafifletebildiklerini, ancak diyalektik sistem gereği kapsayarak aşamadıklarını belirtmektedir (Jackson, 2014, s. 348). Teichgraeber de yoksulluk sorununun, korporasyonlar modernize edilse dahi korporasyonlar vasıtasıyla çözülemeyeceğini ve sorunun çözümünde devletin mutlaka aktif olarak görev alması gerektiğini vurgulamaktadır (Teichgraeber, 1977, s. 61).

Korporasyon temelli çözüm önerileri Hegel’in korporasyonları devlet aşamasına geçişte önemli bir sivil toplum kurumu olarak benimsemesine odaklanmaktadır. Frankfurt Okulunun önemli düşünürlerinden Axel Honneth Hegel’e ilişkin yaptığı analizlerde korporasyonların bir sivil toplum kurumu olarak belirlenmesine tanınma görüşü çerçevesinde karşı çıkmaktadır. Özgürlüğün ve kendini gerçekleştirmenin öznelerarası tanınma ile gerçekleşeceğini savunan Honneth (Honneth, 2010, s. 214), aile, sivil toplum ve devlet aşamaları arasındaki hiyerarşik ilişkiyi ele almakta ve bu hiyerarşiyi öznenin her bir aşamada daha yüksek bir bireyselleşmesinin ortaya çıkması ile açıklamaktadır (Honneth, 2010, s. 59). Honneth’e göre devlette de sivil toplum alanından daha yüksek bir bireyselleşme ortaya çıkmakta ve bu durum öznenin devlet alanında gerçekleştirebildiği evrensel aktiviteden kaynaklanmaktadır (Honneth, 2010, s. 60). Bu noktada Honneth, devlet alanındaki daha yüksek olan bireyselleşmeyi bireylerin becerilerini ve

yeteneklerini ortak çıkar doğrultusunda sınırlandırmayı öğrendikleri ve bu doğrultuda kamusal bir hayat sürmelerinin onayını aldıkları korporasyonlarla ilişkilendirmektedir.

Honneth öznenin devlet alanında doğal ihtiyaçları ve kişisel ihtiyaçları ile değil becerileri ile toplumun bir üyesi haline geleceğini savunmaktadır (Honneth, 2010, s. 61). Honneth ayrıca, Hegel'in ortak amaçları paylaşan korporasyon üyelerinin aynı zamanda sivil toplumun özgürleşmiş ve bağımsız bir üyesi olmasına ve korporasyonların kapitalist bir piyasaya ahlaki bir disiplini empoze etmeye çalışmasına yönelik beklentisini de fazla iyi niyetli bulmaktadır (Honneth, 2010, s. 75). Bu çerçevede Honneth, korporasyonların Hegel tarafından sivil toplum alanına yerleştirilmesini eleştirmektedir. Ona göre korporasyonların sivil toplum alanına yerleştirilmesi biri piyasa tarafından aracılık edinen işlemlerle, diğeri ise değer odaklı etkileşimlerle ilişkili olan tanınmanın farklı iki biçiminin aynı alana yerleştirilmesi anlamına gelmektedir (Honneth, 2010, s. 77). Honneth bu doğrultuda kolektif bir yapılanmaya sahip korporasyonların bireysel özerklik alanı olan sivil toplumda yer alamayacağını ve bu yapıların devlet alanında yer alması gerektiğini savunmaktadır. Böylece, Honneth korporasyonların "lonca benzeri bir kurum olarak değil öznelere kendi bireysel aktivitelerinde bir evrensellik hissi veren, kamusal olarak aracılık edilen ve demokratik bir işbirliğinin göstergesi olarak kendini bulduğu bir kamusal özgürlük alanında" yer alabileceğini belirtmektedir (Honneth, 2010, s. 77).

Diğer taraftan, Honneth, yoksulluk sorununu korporasyonlar üzerinden incelememekte; sorunu yeniden dağılım ve tanınma arasındaki ilişki üzerinden ele almaktadır (Schweiger, 2015, s. 144). Nancy Fraser ise yoksullukla mücadelede yeniden dağılım politikalarını ve tanınmayı birbirleriyle ilişkileri çerçevesinde ele almaktadır. Ancak Fraser, söz konusu ilişkiyi düalist bir yaklaşımla gelirin yeniden dağılımının tanınma üzerindeki olumsuz etkilerinin önlenmesi amacıyla "olumlama" ve "dönüştürme" yöntemleri üzerinden incelemektedir. Fraser'a göre olumlama yöntemi, sosyal düzenlemelerin adaletsiz sonuçlarını onları oluşturan temel sosyal yapıları bozmadan düzeltmeyi amaçlarken; dönüştürme yöntemi temelde yatan üretken çerçeveyi yeniden yapılandırarak adil olmayan sonuçları düzeltmeyi amaçlamaktadır. Fraser, olumlama yöntemine liberal refah devletindeki mevcut ekonomik yapıyı değiştirmeksizin uygulanan gelir transferini örnek olarak vermektedir. Ona göre bu düzenleme ile dezavantajlı grupların tüketimden aldığı payın artırılması amaçlanmaktadır. Dönüştürücü yöntem ise adaletsiz dağılımı adaletsizliği yaratan çerçeveyi dönüştürerek kalıcı olarak ortadan kaldıracağını düşündüğü sosyalizm örneğini vermektedir (Fraser ve Honneth, 2003, s.74).

Fraser, yeniden dağılımda olumlama yönteminin tanınma üzerinde yaratacağı olumsuz etkilerin dönüştürme yönteminde ortaya çıkmayacağını savunmaktadır. Ona göre yeniden dağılıma ilişkin olumlama yöntemini esas alan yaklaşımlar grup kimliğini tek bir eksene oturtmakta, bireylerin kendilerine dönük anlayışlarını basitleştirmekte, onları tek bir grup tipine uymaya zorladığından insanlar arasında ayrılıkçılığa (separatism) yol açmaktadır (Fraser ve Honneth, 2003, s. 76). Olumlama yöntemini kullanan yaklaşımların diğer eksik yönünün ise yoksulluk sorununu çözmek yerine, yoksul kişilerin aldıkları desteklere muhtaç hale getirilmeleri ve halihazırda sahip oldukları yoksunluğa yardımlarla maruz kaldıkları damgalanmanın yarattığı saygıdan yoksunluğun da eklenmesi olduğunu belirtmektedir. Dönüştürücü yöntemi esas alan yaklaşımlar ise dayanışmayı teşvik etmekte ve yoksulluğu azaltmanın yanı sıra toplumun ekonomik yapısından kaynaklanan yanlış tanınma biçimlerini de düzeltmeye yardımcı olmaktadır. Bu çerçevede dönüştürücü yaklaşımlar pastayı genişletmeye ve emeğin genel koşullarını yeniden yapılandırmaya odaklanarak eşitsizlikleri yardımları alan kişilerin maruz kaldığı damgalanma olmaksızın azaltmayı amaçlamaktadır (Fraser ve Honneth, 2003, s. 77). Bu çerçevede, yoksulluk sorunu Honneth ve Fraser'ın da içinde bulunduğu düşünürler arasında tanınma ve adalete ilişkin güncel bir tartışmaya da konu olmuştur.

Yoksulluk Sorununa Hegel'in Sistemine İçkin Bir Çözüm Önerisi

Hegel, ölümünden bir asır sonra ortaya çıkacak ve milyonlarca kişiyi yoksulluğa itecek büyük bir krizi adeta öngörerek, her ne kadar yetersiz düzeyde kalsa da, bazı çözüm önerileri ortaya koymuştur. Toplumun genelini ilgilendiren ve ayaktakımına dönüş gibi önemli bir risk içeren yoksulluk sorununun kendiliğinden ortadan kalkmasını beklemektense, topluma ait olan kamu kaynaklarını kullanan devletin de aktif rol aldığı daha geniş çaplı bir çözüm arayışına girmek daha rasyonel bir çözüm olarak ön plana çıkmaktadır. Nitekim, 1929 yılındaki Büyük Bunalım ile gerek Keynesyen politikaların popüleritesi artmış gerekse iktisat biliminin bir alt dalı olan kalkınma iktisadının temelleri atılmıştır. Hegel, liberal ekonominin temel prensiplerini benimsemekle birlikte, serbest piyasanın yıkıcı etkilerinin de farkındadır (Ferro, 2020, s. 73). Dolayısıyla, düşünce sisteminde oluşturduğu kamu otoritesi ve korporasyonların bu yıkıcı etkileri kontrol altında tutmak amacıyla kullanılabilir bir nevi uzlaştırma kurumları olduğu öne sürülebilir. Bu noktadan hareketle, Hegel'in ekonomiye ilişkin görüşleri tamamen liberal bir çerçevede değerlendirilemeyeceği gibi, tamamen Marksist bir çerçevede de değerlendirilmemelidir.

Bu çalışmanın amacı Hegel'in yoksulluk ve ayaktakımı sorununa Hegel'in düşünce sistemi içerisinde ve dönemin şartları dikkate alınarak bir çözüm önerisi getirmektir. Marx'ın yoksullaşmayı servet artışının beraberinde getirdiği emeğe yabancılaşma ile açıklaması ve Hegel'in yoksulluğu sivil toplumun iyi işleyen mekanizmasının bir ürünü olarak görmesi arasında sıkı bir benzerlik bulunmaktadır. Aynı zamanda Marx'ın yabancılaşma sorununu insanın emeğinin ürününe, emek sürecine, türsel varlığına ve insana yabancılaşması olarak dört farklı boyutta değerlendirmesi yoksulluk sorununu yalnızca ekonomik bir sorun olarak görmediğini de göstermektedir. Ancak Marx'ın yabancılaşma sorunun çözümü yabancılaşmış, mülksüz, yoksul ve sefalet içerisinde bırakılmış proletarya sınıfının "proleter hareketi" ile gerçekleşecek olan sınıflı toplum yapısının ortadan kaldırılmasında görmesi Hegel'in devlet aşamasına geçişte zorunlu bir aşama olarak gördüğü sivil toplumun ortadan kaldırılması sonucunu beraberinde getirmektedir. Bu çerçevede, sivil toplum aşamasının konumunun Hegel'in sistemindeki diyalektik bütünsellikte korunması amacıyla Marx'ın ekonomik anlayışı ve yönetim biçimini kökten değiştirmeyi temel alan önerileri çözüm kümesinin dışında bırakılmıştır. Buna ek olarak, özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasını gerektiren modeller ve Smith'in görünmez el metaforu çerçevesinde tamamen serbest piyasa temelli bir ekonomik yaklaşım öngören liberal çözümler de –yine Hegel'in sisteminin dışına çıkmamak adına- kapsam dışında tutulmuştur^{viii}.

Hegel'in esas olarak yoksulluğun ayaktakımına dönüşümü ile radikal bir sorun haline geldiğini belirtmesi, yoksulluğa ilişkin bu bölümde önerilecek çözümlerin de bu durumu dikkate alacak biçimde tasarlanmasını gerektirmektedir. Diğer taraftan, Hegel'in analizinde ayaktakımı oluşumu ve bu oluşumun beraberinde getirdiği öfke, çözülme, evrenselden kopuş gibi olumsuzluklar yoksulluk oluşumu sonrası ortaya çıktığından, bahsedilen olumsuzluklar tamamıyla ekonomik olmasa da çözüm önerilerinin ekonomi temelli olmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Bu noktada, sivil toplumun rasyonelliği sonucu oluşan bir irrasyonelliğin devlet, piyasa oyuncuları ve korporasyonların etkin iş birliği ile sivil toplum ve devlet aşamaları arasında çözülmesi gerekmektedir. Buradaki beklenti yoksulluk ortadan kalktığında ayaktakımı zihniyetinin de ortadan kalkacağıdır.

Hegel, yoksulluk sorununa öznel yardımlar, yoksullara doğrudan iş imkânı sağlanması ve kolonizasyon gibi önerilerle kamu otoritesi ve korporasyonlar üzerinden bir çözüm kapısı aralamış, ancak bu önerilerin kökten bir çözüme yol açmadığını belirtmiştir. Hegel sivil toplumun üyelerinin özel yetenekleri vasıtasıyla korporasyonlara üye olabileceğini ve korporasyon üyeleri arasındaki koruyucu-kollayıcı yapı sayesinde geçimlerini sağlamayı güvence

altına alacaklarını belirtmektedir. Bu sayede yoksulların aldığı yardımın yoksulları düşürdüğü haksız konumu ve buna bağlı olarak ortaya çıkan aşağılanmayı ortadan kaldıracığını düşünen Hegel, diğer çözüm önerilerine kıyasla korporasyonların yoksulluğu azaltmada başarıya biraz daha yakın olduğunu ima etmektedir. Diğer taraftan, korporasyonlar yoksulluk sorununun çözümü için önemli bir potansiyel barındırır da Hegel'in kurguladığı haliyle başarıya ulaşmaya uzaktır. Kalıcı ve kesin bir çözüm için Hegel'in sisteminde yer alan korporasyonların gerek amaç gerekse faaliyet şekli itibarıyla güncellenmesi ve yoksulluk sorunun çözümündeki aktif rolünün buna uygun olarak belirlenmesi gerekmektedir. Buna göre, korporasyonların Hegel dönemindeki lonca tipi bir yapılanmadan ziyade, günümüzdeki meslek odalarının, kooperatiflerin ve sendikaların bazı işlevlerini, görevlerini ve yetkilerini bünyesinde barındıran karma yapılara sahip olacak biçimde dönüştürülmesi büyük önem arz etmektedir. Bu yapı yoksulluğun çözümünde korporasyonların rolünün bundan daha fazlası olması gerektiğini düşünen Anderson'ın (Anderson, 2001, s. 199) ve yoksulluk sorununun çözümünün esas olarak korporasyonlarda gerçekleşebileceğini düşünen Ferro ve Bellamy'nin görüşlerine de uygunluk göstermektedir. Böylece korporasyonlar sivil toplum ve devlet arasında gerçek bir köprü görevi görecektir, yoksulluk ve ayaktakımı sorununun çözümünde kilit nokta haline alacaktır.

Hegel'in, yoksulluk ve ayaktakımı sorununa ilişkin çözüm önerilerinden birisi olan öznel yardımlar günümüzdeki sosyal yardımlara benzemekte, fakat herhangi bir devlet müdahalesi olmaksızın bireylerin vicdani yükümlülük duyarak yaptıkları bireysel yardımları kapsamaktadır. Bu tarz yardımlar Hegel'in belirttiği üzere, yoksulluk sorununa çözüm olamadığı gibi, kişiyi rencide etmekte ve yardım alanlarda aşağılanma duygusu yaratmaktadır. Diğer taraftan, günümüzdeki sosyal yardım sistemleri incelendiğinde, bu tarz yardım ve desteklerin yoksullukla mücadelede etkin olarak kullanıldığı dikkat çekmektedir. Burada önemli olan husus, yardımların aşağılanma hissi yaratmaması ve yardım alan bireyleri çalışma hayatının dışına itmemesidir. Yardım alan bireyde aşağılanma hissi yaratmamak için öznel yardımlar evrensel gelir desteği biçimine dönüştürülerek korporasyonlar vasıtasıyla herkese eşit şartlarda ve en düşük geçim seviyesini sağlayacak miktarda uygulanabilecektir. Ayrıca, bireyin çalışma isteğinin korunması ve işgücü piyasasında kalmayı sürdürmesi için de yardım alma koşulu iş aramayı sürdürme şartına bağlanabilecektir. Zira, Hegel sivil toplum içindeki bireyin özgürlüğünü ve tanınmasını çalışma şartına bağladığından, yardım alan kişinin bu yardıma güvenerek işgücü piyasasından çekilmesi, yoksulluk sorununa niceliksel olarak çözüm olsa da Hegelci çerçevede niteliksel olarak çözüm olamayacaktır^{ix}. Böylece, bireyler iş arama süreçlerinde en temel ihtiyaçlarını

karşılıyarak öfke ve çözüme hissinden uzaklaşacak ve topluma duydukları aidiyet hissini koruyacak, iş bulduklarında ise geçimlerini sağlayacakları için yoksulluğa düşmekten kurtulacaklardır. Ayrıca, çözüm önerisinde evrensel gelir desteği uygulamasının çalışma şartına bağlanmasıyla Fraser'ın olumlama yönteminde ortaya çıkacağını belirttiği damgalanma, muhtaçlık ve saygıdan yoksunluk gibi olumsuzluklar söz konusu olmayacaktır. Bu sayede yoksulluk sorununun niceliksel boyutuna ek olarak niteliksel boyutu da çözülmüş olacaktır. Bu noktada, devlet günümüzde pek çok ülkede uygulanan asgari ücret benzeri bir sistemi zorunlu kılarak bireylerin iş buldukları durumda yoksulluktan, dolayısıyla da ayaktakımı olma riskinden, uzak kalmalarını sağlayabilecektir. Asgari ücret gibi bir düzenlemenin getirilme nedeni çalışanların temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak seviyede bir ücret karşılığında çalışmalarını durumunda da yoksullar arasına dahil olabilecek olmalarıdır. Dolayısıyla, modele yapılacak bu eklemenin tek amacı çalışan ve ücret elde eden kişilerin yoksullaşmalarını engellemektir.

Diğer taraftan, Hegel'in öne sürdüğü öznel yardımların yukarıda bahsedilen haliyle uygulanması yoksulların ayaktakımına dönüşümünü engellemek için kısa vadede uygulanabilecek geçici bir çözümdür. Buradaki amaç kişinin ayaktakımına dönüşmeden önce yoksulluktan kurtarılmasıdır. Nitekim, ayaktakımına dahil olan bir kişinin sisteme olan öfkesinin giderilmesinin ve evrensele tekrar bağlanmasının sağlanması çok kolay olmayacaktır. Bu kişilerin kalıcı olarak yoksulluktan uzak tutulmaları için piyasanın ihtiyaç duyduğu niteliklere ve eğitim seviyesine sahip olmaları gerekmektedir. Nitekim, bu kişilere sağlanacak işler doğrudan devlet tarafından değil, korporasyon üyeleri tarafından sağlanmaktadır. Bu noktada devletin görevi iş arayan kişilerin nitelikli çalışanlar olabilmelerini desteklemek için becerilerini geliştirmelerini ve keşfetmelerini sağlamak amacıyla yüksek kaliteli ve herkesin eşit şansa sahip olduğu bir eğitim almalarını sağlamaktır. Korporasyonların da devletin verdiği eğitimi günümüzde de uygulanan çıraklık, staj, işbaşı eğitim gibi uygulamalı eğitimlerle desteklemesi gerekmektedir. Böylece, bireyler hem piyasanın ihtiyaç duyduğu niteliklere sahip olarak daha kolay iş bulabilecek hem de daha nitelikli çalışanlar olmaları nedeniyle üretime daha fazla katkı sağlayabileceklerdir. Ayrıca, bireylerin işgücü piyasasındaki değişimlere paralel olarak sahip olmaları gereken yeni rollere uyum sağlayabilmeleri için devlet ve korporasyonlar tarafından verilecek eğitimlerin yaşam boyu eğitim uygulamaları ile desteklenmesi gerekmektedir.

Eğitim ile oluşacak olan yeni bireysel özgürlük bilincinin korporasyonlar vasıtasıyla ekonomik süreç ve ilişkilerde yaşanacak değişikliklere dayanıklı hale getirilmesi büyük önem arz etmektedir. Yoksullukla mücadelenin uzun vadeli çözüm ayağı olan eğitim reformu sürecinde

ekonomik koşullarda ve iş yapış süreçlerinde önemli değişiklikler yaşanabileceğinden, sistemin başarıyla sürdürülebilmesi için korporasyonların sektörel eğilimleri tahmin ederek üretimi gelecekte öne çıkacak sektörlerle yönlendirmesi ve devlete işgücünün durgun sektörlerden yüksek büyüme gösterecek sektörlerle geçişi ile bilgi sağlaması gerekecektir. Bunun gerçekleşmesi için ise korporasyonların piyasa hakkında en üst düzey bilgiye sahip olması ve gerek ulusal düzeyde gerekse küresel düzeyde güncel gelişmeleri takip etmesi gerekmektedir.

Hegel'in sistemi çerçevesinde yoksulluk sorununa çözüm aranan bu çalışmada önerilen modelde Plant'in öngördüğü derecede ekonomide bir devlet müdahalesi veya tam anlamıyla bir refah devleti önerilmemektedir. Bunun yerine bireyin asgari ücret, evrensel gelir desteği gibi günümüzde de yoksullukla mücadele programlarında uygulanmakta olan bazı iktisadi unsurlarla kısmen koruma altına alındığı ve esas olarak işgücü piyasasında tutunarak ayaktakımına dönüşümünün engellenmesinin amaçlandığı olası bir çözüm önerisi getirilmektedir^x. Zira günümüzde de gelir dağılımı eşitsizliklerinin ve yoksulluk oranlarının en düşük düzeyde olduğu ülkeler eğitim seviyesi en yüksek ülkelerdir. Diğer taraftan, iş arayan bireylere verilecek şartlı evrensel gelir desteği kısmen de olsa refah devletinin işlevlerine atıfta bulunmakta olup, ayaktakımına dönüşen yoksul bireylerin yaşamları için doğrudan devlet desteğine ihtiyaç duyacağını belirten, ancak Hegel'in devletinin bir refah devleti olmaktan uzak olduğunu savunarak (Teichgraeber, 1977, s. 61) korporasyonları bir çözüm olarak görmeyen Teichgraeber'in eleştirilerine cevap niteliğindedir.

Bu çalışmada yoksulluk sorununa Hegel'in düşünce sistemi içerisinde korporasyon temelli ve sisteme içkin olası bir çözüm önerisi getirilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede, çözümün sivil toplum aşamasında ve devletin kontrolü altında aşamalı bir biçimde gerçekleşmesi öngörülmüş; doğrudan devlet müdahalesi veya tam refah devleti oluşumu içerilmemiştir. Bireyler asgari ücret, evrensel gelir desteği gibi iktisadi unsurlarla kısmen koruma altına alınmış, esasen işgücü piyasasında tutunmaları ve kendilerini değerli hissetmeleri sağlanarak ayaktakımına dönüşmelerinin engellenmesi amaçlanmıştır. Bunun için Hegel'in sistemindeki diyalektik süreç çerçevesinde devlet aşamasına geçişteki kapsanarak aşılma korporasyonların aracı rolü göz önünde bulundurulmuştur. Bu bağlamda, korporasyonların rolü yoksullara kendilerine değer verildiğini hissettirecek yukarıda belirtilmiş olan politikalarla güncellenmiştir. Çözüm önerisinin merkezinde korporasyon ve eğitim reformları bulunurken; çözüm, farklı yaklaşımlardan unsurlar barındıran melez bir model olması ile literatürdeki korporasyon temelli çözümlerinden farklılaşmaktadır.

Diğer taraftan, yoksulluk sorununa ilişkin olarak bu çalışmada ortaya konulan çözüm önerisi yoksulluk sorunu yaşayan tüm ülkelerde uygulanabilecek mutlak, iktisadi bir reçete olarak değerlendirilmemelidir. Bunun yerine, literatürde Hegel'in yoksulluk sorununu çözümsüz bıraktığını öne süren çalışmalardan hareketle; Hegel'in yoksulluğun ayaktakımına dönüşümü ile radikal bir sorun haline geldiğini belirtmesinin ve evrenselden kopuk, kendi emeği ile yaşamak onurunu, hukuka olan saygısını ve kendine olan güvenini kaybetmiş bir yığın haline gelen ayaktakımının devlete ve zenginlere karşı içsel bir isyanı ortaya çıkarmasının önemli sosyoekonomik ve politik riskleri beraberinde getirebileceği düşüncesiyle, Hegel'in sistemine içkin olası bir çözüm önerisi getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, yoksulluk pek çok ülkenin ortak sorunu olsa da söz konusu ülkeler arasında ekonomik yapı, yönetim biçimi, gelir seviyesi ve demografi anlamında önemli farklılıklar bulunması nedeniyle, çözüm önerisinin unsurlarının bir veya birden fazlasının bazı ülkeler için uygulanabilir olmayabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

ORCID ID

SEDA AKAY ATASOY

<https://orcid.org/0000-0001-8736-7777>

Declaration of Conflicting Interests

The author declared that there were no conflicts of interest with respect to the authorship or the publication of this article.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar bu makalenin yazarlık veya yayımlanmasına ilişkin olarak hiçbir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

KAYNAKÇA

- Anderson, J. (2001). Hegel's Implicit View on How to Solve the Problem of Poverty: The Responsible Consumer and the Return of the Ethical to Civil Society. In R. Williams (Eds.), *Beyond Liberalism and Communitarianism: Essays on Hegel's "Philosophy of Right"* (pp.185-205). Albany, NY.
- Aristoteles. (1998). *Politics*. (C.D.C. Reeve, Trans.). Hackett Publishing Company. Indianapolis/Cambridge. (Original Work Published in 384-322 B.C).
- Avineri, S. (1972). *Hegel's Theory of the Modern State*. Cambridge University Press.
- Bellamy, R. (1987). Hegel and Liberalism. *History of European Ideas*, 8(6), 693-708.
- Bravo, I. B. (2006). Hegel ve Liberalizm. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 19-30.
- Brooks, T. (2015). Hegel and the Problem of Poverty. *Kilikya Felsefe Dergisi*, (1), 1-9.

- Ferro, B. (2020). Poverty and Recognition in Hegel's Philosophy of Right. G. Schweiger (ed.), *Poverty, Inequality and the Critical Theory of Recognition*, *Philosophy and Poverty* 3 (pp. 59-80).
- Fraser, I. (1996). Speculations on Poverty in Hegel's Philosophy of Right, *The European Legacy: Toward New Paradigms*, 1(7), 2055-2068.
- Fraser, N. & Honneth, A. (2003). *Redistribution or Recognition: A Political-Philosophical Exchange*. London: Verso.
- Geremek, B. (1994). *Poverty: A History*, (A. Kolakowska, Trans.). New Jersey: Blackwell Publishers. (Original Work Published in 1994).
- Hegel, G. W. F. (1991). *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*. (C. Karakaya, Çev.). Sosyal Yayınları. İstanbul. (Orijinal Basım Yılı 1820).
- Hegel, G. W. F. (2001). *Philosophy of Right*. (S.W Dyde, Trans.). Batoche Books, Kitchener. (Original Work Published in 1820).
- Hegel, G. W. F. (2018). *The Phenomenology of Spirit*. (T. Pinkard, Trans.). Cambridge University Press. United Kingdom. (Original Work Published in 1807).
- Honneth, A. (2010). *The Pathologies of Individual Freedom: Hegel's Social Theory*. (L. Löb, Trans.). Princeton University Press. Princeton and Oxford. (Original Work Published in 2001).
- Jackson, J. (2014). The Resolution of Poverty in Hegel's "Actual" State. *Polity*, 46(3), 331-353.
- Kant, I. (1991). *The Metaphysics of Morals*. (M. Gregor, Trans.). Cambridge University Press. (Original Work Published in 1797).
- Klikauer, T. (2013). Hegel on Profits, Poverty, and Politics. *Radical Philosophy Review*, 16(3), 789-799.
- Locke, J. (1997). *An Essay on the Poor Law*. In M. Goldie (Ed.), *Locke: Political Essays* (Cambridge Texts in the History of Political Thought, pp. 182-198). Cambridge: Cambridge University Press. (Original Work Published in 1697).
- Marx, K. (2004). *Kapital 1. Cilt*. (A. Bilgi, Çev.). Sol Yayınları. 7. Baskı. Ankara. (Orijinal Basım Yılı 1867).
- Marx, K. (2005). *1844 El Yazmaları*. (M. Belge, Çev.). Birikim Yayınları. 3. Baskı. İstanbul. (Orijinal Basım Yılı 1932).
- Marx, K. & Engels, F. (2005). *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri*. (M. Erdost, Çev.). Sol Yayınları. 6. Baskı. Ankara. (Orijinal Basım Yılı 1847-48).
- Melamed, Y. Y. (2001). Leaving the Wound Visible: Hegel and Marx on the Rabble and the Problem of Poverty in Modern Society. *Iyyun: The Jerusalem Philosophical Quarterly*, 50, 23-39.
- Pimenta, T. L. (2020). The Abyss of Right: Hegel's Philosophy of Right and the Question of Poverty. *Oeconomia*, 10(4), 729-757.
- Plant, R. (1977a). Hegel and Political Economy I. *New Left Review*, 103, 79-92.
- Plant, R. (1977b). Hegel and Political Economy II. *New Left Review*, 104, 103-113.

- Plant, R. (1982). Dialectics, Politics and Economics: Aspects of Hegel's Political Thought. *Revue Internationale de Philosophie*, 36(139/140), (1/2), 49-68.
- Platon. (2002). *Devlet*. (S. Eyüboğlu & M. A. Cimcoz, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul. (Orijinal Basım Yılı M.Ö. 375).
- Ruda, F. (2011). Hegel's Rabble: An Investigation into Hegel's 'Philosophy of Right'. London: Continuum.
- Ruda, F. (2017). That Which Makes Itself: Hegel, Rabble and Consequences. D. James (ed.). In *Hegel's Elements of the Philosophy of Right: A Critical Guide*. Cambridge, Cambridge University Press, pp.160-177.
- Savran, G. A. (2013). *Sivil toplum ve Ötesi: Rousseau, Hegel, Marx*. Dipnot Yayınları. 1. Baskı. Ankara.
- Schweiger, G. (2015). Recognition and Poverty. *Eidos*. 22. 143-168.
- Smith, A. (2008). *Milletlerin Zenginliği*, (H. Derin, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul. (Orijinal Basım Yılı 1776).
- Smith, A. (2018). *Ahlaki Duygular Kuramı*. (D. Kızılay, Çev.). Pinhan Yayıncılık. İstanbul. (Orijinal Basım Yılı 1759).
- Teichgraeber, R. (1977). Hegel on Property and Poverty. *Journal of the History of Ideas*, 38(1), 47-64.
- Türkyılmaz, Ç. (2008). Spinoza ve Hegel'de Bilinç. *Monokl, Hegel Özel Sayısı, IV-V, Yapı Kredi Yayınları*, 271-277.
- Türkyılmaz, Ç. (2015). *Filozoflarla Düşünmek*, Bibliotech Yayınları, Ankara.
- Whitt, M. S. (2013). The Problem of Poverty and the Limits of Freedom in Hegel's Theory of the Ethical state. *Political Theory*, 41(2), 257-284.
- Žižek, S. (2015). *Hiçten Az: Hegel ve Diyalektik Materyalizmin Gölgesi*. (Çeviren: E. Ünal, Çev.). Encore Yayınları, İstanbul.

Sonnotlar

ⁱ Bu çalışma yazarın Hacettepe Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde tamamladığı "Hegel'de Yoksulluk Sorunu" adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

ⁱⁱ Žižek, bu talebin haksız bir talep olmadığını belirterek "ayaktakımı özgür, özerk hayatın evrensel alanından dışlandığından, talepleri başlı başına evrenselidir" ifadelerinde de dile getirdiği üzere ayaktakımının öfkesini haklı bulmaktadır (Žižek 2015: 435).

ⁱⁱⁱ Melamed Marx'ın proletarya anlayışında Hegel'in ayaktakımına ilişkin yaptığı tespitlerin katkısı olduğunu ifade etmekte, ayaktakımının içinde bulunduğu utanç verici duruma yönelik yıkıcı aktivitesi ile proletaryanın kendisini proletarya yapan şeyin yok edilmesine ilişkin yıkıcı aktivitesini aynı görmektedir (Melamed 2001: 35). Klikauer ise ayaktakımı ve proletarya arasındaki temel ayrımın çalışma alışkanlığında olduğunu belirtmekte ve "ayaktakımını lümpen proletarya olarak gören Marx'ın aksine Ruda'nın ayaktakımı ve proletarya arasındaki keskin ayrımın farkında olmasına" rağmen ayaktakımından proletaryaya bir geçiş öngörmesinden dolayı Ruda'yı eleştirmektedir.

Ona göre ayaktakımı çalışma alışkanlığını kaybederken proletarya çalışma edimine yabancılaşmış olsa da devam etmektedir (Klikauer 2013: 794).

^{iv} Teichgraeber Hegel'in her bireyin gücünün ve potansiyelinin farkına varmasına ilişkin temel yükümlülüğü ortadan kaldırdığını düşündüğü komünizm düşüncesinin Hegel'in felsefi sistemi açısından kabul edilemez olduğunu belirterek Ruda'nın Hegel'den oldukça uzaklaştığını düşünmektedir. (Teichgraeber 1977: 58).

^v Plant'in yoksulluğun çözümüne ilişkin refah devleti temelli çözüm önerisi Teichgraeber tarafından eleştirilmektedir. Teichgraeber'a göre "refah devleti, bireylerin kendi kurtuluşları için geçimleri açısından devlete doğrudan bağımlı olduğu bir düzene" işaret etmekte, bu yüzden de "ekonomik bireyselliğin bir çözümü ya da çaresi olmaktan çok, bir koltuk değneği olmanın ötesine geçememektedir."(Teichgraeber 1977: 61).

^{vi} Korporasyonların yaratabileceği böylesi bir soruna Teichgraeber da dikkat çekmekte ve tehlikeyi "... korporasyonlar arasında siyasi kendi çıkarını düşünen birimler olarak keskin bir rekabet oluşma olasılığı vardır. Korporasyonlar, sivil toplumun farklı kesimlerinin çıkarlarını savunurken onları sınırlandırması ve kontrol altına alması gereken bir yapı olan devletin kendisi ile siyasi rekabet içine girerler" ifadesi ile açıklamaktadır (Teichgraeber 1977: 61).

^{vii} Jackson'ın bireylerin mağdur olmaması için korporasyonlarda devlet kontrolünü öngörmesi Plant'in devlet müdahalesini öngören refah devleti anlayışından farklılaşmaktadır. Çünkü Plant "devlet müdahalesini" sivil toplumdaki çalışma ilkesinin sürdürülebilirliği için verilmesi gereken bir ödün olarak görürken, Jackson "devlet kontrolünün" sivil toplumun içsel doğasını ve bağımsızlığını bozmayacağını savunmaktadır (Jackson 2014, 348).

^{viii} Honneth, değer odaklı bir tanınma ilişkisi içermelerinden hareketle korporasyonların sivil toplum aşamasından ziyade devlet aşamasında yer alması gerektiğini öne sürmektedir. Diğer taraftan, bu çalışmada öne sürülen çözüm önerisinde sivil toplumun yapısı ve konumu Hegel'in düşünce sisteminde kalma amacı çerçevesinde mevcut haliyle korunmuştur.

^{ix} Bu çalışmada tasarlanana benzer bir evrensel temel gelir uygulaması Jackson tarafından da önerilmekte, fakat söz konusu modelde yoksullukla mücadele korporasyonlar ve kamu otoritesi ile değil, devlet eliyle aşamalı bir biçimde yapılmakta, ayrıca evrensel temel gelir desteği herhangi bir şarta veya süreye bağlı olmaksızın uygulanmaktadır (Jackson 2014: 353). Yine de devletin Hegelci özgürlüğü gerçekleştirmesi için değişmeyen bir varlıktan ziyade sürekli ilerleme kaydeden bir güç olması gerektiğini vurgulayan Jackson'ın modeli burada önerilen model ile benzerlikler göstermektedir.

^x Her ne kadar Hegel sivil topluma geçişte ahlaki ve entelektüel bir eğitime önem veriyor olsa bu çalışmada ortaya konulan çözüm önerisi eğitimin kapsamını korporasyonları da içerecek biçimde genişletmek yoluyla eğitimin sistem içindeki önemini artırmaktadır.

Singer'ın Mutlak Yoksulluğun Çözümüne Yaklaşımında Sorumluluk ve Haklar Sorunu

NUREVŞAN MARŞ¹

¹ MA, Kastamonu University, Department of Philosophy (Orcid ID: 0000-0003-0489-7874)

Özet

Bu çalışmada mutlak yoksulluk ve gıdaya erişim sorununa karşı geliştirilen felsefi yaklaşımların başında gelen Peter Singer'ın çözüm önerisi ele alınmaktadır. Singer'ın açlığı ve mutlak yoksulluğu önlemek için öne sürdüğü ahlaki ödev ve bu ödevden doğan sorumluluklarımızın hak temelli bir anlayışla bağdaşıp bağdaşamayacağı tartışılmıştır. Bir yandan, Singer kimsenin mutlak yoksulluktan ölmemesi gerektiğini savunmaktadır; bir bakıma, açlıktan ve yoksulluktan ölmenin o insanların yaşam hakkının elinden alınması anlamına geldiğini işaret eder. Diğer yandan, açlık ve yoksulluk sorununu temel haklara erişim sorunu olarak ele almamaktadır. Singer'ın temel insan haklarını göz ardı ettiği katıyen söylenemez ancak tok olanların açlara yardım etmesiyle sorunun çözüleceğini düşünmesi; gıdaya erişimin ve sağlıklı yaşam koşullarının yaşam hakkı kapsamında bir hak olarak talep edilmemesi ve mutlak yoksulluktan mustarip olanların mutlak zenginlerin inayetine terk edilmesini ima edebilir. Buradan yola çıkarak, bu çalışmada Singer'ın mutlak yoksulluk sorununu, temel bir hak olan gıdaya erişim hakkı ve yaşam hakkı bağlamında ele almaması onun sorumluluk anlayışının bir eksikliği olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Peter Singer, mutlak yoksulluk, sorumluluk, yardım, gıdaya erişim hakkı

Problem of Responsibility and Rights in Singer's Approach to the Solution of Absolute Poverty

Abstract

In this study, Peter Singer's solution proposal, which is one of the philosophical approaches developed against the problem of absolute poverty and access to food, is discussed. The question of whether our responsibilities arising from the moral duty that Singer posits in order to prevent hunger and absolute poverty will be compatible with a rights-based understanding. On the one hand, Singer argues that no one should die of absolute poverty; in a way, he insinuates that dying from hunger and poverty means taking away the right to life of those people. On the other hand, he does not address the problem of hunger and poverty as a problem of access to fundamental rights. It cannot be said that Singer ignored basic human rights. However, he thinks that the problem of starvation will be eased by helping. Proposing this, he implies that access to food and healthy living conditions should not be demanded as a human right but those who suffer from absolute poverty are abandoned to the wealthy's grace. From this point of view, in this study, the fact that Singer does not address the question of absolute poverty as a violation of both the right to food and the right to life is considered to be a lack of his understanding of responsibility.

Keywords: Peter Singer, absolute poverty, responsibility, aids, right to food

Corresponding Author / Sorumlu Yazar	NUREVŞAN MARŞ
E-mail / E-posta	LLM, Kastamonu University, Department of Philosophy nurevsan914@gmail.com
Manuscript Received / Gönderim Tarihi	Sep 24, 2021/ 24 Eylül 2021
Revised Manuscript Accepted / Kabul Tarihi	Dec 09, 2021 / 09 Aralık 2021
To Cite This Article / Kaynak Göster	Marş, N. (2021). Singer'ın Mutlak Yoksulluğun Çözümüne Yaklaşımında Sorumluluk ve Haklar Sorunu, <i>ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary Encounters, Vol.</i> <i>14</i> , 39-54.

Singer'in Mutlak Yoksulluğun Çözümüne Yaklaşımında Sorumluluk ve Haklar Sorunu

Giriş: Singer'in Yoksulluğa Bakışından Doğan Ahlaki Ödev

Faydacı bir düşünür olan Peter Singer'a göre, insanlar için faydaları önceliklidir ve bu doğal bir durumdur. Fakat etik, bu kabulü, doğal olanı aşmalıdır (Singer, 1972, s. 230). Klasik faydacı düşünürler, doğal olanın 'iyi' olduğunu ve bu nedenle doğal olanı tercih etmemiz gerektiğini savunurlar. Ancak Singer, doğal sözcüğünün iki anlamının birbirine karıştırılmaması gerektiğini ifade eder: Bir anlamıyla insanların yaptığı hiçbir şey doğa-üstü olamayacağından, her şey doğaldır; diğer anlamıyla, insan doğaya sürekli müdahale etmiştir ve müdahalelerin bazıları da olumludur (Singer, 2015, s. 24). Nasıl hastalıkları tedavi etmek doğal olana olumlu bir tür müdahaleyse, etik de doğal veya toplumsal acılara olumlu bir müdahaledir. Bilindiği üzere, faydacı kurama göre, insanlar kendi faydalarına doğal olarak öncelik verirler; fakat başkalarının faydaları da insanı dolaylı olarak mutlu eder; çünkü genelin refahı mutluluğu artırır. Ahlak¹ kişinin kendi faydasını aşıp, başkalarının faydasını, mutluluğunu—faydacıların ifadesiyle—genelin refahını artırmaya odaklanmalıdır. Ahlak, "ben" perspektifini aşamazsa, toplumsal sorunlara başkalarını da ikna eden çözümler bulamaz. Bu nedenle Singer, "Ben'i aşan başkalarının sorunlarına odaklanan bir ahlak anlayışı oluşturmaya odaklanır" (Singer, 2015, s. 34). Ancak bunu yaparken, kendilerini toplumsal veya küresel sorunların dışında gören insanları da ikna etmenin yollarını arar (Kibar, 2010, s. 253).

Singer'in çözüm aradığı sorunların başında açlık ve aşırı yoksulluk sorunu gelmektedir. Dünyada açlıktan ölen insanların olduğunu bilmek, kimseyi mutlu edemez ya da kimse bunun olması gereken bir şey olduğunu iddia edemez, o zaman bunun için kolları sıvamalıyız der Singer (Singer, 1972, s. 231). Singer, dünyanın yoksul coğrafyalarında sürüp giden kötülüğe ahlaki olarak tepki vermek gerekliliğini, bir ön kabul olarak ortaya koyar; hatta bu kabulü sorgulayanların Singer'in çalışmasının devamını okumasının gerekmediğini de belirtir (Singer, 1972, s. 231). Kötü koşullarda açlıktan ve hastalıktan ölen insanlar olduğunu bilmek onların bu durumuna çözüm getirme ve yardım etme sorumluluğunu da beraberinde getirir (Singer, 2015, s. 300).

En genel kapsamıyla küresel bir sorun olarak gözümüzün önünde duran açlığa, tedavisi mümkün olan ama yoksulluktan dolayı tedavi edilemeyen hastalıklardan meydana gelen ölümlere çare bulmalıyız. İnsanların en temel gereksinimlerini bile karşılayamadıkları yoksulluk

koşullarında, Singer bir çözüm bulmanın aciliyetini vurgular: Temel ihtiyaçlarını karşılamaktan yoksun bırakılan yani mutlak yoksulluğa mahkûm edilen insanlar için bir şeyler yapmalıyız. Singer bu noktada yardım etme yükümlülüğü savını ortaya koyar (Singer, 2015, s. 291). Mutlak yoksulluğun yanı sıra Singer mutlak zenginliğin de tanımını yapmaktadır. İhtiyaçlarımızı karşılamaya yetecek paradan ve kaynaktan daha fazlasına sahipsek daha açık bir ifadeyle lüks tüketim dışında kendi zevklerimiz karşılayabilecek, kendimizin ve çocuklarımızın geleceğini maddi bakımdan güvence almaya yetecek kadar maddi kaynakları elimizde bulunduruyorsak— bu artı-kaynak, mutlak yoksulluk çeken birisini, içerisinde bulunduğu kötü koşullardan kurtarabilir. Çok kötü bir şeyin meydana gelmesini, benzer ahlaki öneme sahip herhangi bir şeyi feda etmeden önlemek eğer elimizdeyse, bunu yapmamız gerekir çünkü aşırı yoksulluk öldürür, der Singer (Singer, 2015, s. 292).

Singer mutlak zenginliğe sahip, yani yiyecek içecek konusunda seçim yapabilen, lüks harcamalar yapabilen, buna rağmen hala ekonomik gücü olan bireylerin ahlaki ödevlerinin olduğunu söyler. Bu ahlaki ödev yardım etme potansiyeli taşıyan bireylerin servetlerinden fedakârlık bile denilemeyecek kadar küçük bir para aktarımıdır. Şöyle örneklendirir Singer: Günde iki kahve içen insan bunun yerine bir kahve içebilir ve o içilmeyen kahvenin ücreti kadar küçük bir meblağ ihtiyaç sahibi insanlara aktarılabilir. Bir kahve eksik içen birey bir fedakârlık yapmış bile sayılmaz; hayatından ve servetinden bir şey eksiltmiş olmaz. İkinci bir örnek; I-pod yerine müzik dinleyebileceğimiz daha ucuz bir alet alabiliriz (Singer, 2015, s. 293). Kısacası Singer, insanların lüks harcamalarını gereksiz ve insafsız bulur. Gelir dağılımını dengelemek, özellikle küresel düzeyde ve kısa vadede pek mümkün görünmemektedir (Singer, 1972, s. 238). Ama açlıkla mücadele çok acil çözülmesi gereken bir sorundur. Bu nedenle, tüm bireyler ellerinden geleni yapmalıdır.

Ahlak, tüm insanlara bazı pozitif ödevler yükler. Bu ödevlerin başında da, yoksulluğu, açlığı elimizden geldiğince engellemek vardır. Singer ve muhtemelen hiçbir kimse bir insanın engellenebilir sebeplerden ölmesinin olumlu bir şey olduğunu söyleyemez. Bunu söyleyemeyeceğimize göre, bu sorunun çözümü için bir şeyler yapmalıyız; aksi adaletli, eşit veya ahlaki değildir. Bir tarafta aşırı lüks tüketen bireyler varken bir tarafın aşırı yoksulluktan hayatlarını tehdit eden koşullar altında yaşaması bireylerin ahlaki ödevlerini yerine getirmediğinin göstergesidir. Bu yüzden potansiyelimiz, gelirimiz veya kaynağımız varsa ödevimizi yerine getirmek zorundayız (Singer, 1972, s. 231-4; 2015, s. 302, 317).

Singer yardım edebilecekken yardım etme sorumluluğundan ahlaki ödevi aşağıdaki mantıksal çıkarıma dayandırır:

İlk öncül: Eğer kötü olanı, benzer ahlaki öneme sahip hiçbir şeyi feda etmeden önleyebiliyorsak, önlememiz gerekir.

İkinci öncül: Aşırı yoksulluk kötüdür.

Üçüncü öncül: Benzer ahlaki öneme sahip hiçbir şeyi feda etmeden önleyebileceğimiz bazı aşırı yoksulluklar var.

Sonuç: Bazı aşırı yoksullukları önlememiz gerekir (Singer, 2015, s. 302).

Üçüncü öncül, Singer'ın ahlaki sorumluluk yaklaşımına yöneltilen eleştirilere bir yanıt niteliği taşımaktadır. Örneğin, Susan Wolf, Singer'ın kuramını "ahlaki azizliğe" benzetmektedir. Wolf'a göre herkes aziz olamaz ve olmamalıdır da. Çünkü hayatın çeşitliliğini ve ilerlemeyi bizim iyi hayat ideallerimizin peşinden gitmemiz sağlar: Hepimiz aziz gibi davransaydık, "opera, gurme yemekler, şık giysiler ve profesyonel sporlar" olmazdı (Akt. Singer, 2015, s. 320). Singer, Wolf'a ve Wolf'un baktığı yerden kendisini eleştirenlere yönelik, insanlardan aziz olmasını beklemediğini ve kendi kuramının insanların "kişisel ilişkilerini", "mutluluklarını", ve "zihinsel sağlıklarını" feda etmesini gerektirmediğini söyler (Singer, 2015, s. 321).

Singer kişilerin açlığı önlemek üzere yardım etme konusunda, fedakârlık meselesinden başka bazı çekinceleri olabileceğini de kabul eder. Bu endişeleri tek tek ele alır ve kişilerin yardım etme konusunda endişelerini giderir. İlk olarak, bir yardım derneğine bağış yaptığımızda, bu bağışın işe yarayacağından emin olamayabiliriz. Yardım derneklerinin giderlerinin büyük bir kısmı idari gelirlere gitmektedir. Bu nedenle, bu haklı bir endişedir. Ancak Singer, bazı yardım derneklerinin gelirlerinin yüzde yirmisinden fazlasını idari amaçla kullanamayacakları konusunda garanti verdiklerini ifade eder. Diğer bir endişe, bu yardımların yoksul ülkelerin hükümetlerine gittiği ve yoksul halka ulaşmadığı endişesi olabilir (Singer, 1972, s. 240; 2015, s. 303-4). Ancak Singer, bazı yardım kuruluşlarının hükümetle çalışmayıp, doğrudan yoksul insanlarla temasa geçtiklerini aktarır. Bazı web sitelerinde de—bunlardan birisini de Singer kendisi kurmuştur: www.GiveWell.org—yardımların ne kadarının doğrudan hangi sorunun çözümünde kullanıldığını görebileceğimizi söyler (Singer, 2015, s. 316). Başka bir endişe de, yoksul coğrafyalara yardım ettikçe, o coğrafyalardaki plansız nüfus artışını dolaylı olarak destekleyebileceğimiz kaygısıdır. Yoksul bölgelerde, özellikle bebek ve çocuk ölüm oranı yüksek olduğu için doğum oranları da yüksektir. Singer bu kaygıyı anlayışla karşılar. Yardımın sadece yiyecek yardımı olarak anlaşılması gerektiğini ifade eder. Nüfus planlaması, anne çocuk

sağlığı, eğitim, doğum kontrol, ilaç ve aşı yardımları da yiyecek yardımı kadar önemlidir (Singer, 2015, s. 309-10, 313). Kişiler yardımlarının hangi sorunun çözümüne yönelik olmasını istiyorlarsa, o derneklerle iş birliği yapmalıdırlar.

Singer'ın yardım etme konusundaki çekincelere verdiği bu yanıtlar ikna edici görünmektedir. Ancak Singer daha temel birkaç sorunu göz ardı etmekte ve tartışmamaktadır. Singer'ın yardım etmeye dayalı pozitif sorumluluk anlayışına yöneltilmiş daha temel ve kapsamlı çeşitli eleştiriler bulunmaktadır. Bu çalışmada Singer'a dört tür eleştiri sunulacaktır. Bunlardan ilki, Singer'ın, sorumluluk anlayışını, sorunun politik bağlamından tamamen kopartarak oluşturmaya çalışmasıdır. Aslında bu eleştiriye Singer yüzeysel olarak tartışmakta ve Nozick'le girdiği polemikte, sorumluluğun tarihsel olması gerekmediğini iddia etmektedir (Singer, 2015, s. 296-7, 308). Bu çalışmada Singer'a yöneltilen eleştiri, Nozick'in tarihsellik tanımından ve Singer'a karşı çıkışından farklı olarak, tarihselliğin politik zeminden bağımsız olamayacağıdır. İkincisi, ihtiyaçların toplumsal koşullara göre değiştiği gerçeğinden hareketle, mutlak yoksulluğun ve mutlak zenginliğin tanımlanmasının hayli zor olduğu ve zenginliği ve yoksulluğu belirleyen kriterlerin sürekli değiştiğidir. Üçüncüsü, Singer'ın yaklaşımının hak temelli olmadığı ve açlıktan ölmenin yaşam hakkının ihlali olduğunu dillendirmemesidir. Dördüncüsü de üçüncü eleştiriyle bağlantılı olarak, yani yiyeceğe erişimin bir insan hakkı olarak tanımlanmasından hareketle, yiyeceğin bir meta olarak görülmemesi gerektiğidir.

Tarihin Getirdiklerinden Sorumlu Olmayan Sorumluluk

İlk eleştiriyle başlamak gerekirse, Singer'ın ortaya koyduğu pozitif sorumluluk anlayışı, tarihsel bir sorumluluk değildir. Bu eleştiriye esasen Singer kendisi de ele almış ve yanıtlamaya çalışmıştır. Nozick'in tarihselci adalet yaklaşımıyla kendisinininkini karşılaştırmıştır (Singer, 2015, s. 296-8, 308). Nozick'e göre, yoksul kişilerin veya grupların yoksulluğunun geçmişteki veya bugünkü sorumluları biz değilsek, onları kurtarmak da bizim ödevimiz olamaz (Nozick, 2001, s. 189). Singer'a göre, Locke ve Nozick gibi liberter bir perspektife sahip düşünürler, sorumluluğu negatif hakların ihlal edilmemesine indirgemektedirler (Singer, 2015, s. 296-8). Örneğin; bir kişiyi öldürmek kişinin yaşam hakkını elinden almaktır ve temel hakların ihlalidir. Bu durumda öldüren kişi sorumludur. Ancak birilerinin hayatı tehlikedeyse ve ortada bir hak ihlali yoksa onları kurtarmak kimsenin sorumluluğunda değildir (Singer, 2015, s. 298-9).

Singer için öldürmenin sorumluluğu ile yardım edilmezse öleceğini bildiğiniz birisine yardım etmemenin sorumluluğu aynıdır. Eğer bir yerlerde insanların öldüğünü biliyorsak

bundan sorumluyuzdur (Singer, 2015, s. 300). Singer suçludan ve olumsuzlukları yaratan koşullardan tamamen bağımsız olarak sorumluluklarımızı ortaya koyar. Singer'ın sorumluluk kavramı kendisinin verdiği bir örnekle daha açık hale gelebilir: Bir suya düşmüş, boğulmak üzere olan küçük bir çocuğu, takım elbisenizin ve ayakkabılarınızın mahvolması pahasına kurtarır mıydınız? Hemen suya atlamazsanız, bunun o çocuğu ölüme terk etmek olduğu ve sonucu itibariyle cinayetten bir farkı olmayacağı açıktır (Singer, 2015, s. 300-1).

Singer önünüzde boğulmakta olan çocuk ile Afrika'da açlıktan ölen çocuk ve ülkenize gelmiş bir göçmen arasında çok da fark olmadığını ileri sürer (Singer, 1972, s. 231-2). Dünyanın dört bir yanındaki kurtarabileceğimiz insanları şu an yaptığımızdan daha çok önemsemeliyiz. Böyle yapmazsak, yaşayabilecek olan bir çocuk şüphesiz genç yaşta ölecektir. Bu bir tahmin değildir; bunun doğru olduğunu biliyoruz. Yoksullukla ilgili nedenlerden dolayı her yıl binlerce çocuğun öldüğünü biliyoruz. Bu iki olay arasında fark olmadığından ilk olay için yaptığımız yardım etme eylemini ve sorumluluğu dünyanın farklı bölgelerinde yoksulluktan ölen çocuklar için de hissetmeliyiz. Bu, bizim ahlaki ödevimizdir ve sorumluluğumuzdadır.

Görüldüğü üzere Singer, bireylerin yardım etme sorumluluğunu haklar söylemiyle değil, ahlaki ödevle temellendirmektedir. Kimseye zarar vermemek, örneğin bir kimseyi öldürmemek ahlaki ödevimizdir. Benzer şekilde zarar gören veya ölmek üzere olan birisini kurtarabiliyorsak, kurtarmak da ahlaki ödevimizdir. Singer'a göre birisini öldürmek ve birisinin ölümüne seyirci kalmak sonuçları bakımından eşdeğer sayılabilir ve aynı derecede ağır sorumluluk getirir. Birisini doğrudan öldürmekle, yardım edebilecekken ölümüne seyirci kalmak arasındaki çizgi sanıldığı kadar kalın değildir (Singer, 2015, s. 296-8, 300-1).

Singer'ın bu örnekler üzerinden Nozick'e verdiği yanıt ikna edicidir. Faydacı bir düşünür olan Singer, sorumluluğun nedenleri üzerinde durmamaktadır. Onun için sonuçlarla nasıl başa çıkacağımız, nedenlerin aydınlatılmasından daha önemlidir. Nozick'in tarihselci yetkilendirme kuramından yola çıkarak, dünyadaki mutlak yoksulluktan kendilerini tarihsel olarak sorumlu görmeyenler, bu yoksulluğu hafifletme veya ortadan kaldırma sorumluluğunu da kendilerine ait bir ödev olarak görmeyeceklerdir. Oysa Singer'ın ileri sürdüğü faydacı-sonuççu ahlak temelli görüş, sorumluluğu, bu yoksulluğu hafifletebilecek herkese yükler.

Singer'ın tarihsel sorumluluğu göz ardı ettiği ve hatta hiç önemsemediği eleştirisini, Nozick'in durduğu liberter konumdan değil, daha Marksist bir yerden de sunabiliriz. Marksizm, yoksulluk sorununun sınıflı toplumların, artı ürüne ve artı-değere el koymakla yaratıldığı ve adaletin kaynakların ve ürünlerin daha adil bir şekilde dağıtılmasıyla sağlanamayacağını; emek

sömürüsüne dayanan sınıflı toplumların ve kapitalist üretim biçimin ortadan kalkması gerektiğini savunur. Böylelikle tarihsel sorumluluk, başlangıçtaki sorumluluk olarak anlaşılacak yerine sorunu yaratan mekanizmalar olarak anlaşılabilir ve bu sayede sorunun çözümüne giden yolu görmüş oluruz. Gerçekten de dünya nüfusunun büyük bir kısmı açlıktan, yoksulluktan, susuzluktan, barınak bulamamaktan, çeşitli hastalıklardan, savaşlardan kayba uğramaktadır. Tarihsel olarak baktığımızda, halkı bu durumda olan devletler, çoğunlukla geçmişin sömürülen, doğal kaynaklarını kullanamayan devletlerdir: Bugün bu insanların yoksullukla savaşmalarının sorumluları onları sömüren, haklarını ihlal eden devletlerin politikalarının bir sonucudur. Thomas Pogge'nin sorumluluk ve negatif ödev anlayışı bu olguya dayanmaktadır. Singer'ın kendisi de Pogge'ye bu konuda atıf yaparak kendi görüşünü desteklemiştir (Singer, 2015, s. 297). Pogge zengin devletlerin ve zengin devletlerin vatandaşlarının geçmişte sömürgecilik faaliyetleriyle ve bugün de çokuluslu şirketler aracılığıyla, yoksul coğrafyaların yoksulluğunda payı olduğunu; bu nedenle, negatif ödev yükümlüsü olduklarını iddia eder. Zengin devletler ve zengin devletlerin vatandaşları, negatif ödevleri gereği yoksul bölgelerin insanlarına yardım etmelidirler. Singer, Pogge'ye hak verdiğini belirtirken bile, Pogge'nin bugünün zengin devletlerinin ve geçmişin kolonyalist devletlerinin zarar verme sorumluluğunu ihlal ettiği (s. 63-5) vurgusundan ziyade, diktatörlerden petrol almayarak onların gücünü zayıflatabileceğimize dikkat çekmektedir (Singer, 2015, s. 297). Kısacası, Singer yine burada bir faydacı olarak nedenler üzerinde değil, sonuçlar üzerinde durmaktadır.

Yoksulluk, günümüzde birtakım makro ve mikro faktörlerin etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Makro faktörlerin başında; küreselleşme, küresel sermaye, ekonomik krizler, göç gelmektedir. Eğitimsizlik işsizlik ve bireysel özellikler gibi unsurlar ise mikro faktörler arasında yer almaktadır. Dünyadaki yoksulluğun sorumlularını belirlemeden ve bu sorumluluğu ortaya çıkarmadan küresel yoksullukla mücadele pek mümkün görünmemektedir. Singer'ın da bazılarında dahil olduğu ve destek olduğu pek çok yardım kuruluşu, yoksullukla mücadele yolunda çaba harcamaktadırlar. Ama bir yandan bu kuruluşlar yoksullara yardım etmeye çalışırken, diğer yandan kolonyalist devletlerin doğrudan veya dolaylı olarak dahil olduğu savaşlar yoksulluğu ve başka pek çok sorunu yeniden üretmeye devam etmektedirler. Bu nedenle, sorunu doğru tarif etmek gerekir. Singer 'ın ima ettiği gibi, belki sorunu tarif etmek, sorumluları teşhir etmek, mevcut sorunları çözmez, şu dakika açlıktan ölmekte olan insanları kurtarmaz; ama uzun vadede kalıcı mücadele araçlarını şekillendirmeye yarayabilir. Öte yandan Kibar'ın Singer'ı eleştirilerinde ifade ettiği üzere, bazı sorunların kökeninde kapitalist sistem yatmaktadır: [Singer

'in] "yoksulluk konusundaki tavrı bataklığı kurutmak yerine malaryadan, sıtmadan hastalanmış insanları tedavi etmeye çalışmaya benziyor" (Kibar, 2018, s. 202).

Mutlak Yoksulluk, İhtiyaç ve Fedakârlık Kavramlarının Belirsizliği

Mutlak yoksulluk ve görelî yoksulluk ve tersinden mutlak zenginlik ve görelî zenginlik kavramları Singer'ın yardım etme ödevini gerekçelendirmeye yardımcı olacaktır. Mutlak yoksulluk tanımına göre; bir kimse, "hayatını idame ettirebilmesini daha somut bir ifadeyle, biyolojik olarak var olmaya devam etmesi için gerekli olan donanımı oluşturmasını mümkün kılacak biçimde beslenmesini" karşılayabilecek "aynî ve nakdî gelire sahip değilse", mutlak yoksulluk koşullarında yaşamaktadır (Bilen, Şan ve Aydın, 2005, s. 3-4). Görelî yoksulluk ise, "bireylerin, toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranının altında olması durumudur" (Ensari, 2010 s. 9). Buna göre, bir kimsenin yoksulluğu kendisinin içerisinde bulunduğu toplumun standartlarının altında bir yaşam sürmesiyle ölçülür. Öte yandan mutlak zenginlik, bir kimsenin ihtiyaçlarını yeterince karşıladıktan sonra bile, lüks harcamaya ve tüketime fazlasıyla kaynağı olması durumudur (Nathanson, 1993, s. 167). Bu tanımlardan yola çıkarak, görelî zenginliğin de bir kimsenin lüks harcamaya veya kendi geleceğini tamamen garanti altına almaya yetecek kaynağı fazla olmasa da toplumsal refah düzeyinin biraz üzerinde yaşamını sürdürmesi olduğu söylenebilir. Örneğin, içerisinde yaşadığımız toplumda, özel otomobili olan bir kimse görelî olarak zengindir ama bu kişi ay sonunda kredi kartı borcunu ödemekte zorlanabilir, dolayısıyla mutlak zengin değildir.

Singer hedeflediği şey, mutlak yoksulluğu azaltarak önlemeye çalışmaktır ve bunu da esas olarak mutlak zenginlikten kaynak devşirerek yapmayı önermektedir: "Bu zengin insanların kendi temel refahlarını tehlikeye sokmadan aşırı yoksullara aktarabilecekleri servetleri vardır" (Singer, 2015, s. 291). Ancak yoksulluk ve zenginlik kişilerin içerisinde bulunduğu tarihsel ve toplumsal koşullara göre değişiklik gösterir. Örneğin, cep telefonu olmayan bir kimse açlıktan ölmeyebilir; ama günümüz dünyasında iş bulmak için bir telefon numarası olması neredeyse zorunludur. Bu nedenle, cep telefonu olmayan bu kişinin aşırı yoksullukla yüzleşme ihtimali yüksektir. Mutlak veya aşırı yoksulluğu yalnızca yiyecek ekmeği olmaması olarak tanımlamak, günümüz toplumlarında eksiklidir çünkü posta adresi, telefonu, hatta akıllı telefonu ve e-posta adresi olmaması kişinin işsizliğini daimî kılabilir ve kişiyi aşırı yoksulluğa itebilir.

Singer'ın sözünü ettiği şey, aslında hayatta kalmak için asgari koşullara bile sahip olmayanlara bu koşulları sağlamaya ilişkin sorumluluğumuzu hatırlatmaktır. Ancak bireyleri

pozitif sorumluluklarını yerine getirmeleri için ikna etmekte kullandığı argümanlardan birisi, fedakârlık yapmadan da yardım edebilecekleridir. Öte yandan, Singer'ın fedakârlık olarak görmediği bazı şeyleri, kimileri fedakârlık olarak görebilir. Dolayısıyla, Singer'ın “feda etmeden yardım edebiliriz” argümanı biraz zayıftır. İhtiyaç kavramı, çağdan çağa, toplumdan topluma değişiklik gösterir. Neye ihtiyaç duyulduğunun tanımlanması da epey zordur. Bir zenginin sahip olduğu yat veya lüks araba onun için bir ihtiyaç olarak tanımlanabilir. Ulaşım için daha basit bir araç da işini görecektir, diye itiraz etmemiz bu kişiyi ikna etmeyebilir. Karşılık olarak, koltuk ısıtması olmayan bir otomobilin işini göremeyeceğini söyleyebilir.

Yoksulluk, zenginlik, ihtiyaç kavramlarının belirsizliğinin ötesinde, asıl sorun kimin yardım edecek kimin de yardıma muhtaç konumda olduğunun belirlenmesi ve konumların tahakküm ilişkisi yaratmasıdır. Sosyal adaleti mutlak zenginlerin yardımlarıyla sağlamaya çalışan kuramların bu eşitsizliklerin yeniden üretimine nasıl katkı koydukları bir sonraki bölümde tartışılmaktadır. Daha sonraki bölümde ise, açlığı önleme çabalarının başka sorunlara yol açtığı gösterilmeye çalışılmaktadır.

Yoksulluk Sorununa Temel İnsan Hakları Perspektifinden Bakmak

Singer'ın yaklaşımı görüldüğü üzere hak temelli değildir: Yiyeceğin ve açlıktan ölmemenin temel bir insan hakkı olduğundan hareketle değil; yoksulluk koşullarında yaşamamanın kötü olmasından hareketle küresel adalet kuramını temellendirmektedir. Dolayısıyla, küresel sorunları ele alırken insan hakları perspektifinden bakmamaktadır. Açlıktan ve yoksulluktan ıstırap çekmenin kötü olduğunu söylerken, bu kötülüğe seyirci kalmanın ahlaki kötülük olduğunu ifade eder. İnsanların yiyeceğe veya ilaca ulaşamamaktan ölmesinin yaşam hakkının ihlali olduğundan açıkça söz etmez. Çünkü Singer insan haklarının dayandığı eşitlik düşüncesinin basit bir kabul olduğunu; doğal ve “olgusal temelleri” olmadığını düşünür (Singer, 2015, s. 42). Singer bu konuda haklı olabilir. İnsan haklarının ve insanların eşitliğinin doğal temelleri olup olmadığı başka bir çalışmanın konusu olabilir. Burada bu tartışmaya yer verilmesinin sebebi, Singer'ın göz ardı ettiği insan hakları perspektifinin, onun öne sürdüğü “yardım” çözümünden daha sağlam ve kalıcı bir çözüm olabileceğini göstermektir. Uluslararası insan hakları metinlerinin devletler üzerindeki yaptırımını yeterince güçlü olmasa da; bu metinlerde tanınan haklar, kişileri devletler karşısında hukuki ve siyasi olarak güçlü kılmaya yardımcı olur. Ayrıca, insan hakları ihlallerinde, bireylerin uluslararası mahkemelere başvurmasının yolunu açar. Belki de daha önemlisi, bir adalet talebinin hak olup olmadığında toplumsal zihniyetin değişmesine kaynaklık edebilir.

İnsan hakları perspektifi, aşırı yoksulluğun sonuçları olan açlıktan, tedavisi olan hastalıklardan, barınma yetersizliğinden meydana gelen ölümleri, temel hakların ve özellikle de yaşam hakkının ihlali olarak görür. Kuçuradi, barınma sorununu, eğitime erişim sorununu, beslenme sorununu yani sosyal adaletsizlikleri dolaylı olarak bütün temel haklarla ilgili bir sorun olarak tarif etmek gerektiğini öne sürer. Örneğin, bir toplumda bazı çocuklar okula gitmek yerine sokakta çalıştırılıyor ama birileri de “bebek arabalarında köpeklerini gezdiriyorsa”, bazıları lüks içerisinde yaşarken, bazıları çöpten ekmek topluyorsa bu ülkede sosyal adaletsizlik egemendir (Kuçuradi, 2011, s. 12). Bu sorunların çoğunlukla ülkelerin veya toplumların ekonomik yoksulluğuyla ilgili olduğu iddia edilir; ama sorun gerçekten yoksulluk olmuş olsa, o toplumda mutlak zenginler, lüks içerisinde yaşayanlar da olamazdı. Kuçuradi'nin ortaya koyduğu gibi yoksul diye nitelendirilen devletlerin sosyal adaleti sağlamaya yönelik bir çabaları olmuş olsaydı, “yokluğu da vatandaşları arasında paylaşırlardı (Singer, 2015, s. 15). Dolayısıyla sorun, insana verilen değerden, eşitlik ve adalet anlayışının toplumun zeminine yerleştirilmemesinden ve Kuçuradi'nin ifadesiyle, devletin “insan haklarına dayalı” değil de “kendi başına bir varlık” olarak kurgulanmasından kaynaklanır (Kuçuradi, 2011, s. 39). İnsan haklarını amaç haline getirmiş bir devlet, sosyal adaleti sağlamaya çalıştığında, açlığı tamamen bitiremeye de, açlıkla mücadeleyi öncelikli hedef olarak belirleyecektir.

Bir kişinin yaşam hakkını elinden almak, o kişinin temel haklarını ihlal etmektir ve bu hakkı alan kişi yani öldüren kişi veya ölüme yol açan sistem sorumludur. Örneğin, kapitalizm toplumsal sınıfları kaldırmak yerine, yoksul ve zengin arasındaki uçurumu yeniden üretmektedir. Üretilen artı-değere el koyan taraf sermayesini artırıp, gücüne güç katarken, diğer yanda hakkı ve emeği sömürülen, yaptığı işe yabancılaşmış bu sömürünün ve haklarının ihlalinin farkında olmayan çoğunluk yer alır. Singer'ın yardımlarla sosyal adaleti sağlama çabası, adaletsizleri çözmek yerine onları yumuşatma çabası olarak görülebilir. Ancak Kerestecioğlu'nun ortaya koyduğu gibi, “iyilik çabası” eşitliğe veya eşitlik yolunda mücadeleye imkân tanımaz:

Aslında bir toplumda adalet ve eşitlik yoksa orada inayet ve iyilik çabası vardır diyebiliriz. Adaletsizlik ve eşitsizliğin, mücadele ve toplumsal dönüşümlerle düzeltilemeyeceği yargısı veya iyilikle yaraları sarma anlayışı ise, kestirmeden ve yüzeysel bir bakış olduğu gibi çoğu zaman toplumdaki köklü düzeltmelerin de önüne geçen bir anlayış olmaktadır (Kerestecioğlu, 2010, s. 228).

Singer temel haklar sorununa eğilmeden sorumluluğu salt ahlaki ödevde indirgemektir; ancak bu sayede Singer'ın bireyci çözümü devreye girebilir ve ahlaki ödev bireylere yüklenir.

Temel haklar perspektifi de bir bakıma bireycidir. Ama temel hakların sağlanması için insan haklarına dayalı bir devlet ve toplumsal sistem gereklidir. Ayrıca hak temelli yaklaşım, bireylerin yardım etme sorumluluğundan daha eşitlikçidir. Yardım etme meselesinde, yardım eden ve yardıma muhtaç iki taraf vardır ve taraflar birbirlerini bu şekilde kabul ederler. Bu durum zamanla ister istemez bir güç dengesizliğine dönüşür. Tekrar vurgulamak gerekirse, insan hakları perspektifi kişileri başka bireylerin yardımına muhtaç olmaktan korur. Yaşam hakkı kimseye muhtaç olmadan, başkasına bağımlı olmadan yaşamımızı sürdürebileceğimiz kaynaklara sahip olmanın hak olduğunu hatırlatmalıdır. Oysa Singer, bireylerin başka bireylere yardım etmesini öğütlerken, yardıma muhtaç bireyleri yardım eden bireylere bağımlı kılmaktadır. Bourdieu, bu ilişkiyi “yumuşak sömürü” olarak nitelendirir çünkü yardıma muhtaç olan ve yardım gören kişi minnet duymaya başlar ve bu minnet itaate ve boyun eğmeye dönüşür (Akt., Kerestecioğlu, 2010, s. 228). Elbette aynı durum varlıklı bir devletin fakir bir devlete yardım etmesinde de geçerlidir.

Eşit haklar ancak eşitler arasında söz konusu olabilir. Eşitler arasında dayanışma olur. Aksinin koruma ya da inayet olmaması için hak olarak düzenlenmesi gerekir. ... “Korunmaya muhtaç”lık ancak tüm bunların bileşkesiyle giderilebilir. Yoksa hukuk kimsenin “zavallılığı” üzerine kurulamayacağı gibi, uygulanması gereken “inayet” değil haktır (Kerestecioğlu, 2010, s. 231).

Temel haklar hem dokunulmaması hem de sağlanması gereken haklardır.ⁱⁱ Evrensel İnsan Hakları Bildirgesine taraf olan devletlerin ve uluslararası kuruluşların bu hakları sağlanması ve koruması gerekir. Singer’ın birisini doğrudan öldürmekle dolaylı olarak ölümüne seyirci kalmak arasında sonuçları bakımından pek de bir fark olmadığı iddiası bu noktada haklıdır. Yaşam hakkına saygı duymak ve korumak böyle düşünülmelidir. Kimseyi öldürmemek yetmez; o kişilerin ölümlerine seyirci kalmamak da insan haklarının gereğidir. Bir kimsenin yaşamını sürdürebilmek için gerekli besinlere erişiminin olmaması, bir bakıma o kişinin yaşam hakkının ihlalidir. Devletlerin ve kurumların, o kişinin yaşam hakkına saygı duyması, sonucu değiştirmez ve kişiyi ölüme götürebilir. Dolayısıyla Kuçuradi’nin dediği gibi insan haklarına saygılı olmak yetmez, devletlerin insan haklarına dayalı olması gerekir (Kuçuradi, 2011, s. 41-2).

Hak temelli yaklaşım, özellikle Kuçuradi’nin perspektifinden bakıldığında öncelikle devletlere ödevler yüklüyor gibi görünür. Singer refah ve asgari yaşam şartları bakımından birinci dünya kabul edilen bir ülkede yaşadığı için, kendi ülkesindeki yoksulluktan ziyade dünyanın Afrika ve Güney Asya gibi yoksul coğrafyaları için çözüm üretmeye çalışıyor. Batılı

(Avustralya'yı da bu kategoriye dâhil edersek) bir ülkede yaşayan yoksul insanla, uzak bir bölgedeki yoksul insanın çıkarları eşittir ancak zaten yakınımızdakine, gözümüzün önünde olana yardım edeceğimizden, Batıdaki kişinin yardıma ulaşması daha kolaydır (Singer, 2015, s. 305-7). Bu noktada, hak temelli yaklaşım "ulusal", Singer'ın yaklaşımının "küresel" bir çözüm önerdiği söylenebilir. Oysa hak temelli yaklaşım da, insan haklarını koruyacak ve gerektiğinde devletlere müdahale edebilecek küresel bir sistemi gerektirir. Böyle bir küresel sistemin en başta yiyeceğin bir meta olamayacağını ve yiyeceğe ulaşmanın temel bir insan hakkı olduğunu kabul etmesi ve savunması gerekmektedir.

Yiyecek Meta Değil Bir Haktır

Üçüncü eleştirinin devamı olarak, dördüncü bir eleştiri de Singer'ın yiyeceğin bir hak olduğunu ifade etmemesidir. Günümüz koşullarında, bunca bolluğun ve lüksün olduğu, gıdanın daha ucuza ve daha çok miktarda üretilebildiği, küresel bir sistemde açlıktan ve yoksulluktan ölmek doğal bir neden olarak kabul edilebilir mi? Hayek ve Nozick gibi liberter düşünürler, maddi kaynaklar bakımından eşitsizliğin ve eşitsizliğin sonuçlarının doğal olduğunu düşünmektedirler:

Hayek ve Nozick gibi düşünürler, insanların doğal afetlerle ve kıtlıkla başa çıkma araçlarının günümüzdeki kadar gelişkin olmadığı gibi çağlarda, açlıktan ve kıtlıktan ölümlerin "doğal" olması gibi, mevcut piyasa koşullarının da günümüz doğasını oluşturduğunu ve bu nedenle açlığın ve yoksulluğun belirli bölgeler ve kişiler için "doğal" olduğunu savunurlar (Kibar, 2017, s. 99).

Bu soru Singer'a sorulmuş olsa, muhtemelen doğal olmadığını söylerdi. Liberter düşünürlerle kıyaslandığında, Singer'ın yaklaşımı, özellikle açlıktan ölen insanlar olduğunu bildiğimiz halde bir şeyler yapmıyorsak "ahlaki canavarlar" olduğumuzu ifade etmesi daha insanidir (Parkan, 2007, s. 1). Ama ilk bölümde de tartışıldığı üzere, Singer sonuççu bir düşünür olarak günümüzdeki açlığın nedenlerini ve sorumlularını irdelemez.

Günümüz küresel sisteminde yiyecek bir metadır; alınıp satılır, piyasası ve borsası vardır. Yiyeceklerin, tohumların, ilaçların, aşuların üzerinde mülkiyet hakları, patentler vardır. Yoksul bölgelerdeki insanlar bu patentleri ödeyemediklerinden kendi tohumlarını kendilerini üretmez hale gelmişlerdir. Tarımda kullanılan teknolojinin patentini elinde bulunduran, kendi tarım üreticilerini sübvans eden, petrol fiyatlarını belirlemekte gücü olan zengin devletler, yiyeceğin ticaretini de kar elde etmeye yönelik olarak yaptıklarından, yoksul devletlerin yiyecek üretimini baltalamaya devam edeceklerdir (Kibar, 2017, s. 103).

Dünya üzerindeki açlıkla mücadele için kurulmuş Birleşmiş Milletler Tarım ve Gıda Örgütü (FAO), bir yandan yiyeceğin bir hak olduğunu, alınır satılır bir meta olmaması gerektiğini vurgularken, diğer yandan emperyalist devletlerin ve çok uluslu şirketlerin çıkarları doğrultusunda tarım ve gıda politikalarını sürdürür. Hal böyleyken, açlığı bitirme hedefinde pek bir ilerleme kaydedilememektedir (Kibar, 2017, s. 100-1).

Ayrıca bir önceki bölümde tartışıldığı gibi, yiyeceğin bir hak olarak değil de bir yardım malzemesi olarak görülmesi, yardım eden ve yardıma muhtaç olan arasında bağımlılık ilişkisini beraberinde getirecektir. İnsanların açlıktan ölmesinin adaletsizlik olduğunu düşünüyorsak, yaşam hakkının kapsamını yiyeceğin de bir hak olduğuna doğru genişletmeliyiz. Bu durumda, bizim sorumluluğumuz yardım etmenin ötesinde, yiyeceğin bir hak olduğunda ısrar etmek olmalıdır.

Sonuç

Singer'ın tezini tekrar vurgulamak gerekirse, hiç kimse bir insanın açlık, yoksulluk ve tedavisi mümkün hastalıklardan ölmesinin iyi bir şey olduğunu iddia edemez. Buradan hareketle Singer, açlık, yoksulluk ve bu olgulardan meydana gelen ölümlerin tarihsel anlamda sorumlularını aramaz; bugünle ve bugün bunu çözümlen yollarıyla ilgilenir. Singer'ın öne sürdüğü çözüm, bu sorunların ağırlığının bireylere yüklediği ahlaki ödevde yatmaktadır. Eğer bir yerlerde insanların öldüğünü biliyorsak bundan sorumluyuzdur. Singer için öldürmenin sorumluluğu ile yardım etmezseniz öleceğini bildiğiniz birisine yardım etmemenin sorumluluğu aynıdır. Bu yüzden o tek bir suçlu bulmaz; o sorumluluklarımızı ortaya koyar. İnsanlar ahlaki sorumluluğunu yerine getirdiğinde dünyada mutlak yoksulluğun kalmayacağını iddia eder. Ayrıca, Singer zenginlere lüks tüketimden vazgeçmeleri halinde bir şey kaybetmeyecekleri ama vazgeçtikleri kaynağı yoksullara aktardıklarında sorunun çözümüne katkı sağlayabileceklerini göstermeye çalışmaktadır.

Bir taraf aşırı beslenip israf ediyor iken diğer tarafın açlıktan ölmesi Singer'a göre ahlaki bir canavarlıktır. Singer'ın bu argümanı, bizlere (en azından tok insanlara) sorumluluğumu hatırlatması ve sorunun çözümü üzerinde düşünmemizi sağlaması bakımından çok değerlidir. Ama Singer 'ın sorumluluğu sadece bireylere yüklemesi ve toplumsal adaletsizlikleri üreten mekanizmaları göz ardı etmesi, onun etiğinin en büyük açmazıdır. Singer faydacı bir düşünür olduğundan, nedenlerden çok sonuçlarla ve kısa sürede sonuç alınabilecek çözümlerle

ilgileniyor. Elbette kısa vadeli ve daha kolay görünen çözümlerle ilgilenmek son derece doğaldır. Ancak nedenlere inilmediğinde, aynı nedenlerin aynı sonuçları üreteceği de açıktır.

Singer yiyeceğe ulaşmayı temel insan hakları bağlamında ele almaz; açlığı bir hak ihlali olarak değerlendirmez. Ortada olan sorunu çözmek için bireylere, bireysel, bireylerin insiyatifine dayanan çözümler bulur. Halbuki yiyeceğe ulaşmak en temel insan haklarından biridir. Bu sorun insan hakları ihlali bağlamı dışında bir perspektifte değerlendirdiğinde ve bireysel yardımlar çözümün merkezine konulduğunda eşitsizlik ve bağımlılık sürdürülmüş olur. Devletlerin ve uluslararası kurumların yiyeceği bir meta olarak görmeyi bırakması gerekmektedir. Yiyecek üretimi ve yiyeceğe erişim sorunu bireysel yardımların ötesinde yasal ve kurumsal düzenlemelerle çözülebilir.

Açlık ve yoksulluk tarihsel olay ve olgulardan, siyasi politikalardan, ekonomik dalgalanmalar ve hedeflerden bağımsız düşünülemez. Açlığı ve yoksulluğu, toplumsal ve küresel köklerinden soyutlayarak bir çözüm bulunmaya çalışıldığında, sorun temelde durmaya devam edecektir. Eğer insanların açlıktan ölmesinin kötü olduğunu düşünüyorsak, karınlarının doymasının da temel bir insan hakkı olduğunu biliyorsak, insanların hayatta kalmak için en temel ihtiyacı olan yiyeceğin de bir hak olduğunu kabul etmemiz gerekir. Yiyeceğin üretimi üzerindeki uluslararası şirketlerin engellemeleri, baskıları ortadan kalkarsa, yoksul bölgeler yiyeceği kendileri üretebilir hale geleceklerdir ve kimsenin yardımına muhtaç olamadan yaşamalarını sürdürebileceklerdir.

ORCID ID

NUREVŞAN MARŞ

<https://orcid.org/0000-0003-0489-7874>

Declaration of Conflicting Interests

The author declared that there were no conflicts of interest with respect to the authorship or the publication of this article.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar bu makalenin yazarlık veya yayımlanmasına ilişkin olarak hiçbir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

KAYNAKÇA

Bilen, M., Şan, M. K. & Aydın, M. K. (2005). Yoksulluk Sorunu Üzerine. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 1-26.

Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilgisosyal/issue/29119/311518>

Ensari, S. (2010). TÜİK'in Yoksulluk Analizleri Üzerine. *Maliye ve Finans Yazıları*, 1 (87), 9-15. Erişim adresi:

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mfy/issue/16293/170825>

- Kerestecioğlu, F. (2010). Hak Mı, İnyet Mi? Hak Almak, Hak Vermek, Yardımseverlik ve Kurtarıcılık Üzerine Bir Deneme. *Hukuk Felsefesi ve Sosyal Arkivi*, (ed. Hayrettin Ökçesiz ve Gülriz Uygur), İstanbul Barosu yay., 227-234.
- Kibar, S. (2010). Eşitlik Olmadan Adalet Olur Mu?, *Hukuk Felsefesi ve Sosyal Arkivi*, (ed. Hayrettin Ökçesiz ve Gülriz Uygur), İstanbul Barosu, 253-261.
- Kibar, S. (2017). Böcek Yemenin Nesi Yanlış? ÇAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 8, Sayı:1: 96-113.
- Kibar, S. (2017). Dört Bireyci Kuramın Toplumsal Adalet Sorunu Ele Alışlarındaki Temel Varsayımlarının Bir Eleştirisi. *Kaygı* 28, 1-16.
- Kibar, S. (2018). Peter Singer. Modern Felsefe Tartışmaları, (ed. Eray Yağanak). İstanbul: Sosyal Yayınları, 175-203.
- Kuçuradi, (2011). İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Nathanson, S. (1993). *Patriotism, Morality, and Peace*. ABD: Rowman and Littlefield Publishers Inc.
- Nozick, R. (2001). *Anarchy, State and Utopia*. ABD: WileyBlackwell.
- Parkan, B. (2007). Önsöz. II: Uygulamalı Etik Kongresi Bildiriler Kitabı. Ankara: Dumat Ofset.
- Pogge, T. (2001). Eradicating Systemic Privety: Brief for a Global Resources Dividend. *Journal of Human Development*, 2 (1), 59-77.
- Singer, P. (1972). *Famine, Affluence, and Morality*. *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 1, No. 3, 229-243.
- Singer, P. (2015). *Pratik Etik* (Üçüncü Basım çev. Nedim Çatlı). İstanbul: İthaki.

Sonnotlar

- ⁱ Singer ahlak ve etik arasında bir fark gözetmez ve *Pratik Etik* kitabının ilk bölümünü bu tartışmaya ayırmıştır. Kimilerine göre kültürel çağrışımları olan ahlak kavramının bağlayıcı olması için evrensel değerlere ve ilkelere dayanması gerekmektedir. 'Ahlak' Arapça'dan; 'etik' Eski Yunanca'dan dilimize geçmiştir ve eşanlamlı kavramlardır.
- ⁱⁱ Temel hakların dokunulmaması gereken haklar olduğunu, buna karşın Evrensel İnsan Hakları Bildirgesinde yer alan bazı hakların talep edilen ve kurumlar tarafından sağlanması gereken haklar olduğu ve bu hakların da temel olmadığı bazı düşünürler tarafından savunulmaktadır. Bu makalenin sınırları kapsamında bu tartışmaya girilmeyecektir. Hem dokunulmaması hem de sağlanması gereken hakların temel haklar olduğu ve yaşam hakkı gibi bazı hakların hem dokunulmaması hem de sağlanması gerektiği iddia edilmektedir.

Yoksulluk ve Suç: Ceza Adaleti Üzerine Sınıfsal Bir Değerlendirme

VOLKAN MAVİŞ¹

¹ Research Assistant, Dr., Inonu University, Faculty of Law, Department of Criminal and Criminal Procedure Law (Orcid ID: 0000-0001-9182-3130)

Özet

Ana akım kriminolojinin kabullerini sorgulayan eleştirel kriminoloji, pek çok kriminolojik perspektifi içeren bir çatı kavramdır. Her ne kadar Marx özellikle suçluluğa ilişkin çalışmamış olsa da eleştirel kriminolojinin kökleri onun yazdıklarına dayanır. Eleştirel kriminologlara göre; ceza adaleti sistemi üst sınıfların pozisyonlarını korumada ideolojik bir rol oynar. Öyle ki, kimi akademisyenler ceza adaleti sisteminin esasen yoksul insanları kontrol etmek amacıyla tasarlandığını savunurlar. İlk olarak, alt sınıftan bireylerin gerçekleştirdiği eylemlerin suç olarak etiketlenmesi ihtimali yüksektir. İkinci olarak, aynı suçu işlemelerine karşın, ceza adaleti sisteminin üst sınıfa mensup bireylere kıyasla yoksul bireyleri soruşturması, yargılaması ve cezalandırması daha muhtemeldir. Bu makalede, Marksist kriminologların argümanları Türkçe ve İngilizce çalışmalar ışığında irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Eleştirel kriminoloji, Marksist kriminoloji, yoksulluk, ceza adaleti, sosyal adalet

Poverty and Crime: A Class Based Review of Criminal Justice

Abstract

Critical criminology, which questions main assumptions of mainstream criminology, is an umbrella term for a numerous of criminological perspectives. Even though Marx did not particularly write on the subject of criminality, the roots of critical criminology are based on his writings. According to critical criminologists, criminal justice system plays an ideological role in terms of protecting the position of the upper classes. In fact, some academics argue that criminal justice system is mainly designed to control poor people. First of all, the acts that are done by lower-class people are more likely to be labelled as crimes. Secondly, for the same crime, criminal justice system is likely to investigate, charge and sentence poor individuals than upper-class individuals. In this article, the arguments of Marxist criminologists will be explicated in the light of studies in Turkish and English.

Keywords: Critical criminology, Marxist criminology, poverty, criminal justice, social justice

Corresponding Author / Sorumlu Yazar	VOLKAN MAVİŞ Research Assistant Dr., Inonu University, Faculty of Law, Department of Criminal and Criminal Procedure Law
E-mail / E-posta	volkan.mavis@inonu.edu.tr
Manuscript Received / Gönderim Tarihi	Nov 25, 2021/ 25 Kasım 2021
Revised Manuscript Accepted / Kabul Tarihi	Dec 09, 2021 / 09 Aralık 2021
To Cite This Article / Kaynak Göster	Maviş, V. (2021). Yoksulluk ve Suç: Ceza Adaleti Üzerine Sınıfsal Bir Değerlendirme, <i>ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary Encounters</i> , Vol. 14, 55-75.

Yoksulluk ve Suç: Ceza Adaleti Üzerine Sınıfsal Bir Değerlendirme

Giriş

Kapitalizm, yarattığı yoksul kitlelerin sağlık, eğitim ve güvenlik gibi en temel haklara erişiminde eşitsizlik yaratır. Ne yazık ki adalete erişim bakımından bir istisnadan bahsetmek mümkün değildir. Yaşamın pek çok alanında olduğu gibi adalet arayışında da sosyo-ekonomik koşulların doğrudan etkisi gözlemlenebilir. Bu durumun bir sonucu olarak 20. Yüzyılın başından itibaren bazı kriminologlar suç ve suçluluk olgusunu Marksist bir perspektifle incelemeye almışlardır. Varılan temel sonuç, ceza adaleti sisteminin üretim ilişkilerinin getirdiği kontrol gücünün pekiştirilmesinde önemli bir işlev üstlendiği yönündedir. Bu durumun bir getirisi olarak, cezalandırma sürecinin yoksul kitleler ve genellikle yoksulluğun pençesinde bulunan azınlıklar üzerindeki etkisinin daha şiddetli olduğu görülebilir. Öyle ki, ceza hukukunun birincil fonksiyonunun tehlikeli olarak addedilen bu tür grupları kontrol etmek olduğu dahi savunulmuştur. Böylesi bir çıkarımdan hareket etmenin doğal neticesi, ceza adaleti sisteminin güçlü ve varlıklı sınıfın pek çok eylemini suç olarak düzenlemeyeceği, suç sayıya dahi takibe almaktan sakınacağı olgusudur.

Çalışmanın esas gayesi sosyo-ekonomik koşullar ve suçluluk ilişkisine ilişkin temel teorik tartışmaları sunmak ve ardından gerek yabancı ülkelerdeki gerekse Türkiye’deki uygulamalar üzerinden çıkarımlarda bulunmaktır. İki ana parçadan oluşan çalışmanın ilk bölümünde eleştirel kriminoloji çalışmaları ve bunların ekonomik temelli olan Marksist örneklerinin savları ortaya konulacaktır. İkinci bölümdeki temel amaç, ceza hukukunda görülen ikili uygulamalara ilişkin örnekler sunmaktır. Henüz bir suç işlenmeden başlayan ayrımcı pratikler, ceza yargılamasının başından sonuna dek devam eder. Nihayet cezaların infazı aşamasına geçildiğinde dahi, yoksul kitlelerin itildikleri ikincil konumda kalmaya devam ettikleri gözlemlenebilir.

Eleştirel Kriminoloji

1970’li yıllardan bu yana kullanılan “eleştirel kriminoloji” ifadesi, ana akım kriminolojinin karşısında konumlanan çok sayıda teorik yaklaşımı içeren bir şemsiye kavram olarak karşımıza çıkar (Vold, Bernard ve Snipes, 1998, s. 260; Friedrichs, 2009, s. 210). Suçu sosyal çatışmaların ve ekonomik çekişmelerin bir getirisi olarak ele alan çalışmalar geçmişte çatışma, radikal, yeni ve sol kriminoloji gibi farklı adlarla anılsa da günümüzde “eleştirel kriminoloji” ifadesi baskın şekilde kullanılır.¹ Kriminoloji disiplini içerisinde görece daha yeni olan bu akımın esas gayesi,

suçu belirli bir ekonomik ve sosyal bağlamda ele almak ve böylelikle sınıflı toplumun doğası, suç ve sosyal kontrol arasındaki ilişkiyi deşifre etmektir (Lynch, 1994, s. 257). 1960'lı yıllardaki keskin toplumsal değişikliklerin bir getirisi olarak geleneksel (ana akım) kriminolojik teorilerin sınırları dışına çıkmak ve suçu radikal bir perspektiften incelemek mümkün olmuştur.

Günümüzde eleştirel kriminolojinin kapsamı tek bir çalışmada ele alınması mümkün olmayan bir noktaya erişmiştir. Marksist kriminoloji, feminist kriminoloji, kültürel kriminoloji gibi kısmen daha eski alt başlıkların yanında yeşil kriminoloji ve *queer* kriminoloji gibi yeni konular da serpilmeye başlamıştır. Belirtmek gerekir ki tüm bu çeşitliliğe ek olarak, söz konusu alt teorilerin bir özetini sunmak da mümkün değildir. Teorilerin karmaşık doğası bilim insanlarının uzlaşısı sağlamasını engellediği gibi, yapılan çalışmaların ilerlemesiyle kişilerin kendi görüşlerinde de değişikliğe gittiği gözlemlenir (Vold, vd., 1998, s. 260). Esas olan bir şey vardır ki eleştirel kriminologlar ortak bir varsayımdan hareketle yola çıkarlar: toplumların yapısı uzlaşmadan ziyade çatışmayla şekillenir (Williams III ve McShane, 2018, s. 107). Mevcut sosyal düzen, toplumsal uzlaşmadan ziyade iktidarın hukuk aracılığıyla hayata geçirilmesinde temellenir. Bu bağlamda yasalar, güçlünün güçsüzü toplumsal kurumların kontrolünden dışlamak için kullandıkları araçlardır (Schmallegger, 2014, s. 130). Eleştirel kriminologlar, toplumun üst katmanının mevcut gücü korumak için yasaları ne şekilde kullandıklarına odaklanırlar. Esasen tüm sosyolojik temelli kriminolojik yaklaşımlar bir şekilde eşitsizlik olgusunu hesaba katsa da eleştirel teoriler eşitsizliğin kaynaklarına ve bu eşitsizliğin suçu ne yollardan yarattığına odaklanırlar (Frailing ve Harper, 2016, s. 171).

Tüm eleştirel kriminologları Marksist olarak nitelemek hatalı olmakla birlikte, eleştirel akımın köklerinin Karl Marx'ın görüşlerine dayandığı yadsınamaz (Friedrichs, 2009, s. 211; Siegel, 2014, s. 258). Hal böyle olmakla birlikte, gerçekte Marx ve Engels suç-suçluluk olgusuna özel olarak eğilmemişlerdir; çalışmalarındaki çeşitli pasajlarda konuya ilişkin görüşlerine rastlanır (Schram ve Tibbetts, 2014, s. 674; Cowling, 2008, s. 3). Dolayısıyla geleneksel Marksizm içinde sapma davranışına dönük bir teoriye denk gelmek mümkün değildir. Marx ve Engels, suç olgusuyla yalnızca kapitalist sistemin yarattığı eşitsiz ve yabancılaştırıcı koşulların bir ürünü olması bakımından ilgilenmişlerdir (Frailing ve Harper, 2016, s. 172; Fattah, 1997, s. 240).

Marx'ın sınırlı şekilde ilgilendiği suçluluk olgusuna değinilirken sıklıkla *Nüfus, Suç ve Yoksulluk* başlıklı makalesine atıfta bulunulur. İrlanda'daki suç ve yoksulluk istatistiklerini dikkate alan Marx, damgalama teorisine yakın bir tespitle, sosyal yapının suçun bir sebebi olduğunu söyler. Marx'a göre; suçluluk ve yapısal koşullar arasında, özellikle de suçluluğun hızlı

artışı ve kapitalizmin toplumsal - ekonomik kurumları arasında ilişki bulunur (Lynch, 1994, s. 258). Daha az gündeme getirilen bir başka pasajda ise Marx, toplumsal servetin eşitsiz dağılımının, gücün eşitsiz dağılımına sebep olmasından yola çıkar. Bu bağlamda, bireylerin hür iradeleriyle devletle sözleşme yaptıkları fikri, güç ilişkisinin materyal temellerinin inkarıdır. Marx'ın (2013, s. 283) sözleriyle ifade etmek gerekirse: “Hak gibi suç da, yani tek başına bir bireyin egemen ilişkilere karşı mücadelesi de, salt keyfiyetin bir ürünü değildir. Aksine o da, tıpkı egemenlik gibi, aynı koşullara bağlıdır”.

Marx'ın aksine Engels, çalışmalarında suçluluğu doğrudan ele almıştır. İlk akla gelen eser olarak *İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu’*nu anmak gerekir. Engels, tıpkı alkol bağımlılığı gibi, suçu da kapitalist sanayileşmenin bir getirisi olan ahlaki bozulmaya bağlar (Taylor, Walton ve Young, 1973, s. 209). Ona göre (2010, s. 181);

Emekçi üzerinde ahlak bozucu etkiler daha güçlü hale gelirse, olağandan daha yoğun hal alırsa, su nasıl 80 derece Reatimur'de su olmaktan çıkıp buharlaşırsa, o da olağan halinden çıkıp suçlu haline gelir. Burjuvanın vahşi ve vahşileştirici muamelesi altında emekçi, su gibi, iradesi olmayan bir şey haline gelir ve aynı gereklilikle doğa yasalarına tabi olur; belli bir noktada, tüm özgürlük biter.

Kapitalist sistemin vahşeti, kendi iradesinin dışında emekçileri hayvansı yaratıklara dönüştürür (Siegel, 2014, s. 261). Bunun yanında, Engels suçun çözüm olmadığını, suç işlemenin toplumsal düzene karşı bireysel bir protesto olduğunu söyler. Nitekim ona (2010, s. 271) göre; “hırsızlık en ilkel protesto biçimiydi”.

Hollandalı kriminolog Willem Bongers, Marx ve Engels'in görüşlerini çalışmalarına uygulayan öncü bilim insanlarından birisidir. Her ne kadar dogmatik Marksizmi reddetse de özel mülkiyet odaklı bir ekonomik sistemin suçluluğa nasıl yol açtığına odaklanmıştır (Friedrichs, 2009, s. 211). En önemli eseri *Criminality and Economic Conditions'*ta suçluluğa gerekçe olarak biyolojik değil toplumsal unsura odaklanır. Bongers'e göre; kapitalist sistem sınırsız şekilde bencillik ve egoizm yaratır (Fattah, 1997, s. 241; Barkan, 2018, s. 173). Mevcut ekonomik sistem mübadele esasına dayanır ve mübadele temelli bir sosyal yapı, aralarındaki bağı zayıflatarak bireylerin yalnızlaşmalarına sebep olur (Bongers, 1916, s. 402). Sistem, bireyleri diğer insanların iyiliğini göz ardı ederek, ihtiyaçlarını tatmin etmek için açgözlü ve bencilce hareket etmeye iter. Suçluluk ise alt sınıfları gözeterek ele alınır; sistem yoksulun açgözlülüğünü cezalandırırken, zenginlerin hesap verme korkusu olmaksızın bencil isteklerini gidermelerinin yolunu açar

(Newburn, 2017, s. 266). Sosyalist toplumun inşasıyla birlikte insanları egoizme iten sebepler ortadan kalkacağından güçlü bir özgecilik duygusu oluşacak, suçluluk sorunu da ortadan kalkacaktır (Bonger, 1916, s. 671).

1920'li yıllardan itibaren sahneden kaybolan Marksist kriminoloji, 1960'lı yılların çalkantılı toplumsal iklimiyle birlikte tekrar gündeme gelir. Bu dönemde kriminologlar açıklamalarında daha ziyade devletin araçsalcı yorumuna dayanmışlardır (Lynch, 1994, s. 263). Dönemin en çok dikkat çeken ve tartışılan ismi, özellikle *Critique of Legal Order* adlı çalışmasıyla tanınan kriminolog Richard Quinney'dir. Ona (1973, s. 16) göre; devlet ve yöneten sınıf, ceza hukukunu kapitalist sistemin devamlılığını sağlamak için araç olarak kullanmaktadır. Ancak sosyalist toplumun inşasıyla birlikte suçluluğu kontrol etmeye gerek kalmayan bir dünya olacaktır. Quinney'e göre; mevcut kriminologların suç teorileri suçlu davranışa yoğunlaşmaktadır. Suçlu davranış ise toplumsal düzene tehdit oluşturan, sosyal dengeyi sağlamak için ortadan kaldırılması gereken bir olgu olarak görülmüştür. Dolayısıyla kriminoloji bilimi, yalnızca mevcut sosyal düzeni meşrulaştırmaya hizmet eder. Halbuki yapılması gereken, faile odaklanmak yerine bir fiili suç olarak tanımlayan otoriteye odaklanmaktır (Quinney, 1973, s. 27). Neticede, Quinney genel olarak, hukukun ve suç mefhumunun politize edilmesi meselesine eğilmiştir (Walklate, 2007, s. 30).

Araçsalcı Marksist kriminologların ceza adaleti sistemine yönelik basit kalan görüşleri, Marx'ın fikirlerini yanlış yorumladıklarından bahisle eleştirilmiştir. Hukuk sisteminin daima yöneten sınıfın çıkarlarına hizmet ettiği fikri son derece genellemecidir. Her ne kadar araçsalcılar hukuk düzenine ilişkin önemli açıklamalar getirmiş olsalar da mevcut sosyal koşullara ilişkin yorumları aşırı, katı ve indirgemecidir (Lynch, 1994, s. 264). Yapısalcı Marksistler devletin kapitalist sınıfın bir aracı olmadığını, aksine görece bir bağımsızlığının bulunduğunu savunurlar. Bir başka deyişle, devlet tamamıyla yöneten elitlerin tahakkümü altında olmadığı gibi hukuk da daima bu sınıfın ihtiyaçlarını tatminde bir enstrüman değildir (Akers, 1999, s. 164). Devletin esas gayesi kapitalist sistemin kısa vadeli ihtiyaçlarına hizmet etmek değil, kapitalizmdeki toplumsal ilişkilerin uzun dönemdeki devamlılığını sağlamaktır. Bu sebeple, kapitalizmin çökmesine yol açabilecek koşullara bağlı olarak farklı zamanlarda farklı menfaatlerin korunması ihtiyacı doğabilir. Dolayısıyla cezai düzenlemelerin yasalaştırılması ve uygulanması gibi devlet pratikleri üretim araçlarının sahipleri dışındakilerin ihtiyaçları için de kullanılabilir (Vold, vd., 1998, s. 266). Andığımız bu farklılıklara karşın uzun vadede yapısalcı ve araçsalcı görüşler arasında fark yoktur; her iki akım da tarihsel olarak hukuk düzeninin kapitalist

sınıfın çıkarlarını koruma ve kitleleri baskı altına alma eğiliminde olduğunu kabul eder (Akers, 1999, s. 164).

Buraya kadar aktardığımız yazarlar farklı görüşler ortaya koymuş olsalar da hepsinin paylaştığı ortak noktalar bulunduğunu söylemek gerekir. Uzlaşılan temel konulardan birisi, varlıklı sınıfın elindeki gücü ve hukuk sistemini kullanarak sahip olduğu tahakkümü koruduğu gibi, yoksul ve azınlık kitleleri de buldukları konumda tutmaya devam ettiği olgusudur (Barkan, 2018, s. 175). Bu ortak paydadan hareketle, mevcut fikir ayrılıklarını dikkate almaksızın, dünya genelindeki ve özellikle Türkiye özelindeki ceza hukuku pratiklerine eğilmek daha bütüncül bir netice verecektir. Biz de çalışmanın devamında, Marksist öğretilerdeki farklılıkları bir yana koyarak, ceza hukuku sisteminin ekonomik bakımdan dezavantajlılara karşı ayrımcı şekilde uygulandığı savından hareketle tespitlerde bulunacağız.

Sosyal Adaletsizlik ve Ceza Hukukuna Yansımaları

Ceza adaleti sisteminin belirli sınıfları özellikle de yoksul kesimleri kontrol etmek amacıyla kullanıldığı yönünde pek çok görüşe denk gelmek mümkündür. Öyle ki yalnızca Marksistler değil, cezalandırma pratiklerini inceleyen farklı görüşten yazarlar da bu fikri savunur (Hudson, 2000, s. 198). Ceza sisteminin sırf bu saikle yaratıldığı savının yanında, bu yönde özel bir kast bulunmadığı ancak sistemin bir şekilde bu fonksiyonu sağladığı görüşü de mevcuttur (Caravelis ve Robinson, 2016, s. 198). Bizce, sistemin kitleleri kontrol amaçlı tasarlandığı savını bir yana koyarak, ceza adaletinin farklı sınıflara farklı şekillerde uygulandığı gerçeği görmezden gelinemez. Reiman'a (2001, s. 110) göre; ceza adaleti sistemi baştan sona kadar, hüküm giyen kişinin sosyal ve ekonomik bakımdan alt sınıftan bir kişi olmasını sağlama işlevi görür. Ceza adaleti sistemi varlıklı kişileri yargılama sürecinin dışında tuttuğundan, hüküm giyen kişilerin pek çoğu alt gelir grubuna mensuptur. Esasen bu durum yoksulların toplum bakımından daha büyük bir tehdit yaratmasından kaynaklanmaz. Mevcut tablo toplumsal bakımdan çok daha büyük zarar yaratan zengin sınıfın bazı eylemlerinin suç olarak düzenlenmemesinin getirisi. Sosyal sınıflar arasındaki farklılıklara dayandırılan ceza hukukunun bu türü, ayrıcalıkçı ceza hukuku olarak adlandırılır.ⁱⁱ

Reiman (2001, s. 110), ceza adaleti sisteminin yalnızca belirli eylemleri suç olarak tanımlarken ayrımcı davranmakla yetinmediğini, sistemin her aşamasında yoksulun dezavantajlı konumunun devam ettiğini savunur. Soruşturmanın başlamasından, kovuşturmanın yürütülmesine ve verilen cezanın infazına kadar tüm süreçte bu durum gözlemlenebilir.

Yoksullara yönelik bu önyargılı tutum yargılama sürecinde görev alan kolluk görevlileri ve adli personelde de görülebilir (Caravelis ve Robinson, 2016, s. 198). Türkiye bakımından da anılan durumun istisna olmadığını, varlığı savunulan pek çok ayrımcı pratiğin etkili olduğu söylenebilir. Şüpheli veya sanığın “*etnik, inanç, toplumsal cinsiyet kimliğinin; zengin ya da yoksul oluşunun, siyasi görüşünün, şikâyetçinin bir kamu görevlisi, hükümet veya devlet yetkilisi*” olmasının, kolluğun uygulamalarını, savcıların soruşturmayı yürütüş ve iddianame hazırlayış şekillerini ve nihayet hakimlerin kararlarını etkilediği savunulmuştur (Yay, 2021, s. 6, 7). Bu bölümde, anılan savların ne kadar isabetli olduğu ayrı başlıklar altında incelenecektir.

Suç Tanımları

Ceza adaleti sisteminin beyaz yaka suçluluğu ya da yolsuzluk gibi eylemler yerine yoğun şekilde sokak suçluluğuna yöneltilmesi zengin sınıfın yararına. Her ne kadar hırsızlık, yağma gibi tipik sokak suçları toplumsal bakımdan görece daha az zarar yaratsa da ceza adaletinin odak noktasını oluşturur. Gerçekten de yurttaşlar açısından çok daha ciddi kayıplara yol açan belirli eylemler ceza hukukuna konu edilmez. Türkiye’de sağlık sektörünün önemli sorunlarından birisi olan gereksiz cerrahi operasyon yapılması bu duruma örnektir. Dünya genelinde % 21.1 ortalamaıyla uygulanan sezaryenle gerçekleştirilen doğumların, Avrupa’nın en yüksek oranına sahip olan Türkiye’deki ortalaması % 50.8’dir (Betran, Ye, Moller, Souza ve Zhang, 2021, s. 3). Benzer bir çıkarım yasal olmakla birlikte toplumsal bakımdan büyük yıkım yaratan gerçek ve tüzel kişi faaliyetleri bakımından da yapılabilir. Küresel şirketlerin yönettiği tütün piyasası milyonlarca insanın ölümüne doğrudan etki eder. Akciğer kanseri derneklerinin (2018, s. 9) yaptığı ortak yayına göre Türkiye’de yılda yaklaşık 110.000 insan tütün kullanımına bağlı sebeplerle hayatını kaybetmektedir. Yine aynı raporda (2018, s. 6), sigara kullanımının yarattığı en temel sorunlardan olan akciğer kanseriyle mücadelenin Avrupa Birliği ülkelerine doğrudan maliyetinin 3.35 Milyar Euro olduğu vurgulanır. Benzer şekilde çevreye zararlı eylemlerin yasaklanması kapitalist sınıfın çıkarlarına zarar verdiği sürece gündemde tutulmaz. Bir ormanlık alandaki ağaçların tamamının kesilmesi, çeşitli kimyasalların suya karıştırılmasının hukuka uygun sayılması buna örnektir (White, 2008, s. 147). Bu bağlamda Reiman (2001, s. 58), Amerika Birleşik Devletleri (ABD) özelinde Amerikalıların acı çekmesine yol açan eylemlerin yerine daha ziyade yoksul kesimlerce gerçekleştirilen eylemlerin suç olarak etiketlendiğini savunur.

Ceza adaleti sisteminin sokak suçluluğuna olduğu kadar beyaz yaka suçluluğuna yoğunlaşmaması vurgulanması gereken önemli bir noktadır. Beyaz yaka suçlarının yarattığı

diğer zararlar bir yana, ülkelere getirdiği ekonomik yük sokak suçlarına göre çok daha ağırdır. 2011 yılı istatistiklerine göre; ABD’de işlenen beyaz yaka suçlarının maliyeti sokak suçlarına kıyasla çok daha fazladır. Sokak suçluluğunun yarattığı ekonomik kayıp (ölüm, tedavi masrafları, mal kaybı vs.) yaklaşık olarak 756 Milyar Dolardır (Anderson, 2011, s. 248). Aynı verilere göre, 1990’lı yılların ortasından itibaren büyük sıçrama gösteren vergi kaçakçılığı, sigorta dolandırıcılığı gibi beyaz yaka suçlarının topluma maliyeti ise 1.6 Trilyon Doları bulmuştur (Anderson, 2011, s. 254). Yolsuzluk ve açgözlülüğün sonucu olan 2008 küresel ekonomik krizinin ABD’ye olan yaklaşık maliyeti ise 12 Trilyon Dolardır ki söz konusu meblağ son 600 yılda işlenen malvarlığına karşı suçların yarattığı ekonomik maliyetten daha fazladır (Caravelis ve Robinson, 2016, s. 202). O halde, toplumun alt kesiminden gelen tehlikeli suçlu imajının aksine, sağlık, beden bütünlüğü ve ekonomik koşullar açısından en büyük zararı yaratan eylemler elitler eliyle gerçekleştirilmektedir (Costelloe ve Michalowski, 2009, s. 160).

Yarattığı devasa maliyete karşın odak noktasına alınmayan beyaz yaka suçları için öngörülen yaptırımlar bakımından da çifte standart karşımıza çıkar. Ağırlıklı olarak üst sınıftan kişilerin işledikleri suçlar karşılığında öncelikle para cezasına başvurma eğilimi dikkat çeker. Vergi kaçakçılığı, endüstriyel çevre kirliliği, iş güvenliği kurallarının ihlali gibi hukuka aykırılıklar bu duruma örnektir (Hudson, 2000, s. 199). Ceza hukuku daha ziyade yoksulu hizaya getirmeyi hedefler, sıra zengine geldiğinde ilk olarak tazminat yolu tercih edilir. Hapis cezasına başvurma kaçınılmaz görüldüğü suçlar bakımından öngörülen hapis cezaları da belirli eşiği aşmaz. Toplumsal bakımdan muhtemelen daha fazla zarar yaratan vergiye ilişkin ihlaller için öngörülen hapis cezalarının süresi, hırsızlık ve yağma gibi suçlara kıyasla daha azdır. ABD’de alt gelir grubundan olup yağma suçunu işleyen bir kişi yaklaşık olarak 60 ay cezaevinde kalırken, vergi kanununu ihlal eden bir zengin 15 ayını cezaevinde geçirmektedir (Reiman, 2001, s. 135).

Ceza adaleti sisteminin ikili tutumunu görmek bakımından madencilik gibi tehlikeli sektörlerdeki çalışma koşulları uygun bir örnektir. Kârı maksimize etmek adına güvenlik önlemlerinden sıklıkla feragat edilen ağır sanayi kollarında işçi ölüm ve yaralanma oranları oldukça yüksektir. Her ne kadar bedensel zarar vermek kastı bulunmasa da iş sağlığı ve güvenliği düzenlemelerine aykırılığın olumsuz neticeler yaratacağı muhakkaktır. Getirilen normlara aykırılık ne kadar yoğunsa bunlardan kaynaklı ölümlerin artma oranı o kadar yükselir. Ne var ki, söz konusu ihlallerin cezalandırılması açısından karşımıza çıkan isteksizlik görmezden gelinemez. ABD örneğine bakacak olursak, İş Güvenliği ve Sağlığı Kanunu’nun (*OSH Act of 1970*) 17. bölümü güvenlik düzenlemelerine aykırılıklar bakımından daha ziyade para cezaları

öngörmüş durumdadır. 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu m. 26 gereğince, işyeri hekimi veya iş güvenliği uzmanı görevlendirmeyen işverene, görevlendirmediği her bir kişi için sadece 5.000 Türk Lirası idari para cezası kesilmektedir. Hukuka aykırı her türlü eylemin ceza hukukuna konu edilmesi düşünülemez. Burada dikkat çekmek istediğimiz husus, sermayedarların hafif şekilde geçirtilen bu tür eylemlerinin TCK'da yer alan hakaret (m. 125), şirket ve kooperatifler hakkında yanlış bilgi (m. 164) gibi suçlardan daha hafif olmasıdır.

İş sağlığı ve güvenliğine aykırılık neticesinde ölüm veya yaralanma gibi bedensel zararların ortaya çıkması durumunda TCK'da yer alan düzenlemeler çerçevesinde ilgililerin cezai sorumluluğuna gitmek mümkün olmakla birlikte uygulamada durum her zaman böyle olmamaktadır. İşverenin dikkat ve özen yükümüne uygun davranarak gereken niteliklere sahip iş güvenliği uzmanı ve hekim görevlendirmek, bu kişilerden gelen iş güvenliğine ilişkin talepleri yerine getirmek ve görevlendirilen kişilerin işleri uygun şekilde yapıp yapmadıklarını denetlemek yükümü vardır (Artuk, Gökçen, Alşahin ve Çakır, 2020, s. 438). Dolayısıyla Yargıtay kararlarında da örnekleri görüldüğü üzere, şirket sahiplerinin cezai sorumluluklarının ortaya çıkması mümkündür.ⁱⁱⁱ İşyeri sahibine yüklenebilecek bir yükümlülüğün ihlali söz konusu değilse meydana gelen ölüm veya yaralamadan dolayı cezai sorumluluk doğmaz. İhmal nedeniyle can kaybının yaşandığı iş kazaları neticesinde dahi yükümlülük altındaki işverenlerin sorumluluğuna gidilmediği gözlemlenebilmektedir.^{iv} Pratikte iş güvenliği uzmanı, baş mühendis gibi orta kademedeki kişilerin sorumluluğuyla yetinildiği bilinmektedir. Öyle ki işverene iş güvenliğindeki aksaklıklar ve eksikliklerle ilgili sıklıkla uyarılarda bulunulmasına rağmen alınmayan tedbirler sebebiyle meydana gelen kazalarda dahi durum aynıdır.

Türkiye özelinde uygulaması sosyo-ekonomik koşullarla yakından bağlantılı olan cezai normlardan birisi de TCK m. 184'de düzenlenen imar kirliliğine neden olma suçudur. Buna göre, yapı ruhsatı alınmadan veya ruhsata aykırı olarak bina yapan veya yaptıran kişilerin cezai sorumluluğu doğar. Ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak yapılan veya yaptırılan bina imar planına veya ruhsatına uygun hale getirilirse ceza bütün sonuçlarıyla ortadan kalkar. Öte yandan, büyük şehirlerdeki en gözde alanlarda açıkça imara aykırı şekilde inşa edilen binaların düzeltilmesi bir yana, imar planları sermaye sahiplerinin diledikleri yönde düzenlenebilmekte ve hatta böyle bir düzenlemeye gerek görmeksizin kaçak yapılar olduğu gibi bırakılmaktadır (Sol, 2013).^v Sıradan bireylere ve özellikle alt gelir grubundan insanlara karşı aynı tutumun gösterildiği söylenemez. Özellikle yoksul kitlelerin yaşadığı alanlarda kaçak yapılaşmayla

mücadele ciddiye alınır; böylelikle büyük inşaat firmalarına da yeni proje yapacak alanlar sağlanması mümkün olur.

Yargılama ve Hüküm

Devletin değişik sınıflara yönelik farklı yaklaşımı henüz bir suç işlenmeden kendisini gösterir. Soruşturma faaliyetine başlamak için gereken başlangıç şüphesi dahi ortaya çıkmadan suç işlenmesini önlemek ve istihbarat edinmek amacıyla belirli tedbirlere başvurulabilir. Dünya çapında uygulanan ve Türkiye’de de kapsamı gün geçtikçe artan MOBESE kameraları bunun en önemli örneğidir. Söz konusu tedbire orantısız ve keyfi şekilde başvurulmasının toplum bakımından yarattığı sakıncalar bir yana, alt gelir grubundan kişiler üzerindeki etkilerin daha yoğun olduğu savunulmaktadır. Yoksul kitlelere karşı gözetleme tedbirleri görece orantısız şekilde uygulanmaktadır (Heffernan ve Kleinig, 2000, s. 12). Bu bağlamda, anayasal hakların gözetilmesi orta ve üst sınıf için düşünülen bir konudur (Simmons, 2014, s. 260). İşine yürüyerek giden, özel aracı olmadığı için toplu taşıma kullanan ve hatta evi olmadığı için sokakta yatan yoksulun hayatının özel alanına çok daha kolaylıkla müdahale edilebilir.

Sıkı şekilde gözetim altında tutulan yoksulun, kolluk kuvvetleriyle daha fazla ilişkiye geçmesi şaşırtıcı sayılmaz. Yoksulluğun yoğun olduğu yerleşim alanlarında polisin yurttaşlara karşı tutumu da değişkenlik taşır. Toplumca daha kabul edilebilir görülen orta sınıftan ve etnik olarak çoğunluğa mensup kişilere yapılacak keyfi müdahaleler tepkiyle karşılaşır (Simmons, 2014, s. 266) ve bunu bilen kolluk kuvvetleri görece ihtimamla hareket eder. Nitekim veriler de bu varsayımı doğrular niteliktedir. 10-17 yaş aralığındaki çocuklar üzerinde yapılan bir araştırmaya göre benzer suç siciline sahip olup da aynı suçları işleyen alt gelir grubundan çocuklar, üst gelir grubundan çocuklara göre daha ağır tedbirlere maruz kalmaktadırlar (Thornberry, 1973, s. 92, 96). Alt gelir grubundan bir çocuğun gözaltına alınma olasılığı çok daha yüksektir. Öte yandan, benzer bir eylem gerçekleştiren zengin çocuğun uyarmakla yetinilmesi söz konusudur. Tüm bu süreci değerlendirirken etnik temelli ayrımcılığın da soruna ayrı bir boyut katacağını görmezden gelmemek gerekir. Hem yoksul hem de azınlık gruba mensup bir çocuğun daha da sert müdahaleyle karşılaşacağını savunmak yanlış olmaz.

Yürütülen soruşturma ve kovuşturma neticesinde varılan hüküm de sosyal adaletsizliğin sancularından etkilenecektir. Düşük gelirli yurttaşların varlıklı kişilere kıyasla mahkûm edilme olasılığı daha yüksektir. ABD özelinde söyleyecek olursak, aşağıdaki başlıkta tartışacağımız, müdafî yardımından etkin şekilde faydalanma ve yargılama sürecinde tutuklamayla özgürlüğün

kısıtlanmaması gibi iki temel ekonomik neden bu durumu kuvvetlendirmektedir (Reiman, 2001, s. 125). Yapılan araştırmalar gelir düzeyinin uygulanan yaptırımın şiddetini doğrudan etkilediğini ortaya koyar. Örneğin; gelir düzeyi 5.000 Doların altındaki kişiler, geliri 25-35.000 Dolar aralığında olanlara kıyasla 6.2 ay daha fazla hapis cezası almaktadırlar. Lise mezunu olmak gibi ekonomik gelirle yakından ilişkili olan bir diğer etkense belirlenen cezanın 1.7 ay daha fazla olmasına yol açar (Mustard, 2001, s. 301).

Sosyo-ekonomik koşullar hükmedilen cezanın türünün belirlenmesinde önemli bir etkidir. Özellikle idam cezasına hükmedilen davalar çarpıcı gerçekler yansıtır. Irksal ayrımcılık bu konuda da önemli bir belirleyici olmakla birlikte^{vi} yoksulluk olgusu yalnız başına ölüm cezasına çarptırılmada etken olabilmektedir (Johnson ve Johnson, 2001, s. 521). Öyle ki davaların seçiminde dahi önyargılı davranılabildiği savunulmuştur. ABD’de ölüm cezası istemiyle açılan ceza davaları kamuoyunda büyük ilgi uyandıran ve savcılık makamının prestijini etkileyen bir konumdur. Yine bu tür büyük davalar savcılık bütçesi bakımından önemli yük getirir. Dolayısıyla idam cezası isterken görece daha kolay bir hedef olan yoksul kitlelerden birisinin seçilmesi akla yatkındır (Johnson ve Johnson, 2001, 521). Aşağıda görüleceği üzere, konunun müdafii yardımından yararlanma hakkıyla da yakın bir ilişkisi vardır. Ekonomik engeller nedeniyle kaliteli hukuki danışmanlık alınamaması idam cezasıyla yargılanan sanıklar bakımından en önemli sorunlardan birisidir (Caravelis ve Robinson, 2016, s. 207).

Ekonomik koşullarla yakın ilişkisi bulunan azınlık gruplara mensubiyet de yaptırımın belirlenmesinde rol oynar. Fransa’da yapılan araştırma azınlık gençlerin hapis cezasıyla cezalandırılma olasılıklarının çok daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Roch, Gordon ve Depuisset, 2014, s. 852). Aynı araştırmaya göre, diğer gençler bakımından para cezası, kamuya yararlı işte çalıştırma gibi daha hafif yaptırımlar, öncelikli olarak tercih edilmektedir. Bu durumun en önemli getirisi olarak cezaevinden uzak tutulan genç hem suçluluğun çoğunlukla pekiştirildiği bir ortamda bulunmamış olacak hem de kendisini rehabilite edebilecektir.

Bir güvenlik tedbiri olarak, kişinin işlediği suçtan dolayı belirli hakları kullanmaktan yoksun bırakılması söz konusu olabilir. Nitekim TCK m. 53 gereğince kasten işlenen suçtan dolayı hapis cezasına çarptırılmanın sonucu olarak kişi, belirli hakların kullanılmasından yoksun bırakılır ki bu haklar içerisinde en önemlilerden birisi seçme ve seçilme hakkıdır. Söz konusu düzenlemenin benzeri dünyanın çeşitli yerlerinde farklı şekillerde uygulanmaktadır. Hapis cezasının yoksullara orantısız şekilde uygulanması bir yana, hapis cezasının önemli bir neticesi olarak milyonlarca yoksul seçme ve seçilme hakkından yoksun kalmaktadır. Cezaevlerindeki

Yoksulluk ve Suç: Ceza Adaleti Üzerine Sınıfsal Bir Değerlendirme

hükümlü oranının sosyo-ekonomik yapıya göre dağılımı düşünüldüğünde, alt gelir grubundan kişilerin karar verme sürecinden dışlanmaktan orantısız şekilde etkilendiği görülür. Üstelik bu kişilerin yasaklılık halleri, cezanın infazı bittikten çok sonra da devam ettirilebilmektedir. Örneğin, ABD’de siyahilerin seçme hakkından yoksun bırakılma olasılığı beyazlara göre dört kat daha fazladır (Caravelis ve Robinson, 2016, s. 209). Bu istatistiği değerlendirirken, azınlıkların büyük oranda yoksul kesimleri oluşturduğunu gözden kaçırmamak gerekir.

Savunma Hakkı ve Müdafî Yardımından Yararlanma

Gerek uluslararası metinlerde gerekse Anayasa’da garanti altına alınan savunma hakkı bizzat kullanılabilen gibi savunmaya yardımcı olacak bir müdafî vasıtasıyla da kullanılabilir. İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (İHAS) mad. 6/3-c’ye göre herkes; *“Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddî olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek”* hakkına sahiptir. Buna paralel şekilde, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) mad. 150 gereğince müdafî seçebilecek durumda bulunmayan kişinin istemi halinde görevlendirme yapılır. Öyle ki, şüpheli veya sanığın çocuk olması gibi kimi hallerde müdafî atanması zorunludur.

Pek çok yoksul kişinin özel bir avukat tutmaya yeterli ekonomik koşulu bulunmaz. Örneğin; ABD’deki yoksul sanıkların onda sekizi özel bir avukat tutmak için gerekli bütçeye sahip değildir (Caravelis ve Robinson, 2016, s. 203). Hukuki yardımdan faydalanmaya yeter ekonomik durumu bulunmayanlara ücretsiz şekilde müdafî atanması son derece olumlu olmakla birlikte, sağlanan bu hizmetin kalitesine dair soru işaretleri mevcuttur. ABD özelinde değerlendirmede bulunmak gerekirse, yoksul bireyleri temsil eden müdafilerin eğitim bakımından daha geride oldukları ifade edilmektedir. Zengin müvekkilleri temsil eden büyük hukuk bürolarının yetenekli hukukçu havuzunun büyük kısmını ellerinde bulundurduğu görülür (Carlin ve Howard, 1965, s. 384). Dolayısıyla devletin atadığı müdafinin sunduğu hizmetin kalitesi belirli bir eşiği geçemeyecektir.

Devlet tarafından atanan müdafilerin yoğun iş yükü altında ve düşük ücretle çalışmaları hizmet kalitesini düşüren bir diğer husustur. Söz konusu şartlar altında yaptığı işe motive olması mümkün olmayan müdafinin gereken özeni gösterme olasılığı zayıflar. Bunun neticesinde yoğun emek harcamak yerine hızlıca itham pazarlığı (*plea bargaining*) yolunun tercih edildiği gözlemlenir (Reiman, 2001, s. 126). Yürütülecek bir yargılamanın olası sonuçlarını göze

alamayıp, pazarlık yoluna gidilse dahi bizzat tutulan özel bir avukatın sanık lehine bir sonuç çıkarması daha olasıdır. Hükümlüler müdafileriyle çok kısa süreli görüşme şanslarının olduğunu, davanın içeriğinden ziyade savcılık makamıyla pazarlığa girmenin getirilerini konuştuklarını belirtmektedirler (Karmen, 2000, s. 35). Türkiye bakımından değerlendirecek olursak, CMK kapsamında yapılan ödemelerin azlığı, müdafî olarak görevlendirilmenin angarya olarak algılanmasına sebep olmaktadır. Ücret tarifesinin düşük olması, CMK görevlendirilmelerini daha ziyade meslek hayatının başında olan avukatların tercih etmesini de beraberinde getirmektedir. Bu şartlar altında, orta ve üst sınıfa mensup şüpheli veya sanıkların aldıkları hukuki yardım standartlarına yetişmek mümkün değildir.

Müdafî yardımından faydalanma hakkıyla bağlantılı olarak, gelir adaletsizliğinin savunma hakkına olan olumsuz yansımalarından bir tanesi de kefaletle serbest kalmaya ilişkindir. Yoğun iş yükü altında ezilen mahkemece atanmış müdafilerin, ekonomik durumu yetersiz müvekkili için düşük meblağlı bir güvence bedeli belirlenmesini sağlamakta başarısız oldukları belirtilmiştir (Karmen, 2000, s. 39). CMK'daki adıyla kişinin güvence bedeli yatırmak suretiyle serbest bırakılması savunma hakkı bakımından hayatidir. Tutukluluk halinin devam etmesi durumunda kişi özgürlüğünün ortadan kaldırılması bir yana, müdafî yardımından daha etkin şekilde faydalanmak ve savunma stratejisi oluşturmak zorlaşır. Nitekim, duruşma öncesi özgürlüğü kısıtlanan kişilerin itham pazarlığını kabul etme oranının daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Scott-Hayward ve Fradella, 2019, s. 202). Kefaletle serbest kalamayan kişinin üzerindeki baskı arttığından savcılık makamının sunduğu teklif çok daha cazip gelecektir. Duruşma öncesi serbest kalmanın itham pazarlığına olan yansımalarının yanında, mahkûmiyet sürelerine olan etkileri de dikkate alınmalıdır. Yargılama başlayıncaya kadar tutuklu kalmayan kişilerin daha kısa süreli cezaya çarptırılmaları olasılığının yükseldiği tespit edilmiştir (Scott-Hayward ve Fradella, 2019, s. 203).

Suç ve Yoksul Mağdura Etkisi

Suçun toplum içerisinde oluşturduğu güvensizlik duygusunu ifade eden suç korkusu (Demirbaş, 2020, s. 41), toplumdaki kişi ve gruplar üzerinde farklı şekillerde ortaya çıkar. Kadın-erkek, yaşlı-geç ve tabii ki zengin-fakir suç korkusunu değişen yoğunlukta yaşar. Diğer olası sebeplerin yanında, gelir dağılımındaki adaletsizliğin suç korkusunun ağır şekilde deneyimlenmesine etki ettiği görülür. Yoksul bireylerin, zenginlere oranla hava karardıktan sonra dışarı çıkmama yönünde bir eğilime sahip olmaları şaşırtıcı sayılmaz (Pantazis, 2000, s. 432). Yaşlılık, hastalık,

yapacak bir aktivitenin olmaması gibi sebepler yoksulların eve kapanmalarında etkindir. Öte yandan diğer sebepler kadar yoğun olmasa da suç korkusu bu bireylerin evden çıkmamalarında rol oynar. Araştırmalara göre de gelir adaletsizliği ve yoksulluk suç korkusunun artmasına yol açmaktadır (Kujala, Kallio ve Niemela, 2019, s. 178; Pantazis, 2000, s. 433).

Yoksul bireylerin suç korkusunu daha ağır şekilde yaşamaları tesadüf eseri değildir. ABD ulusal suç mağduriyeti araştırmasının 2019 verilerine göre; hane geliri 25.000 Dolardan az olanların %15,8'i, 200.000 Dolardan fazla olanlarınsa %5,3'ü ağır suçlardan mağduriyet sebebiyle polise başvurumaktadırlar (Morgan ve Truman, 2020, s. 11). O halde, alt gelir grubundan bir kişinin orta ya da yüksek gelir grubuna mensup bir kişiye kıyasla cinsel saldırı, kasten öldürme gibi ağır suçların mağduru olma ihtimali daha yüksektir.

Malvarlığına karşı suçlar bakımından da bu durum gözlenebilir. Zenginlerden alıp yoksula vermek öykülerdeki bir klişe olmaktan öteye gitmez. ABD'deki araştırmalara göre, yoksullar zenginlere kıyasla daha fazla hırsızlık suçuna maruz kalmaktadırlar (Karmen, 2015, s. 114). İstisnai olarak iki farklı senaryoda ekonomik refahı yüksek kişilerin daha fazla mağdur oldukları göze çarpar (Karmen, 2000, s. 31). İlk olarak, ekonomik refahı daha yüksek kişiler motorlu araç hırsızlığından daha fazla etkilenirler ki bu durum toplu taşıma kullanmayıp özel araç sahibi olmalarından kaynaklanır. İkinci olarak, rıza dahilinde konuta alınan kişilerin işledikleri hırsızlık suçu zenginleri etkiler. Zira bu kişiler hizmet sektöründen daha yoğun şekilde yararlanırlar (örn. gündelikçi, tamirci, özel doktor).

Etnik kökenin de malvarlığına karşı suçlardan mağduriyetin ortaya çıkmasında rolü vardır ki esasen bu durum da ekonomik koşulları hariç tutarak değerlendirilemez. Azınlık gruplardan gelen bireylerin yaşadıkları bölgelerde ağır suçların işlenme oranının yüksek olduğu belirtilmektedir. Ne var ki, ekonomik bakımdan dezavantajlı konumdaki azınlıkların yaşadıkları alanlarda ağır suçların işlenme oranı daha da artmaktadır (Hipp, 2007, s. 679, 683). Bu durumla da bağlantılı olarak siyahilerin ve Latinlerin, malvarlığına karşı suçlardan beyazlara oranla daha fazla mağdur oldukları görülebilir (Karmen, 2015, s. 114).

Ağır ekonomik koşulların toplumdaki sosyal kontrol mekanizmasını kemirerek ağır suçların işlenme oranını artırdığı ifade edilmektedir (Hipp, 2007, s. 689). Hane gelirinin düşük olduğu yerleşim alanlarında öldürme suçlarının daha sık görüldüğü tespit edilmiştir. Zengin kişiler de kendi güvenli çevrelerinde suç mağduru olabilseler de ölüm ihtimali gelir seviyesi düştükçe kuvvetlenmektedir. Bu durum yoksul çevrenin tetiklediği pek çok sebepten kaynaklanabilir. Kimi hallerde içinde bulunulan zor durumlar potansiyel mağdurları kolay hedef

haline getirir. Mahalleye yeni gelen bir sığınmacının hedef alınması daha olasıdır; bu kişinin cinayete kurban gitmesi durumunda olayın araştırılması, yargıya taşınması daha zordur. Yine yoksul bölgelerde yaşayan bireylerin zorunluluktan da olsa yöneldikleri yaşam tercihleri de öldürme suçlarının mağduru olmalarını sonuçlayabilir (Karmen, 2000, s. 33). Uyuşturucu satmak, çeteye üye olmak gibi tercihler öldürülmenin her zaman ihtimal dahilinde olduğu durumlardır.

Sonuç

Klasik kriminolojik çalışmalara alternatif olarak sahneye çıkan eleştirel çalışmalar suç ve suçlulukla bağlantılı çok farklı konuları tartışmaya açmıştır. Özellikle Marksist bilim insanları suç olgusunu ekonomik faktörlerle bağlantılı şekilde tartışırlar. Suç ve sosyo-ekonomik şartlar konusunda yapılan açıklamaların ve yorumların şiddeti değişmekle birlikte kimi temel noktalarda uzlaşıldığı söylenebilir. Ceza hukukunun varlık sebebinin yalnızca kapitalist üretim şeklinin devamlılığını sağlamak olduğu savının gerçekçi olmadığını ve fazla genellemeci kaldığını savunmak yanlış olmaz. Gerçekten de suç ve bunun karşılığında uygulanan ceza çok farklı dinamiklerin ürünüdür. Bu tespit, suç ve cezalandırma konularında üretim ilişkilerinin oynadığı hayati rolü yadsımak anlamına gelmez. Gerçekten de kimi hallerde ekonomik koşullar farklı pek çok sebep arasında özellikle öne çıkan konumda bulunabilmektedir.

Ekonomik temelli saiklerin maddi ceza hukuku üzerindeki bıraktığı etkiler uzun süredir tartışma konusudur. Söz konusu etkinin büyüklüğü tartışmalı olmakla birlikte, suç tipleri yaratılırken ekonomik faktörlerin bir şekilde etkili olduğunu söylemek gerekir. Hangi eylemlerin suç olarak düzenleneceğinin belirlenmesinde bu etki gözlemlenebilir. Yine getirilen yaptırımların ağırlığı da bu tezatlığın izlerini üzerinde taşır. Toplumsal bakımdan çok daha büyük etkiler yaratan vergi kaçırmaya ilişkin fiiller çoğunlukla para cezasıyla karşılanmaktadır. Hakaret gibi suç tiplerine halen yer verildiği düşünüldüğünde, yarattığı kayıplar böylesine yüksek olan eylemlerin hafif şekilde karşılanmasının orantısızlığı fark edilebilir.

Yoksulluğun ceza muhakemesi üzerindeki olumsuz etkisi henüz bir suç işlendiğine ilişkin şüphenin bulunmadığı ön-alan aşamasından kesin hükmün verildiği zamana kadar görülür. Gelir düzeyi yüksek bir kişinin polis tarafından durdurulması alt gelir grubundan bir kişiye göre daha zayıf bir olasılıktır. Bu süreçte gözaltı tedbirine başvurulması bakımından da aynı gözlemde bulunulabilir. Şüphesiz bu süreçteki en önemli haklardan bir tanesi müdafî yardımından yararlanmaktır. Ne var ki, devlet tarafından atanan müdafilerin düşük bir ücret karşılığında

çalışan tecrübesiz avukatlar olma olasılığı yüksektir. Dolayısıyla müdafî yardımından faydalanma ve verimli bir savunma stratejisi oluşturma bakımından ekonomik faktörler belirleyicidir. Olası bir kovuşturma sürecinde de önyargılı tutum devam edebilir. Özellikle itham pazarlığının mevcut olduğu Anglo-sakson hukuk sisteminin bulunduğu ülkelerde savcılarının beraat etme ihtimali düşük görülen yoksul kesimden kişileri tercih ettikleri bilinmektedir. Nihayet, yargılama sonucunda hükmedilen cezanın oranı ve niteliği de tüm bu olumsuz koşulların izini taşır. Alt gelir grubundan kişilerin idam cezasına çarptırılma oranı daha yüksek olduğu gibi, hapis cezasına hükmedilen hallerde de cezanın süresi uzamaktadır.

ORCID ID

VOLKAN MAVİŞ

<https://orcid.org/0000-0001-9182-3130>

Declaration of Conflicting Interests

The author declared that there were no conflicts of interest with respect to the authorship or the publication of this article.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar bu makalenin yazarlık veya yayımlanmasına ilişkin olarak hiçbir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

KAYNAKÇA

- Anderson, David A. (2011). The cost of crime. *Foundations and Trends in Microeconomics*, 7(3), 209-265.
- Akciğer Kanseri Derneği, Akciğer Sağlığı ve Yoğun Bakım Derneği, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Türk Tıbbi Onkoloji Derneği, Türkiye Kanseri Enstitüsü ve Türkiye Solunum Araştırmaları Derneği. (2018). Türkiye’de akciğer kanseri.
- Akers, Ronald L. (1999). *Criminological theories: Introduction and evaluation*. New York: Routledge.
- Artuk, Mehmet E., Gökçen, A., Alşahin, M. E. ve Çakır, K. (2020). *Ceza hukuku genel hükümler*. Ankara: Adalet.
- Barkan, Steven E. (2018). *Criminology: A sociological understanding*. New York: Pearson.
- Betran, Ana P., Ye, J., Moller, A., Souza, Joao P. ve Zhang, J. (2021). Trends and projections of caesarean section rates: global and regional estimates. *BMJ Global Health*, 2021(6), 1-8.
- Bonger, W. (1916). *Criminality and economic conditions* (H. P. Horton, Çev.). Boston: Little Brown.
- Caravelis, C. ve Robinson, M. (2016). *Social justice, criminal justice: The role of American law in effecting and preventing social change*. New York: Routledge.
- Carlin, Jerome E. ve Howard, J. (1965). Legal representation and class justice. *UCLA Law Review*, 12(2), 381-437.

- Costelloe, Michael T. ve Michalowski, Raymond J. (2009). Social class and justice. In J. M. Miller (Ed.), 21st century criminology: A reference handbook (pp. 153-161). California: Sage.
- Cowling, M. (2008). Marxism and criminological theory: A critique and a toolkit. Great Britain: Palgrave Macmillan.
- Demirbaş, T. (2020). Kriminoloji. Ankara: Seçkin.
- Engels, F. (2010). İngiltere’de emekçi sınıfın durumu (Y. Fincancı, Çev.). Ankara: Sol.
- Fattah, Ezzat A. (1997). Criminology: Past, present and future. London: Macmillan.
- Frailing, K. ve Harper, Dee W. (2016). Fundamentals of criminology: New dimensions. Durham: Carolina Academic Press.
- Friedrichs, David O. (2009). Critical criminology. In J. M. Miller (Ed.), 21st century criminology: A reference handbook (pp. 210-218). California: Sage.
- Günşen İçli, T. (2019). Kriminoloji. Ankara: Seçkin.
- Heffernan, William C. ve Kleinig, J. (2000). Introduction. In W. C. Heffernan ve J. Kleinig (Ed.), From social justice to criminal justice (pp. 1-23). Oxford: Oxford University Press.
- Hipp, John R. (2007). Income inequality, race and place: Does the distribution of race and class within neighborhoods affect crime rates?. *Criminology*, 45(3), 665-697.
- Hudson, B. (2000). Punishing the poor: Dilemma of justice and difference. In W. C. Heffernan ve J. Kleinig (Ed.), From social justice to criminal justice (pp. 189-216). Oxford: Oxford University Press.
- Işıktaç, Y. (2020). Adalet psikolojisi. İstanbul: Sümer.
- Johnson, Jeffery L. ve Johnson, Colleen F. (2001). Poverty and the death penalty. *Journal of Economic Issues*, 35(2), 517-523.
- Karmen, A. (2000). Poverty, crime and criminal justice. In W. C. Heffernan ve J. Kleinig (Ed.), From social justice to criminal justice (pp. 25-46). Oxford: Oxford University Press.
- Karmen, A. (2015). Crime victims. Boston: Cengage Learning.
- Kujala, P., Kallio, J. ve Niemela, M. (2019). Income inequality, poverty and fear of crime in Europe. *Cross-Cultural Research*, 53(2), 163-185.
- Lynch, Michael J. (1994). Crime and Law. In P. McGuire ve D. McQuarie (Ed.), From the left bank to the mainstream: Historical debates and contemporary research in Marxist sociology (pp. 257-276), New York: General Hall.
- Marx, K. ve Engels, F. (2013). Alman ideolojisi (T. Ok ve O. Geridönmez, Çev.). İstanbul: Evrensel.
- Morgan, Rachel E. ve Truman, Jennifer L. (2020). Criminal victimization 2019. USA: Office of Justice Programs.
- Mustard, David B. (2001). Racial, ethnic and gender disparities in sentencing: Evidence from the U.S. Federal Courts. *The Journal of Law and Economics*, 44(1), 285-314.
- Newburn, T. (2017). Criminology. Oxon: Routledge.

Yoksulluk ve Suç: Ceza Adaleti Üzerine Sınıfsal Bir Değerlendirme

- Quinney, R. (1973). Critique of legal order. Boston: Little Brown.
- Pantazis, C. (2000). 'Fear of crime', vulnerability and poverty. *The British Journal of Criminology*, 40(3), 414-436.
- Reiman, J. (2001). *The rich get richer and the poor get prison: Ideology, Class and Criminal Justice*. Boston: Allyn and Bacon.
- Roche, S., Gordon, Mirta B. ve Depuisset, M. (2014). Case study: Sentencing violent juvenile offenders in color blind France: does ethnicity matter?. In S. Bucerius ve M. Tonry (Ed.), *The Oxford handbook of ethnicity, crime and immigration* (pp. 834-859). Oxford: Oxford University Press.
- Schmallegger, F. (2014). *Criminology*. USA: Pearson.
- Schram, Pamela J. ve Tibbetts, Stephen G. (2014). *Introduction to criminology*. London: Sage.
- Scott-Hayward, Christine S. ve Fradella, Henry F. (2019). Punishing poverty: How bail and pretrial detention fuel inequalities in the criminal justice system. California: University of California Press.
- Siegel, Larry J. (2014). *Criminology: Theories, patterns and typologies*. Boston: Cengage.
- Simmons, Kami C. (2014). Future of the fourth amendment: The problem with privacy, poverty and policing. *University of Maryland Law Journal of Race, Religion, Gender and Class*, 14(2), 240-272.
- Sokullu Akıncı, R. F. (2011). *Kriminoloji*. İstanbul: Beta.
- Taylor, I., Walton, P. ve Young, J. (1973). *The new criminology: For a social theory of deviance*. London: Routledge.
- The Sentencing Project. (2013). Report of the sentencing project to the United Nations Human Rights Committee regarding racial disparities in the United States Criminal Justice System. Washington.
- Thornberry, Terence P. (1973). Race, socioeconomic status and sentencing in juvenile justice system. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 64(1), 90-98.
- Vold, George B., Bernard, Thomas J. ve Snipes Jeffrey B. (1998). *Theoretical criminology*. Oxford: Oxford University Press.
- Walklate, S. (2007). *Understanding criminology*. Poland: Open University.
- White, R. (2008). *Crimes against nature*. Portland: Willan Publishing.
- Williams III, Frank P. ve McShane, Marilyn D. (2018). *Criminological theory*. New York: Pearson.
- Yalçın Sancar, T. (2006). "Türklüğü, cumhuriyeti, meclisi, hükümeti, adliyeyi, bakanlıkları, devletin askeri ve emniyet muhafaza kuvvetlerini" alenen tahkir ve tezyif suçları. Ankara: Seçkin.
- Yay, Ozan D. (2021). Ceza yargılaması bakımından adil yargılanma hakkının uygulanmasında ayrımcılık yasağı ihlalleri izleme raporu. Yaşam Bellek Özgürlük Derneği.

Sonnotlar

ⁱ Türkçe literatürde söz konusu kriminolojik yaklaşım "sosyal çatışma" (Işıқтаç, 2020, s. 120; Günşen İçli, 2019, s. 143) ya da "çatışma" (Sokullu Akıncı, 2011, s. 182) ve "radikal" (Demirbaş, 2020, s. 171) olarak anılmaktadır.

ii “Ayrıcalıklı ceza hukuku sosyal sınıflar arasındaki derin hukuki ve fiili ayrıcalıklara dayandırılan, klasik bireyci-liberal sistemlerin hakim olduğu toplumlara özgü ceza hukukudur. Bu ceza hukuku, ilan edilen işlevi özgürlükleri korumak olmasına ve mutlakiyetçi devlet tipinden uzaklaşmış olmasına rağmen; zıt sosyal menfaatlerin çatışması halinde, ekonomik yönden güçlü olanın çıkarını, daha az güçlü olanın çıkarına üstün tutarak korumaya yaramıştır. Bundan dolayı da bu ceza hukuku, eşit olmayanlar arasındaki eşitlik ve özgürlüğü sağlamaktan çok, eşitler arasındaki eşitliği ve özgürlüğü garanti altına almıştır.” (Yalçın Sancar, 2006, s. 38, 39).

iii “Çatı tadilatı işi için çatıya çıkardığı çalışanına, kesinlikle levhaların ortasına basılmaması, basılması gerekiyorsa levhaların altındaki metal bağlantı profillerine civatayla tespitlerinin yapıldığı noktalara basılması yolunda çok titizlikle bilgi verilmesi, kırık-çatlak olduğu için değiştirilmesi gereken 100x400 cm'lik bölgenin yanına bir çatı merdiveni çıkarılması ve işçinin bu platform üzerine çıkarak bozuk bölgeyi onarmasının sağlanması, bunun yanında kendisine mutlaka bir emniyet kemeri verilerek ve kemerin de bir yaşam halatına tespiti sağlanarak olası bir düşme tehlikesi halinde çalışanın yere düşmesinin önlenmesi veya çatıda çalışılan bölgenin altına güvenlik filesi çekilmesi yahut aynı görevi üstlenebilecek nitelikte korkuluklu platform-iskele düzeni kurulması gibi inşaat işleri mevzuatındaki teknik tedbirlerin alınması gerektiği, işveren sanığın belirtilen bu yükümlülüklerin hiçbirini yerine getirmeden, işi verdiği çatı tamir ve kaynak ustası ölenin çatıya çıkmasına müsaade ettiği, bu suretle olayın meydana gelmesinde kusurlu olduğu anlaşıldığından, sanığın atılı suçtan mahkumiyetine karar verilmesi gerekirken, delillerin hatalı değerlendirilmesi sonucu yazılı şekilde beraatine karar verilmesi...” Yar. 12. CD., 2016/9576 E., 2018/3640 K., 29.03.2018.

iv “İşletme müdürü ya da fabrika sahibinden talimat veya izin almadan ve gerekli malzemeleri de kullanmadan sorumluluk alanı dışında bulunan ve daha önce hiç çıkmadığı çatıya çıkarak çatıda çalışan işçiyi polyester malzemedeki aydınlatma kısımlarına basmaması konusunda ikaz etmesine rağmen, kendi dikkatsiz ve tedbirsiz davranışları sonucu aynı yere basarak düştüğü hususları göz önüne alındığında, neticenin ölenin kendi hareketi sonucu meydana geldiği, çatıya branda sermesi ya da yapılan işi kontrol etmek üzere çatıya çıkması hususunda ölene herhangi bir talimat vermeyen ve çalışanları sürekli gözetlemelerine imkân bulunmayan fabrika sahibi ve işletme müdürünün iş güvenliği ve işçi sağlığı konusunda yeterli önlem alınıp alınmadığını denetlemedikleri, uyarı levhalarını gerekli yerlere astırmadıkları veya fabrikada merdiven ya da seyyar bir platform bulundurmamaları kabul edilse bile, bu hareketleriyle meydana gelen zararlı netice arasında nedensellik bağı bulunmadığı, çatıyla ilgili doğrudan bir faaliyet göstermeyen fabrikada çatı merdiveni ya da platform bulundurulmasının da sonuca doğrudan etkili olmadığı, meydana gelen zararlı neticeye ölenin kendi hareketiyle sebebiyet verdiği, sanıklara izafe edilebilecek herhangi bir kusur bulunmadığı, sanıklara kusur yükleyen bilirkişi raporlarının da mahkemeyi bağlayıcı nitelikte olmadığı anlaşıldığından, sanıkların atılı suçtan beraatlarına karar verilmesi gerekmektedir.” Yar. CGK, 2013/654 E., 2015/75 K., 31.03.2015.

v Sol. (2013). Zorlu Center’ı da yıkacak mısınız?. <https://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/zorlu-centeri-da-yikacak-misiniz-haberi-80351>, Erişim Tarihi: 12.10.2021.

vi Yalnızca failin değil mağdurun etnik kökeni de ölüm cezasına hükmedilmesinde etkili olur. Kasten öldürme suçunun mağdurlarının yarısını beyazlar oluşturmakla birlikte idam edilen kişilerin %77’si beyaz bir kişiyi öldürmekten suçlu bulunmuştur. Öte yandan, öldürülen kişilerin yarısını siyahlar oluşturmakla birlikte, idam

cezasına çarptırılanların yalnızca %13'lük kısmı siyah bir vatandaşı öldürdüğü için idam cezası almıştır. (The Sentencing Project, 2013, s. 13).

Yoksulluğun Geneolojisini Düşünmek: Antropolojik-Politik Bir Tarih Okuması

İ. UĞUR ESGÜN¹

¹ Assoc. Prof., Emeritus, Constitutional Law (Orcid ID: 0000-0002-6327-0513)

Özet

Bu çalışma, yoksulluğun nedenlerini ve ortadan kaldırılma imkânlarını antropolojik ve politik bağlamda soruşturmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın başlangıç hipotezi, yoksulluğun ontik-ontolojik ve nesnel yoksunluklardan kopmuş bir “psikolojik gerçeklik” içinde solipsist-elitist politik tercihlerle belirmiş sosyo-ekonomik bir statü olması yanında, “vazgeçilmez-stratejik hedef” sayılarak yaratılan/korunan bir politik-olgu olduğudur. Yoksulluğun kaynağındaki yoksunlukların tarihi, insan-öncesi olumsuzluklar tarihidir. Bu olumsuzluklar somut nesne ve olaylara içkin olduğu için kaçınılmazdır; hepsi tüm somut nesne ve olaylar bakımından kimyasal-fiziksel ve jeolojik nedenselliklerle, canlı varlıklar bakımından ise ayrıca biyolojik-zoolojik nedenselliklerle belirir. Bu nedenselliklere/olumsallıklara direnildikçe başlayan insan-türleşmesini ve hayvanlı-doğa tarihinin çatallanmasını temsil eden antropolojik tarih, aynı zamanda insanın bunlara yeterince direnememesinin tarihidir. Bu yüzden insanlık tarihi, zoolojik-antropolojik veya antropolojik-politik bir tarih olarak sürmektedir. İnsan-öncesi ontik-ontolojik gerçeklikler katmanına eklenen “psikolojik gerçeklik”, insanların nesnel-gerçek yoksunluklardan tamamen kopmuş öznel-tahayyüli yoksunluk algılarına işaret eder. Böyle bir öznel-algılama olumsuzluğu, diğer insanlara karşı dominant olmuş insan-bireylerin eşitsizliklere-hiyerarşiye, asalaklığa-sömürüye dayalı sosyo-ekonomik sistemleri yaratan politikayı ve insanlık tarihinin gidişatını da belirleyebilmelerine doğru açılmıştır. Dolayısıyla bu metinde zoolojik-antropolojik köklere uzanan bir bakışla, yoksulluğu yaratan “politika”nın geneolojik analizi yapılmaya çalışılmıştır. Artalanında “yoksulluğu yok etmeyi düşünmek” duran bu çalışmanın çıkarımları, felsefeden ideolojik-politik önermelere kaçınılmaz olarak bağlanan bir sonuç ile kapanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ontik/olumsal(lık), psikolojik gerçeklik, zoolojik-antropolojik nedensellik, statüko, solipsizm-elitizm, simbiyosis, geç-kapitalizm/postmodernizm.

Thinking the Geneology of Poverty: An Anthropological-Political History Reading

Abstract

This study aims at investigating the causes and the possibilities of eradication of poverty within an anthropological and political context. The first hypothesis of the study is that poverty is a socio-economic status that arises with solipsist-elitist political preferences in a "psychological reality" disconnected from ontic-ontological and objective deprivations, as well as a political-phenomenon created/protected by treating it as an "indispensable-strategic goal". The history of deprivations within the root of poverty is the history of pre-human contingencies. These contingencies are inevitable since they are immanent to concrete objects and events; all of them appear within the chemical-physical and geological causalities for all concrete objects and events, in addition, within the biological-zoological causalities for living beings. Anthropological history which represents the human-speciation and the bifurcation of animal nature which started by the resist to these causalities/contingencies, is also a history where (hu)man cannot sufficiently resist them. That is why the history of humanity being has continued as a zoological-anthropological or anthropological-political history. "Psychological reality" that is added to the layer of pre-human ontic-ontological realities refers to people's perceptions of subjective-imaginary deprivation which is completely disconnected from objective-real deprivations. The contingency of such a subjective-perceiving has opened up the ability of human-individuals who have dominated other people to determine the policy that creates socio-economic systems based on inequalities-hierarchy, parasitism-exploitation, and the direction of humanity history. Therefore, in this text, a geneological analysis of the "policy", that creates poverty was tried to be carried out with a view to the zoological-anthropological roots. The inferences in this study, which there is at its background "thinking about ending poverty", was closed with a result that inevitably was linked from philosophy to ideological-political propositions.

Keywords: Ontic/contingency, psychological reality, zoological-anthropological causality, status quo, solipsism-elitism, symbiosis, late-capitalism/postmodernism.

Corresponding Author / Sorumlu Yazar	İ. UĞUR ESGÜN Assoc. Prof., Emeritus
E-mail / E-posta	ugur.esgun@gmail.com
Manuscript Received / Gönderim Tarihi	Oct 18, 2021/ 18 Ekim 2021
Revised Manuscript Accepted / Kabul Tarihi	Dec 09, 2021/ 09 Aralık 2021
To Cite This Article / Kaynak Göster	Esgün, İ. U. (2021). Yoksulluğun Geneolojisini Düşünmek: Antropolojik-Politik Bir Tarih Okuması, <i>ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary Encounters</i> , Vol. 14, 76-112.

Yoksulluğun Geneolojisini Düşünmek: Antropolojik-Politik Bir Tarih Okuması¹

Giriş

Yoksunluk değil ama yoksulluk, insan-türüne özgüdür. Çünkü sadece insan, temel yoksunluklarını yoksulluk olarak deneyimler; nesnel-gerçek hiçbir yoksunluğa bağlanamayacak durumlarda bile yoksulluk yaşadığını düşünebilir. İnsansız-doğadaki *serbesti*, antropolojik tarihte nasıl “özgürlük” olmuşsa, *yoksunluk* da “yoksulluk” olmuştur. Ancak bu korelasyonlar, sadece *dil*’lenmiş insanın ürettiği kavramları değil, aynı zamanda bizzat maddî-olgusal bir dönüşümü temsil eder. Olguların tarihi ise, homojenlikten heterojenliğe, somut-maddî *nesne*’ler olarak var-olup bugüne dek değişip dönüşerek var-kalabilmiş somut varlıkların etkileşimiyle gerçekleşen *olay*’larla süren bir dizi-olumsallıklar toplamı, ontolojik bir tarihtir. Hareketsiz olamayan somut homojen varlıklar; birleşme-ayrışma, “dahil olma-dahil etme” yoluyla heterojen varlıklara dönüştükçe birleşerek/yutarak veya bölünerek, bütünleşerek veya parçalanarak cansız ve canlı türleşmesiyle var-kalabilmiştir. Evren denilen “tümel varlık”ın varoluşu ve işleyişi, bu tarihselliği ifade eder. Dolayısıyla “olmanın tarihi” de diyebileceğimiz ontolojik tarih; aktörlerinin (özne, araç ve sebeplerinin) somut-maddî *nesnel* olduğu, kimyasal-fiziksel nedenselliklerin ve olumsuzlukların kozmolojik, jeolojik, biyolojik, zoolojik ve nihayetinde antropolojik-psikolojik katmanlaşmalarla çoğaldığı somut *olayların* tarihidir.

Yoksulluğa gelince o; varlığa/varoluşa içkin *-kaçınılmaz-* yokluk ve yoksunlukların insan-türü ayrışmasıyla çatallanan hayvanlı-doğa tarihinde, antropolojik-psikolojik nedenselliklerle gerçekleşen *-ve artık kaçınılmaz sayılmaması gereken-* ekonomik-politik, sosyolojik olumsuzlukların bir ürünüdür. Ontik-ontolojik yoksunluklara, devreye insan girdikten itibaren gerçeklikte ciddi bir yarılmayı temsil eden “psikolojik gerçeklik” dolayımıyla nesnellikten alabildiğine uzaklaşmış, somuta/somutluğa hiçbir şekilde bağlanamayacak “yoksunluklar” da eklenmiştir. Yoksulluk bu yüzden antropolojik-psikolojik nedenselliklerle doğmuş sosyo-ekonomik bir kategoridir; topluluk/toplum içinde ayrılmış (elit) bireylerce algılanan, tanımlanan ve uydurulan keyfî, öznel-kişisel veya soyut “yoksunlukların” ve “ihtiyaçların” giderilmesi adına politik olarak yaratılmıştır, gitgide türdeşlerine karşı dominant olan bireylerin/örgütlerin asalakça var-kalma stratejilerine uygun politik bir hedef olarak da dünden bugüne benimsenmiş, belirlenmiştir.

Yoksulluğun nedenlerini ve kaçınılmaz olup olmadığını soruşturma motivasyonu ortaya çıkan bu deneme, yukarıda yapılan varsayımlardan yola çıkılarak yoksulluğun yok edilebilirliğini

düşünmeyi, düşündürmeyi amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşmak için ise köklerinde ontolojik olarak da anlaşılabilir yoksunluk durumları-süreçleri ile nörolojik-etolojik bağlamda açıklanabilecek insan-dışı beyinli canlılarda da belirebilen yoksunluk algılarının, duygularının ve hatta “duygusal yoksunlukların” durduğu yoksulluk üzerine antropolojik-politik bir tarih okuması yapılmaya çalışılmıştır. İnsan-öncesi varoluşun zorunlu-tipik bir unsuru olarak beliren yoksunluğun tarihsel okuması, bu çalışmanın sınırlarını aşacak kadar varoluşun “ilk anlarına” uzanacak ontolojik bir tartışmaya girilmesini ve ayrıca nörolojik-etolojik referanslarla birtakım fenomenolojik çıkarımların da yapılmasını gerektirir. Böyle bir tartışma ise ancak başka bir makalenin konusu olabilir. Dolayısıyla bu denemede, sadece, yoksunluğun insansız biçimlerinin temelinde maddi-somut *nesne’li* nedensellikler yatan salt ontolojik bir gerçeklik olduğunun ön-kabulü üzerinden yoksulluk, arka planı oluşturan arkaik-psikolojik edimselliklerin belirlediği zoolojik nedenselliklere olabildiğince az gönderme yapılarak antropolojik-politik tarihe bağlanmıştır.

Antropolojik tarih, birtakım insan-bireylerin ve bu bireylerin gerçekleştirdiği örgütlenmelerin diğer canlı türlerini yoksunlaştırıp doğayı kırılaştırmasının yanında türdeşlerini yoksullaştırma pratikleri yönünde de ilerlemiştir. Bunun en genel nedeni, kaçınılmaz biçimde *soliptik* olarak gerçekleşen varoluşların özellikle hayvansal yaşam pratiklerinde *solipsist* eğilim ve edimsellikleri dominant kılmasıdır. Dünyayı, canlıları da barındıran bir bütünsel varlığa dönüştüren ise bu eğilim ve edimsellikleri dünya düzleminde nihai olarak *simbiyosis’e* bağlayan bir “ekolojik denge”nin korunabilmesidir. Buna rağmen, insansız doğada da gözlemlenebilecek solipsist eğilimlerle simbiyotik zorunluluklar arasındaki gerilimin hayvansal-türlerin bireysel ve sosyal yaşamlarında dünyanın bütünsel varoluşunu ve “ekolojik dengeyi” gözetmeyen solipsist *-dolayısıyla da asalak-*tercih ve yönelimler olarak belirlediği bir gerçektir. Günlük hayatta “egoizm, ego-santrizm” olarak adlandırılan bu tercih ve yönelimlerin antropolojik tarihte sürmesi ve belirleyici olması, insanlık tarihinin hâlâ zoolojik kabuktan sıyrılamamış bir tarih olduğunun göstergesidir. O yüzden çoğu jeolojik, biyolojik ve zoolojik nedenselliklere özgün ve başarılı direnme pratikleriyle başlayan antropolojik tarih, zoolojik nedenselliklere yeterince direnemeyen veya direnmeyi gereksiz sayan asalak insanların, azınlık olduğu halde kişisel tercihlerini çoğunluğa da benimseterek belirlediği bir politik tarihe dönüşmüştür. Bu politik tarih, bireylerin türdeşlerine karşı eril-cins, aile (ve aile içinde kadına karşı “kocalık” veya ebeveyn olarak çocuğa karşı babalık/yetişkinlik), soy, kabile-ulus, sınıf ve statü referansıyla bireysel veya kolektif olarak gerçekleştirdiği ayrımcılıklar, eşitsizlikler, adaletsizlikler tarihidir. Bu politik tarihin en genel, en somut göstergesi ise “zenginler-yoksullar” olarak bölünmüş bir insanlık durumudur. Bu çalışmanın asıl amacı, bizzat bu bölünmüşlüğün *-en*

azından artık insan için- kaçınılmaz olarak kabul edilmemesi gereğini vurgulamaktır. Dolayısıyla bu metin, zorunlu olarak “satır aralarında” ve sonuçta politik-ideolojik bir dizi önerme de içerecektir. Ancak bu önermeler dizisi, yoksulluk “düğümü”ne felsefeyle bağlanan bir “politik”lik ve “ideolojik”likle sınırlıdır. O yüzden bu çalışma; bir politik proje olma iddiası ve umudu taşımadan, antropolojik nedensellikler katmanında somut-nesnel veya psikolojik “gerçek” olarak beliren yoksulluk olgusunun, yoksulluğa (ve tabii, aynı zamanda politika ile ideolojiye) *a priori* olumsuzluklarla bağı kurularak ontik-ontolojik, antropolojik-tarihsel bir eksende anlaşılması/açıklanması ile yetinmek amacıyla ortaya çıkmıştır.

Solipsizmⁱⁱ: Yoksullaştırma Politikalarının Zoolojik-Antropolojik Temeli ve Arkaik İdeolojisi

Yoksunluk ontolojik bir kaçınılmazlık iken yoksulluk, sadece ontik/verili bir gerçekliktir, ontolojik bir kaçınılmazlığı temsil etmez. Bu yüzden yoksunluk insansız açıklanabilecek olsa da yoksulluk, ancak denkleme insan, insanın bireysel veya kolektif tercihleri sokulursa anlaşılır, açıklanır hale gelir. Çünkü, bir şekilde cansız veya canlı varlıklara bağlanabilen yoksunlukla ilgili ontolojik veya (beyinli hayvansallığa özgü) psikolojik korelasyonlar kurulması mümkündür. Oysa yoksulluk, sadece insansal bir deneyim olarak belirmiş antropolojik-tarihsel, politik-ekonomik ve sosyolojik bir olgudur. İnsan türünün “icat ettiği” ve stratejik olarak kullandığı, gerçekleştirdiği ve süregelen kılabilirdiği bir durum olan yoksulluk, bu yüzden yoksunluktan farklı olarak ancak ve öncelikle antropolojik-politik tarih okumasıyla anlaşılabilir.

Buna rağmen insan varoluşunda, ne her yoksunluğun yoksulluğa ne de her yoksulluğun yoksunluğa bağlanması mutlak bir şarttır. Yani yoksulluk, mutlaka yoksunluklarla belirir ama her yoksunluğun (veya yoksunluk psikolojisinin), ille de antropolojik bir gerçeklik ve politik bir ürün olan yoksulluğa bağlanması gerekmez. Hele bir de psikolojik nedensellikler referans alınır, insanlarda beliren öznel yoksunluk veya yoksulluk duygularının ille de nesnel/yaşam-işlevsel yoksunluklardan veya yine nesnel-ekonomik yoksulluklardan kaynaklandığı mutlak bir doğru olarak kabul edilemez. Çünkü her ne kadar beyni ve sinir sistemi olan diğer canlılarda da gözlemlenebilen psikolojik olumsuzluklar, insandaki gibi gerçeklik algısında kritik ve ölümcül bir yarılmayı temsil eden “psikolojik gerçeklik” katmanı olarak belirmemiştir. İnsan türünün, olumsuzlukları ve nedensellikleri daha isabetli değerlendiren ve kullanabilen gelişkin beyni ve *dil*'lenmesi, aynı zamanda onu “psikolojik gerçeklik” içinde daha kolay aldanabilen, aldatılabilen ve nesnel-gerçekliklerden uzaklaşabilen bir varlığa dönüştürmüştür. “Duygusal yoksunluklar” da yaşayabilen diğer canlılarda başta yoksunluk olmak üzere hayatî önemdeki algılamalar, insanlarda olduğu kadar somut-nesnel

gerçekliklere aykırı düşmez. Bu yüzden daha birçok psiko-patolojik semptom ve sendrom gibi “doymazlık, obezite, bağımlılık” da sadece insan yaşamında, hayat referansında doğrulanmayan ama hayatî önem atfedilen öznel yoksunluk algılamalarından, tanımlanmalarından kaynaklanır.

Peki yoksulluk, neden insana özgü bir kategori olarak belirmiş ve bugüne dek varlığını koruyarak dehşet verici sonuçlarıyla insanlık tarihine mühürlenmiştir? Hangi zoolojik nedenler antropolojik katmana geçişte yoksunluğun yoksulluğa dönüşmesine yol açmıştır?

Belki de asıl, cevabı-kendinde, şu sorularla başlanmalı:

- Bugüne kadar kurulan ekonomik-politik sistemler ve hukuk düzenleri neden yoksulluğu yok edememiştir? Yoksa çoğu, söylemde tersi iddia edilerek teorize edilse de, bu sistemler zaten, aslında böyle bir amaç ve motivasyona dayanmadan mı kurulmuştur?
- Bu verili durum, eşitsizliğin ve dolayısıyla yoksulluğun kaçınılmaz olduğunun göstergesi midir? Yoksa insanlığın zoolojik nedensellikler üzerine kurduğu ve psikolojik nedenselliklerle harmanladığı antropolojik tarih, aslında bizzat yoksullaştırılmış bireylerin bile kişiselliğine indirgenebilecek kadar içselleştirilmiş şekilde, zoolojik nedenselliklere (hayvansallıklara) direnme konusunda isteksizliği temsil eden psiko-politik, ideolojik-politik tercihlerin başarıya ulaştığı bir sonuç mudur?
- Eğer yoksulluk hâlâ insanların ezici çoğunluğunca doğal ve kaçınılmaz görülüyorsa bu, insanların genel olarak yoksulluğu değil de kendi yoksulluklarını ve kendi tanımladığı öznel-yoksunlukları bir problem olarak gördüğünün ve *antroposen* bir “orman kanunu”nu hâlâ benimsediğinin, zoolojik mirası memnuniyetle devraldığının dalaleti olarak mı yorumlanmalıdır?

Bu soruların cevabında duran ontolojik gerçeklik, her bir varlığın kaçınılmaz “kendiliği”nden kaynaklanan soliptikliği (biricikliği) ise, ontik gerçekliği de (olumsallığı da) *-etobur bitki türlerinden itibaren gözlendiği üzere-* biyolojik kökenli zoolojik nedenselliklerle beliren ve antropolojik tarihi de önceleyip temellendiren; uzunca bir süredir insan için artık kaçınılmaz/alternatifsiz ve mutlak olmayan solipsist (*öteki’yi yok-edici veya yoksunlaştırıcı*) var-kalma teknikleri ve stratejilerine dayanır. Bugüne dek hiçbir ideolojik-politik sistem de yoksulluğu yok edemediğine göre; demek ki bu sistemlerin tümü, söylem olarak tersini iddia etse de, aslında sözü edilen bu zoo-solipsist eğilimleri bir şekilde normalleştiren, teşvik edip pekiştiren bir işlevsellik sergilemiştir.

İnsan-dışı veya öncesi doğada sadece solipsist var-kalma stratejileri mi vardır? Hiç mi *simbiyosis* yoktur? Kuşkusuz hayır. Her varlığın kendindeliği ve biricikliği nasıl ontolojik bir kaçınılmazlık ise her varlıktan “bir tane” olmaması da *biraradallığı*, hep beraberliği ve nihayetinde *simbiyosis*’i kaçınılmaz kılar. Bu yüzden gerek “ekolojik denge” denilen olumsuzluklar, gerekse özellikle hep beraber yaşayan (sosyal) hayvan türlerinde bir şekilde asalak-solipsistliği kıran, *simbiyosis*’e bağlanabilecek kolektiflikler, “işbölümü” ve dayanışma da hem ontik hem de ontolojik gerçekliktir.ⁱⁱⁱ Fakat sosyal-hayvan türlerinde “besin bulmak” veya “korunmak” için gerçekleşen bu *simbiyosis*, kolektif olarak elde edilen o besinleri tüketirken ve topluluğun korunmasını gerektirmeyecek durumlarda (üremede ve *alfa*’lık çatışmalarında) geçersizleşir ve solipsistliğe yenik düşer (Bu durum, -maalesef- insan türünde de hâlâ o kadar yerleşiktir ki, genelde “*Hırsızlar çalarken değil, paylaşırken kavga eder.*” aforizması ile ifade edilir).

Gitgide gelişip yetkinleşen beyin işleyişiyle *conatus*’unu güçlendiren insan, özgün simbiyotik sosyalliği yanında bu zoo-solipsist teknik ve stratejileri de bilince, bilime, teknolojiye dönüştürmüştür. Ekolojik dengenin temelindeki kendiliğinden *simbiyotik*, insanda nasıl ki iradi-bilinçli-plânlı “*simbiyosizm*”e dönüşmüşse, etolojik temelde beliren solipsist eğilim ve edimsellikler de aynı şekilde iradi-bilinçli-plânlı “*solipsizm*”e dönüşmüştür. İnsan’la birlikte dünya artık, toprağa bağımlı bitkiler yanında alternatifini keşfedemeden sadece solipsist-egoist ve yırtıcı-ölümcül-sömürgen etkinliklerle hayatta kalan ve ancak sosyal bir türe dönüşmüşse görece simbiyotik de davranan ama sonuçta *simbiyosis*’i Dünya’nın iradesiz ekolojik dengesine bırakan hayvanlardan ibaret değildir. İnsanlaşma süreci başladıktan itibaren dünyada artık, alternatiflerini yaratabilme yetkinliğine rağmen özellikle solipsistliğin bilimini yapan, teknolojilerini yaratan ve *-artık iradi/bilinçli/plânlı olarak da ekolojik dengeyi sağlayabilecekken-* bizzat ekolojik dengeyi bile bozabilen bir canlı (*animal*) türü de vardır. İnsanın başlattığı antropolojik tarihe asıl damga vuran acı gerçek, türdeşleri arasında dominantlaşmış ve eliteleşmiş insanın *simbiyotik* alternatifleri cılız bırakan veya içini boşaltan “solipsist” tercihleridir. Bu solipsist tercihlerin dominant ve belirleyici olmasıyla kabuk bağlayan antropolojik tarih, artık politik bir tarih olarak da okunabilecek bir biçim ve içeriğe bürünmüştür.

Antropolojik tarihin başlangıcında, genetik avantajlarıyla veya spontane rol paylaşımları nedeniyle, doğdukları ve ait oldukları topluluk içinde dominant, “alfa” ve elit olan bireyler, avantajlı hiyerarşik ve sosyal-ekonomik statüler elde etmiştir. Bu statüler ise, ilgili bu bireyleri daha da avantajlı (güçlü ve dominant) kılmıştır. Bu ilk elitler, söz konusu bu yeni (ikinci kuşak) avantajlarını topluluk normlarını ama özellikle topluluk ekonomisini belirlemede de kullanmıştır (*Bu*

antropolitik tarih okuması, paralel doğrultudaki C. Wright Mills (1974) ve Robert Michels'in (2021) "elitizm" kuramları ile Max Weber'in (2014) "karizmatik otoriteden geleneksel ve rasyonel (hukuki/bürokratik) otoriteye" ayrımı hatırlanarak dolgulu kılınabilir). Topluluk adına ilk karar vericilerin (norm koyucuların), topluluktaki ilk muktedirlerin (hüküm-norm üreten ve hüküm-karar veren *primer/primus* hükümdarların-prenslerin) doğuşunu temsil eden bu aşama; ekonomik sistemlerin, normatif disiplinlerin, hukuk düzenlerinin, iktidar yapılarının yolunu açan politikanın başlangıcını temsil eder. Bu aşamadan sonra, öncesinde spontane ve konvansiyonel olarak beliren her kural veya (sosyolojik) kurum politikleşir. Çünkü artık; bu kural ve kurumlar iktidar öznelerince ya benimsenip revize/modifiye edilerek koruma altına alınacaktır veya bizzat ortadan kaldırılıp alternatifleri topluma dikte edilecektir.

Elitlerin dominantlığı ve belirleyiciliği, yoksulluğun da özgürlüğün de tamamen onların öznel ve keyfî "yoksunluk"/"serbestlik" belirlenimlerine ve kodlarına bağlanmıştır. Dolayısıyla gerçek veya nesnel, ontolojik veya psikolojik olup olmaması fark etmez, toplum içinde seçkinleşen bireylerin artık ben-merkezcilikle addettiği "yoksunluk"ların giderilmesi için, sahte bir "simbiyosizm" adına toplumun seferber edilmesi söz konusudur. Başlangıçtaki kaçınılmaz eşitsizliklerden beslenen elitler, kendi solipsist eğilimleriyle yeni eşitsizlikler inşa etme "bilincini" edinmiştir ki, bunun ilk sonucu sosyo-ekonomik bir statü olarak yoksulluğun ve köle(c)liğin doğumudur (yani insanın araç-eşya olarak mülkiyet konusu yapılması, türdeşlerinin kişisel/özel malvarlığına dahil edilmesidir). "Diğer" türdeşlerinin yoksunluklarının artması ve serbestliklerinin azalması pahasına muktedirlerin öznel, psikolojik, kişisel ve keyfî yoksunluklarını giderecek bir ilişiklik, topluma rağmen inşa edilen bir "toplumsallık" tarzıdır bu. Zoolojik katmanda beliren solipsist eğilimleri ve teknikleri bilinçli, bilimli ve plânlı teknolojilere dönüştürerek "besin zincirini" tür-içinde de "hep beraber yaşam"a uyarlayan, biçimsel modifikasyonlarla "modernleşen" ama asla asalak-sömürgen, hiyerarşik-eşitliksizci tabanda yaratılmış "tâbi kılan-tâbi olan insan/toplum" tipolojisi ve "orman kanunu"nu koruyucu özü değişmeyen bu ontik gerçeklik; bu yüzden "zoo-antropolojik" veya "antropolojik-politik" bir olumsuzluk olarak adlandırılabilir. Dolayısıyla, hangi ekonomik-politik sistem veya hukuk düzeni olarak deneyimlenmiş ve ne kadar modernleşmiş olursa olsun, en geniş anlamıyla insanlık tarihine damga basan ve hâlâ değişmeyen *statüko* (*status quo*) budur. Böyle bakıldığında zoolojik mirasın temellükünü temsil eden "solipsizm", insanlık tarihinde söz konusu bu *statüko*'yu bugüne dek değişmez kılan, sınıflaşmayı ve toplum içindeki katmanlaşma ile insanlar arasındaki her türlü bölünmeyi ve ayrımcılığı verili kılan temel düşünce, arkaik ama sürekli güncellenen, en genel ve en doğurgan ideoloji olarak kabul edilebilir.

Statüko'nun Vazgeçilmez Unsuru Olarak Yoksulluğu Yaratan Politikanın Antropolojik Kökleri

İnsan türleşmesinin başlamasından önceki zoolojik katmanda, hayvan türlerinin bireylerinde solipsist ve hatta sosyal türlerde simbiyotik eğilim ve davranışların varlığına ilişkin göstergeler, aynı zamanda *simbiyosis*'in ve solipsistliğin ontolojik birer gerçek olduğunun da ipuçlarını vermektedir: Bireyler kendileri olarak ve “başkası olmayarak” var olduğu için tek tek her varoluştaki *soliptik*'liği (biricikliği); bunun karşısında, asla tek başına var olmadıkları/olamayacakları için de soliptik varlığın bir parçası olduğu bütünsel varoluştaki *simbiyosis*'i verili kılar. Bu bağlamda “ekolojik denge” ve doğal *simbiyosis*; insansız/bilinçsiz bir dünya habitatını, bir bütün olarak dünyanın kendi varlığını inşa edip entropiye direndiği bir döngüsel sistemi temsil eder. Dünya sisteminin işleyişinde bu ekolojik denge, insan-dışı türlerin ontolojik bilinçle katılmadığı ve sadece tâbi olduğu bir dengedir. Evren dediğimiz daha kapsayıcı kümenin sisteminde/işleyişinde ise dünyanın bu sistematik döngüsünü ve dengesini bozacak, dünyanın sonunu getirecek potansiyel kozmolojik nedensellikler/etkileşimler mevcuttur. İnsan(lık standardı) tümüyle vakıf olmasa da ve yeterince olgunlaşmasa da hem kozmolojik hem de ekolojik nedenselliklerin hatırı sayılır ölçüde farkına, bilincine ve bilimine varabilecek bir ontolojik/epistemolojik yeterlik düzeyindedir. Ekolojik felaketlere yol açan en belirleyici sebep, birçok şeyin farkına varmakla insanlaşan türümüzün büyük çoğunluğunun, bunun da farkına varmasına rağmen onca gelişkin zekâsıyla/aklıyla, tekniğiyle ve “bilimselliği” ile hâlâ diğer türler gibi davranmakta ve eylemekte ısrar etmesidir. Bu ısrar, tıpkı diğer canlı türlerinde gözlemlendiği üzere, yoksullaştırılmış olsa da insanların çoğunluğunun solipsist-simbiyosist ikilem karşısında nihaî olarak solipsizmi tercih etmesine işaret eder. “*Şu arzum hele bir gerçekleşsin; ardından isterse dünya yıkılsın!*” söylemine aşinalık düşünülürse, insanlık tarihi, biraz da bu dominant-hegemonik söylemin tarihidir; o yüzden hâlâ zoo-antropolojik ve politik bir tarihtir.

Yoksulluk da, bu tarihin karakteristik bir parçasıdır; sadece sebep olunan değil bizzat politik olarak, “politika” olarak üretilen bir üründür. Politikaya gelince o, doğumu itibarıyla zaten aslî olarak tüm insanlığın ürettiği bir olgu, tüm insanları kapsayan bir kolektiflikle üretilmiş bir ürün, “doğal” veya kurgusal bir “toplum sözleşmesi” yapma tekniği olmasa gerektir. İlk olarak toplum üzerinde “öznellik” elde etmiş bir kısım insanın yarattığı politika, ancak tarih içinde ona direnen insanların reaksiyonerliğini de ifade edecek biçimde anlam genişlemesine uğramıştır. Dolayısıyla politika da ideoloji de, ilk olarak dominantlaşan ve müktedirleşen (*eril*-)cins bireylerine ve *-bunların*

asla toplum ve tür dayanışmasına bağlanmayan simbiyosizmini temsil eden- genişletilmiş solipsistliklerine dayanan kolektifleşmesine, sınıflaşmasına ve örgütlenmesine özgü bir düşünsel-edimsel etkinlik olarak, topluma/toplumsallığa karşı doğmuştur. Varlığını eşitsizliklerle, hiyerarşiyle, asalak-sömürgenlikle koruyan bu insan kolektifleri, kendi dayanışmalarını ve örgütlenmelerini toplum içinde ama toplum aleyhine başarılı bir şekilde gerçekleştirmiş; kendileri sebep oldukları halde doğal bir ekonomik olgu ve şanssızlık/kısmetsizlik gibi beliren yoksulluğu kendileri için bir “şans” sayıp onu yoksullaşanlardan çok daha fazla ciddiye alarak politikalarının ve ideolojilerinin vazgeçilmez bir unsuru yapmış, bizzat yoksulluğu stratejik hedefleri olarak belirlemiştir.

Bu zoolojik mirasla doğan politikanın hacim kazandıkça makro ölçekte verdiği ilk kalıcı ürünü, iç boyutuyla sosyo-ekonomik sistemler ve hukuksal düzenler, dış boyutuyla ise topluluklar/toplumlar arası diplomasi ve hegemonya inşasıdır. Başlangıçtan bu yana deneyimlenen bu sistemler ve düzenler ne kadar modifiye edilmiş, ne kadar modernleşmiş ve zaman-coğrafya bakımından ne kadar özgünleşmiş veya çeşitlenmiş olsa da, buna direnen insanlara/örgütlenmelere rağmen katılmış toplum-içi ve toplumlar-arası ilişkiler, nihayetinde üç ayağa dayandırılabilir:

- *Statüko*'nun çekirdeğini temsil eden *birincisi*; özel mülkiyet ve “devlet mülkü” temelinde, eşitsiz ekonomik farklılıklarla beliren “*zenginler* karşısında *yoksul* insanlar/devletler” ayrışmasıdır. Solipsist-asalaklık tabanında bireyden *eril-cinse*, kabileye, sınıfa, aileye ve devlete genişleyen “özel” mülkiyetçilik ve ben-merkezcilik; genel olarak insanlığın *hep beraberliğine* karşı, spesifik olarak da türdeşlerinden oluşmuş *dışil-cinse*, çocuklara ve topluluğa/kabileye/topluma karşı *birey-ci-leşme* (şef-leşme, baba-laşma, patron-laşma veya ebeveyn-leşme), *sınıf-çı-laşma* ve *devlet-çi-leşme*, dışardaki türdeşlere karşı ise *kabile-ci-leşme*, *ulus-çu-laşma* pratiklerinin hem nedeni hem de sonucu olarak bugüne uzanır ve *statüko*'yu biçimlendirir.
- *Statüko*'nun omurgasını oluşturan *ikincisi*; yine aynı antropolojik-tarihsel nedenlerle -*yukarıda vurgulanan geniş anlamıyla*- “özel mülkiyetçi” stratejiye yönelik olarak beliren, ekonomik ve askeri-ticari güç/şiddet uygulama ile ikna/diplomasi becerisine dayanan politik-ideolojik-kültürel tahakküm pratikleri ve hegemonya inşasıyla doğan “*egemen* (insan, örgüt, devlet) karşısında *boyun eğen/razi olan* (birey, toplum, tebaa, devlet)” ayrışmasıdır.

- *Statüko*'nun özünü, genel karakteristiğini veren *üçüncüsü* ise bütün bu motivasyon ve stratejilerle kurulan-kurumsallaşan, gitgide rasyonelleşip teknolojikleşerek “modernleşen” hiyerarşi ve statüler dolayısıyla somutlaşan *özne-nesne* (*mülk* edinen-*mülk* edinilen, sömüren-sömürülen, kullanan-kullanılan, çalıştıran-çalıştırılan, yöneten-yönetilen) ayrışmasıdır.

İnsan insana, devlet topluma veya devlet devlete fark etmeyecek biçimde bu ilişkisel tarih sürmekte ve asıl bu (*statüko*) değişmemektedir. Toplum içindeki insanlar veya dünya içindeki toplumlar/halklar, düşünsel/ideolojik-politik ve *müttefik* olarak değil ama maddî/ekonomik olarak (yani hem temelde hem de nihayeten) bu *statüko* altında, mutlaka bu ayrışmanın bir tarafındadır. Bu *statüko*, hayvansal sosyallik tipolojisinden tedrici ayrışmalarla doğan ilk insan örgütlenmelerinden (primitif ekonomik, politik ve hiyerarşik kabilelerden) başlayıp birbirini “modernleşerek” izleyen köleci, feodal, kapitalist sistemlerdeki değişmeyen özdür. Bireysel düzlemde kalmayıp genişleyerek (ama günümüzde popülerleşen argümanların tersine, asla insan-*türçülüğe* ve *ekolojizm*'e kadar genişletilmeyerek) toplum içinde topluma, insanlık içinde insanlığa ve nihayeten de dünya içinde dünyaya karşı insan azınlığının kolektifliğini (eril-cinsçilik, asalak-sınıfçılık, kabilecilik, ailecilik ve aile-içi ebeveynçilik, soyculuk, ulusçuluk biçimleriyle dar-simbiyosizmini) de verili kılan solipsizm, birbirini izleyip modernleşen politik-ekonomik sistemler olarak makro veya global bir görünüm sergilemekte ve şimdiki insanlık durumunu (*statüko*'yu) karakterize etmektedir. Dolayısıyla, bu “kötülüğün” insanlaşmayla başladığı veya birdenbire sınıflı toplumlara geçişle doğup güçlendiği söylenemez; sadece ontik bir kendinde-mantığı, bilimselliği-teknolojikliği olabilen ama ontolojik (yaşamcıl mantıklılığı/rasyonelliği) olamayan, *eski*'den gerçek bir radikal farklılıkla kopamayan, *eski*'nin uzantısı, zoolojik nedensellik zincirine eklenen bir “yeni” halka olarak nitelenebilir.

Böyle bakıldığında; yoksulluğu da vazgeçilmez görüp kaçınılmaz kılan *Politika*'nın antropolojik köklerinin henüz sınıflı toplumlara geçilmeden, çok öncelerde çatışmalara/savaşlara ve *-fakat pek dikkat çekilmediği üzere-* aynı zamanda alışverişe/ticarete dayandığı söylenebilir. Savaşın, politikanın başka araçlarla sürdürülmesinden başka bir şey olmadığını ileri süren Clausewitz'in (2003, s. 244 vd.) analizine nazire olarak “Politika, savaşın başka araçlarla sürdürülmesidir” derken Foucault (2002, s. 31 vd.), bu antropolojik köklerden sadece birine dikkat çekmiştir. Buna karşılık hiçbir çatışmaya dayanmadan da doğabilen ve başlangıçta *simbiyosis*'e bağlanabilecek *trampa* ilişkilerinin avcı tekniklerle harmanlanıp ticarete (çoğunlukla, savaş sonrası muzaffer/güçlü tarafın lehine yapılan anlaşmalara benzer bir sözleşme ilişkisine)

dönüştürülmesinin, politikanın (iktidar kurmanın/iktidar-öznesi olmanın) “soykütüğü”ndeki yerini ihmal etmiştir.^{iv} Çünkü savaşın da nihayetinde zoolojik bir miras olduğu apaçık olan avcılığa dayandığı düşünülürse avcılık; doğrudan-fiziksel şiddet (*asalakça beslenme ve tüketme/sömürme amaçlı saldırma, öldürme, esir etme, kuşatma, sürme, haraca/vergiye bağlama, insanlarıyla ve ürünleriyle bölgeyi gasp etme vs.*) yönüyle savaşa, öte yandan kandırma (*yine asalakça beslenme ve tüketme/sömürme amacıyla tuzak kurma, hile yapma, manipüle etme, dolandırma, suiistimal ve istismar etme vb. yöntemlerle “kazançlı” çıkma*) yönüyle de ticarete (çatallanarak) tekabül eder. Dolayısıyla asalak-sömürge soylu politikanın öznelere, sadece savaşçı-soylu değil aynı zamanda tacir-soyludur ve her ikisinin soyu da avcılığa dayanır.^v Daha arkaik dönemlere gönderme yapan “av” ise, savaş ve ticaretteki *karşılıklılık* ve rekabete dayalı *müسابaka/oyun* çağrışımını yanılısamasını etkisizleştirir. Dolayısıyla kökteki avlama-avlama süreci referans alınarak yapılan bir geneolojide, politikanın da onun arkaik biçimleri olan savaş ve ticaretin de “oyun(!)-kurucu” öznesi/faili olan “avlama niyetindeki avcı” belirginleşir, apaçık olur. Aslan topluluğu ile antiloplar arasındaki çatışma süreçleri, anakronik olarak “savaş” addedilmesine rağmen; var-kalmak için bu çatışmayı *başlatan* aslan karşısında antilop, var-kalmak/saldırıyı durdurmak için çatışmanın “gönülsüzce oyuna katılan” diğer tarafını temsil eder hale gelir. “Av” addedilen antilop, çatışmayı başlatmadığı halde savunma/direnme amacıyla çatışmaya *mecebur bırakılan*, aslında bu “ilişki tarzını” *reddeden* ve böyle bir çatışmayı asla *başlatmayacak* bir canlı-varlıktır. Çatışmanın “doğallığı”, avcılığın doğallığından (olumsallığından) kaynaklanır ama bu olumsuzluk, ontolojik gerçekliğin tersine “tek” ve “mümkün” (kaçınılmaz), alternatifsiz bir ontik gerçeklik değildir. Nitekim “avcılık” dışında yine doğal olan, (*otçul-asalak, ama sonuçta ölümcül var-kalma stratejisini temsil eden veya asalaklıkla/ölümcüllükle hiç ilgisi olmayan, conatus’u sadece diğer varlıkların varoluşlarını etkilemeyecek şekilde gerçekleştirdiği sonuçlara, onların ürettiği ama terk ettiği materyallere göre biçimlenen ve dolayısıyla “öteki varoluşlarda” bir arıza yaratmadan var-kalmayı temsil eden fotosentez gibi*), beslenerek yaşar-kalma teknikleri de başka/farklı ontik gerçeklikler olarak sürmektedir. *Etoibur* bitkiler ve *otobur* (avcı olmayan) hayvan türleriyle başlayan, *öteki canlı-varoluşları sona erdirici veya onlarda arıza yaratıcı/onları maruz bırakıcı* biyo-zoolojik nedenselliklerin sonucu olarak doğan avcılık ise, zoo-antropolojik nedenselliklerle savaş ve ticaret olarak çatallanıp primitif antroposen biçimlere bürünmüş ve nihayetinde politika (iktidar kurma veya iktidarla/egemenle, güçlülle müttefik olma) olarak gitgide modernleşen ekonomik, bilimsel-teknolojik bir karakter edinmiştir. Dolayısıyla avcılığın da, savaş ve ticaretin de anakronik anlamda ekonomik (yaşamda-kalmaya/geçinmeye dair) amaçlarla olduğu/olabildiği/olabileceği akıldan

çıkarılmazsa, “ekonominin temel belirleyiciliği”nin antropolojik, daha da gerisinde zoolojik ve hatta ontolojik bağlamda tarihsel temelleri anlaşılmalı ve çatallanarak çeşitlenmiş ontik gerçeklikleri ifade eden tüm bir varoluş tarihinden kopulmamış olunur. Ayrıca, böyle bakıldığında; “politikanın savaşsal, savaşın da politik” olması yanında “politikanın ticari, ticaretin de politik” bir gerçek olduğu netleşir.

“Ekonomik indirgemecilik”, her ne kadar bir kısım teorisyence küçümseyici bir reddiyeye maruz bırakılmak istense de Spinoza’nın (2011, s. 137 vd.) tüm varlıklara (her var-şeye) izafe ederek kullandığı, ontolojik bir gerçekliği gösteren *conatus* kavramı/olgusuyla uyumludur. Spinoza’nın izi sürüldüğünde ise; *conatus*’tan doğan ve yine ontik-ontolojik bir gerçeklik olarak beliren ve biriken yokluğun/yoksunluğun, canlılarda Richard Dawkins’in (2007) deyiimiyle “gen bencilliği”, Yılmaz Öner’in (2000) deyiimiyle ise “canlı kalma”, yani kendinin ve soyunun varoluşunu süregelen kılma (yaşar-kalma) eğilimi ve pratiği olarak arkaik/primitif biçimleriyle “ekonomi”yi doğurduğu söylenebilir. Dolayısıyla antropolojik tarihin temel belirleyicisi olarak -bugünkü anlamıyla- ekonominin, kimyasal-fiziksel ve biyolojik-zoolojik nedensellik katmanlarında kök vermeye ve ilk antropolojik deneyimlerle filizlenmeye başladığı netleşir. Böyle bakıldığında; insanın yapmaktan düşünmeye, düşünmekten yapmaya yaşama teknikleri geliştikçe ekonominin de politik-normatif, bilimsel-teknolojik sistemler olarak bugünkü anlamını kazandığı ve bu yüzden ontik bir gerçek olduğu, tüm bir varoluşun geçmişiyle bağı koparılmadan anlaşılmalı olur. İnsanın -ontolojik olarak da anlaşılabilir- bu ontik gerçeklikten doğan eğilimle bağı, en geniş veya anakronik anlamıyla “ekonomi”yi insan-yaşam arasında köprünün göstergesi yaptığı gibi, politikleşen antropolojik tarihin ve kurumsallaşmaların da temeline yerleştirir. Antroposen Ekonomi’nin kapsayıcı-belirleyiciliği, kendi-için varlık türleri (canlılar) arasında olan insanın yaşama tekniklerinin yetkinleşmesinin ve özgünleşmesinin hem nedeni hem de sonucudur. Bu özgünlük, en genel anlamıyla teknolojiye ifadesini bulur. Dil, politika, statü ve kurumsallaşma vs. yanında güncel anlamıyla *Ekonomi* de, hep beraber (sosyal) yaşama tekniklerinin teknolojiye dönüştüğünün birer göstergesidir. Ama özellikle bugün durduğumuz yerden geriye baktığımızda ekonominin, çoktandır hep beraber yaşamının kolektif teknolojisi olmaktan çıkıp politikleşmiş ve toplumu yönetme teknolojisine dönüşmüş olduğu da görülür. *Oikos* (yuva/toplum) için üretilecek ilkeler, kurallar, ölçüler (Eski Yun. *nomos*, Lat. *norma*) yerine, antropolojik tarih içinde binlerce yıldır, kendi türüne dahi asalak olanların asıl kendi varoluşları için dikte ettikleri *nomos/norm* (kurallar/hükümler), hep beraber yaşamının yüce/kaçınılmaz yasaları olarak vazedilmekte ve “ahlâk”, “din” veya “hukuk” adı altında normatifleştirilmekte ve normalleştirilmekte; bu yasaların

geçimsel tandanslı olanları da 19.Yüzyıl'dan bu yana modernleşmeye başlayan ve "kapitalizm" adıyla evrenselleşen "yeni" asalaklık sistemini içselleştiren teorisyenlerce "ekonomi (iktisat) bilimi" olarak dikte edilmektedir.

İnsanlık tarihinin, insansız tarihten bıçakla kesilmiş gibi başlayan bir miladı yoktur; bu yüzden "insanlık tarihi", ilk sınıflı toplumlarla ve hatta "ilkel komünal(!) toplum" ile başlamaz. Bizzat "insan türü" olarak ayrışmaların belirlediği *-bu türün bir yandan biyolojik-zoolojik nedenselliklere uyup bunları kullanmakta ustalaşırken diğer yandan bunlara karşı kendine özgü direnç biçimlerini tedricen, çok yavaş, azar azar geliştirdiği-* zamanlarda başlar. Dolayısıyla bugün bile temelde biyolojik-zoolojik nedenselliklerle ve solipsizm lehine "simbiyotik" görünümde var olmaya devam eden; kendi tarihimizi, başka deyişle ekonomik-politik ve kültürel tarihimizi, saf antropolojik değil hâlâ nihaî anlamda zoolojik olarak biriktiren bir varlık-türüyüz. Tek avantajımız; -lojik/ontolojik ve bilimsel-teknolojik bir türe dönüşmemizi sağlayan, geçmişe devamlı bakabilen, analiz edebilen ve gelişme potansiyeli taşıyan beynimiz ile tüm bir varoluş tarihine bakmaya imkân veren kolektif belleğimizden başka bir şey değildir. Bu kolektif bellek, hakkını veren bir dürüstlük ve gerçekçilikle okunduğunda, hayvansı/solipsist-asalakça olmadan da katmanlaşmış tüm nedensellik korelasyonlarını kullanma olasılığını barındıran beynimizin de, insan-soyu sürdükçe sürebilecek bir insanlaşma potansiyelinin de hakkı verilmiş olur.

Geç-Kapitalizmde Yoksulluk Politikaları ve Yoksullar

Geç-kapitalizm, burada kapitalizmin sonrasını (veya "post-modern" kavramsallaştırmasına benzer anlayışla üretilmiş "post-kapitalizm"i) ifade kastıyla kullanılmamıştır. Nitekim günümüzde kapitalizmin radikal bir değişiklikle özneliklerini kaybettiği yeni bir ekonomik sistemden söz edilemeyeceği gibi, içinden geçtiğimiz *post-modern(ist)* karakteristikler sergileyen bu dönem, kapitalist sistemin hâlâ bilimsel-teknolojik gelişmelere ayak uydurup "modernleşerek" işlediği ve asalaklığa-sömürüye bağlı, statü-hiyerarşi tabanlı varlığını koruyarak "ilerlediği" gerçeğini değiştirmemiştir. İnsanın cansız varlıkları ve ardından bitkileri, hayvanları mülk edinip araçlaştırarak başlattığı antropolojik tarih, türdeşlerin de mülk edinilip araçlaştırılmasıyla politik tarihe açılmışsa bu tarih, türdeşini cansız nesne veya bitki, hayvan sayan bir canlı tipinin tarihi olarak okunabilecektir. Bu tarihin devamı/modernleşmiş hali olarak geç-kapitalizm, bir yönüyle insanları hâlâ hayvanlaştırıcı, hayvansı *apatik-umursamazlığa ve güdüselliğe* döndürücü (bilinçsizleştirici, duygusuzlaştırıcı, robotlaştırıcı) pratiklerden vazgeçilmediği bir dönemi temsil eder. Bilimsel-teknolojik gelişimlere adapte olmuş yönüyle ise bu dönem; sistemin, cansız

makinelere/robotları hayvansı (apatik) veya insansı (duygusal/empatik) ama yine, sadece bir araç/eşya olarak ürettiği trans-hümanist siber-kapitalizme açılarak “ilerlediğinin” ipuçlarını sunar.

Post-modernite, kapitalizmin ilk zamanlarındakinden farklı üslup-anlayış ve yaşam tarzının ağırlığını ve etkisini duyumsattığı yeni bir dönemi ifade eder. *Postmodernizm ise* kapitalist-modern(ist) tekniklerden ve sistemden vazgeçilmesini değil, tersine, özellikle bilişim, dijital-iletişim ve sibernetik devrimlerin damga bastığı bu döneme ayak uyduran “geç-kapitalizmin kültürel mantığını” temsil eder (Jameson, 2011). Bu mantığın epistemolojik izdüşümlerindeki postmodernist yaklaşımlar da kapitalizmi perçinleyen birer kontra-muhafazakar “ideolojik manevra” işlevi görmektedir. Çünkü her biri, “modern dönem”in hem sebebi hem de sonuçları olarak beliren ama sadece *modernite*’ye özgülenemeyecek kadar insanlaşmayı ifade eden aydınlanmadan, ampirizmden, rasyonalizmden ve hümanizmden, yeniyi düşünme ve yaratma çabasından, bilimsel-teknolojik gelişme fikrinden ve mantıkî tutarlılıktan kitleleri soğutmaya motive eden *insansevmez/insansevmezci* bir temaya bağlanabilir. Geç-kapitalizmin veya postmodern dönemin muktedirlerinin ise retorikte değil ama pratikte, bunların hiçbirinden vazgeçmediği ve kapitalizmi “ölümsüz” kılmak için bizzat çok daha kararlılıkla her türlü insanlık mirasını kendi çıkarlarına adapte ederek ve yozlaştırarak kullandığı açıktır. Çünkü “iyi” veya “kötü” amaçlar uğruna olsun, fark etmez, insanın “modernleşmesinin” doyma noktası yoktur; insanlaşmaya özgü bir ontolojik gerçek olarak modernleşmenin (yerinde saymamanın) bitmesi veya insan-öncesi evrimsel süreçlerde arkaik biçimlerde tedricen sürmesi, ancak insan türü artık var olmazsa mümkündür. İnsanlık, zoolojik kabuğunu sıyrarak insanlaşmaya devam ederek mi, yoksa bizzat zoolojik dönemlerden devraldığı mirası sahiplenip ona insansal aklı, ona insan-türündeki ivmeli bilimsel-teknolojik gelişme eğilimini ekleyerek, robotlaşarak mı modernleşecektir? Soyutlama becerilerinin gelişmesiyle *psikolojik gerçeklik* katmanını yaratmış, *psikolojik yoksunluklar* edinmiş ve zihinlerinde metaforik bir “mide” de oluşmuş insanlar, artan “doymazlık”larını, “soyut açlık”larını ve manevi (psikolojik/kültürel) ihtiyaçlarını avlayıcı (savaşçı-ticaretçi) tekniklerle asalak-solipsist, sömürgeci-hiyerarşik, saldırgan-*şiddetperest*, tüketici-ölümcül doğrultuda mı gidermeyi sürdürmelidir? Yoksa eksen değiştirip de insan; gidebildiği kadar giden, gelişebildiği kadar gelişen bir bilimsellik ve olgunlaşabildiği kadar olgunlaşan bir insanlaşmayla tüm insanlığa, tüm canlılara, tüm bir Dünya’mıza ve Evren’imize kadar genişleme doğrultusunda yok-*çu/yok-edici* değil de var-*cı/var-edici* çizgide, simbiyosist-yaşamperver, korungan-savungan ve direngen stratejilerle mi bu “doymazlığa” ayak uydurmalıdır? Temel problem budur.

Kendimizi Dünyamız'la sınırlayan bir "doyma noktası"nda ikna edip pre-modernin de ötesinde insan-öncesi çağlardaki ekolojik bir dengenin "kendiliğindenliğine", biyolojik-zoolojik nedenselliklerin insafına bırakmayı da tercih edebiliriz. Ama o zaman antropolojik tarihteki tüm kazanımlarımızdan, insanlaşmamızla edindiğimiz daha ustaca, daha müreffeh ve daha uzun var-kalabilme tekniklerimizden de vazgeçecek bir "tevekkül" edinmeliyiz ki bu, değişmeyi/dönüşmeyi ve ilerlemeyi/yükselmeyi de içeren ontolojik bir gerçekliğin kaçınılmazlığını "bile bile" görmezden gelmemizi, ekolojik denge adına bitkisel-hayvansal sabit (kısır) yaşam döngüleriyle yetinmemizi gerektirir. Zaten kapitalizmin/liberalizmin *fetişi* olan "Görünmez El" (Smith, 2018) metaforu da bunun, "ekolojik denge"yi sağlayan "orman kanunu"ndaki kendiliğindenliğin insanlık durumuna adapte edilmiş (antroposen kılınmış) bir çeşidi değil midir?

Bir ideoloji veya söylem eğer ilerlememeyi, gelişmemeyi, yenilenmemeyi, yerinde saymayı övüp telkin ediyorsa; muhataplarının böyle olmasını istediği içindir. Bir felsefi önerme veya doktrin, eğer ontolojiyi teolojik bağlamda önceden yazılmış bir kader olarak kodluyorsa ontik gerçeklikleri ve katmanlaşan nedenselliklerden doğan sonuçları insanı denkleme sokmayan *a priori* bir amaca bağlıyorsa, "(var)olmak'tan *olmama*'ya, *olmama*'tan (var)olma'ya"^{vi} diyalektiği dışında diğer tüm döngüleri-yapıları-sistemleri asla değişmez/kırılmaz olarak mühürlüyorsa, ilan ettiği bu kesinlik, muhatapları "böyle düşünsün, böyle eylesin" diyerdir. Soyutu somuta, düşünceyi maddeye (aslı varlığa), olayı nesneye, sonra'yı önce'ye *a priori* veya denk sayan/sanan; bilimsellik, ampirizm ve rasyonalizm karşısında mistisizmi, okültizmi, sezgiciliği yüceltip öven her inanç, söylem veya ideoloji; muhataplarına bir şekilde çözümün bunlarda olduğunu telkin ediyor demektir.

Egemen oldukça yoksullaştıran, yoksullaştırdıkça egemen olanlar ile yoksullar arasındaki döngünün epistemolojik bağlamı da bu diyalektikle anlaşılabilir. Kökünde/özünde avlama etkinliği olan savaş da ticaret de politikaya bağlanırken bu epistemolojik bağlam da zaten bizzat modern veya pre-modern "ideoloji" olarak belirir. İdeoloji, her ne kadar "modern" bir kavram olsa da var-kalmasını asalak, ölümcül, tüketici ve sömürücü amaçlara özgülenmiş avcılığa bağlayan her canlı tür, nihayetinde -eğer bitkisel türler gibi toprağa bağımlı değilse- şiddet veya yanılsama yaratma yoluyla avının var-kalma direncini kırarak, *conatus*'unu bozunuma uğratarak, onun varoluşunu sonlandırarak veya "arızalı" hale getirerek var-olacaktır. İnsan beyninin gelişkinliği hem bunu *anlamaya* hem de yanılsamalı psikolojik katmanda bunu *anlamayı engellemeye* elverişli bir insanlar-arası ilişkiler zeminini oluşturur. İnsanlık tarihi bakımından; avantajlı, dominant, güçlü, kurnaz ve egemen olabilen asalaklar için bu ikilem, anlama yanında başkalarının anlamasını engelleme (aldatma/ikna) ve bu döngüyü koruma (*muhafaza-kârlık*) yönünde hayatî bir

stratejyken; tâbi kılınan, araçlaştırılan-eşyalaştırılan ve yoksullaştırılanlar için bu ikilem, aldatılmayı da engelleyecek biçimde anlamak ve döngüyü kırmak (*devrim*) gereğiyle hayatidir. Anlamaktan ve aldatılmamaktan başlayıp aldatmaya da tenezzül etmemeye kadar uzanması gereken direnme pratikleri, bu yüzden antropolojik-politik tarihte bir döngü olarak *solipsizm* tabanıyla katılmış *statüko* içinde bizzat “*conatus*’ları” tehdit altında olanlar için çok daha elzemdir.

Yoksulluğa güncel bakışta veya güncellenmiş yoksulluğa bakışta da bu ikilemler ve hayatîlikler geçerliliğini korur. Yoksulluk kategorisine hayati derecede ihtiyaç duyanlar, bu kategoriyi korumak için tarih boyunca ne yapmışsa bugün de biçimsel varyasyonlarla bunu sürdürmektedir. Az ya da çok ama sonuçta sömürüldüğü, ezildiği, yoksullaştırıldığı halde bir şekilde bunun bilincinde olmayan veya kendini bu kategoride görmeyecek kadar sistemden nemalananlar da geçmişten şimdiye bunları *konfirme* etmiş, bunlara *konforme* olmuş, uyumlanmışlardır: Bilince saldırılacaksa, yanılısamalar yaratılacaksa önce belleği tahrip etmek gerekir. Öyleyse yoksullaşma sonucu doğuran insanlar-arası ilişkilerin başladığı zamanlar, yoksulluğun doğma nedenleri gözden uzak tutulmalı veya geçersizleştirilmelidir. Bir olgu veya döngü somut ve kaskatı, ontik bir gerçeklik olarak korunacaksa; önce o ontik gerçekliğin tarihi unutturulmalı, ardından da bu gidişat ya ontolojik bir gerçeklik (“kader”) olarak ilan edilmeli ya da ontik katılıklar ontik olarak değil ama “epistemolojik olarak buharlaştırılarak” geleceğe bağlanmalı ve böylelikle bu ontik-gerçeklikle var-kalabilenlerin gelecekleri güvence altına alınmalıdır. Ağırlıklı olarak öyle de olmuştur; *av sürmektedir*.

Nitekim yoksulluk olgusu da hep, doğal ve asla değiştirilemeyecek bir “kader” olarak kodlandırılmakta; her fırsatta nesnel bağlamından koparılıp “manevi yoksulluk, gönül zenginliği vs.” söylemleriyle romantize edilmekte, dikkatler somuta değil de soyuta çekilerek, yoksulluk-zenginlik ayrımının sınırları belirsizleştirilerek yoksulluğun nedenlerine, yoksulluk-yaratıcı önelere direnç bastırılmakta veya “evcilleştirilmektedir.” Bugün, “katı olup da buharlaşan” (Marx ve Engels, 2010, s. 25) her pre-modern değerın yeniden “katılaştırılması” ve aynı zamanda birtakım kurumsallaşmaların, ilkeselliklerin, belirliliklerin (istikrarın) “buharlaştırılması” yoluyla aslında binlerce yıllık *statüko*’nun kapitalizm versiyonu, değişmez bir ontik gerçeklik olarak daha istikrarlı kılınmış, daha da katılaştırılmıştır (Berman, 1994, s. 135).^{vii} Yoksulluk/zenginlik biçimlerinin tarih boyunca kaçınılmaz modifikasyonu ve çeşitlenmesi ne yoksulluğu yok etmiş ne de zengin-yoksul ayrımını ortadan kaldırmıştır. Yoksullaştırılanlar, bilinçli veya -*avcı/efendi güdüselliği anlamında*- bilinçsiz, dün de bugün de yoksulluğun kavram olarak içini boşaltmaya, yoksulluk olgusunu belirsizleştirmeye, yoksulluğun somutluğunu (“*ele avuca gelir*”liğini) geçersiz kılmaya girişmektedir. Yoksulluktan beslenen ve yoksullaştırma sayesinde zenginleşen öneler, bugün de -

bilişim devrimi ve teknolojik gelişimlere ayak uydurarak (ve bilimi/teknolojiyi bizzat yönlendirerek) bunu “post-truth” biçimini verdikleri zamanın ruhunda “postmodernizm” versiyonuyla hayata geçirmek dışında- dünden farklı bir şey yapmamaktadır.

Kuşkusuz kapitalist sistem, bu konuda pre-kapitalist, pre-modern seleflerine göre işi güdüselliğe, şansa ve sezgiye bırakmayacak kadar modernleşmiş, rasyonelleşmiş, bilimselleşmiş, teknolojikleşmiş, deneyim kazanıp olgunlaşmış asalakların muktedir öznelere olduğu, güçlerine güç, zenginliklerine zenginlik kattığı bir sistemdir. O yüzden tarih boyunca eşine rastlanmamış bir zenginlikle, yoksullukla ve zenginlik-yoksulluk uçurumuyla bezenmiştir güncel insanlık durumu. Post-modernite de bu açıdan; sömürü tabanlı yeni bir ekonomik sistem yaratılamayacak, asalakları asalakça tasarımların sınırına dayandıracak kadar doymuş ama sömürüye ve eşitsizliğe/adaletsizliğe doymamış kapitalizmin, pre-modern sömürü-iktidar ilişkilerini modernleşmeyle (ve asıl “modernite” denilen dönemden itibaren) kazanılan metot ve tekniklerle yeniden-üretmesine, kapitalizme entegre etmesine işaret eder. Toplumun, toplumların ve topyekûn insanlığın “ezici (aslında ezilen)” çoğunluğunun, artık yine feodal ve köleci dönemlerdeki gibi mi yönetilmesi/düşündürülmesi gerekiyor? Öyleyse çoğunluk eskiyi özlemeli, tarihsel bağlamda nostaljik ruh hallerine bürünmeyi sevmeli, istemelidir; güdülerine ve solipsist-arketiplerine sıkı sıkıya sarılıp sezgilerinden, talihten medet ummalıdır. İnsanlar, eski zamanların sosyalleşme kategorilerine, inanma ve ilişki kurma biçimlerine, mitosçu-tragedyacı/masalçı-destancı epistemolojilerine/pedagojilerine ve kültürel değerlerine (büyücülüğe, kahinliğe, falcılığa, simyacılığa vs.) özendirilmelidir ki; *insanca* modernleşen ve bilimle, mantıkla ve ancak dürüst/gerçeğe-sadık bir gerçekçilikle hakkı verilebilecek ontolojiyle/metodolojiyle -sözgelimi “artı-değer” ve “yabancılaşma” teorisiyle Marx’ın yaptığı gibi- kapitalizmi ifşa eden (ve tarihin tekerrürüne neden olan binlerce yıllık statüko’yu değiştirebilecek) karşı ideolojiler, örgütlenmeler, pratikler ve karşı-kültürler iyice sönmülsün.

Peki, binlerce yıldır avantajlarını şiddete ve hileye dönüştürüp, kaba-güçle veya mitleştirmeyle, destanlaştırmalarla, masallarla otorite kurup manipülasyon, ajitasyon, tedhiş ve provokasyon metotlarıyla korku-rıza-meşruiyet üreterek sömüren, ezen, çalıştıran, yöneten ve yoksullaştıran zengin azınlık karşısındaki “çoğunluk” olan yoksullar ve -asıl önemlisi- yoksulların çoğunluğu, yine bu binlerce yıldır ne yapmıştır, ne yapmaktadır? Yoksullaştırarak zenginleşenler asla yerinde saymazken yoksullaştırılanlar, yerinde saymamayı becerebilmekte midir? Asalak bireyler, solipsistliklerini (eril)cins-sel, (sömürgen)sınıf-sal, (yöneten)örgüt-sel, (kâr eden)şirket-sel

vb. düzlemlerde genişleten bir “menfaat ortaklığı simbiyosisi”ni başarırken, onlara maruz kalan çoğunluk bir karşı “kader ortaklığı simbiyosisi”ni gerçekleştirebilmiş midir?

Tâbi kılanların asıl başarısı, tâbi kılma tekniklerinde gitgide modernleşip ustalaşırken tâbi kılınan çoğunluğu da *-genellikle istisnai ve cılız kalan veya hedefe ulaşmayan direnme pratikleri dışında-* tâbi olma konusunda ustalaştırmakta belirginleşir. “Öğretilmiş çaresizlikler” içinde aciz kılınmış ve bizzat açlık, işsizlik ve yoksullukla “terbiye edilerek” boyun eğmek, “sürü”lme ve diğer her türlü güdüsel tepkimeye mecbur bırakılmış insanlar, yoksullaştırıcı asalak türdeşlerine avlayamama-sömürememe çaresizliğini bir türlü “öğretememektedir”. Sömürülenin sömürülmekten, yoksullaştırılanın yoksullaştırmaktan öğrendiği yoksullaştırıcı sisteme, düzeneklere ve ilişkilere karşı sadece direnç gösterememe çaresizliği değildir. Yaygın ve belirleyici olarak *öğrenilen, özenilen ve örnek alınan*; sömürülmemek için sömürmek veya daha az sömürülme pahasına sömürgenle ittifak kurup sömürden pay kapmak, yoksullaşmamak veya daha az yoksul olmak için yoksullaştırmak veya yoksullaştırıcı düzeneklerin bir parçası olmaktır. Eğer bir karşı-duruş varsa bile bu zenginleşme metotlarına, her türlü eşitsizliği-adaletsizliği verili kılan ve bunların zeminini hazırlayan sistemlere değil de “zengin” addedilen bireylere karşı, rekabetçi bir bakışla onlara gıpta etmek/haset duymaktan doğan bir duruştur. İnsanların belirleyici çoğunluğu, sömürülmemek için sömürgen olmakta, yoksullaşmamak/aç kalmamak için yoksullaştırmakta/aç bırakmakta bir beis görmemektedir.^{viii} Yönetilerek, sömürülerek, ezilerek, açlığa ve işsizliğe terkedilip çalıştırılmaya razı edilerek, özgürlük ve daha nice “insanca” hasletinden yoksunlaştırılarak yoksullaştırılan insanların öyle birdenbire solipsistlikten kurtulamamaları olağan görülüp kendi mantığı içinde bir tutarlılık barındırdığı kabul edilebilir. Fakat kendi mantığı içinde bile açığa çıkan tutarsızlık ve “olağanüstülük”, bu insanların kurtulamadıkları solipsistliklerini en azından kendileriyle aynı “kaderi” paylaşan gruplara, sınıflara, halklara doğru genişletmek yerine kendilerini bizzat mahrumiyete, sefaletle maruz bırakanlarla ittifak kurmaya, iş birliği yapmaya yönelmesindedir. Kendi solipsist-asalak eğilimlerini aile, soy, sınıf, ulus vs. solipsizmine genişletip ucu-kapalı da olsa görece bir simbiyosis de gerçekleştiren politik-ekonomik elitler, bunu asla insan-türü, canlılık ve ekoloji referanslı simbiyosis’e genişletmemeyi tercih etmekle kalmamış, bunu gerçekleştirebilecek insanlara da engel olabilmıştır; olabilmektedir. Dahası, egemen oldukları çoğunluk içinden kendilerine müttelikler devşirerek, kendi simbiyotik birleşmelerine yoksullaştırdıklarının da katkıda bulunmasını sağlayarak solipsist ve simbiyotik biçimlerde asalaklığı kalıcı kılmaktadır. Sonuçta en kapsayıcı ve arkaik ideoloji olan “solipsizm” hegemonik oldukça, “öznel-psikolojik” gerçeklikler nesnel-ontolojik ve somut-maddî gerçekliğe üstün tutuldukça; ontik

bir gerçeklik olan “orman kanununun doğallığı, kaçınılmazlığı ve direnilemezliği(!)” ezici (ama ezilen) çoğunlukça benimsedikçe, zoolojik tarih nihayetinde antropolojik bir versiyon olarak devam edecek demektir.

Yoksullaştırıcı azınlık için en hayati olan, insandaki bu zoolojik mirası sadece kendisinin değil, verili *statüko*’yu değiştirme gücü olan çoğunluğun da benimsemesi gereğidir; çünkü bundan “kazançlı” çıkan yine o azınlık olacaktır. İnsanların belirleyici çoğunluğu, zoolojik nedenselliklere direnemeyen hayvansal (“doğal”) yaşamın insan türünün yaşamında da kaçınılmaz bir olumsuzluk (yani sadece ontik değil ontolojik gerçeklik de) olduğuna inanmalıdır ki; ontik gerçeklik değişmesin.

Kapitalist sistemi kurucu-koruyucu-perçinleyici teoriler ve ideolojiler; “liberal” denip geçilemeyecek, “liberalizm” olarak tekleştirilemeyecek ve “modern” sanılanlarıyla sınırlanamayacak kadar çeşitlidir. Bu çeşitlilik modernitede doğan, kapitalizme alternatif getirme iddiası taşıyan “eleştirel”, “sosyalist” tandanslılarından pre-modern vurgular taşıyan “nazi, faşist ve anarko-kapitalist” ideolojilere; “Keynesçi, sosyal demokrat ve neo-liberal” gibi adlar takılmış nüanslı ideolojilerden *-ideolojilerle birlikte evrenselci/özne’li global bakışların ve mega-anlatıların radikal reddiyesiyle pre-modern değerleri geriçağırın-* postmodernist yaklaşımlara kadar açılan bir yelpazededir. Soliptiklikten yola çıkıp modern solipsist-bireyciliği ve nihilizmi öğütleyen yaklaşımlar gibi seçkinleşmeden yola çıkıp “lider kültü”nü de içeren seçkinciliği (elitizmi) idealize eden yaklaşımlar da bu yelpazeye yer yer serpiştirilmiştir: Diğer hayvan türlerine de gönderme yapan antropolojik bir bakışla, eşitliksizci/hiyerarşik topluluk yaşamını belirleyen kaçınılmaz “seçkinleşme” olumsuzluğuna dikkat çeken muhalif/demokratik tonlu seçkinlik (elitlik) teorileri karşısına, seçkinlerin *solipsist* tercihlerinin de kaçınılmaz (direnilemez) ama buna rağmen tüm insanların/insanlığın yararına (*simbiyotik*) olduğuna bağlanan otoriter-totaliter veya liberal *seçkincilik (elitizm)*, anti-demokratik/kontra-muhalif ideolojikliği ile dikilmiştir (Bauman, 2014, s. 25). Ontolojik kaçınılmazlığı temsil eden soliptik varoluşlar solipsizme bağlanırken, yine ontolojik bir gerçeklik olan seçkinleşme de seçkinciliğe (elitizme) bağlanır. Olmuş-olagelen ontik gerçekliğe dikkat çekmek ve eleştirel bir perspektif kazandırmak amacıyla yapılan “seçkinlik/seçkinleşme” tespitleri ve analizleri karşısında *-Mussolini Faşizmi’ne esin veren Pareto’nunki (2013; 2016) gibi-* seçkinleşme tespitleri vesilesiyle toplumların bir “mantıklılık” aramadan bireysel/örgütsel iradesine, kararlarına muhtaç ve itaat etmek zorunda olduğu “şefçi”/oligarşik hiyerarşiler olumlanır, mutlaklaştırılır. Dolayısıyla *simbiyosizm*’i ihmal eden *elitist* ideolojik yaklaşımlar da - *liberal* olsun olmasın, *sözleşmecî* veya *desisyonist (kararcı-iradeci)* olsun olmasın- kapitalist ideolojiyi şu önermeler üzerinden yeniden-üretir: “*Seçkinleşme, bireysel genetik ve çevresel*

koşulların (soliptik varoluşun) sonucu olarak kaçınılmaz ise bu seçkinleşenlerin adaletsiz/mantıksız gibi görünse de bireycilikleri (solipsist-keyfî tercih, karar ve eyleyişleri) de kaçınılmazdır ve gereklidir. Canlı doğa zaten böyle işlemektedir ve bu sayede yaşam sürmekte, ekolojik denge sağlanmaktadır.” Sonuçta erken-kapitalist dönemdeki ideolojik modernleşmenin diyalektiği (ontolojik-epistemolojik bağlamı) şu tarihsellikte anlaşılır olur: Soliptiklikten seçkinliğe, seçkinlikten solipsizme, solipsizmden de elitizme açılan bir *olumsallığın*, soliptikliğin elitizme ve seçkinliğin solipsizme çaprazlanarak *olumlanması*.

Ama aynı “modern” dönem, bizzat bu zincirleme olumsuzluğu sorgulayan, eleştiren ve alternatifler öneren ideolojilerin de doğduğu bir dönemdir. Kapitalizmin doğmasına ve temellerini sağlamlaştırmasına yol açan dönemsal-modernleşme, asalak-sömürgenliğe karşı olanların da ampirist-rasyonalist, bilimsel-metodolojik ve mantıklı düşünce üretme imkânlarıyla tanışmasını sağlamış; bu sayede doğan karşı-ideolojiler, solipsizm-elitizm tabanlı pre-kapitalist sistemlerle birlikte modern-kapitalist ideolojilerin de irrasyonelliğini, mantıksızlığını, “erginleşmemişliğini”, insan-doğa-yaşam düşmanlığını, kısaca ontolojik-bilinç bozukluğunu açık etmiştir. Geç-kapitalist dönemde ideolojinin ontolojik reddiyesine, ideolojik olmanın değersizleştirilmesine, kabaca sosyolojiye adapte edilip toplum-mühendisliğine soyunan pozitivist ve normativizmin “panzehir”i olarak lanse edilen nihilist *negativizm’e* ve “post-truth” etiketli gerçeklik ve hakkaniyet karşıtı *anti-realizm’e* “yükselen değer” payesi verilmesinin temel nedeni budur.

Peki, kapitalist ideolojilerle birlikte anti-sömürgeci karşı-ideolojileri de doğuran bir çatallaşmayla deneyimlenen modern dönem, neden günümüzün daha da *katlanmış* ve *stilize edilmiş* sömürü ilişkilerine, eşitsizliğe ve adaletsizliğe, yoksulluklara, zulüm ve felakete açılmıştır? Bunun sorumlusu insanlığın “modern” kazanımları mıdır yoksa çatalın sadece solipsist-elitist kolunu kalınlaştıran kapitalist-modernleşme mi? Postmodernizm bu çatallaşmayı görmezden geldiği gibi “reel sosyalizm” deneyimlerinin yanlışlarının da modernizmin doğal/kaçınılmaz sonuçları olduğunu ileri sürer. Böylelikle de; kapitalizm ve onun antropolojik-tarihsel köklerini de oluşturan solipsizm-elitizm yerine, asalak-egoist-avcı sömürgenlik yerine, topluma rağmen toplumsallık deneyimleri yerine, araya sosyalizm fikrini de sıkıştırarak, topyekûn *modernite’yi*, modernleşmeyi (ilerlemeyi ve yükselmeyi, insanlaşmayı ve insancillaşmayı, erginleşmeyi ve olgunlaşmayı, bilimselleşmeyi/rasyonelleşmeyi, teknolojik dönüşümü ve gelişmeyi) mahkûm eder.^{ix} Sonuçlara dikkat çekmek bakımından işlevsel olabilmiş postmodernist teoriler, bu sonuçların müsebbibi olarak -“sosyalist” etiketiyle kurulmuş otoriter-totaliter sistemleri ve

uygulamaları gerekçe gösterip “sosyalizm” fikrini de dahil ettikleri- modernizmi mahkûm ederken eleştirilerinin anti-kapitalist tonu oldukça sönük kalmıştır.

Öyleyse işaret edilen bu sonuçlar üzerinden kadim soru tekrar sorulmalıdır: Doğanın işleyişine sadece uyum göstermeyip direndikçe ve bu doğal düzenekleri var-kalmak için kullandıkça insanlaşan insan türü, ekolojik dengeyi yok edecek kadar bu işleyişe direnebilirken; solipsizmi, elitizmi ideolojileştirecek kadar hayvansal solipsist-asalak, egoist-sömürgen edimselliklere neden direnememiştir, direnmemektedir? Modern dönemde teorik analizlerin de ötesinde natüralist kontra-muhalif ideolojilere dönüşen bireycilik (solipsizm) ve seçkincilik (elitizm), postmodern(ist) teori ve pratiklerle geçersizleştirilebilecek midir? İçinden geçtiğimiz geç-kapitalist *postmodernite*'de biçimlenen, bir kısmı “muhaliflik” iddiasında olan postmodern(ist) teorilerden hiçbirinin bu kontra-muhalif ideolojilerin ortak paydasındaki “solipsizm-elitizm”e karşı zaten net/kararlı bir eleştirel-tavır sergilemediği, eleştirel tavrın sanki solipsist ve elitist eğilimlerin sebebi oymuş gibi bizzat modernizme karşı alındığı açıktır. Ne kadar dağınık ve çeşitli görünüm sergilese de bu teoriler, modernleşmiş eşitliksizci-hiyerarşik, solipsist-asalak, egoist-sömürgen, apatik-umursamazlık ve egosantrik-bireycilik tabanlı, endüstriyel-ölçsüz büyümeye/tüketime ve *kâr*'a/kazanmaya doymaz “obez”-kapitalizm yerine daha çok modernleşmeye karşı bir tavrı tercih etmek konusunda birleşmektedir. Bunların bir kısmı kapitalizmin değil de modernizmin kaçınılmaz uğrağı olarak kodladıkları post-modern dönemi de eleştiren bir çehreye bürünse de, aslında onlar da kapitalizmle olgunlaşan ve insanlığın geleceğini mühürleme yönünde kapanacak sömür-zulüm/zengin-yoksul döngüsünün kilidini kırabilme potansiyeli doğuran modernitenin kazanımlarına karşı bir duruş sergilemiştir. Ancak bu postmodernist yaklaşımlar da nihayetinde birtakım başarısız realizasyonları/deneyimleri gerekçe göstererek aslında her biri birer insanlaşma kazanımını temsil eden “değer” olarak *hayvansı veya robotik olmaya değil ama insanlaşmaya, bilim-perest dogmatikleşmeye veya nihilist-şüphencilğe değil ama aydınlanmaya, “özgür-özzerk özne” insan tipolojisini reddeden kaba-pozitivizme değil ama rasyonalizme ve ampirizme, nesneleşmeye değil ama nesnelleşmeye, özneliği mutlaklaştırmayan bir otonom-özneleşmeye, solipsist-asalaklığı ortadan kaldırmayı vadederken onu yeniden-üreten totalitarizme değil ama gerçek simbiyosizmi temsil eden sosyalizme/komünalizme* pejoratif anlamlar yüklemiş; gündelik hayatta zaten ciddi derecede belirginleşen bu kazanımların-reddiyesini entelektüel/kültürel mecralara da taşımıştır. Bu reddiyecilik dolayısıyla, sonuçta, insanlığa *ilerlemek/yükselmek* değil de “*geri*”nin *yeniden-sürümleri* ve *alçalmak* önerilmekte, öğütlenmektedir.

Doğa “yasaları”na karşı hayvansal edilgenlikten bir nebze de olsa kurtulabilmiş insanlık, kendi kazanımlarından vazgeçtiği zaman yoksulluk problemi çözülebilecek midir? Doğuştan gelen veya coğrafi şanslılıklara/şanssızlıklara razı olduğunda, alternatif uyum ve direnme yolları keşfetmeyi çabalamadan doğa yasalarına, pre-antropolojik nedenselliklerle beliren ontik-gerçekliklere teslim olduğunda solipsizmin, elitizmin arkaik biçimleri ve vahşet ortadan kalkabilecek veya eşitlik, özgürlük, adalet gerçekleşip de yoksulluk yok olabilecek midir? Mantık, bilim, bilinç edinip sadece ontik değil ontolojik gerçekliklere de vâkıf olmaya başlayan ve böylelikle olmuş-bitmiş olumsuzlukları, birtakım verili döngüleri ve sistemleri “değişmez kader” veya “mümkün dünyaların en iyisi” olmaktan çıkararak insan, kaderciliğe dönerek vahşi/yırtıcı kaderini gerçekten de değiştirebilecek midir?

Ontolojik gerçeklik, isabetli determinist korelasyonlar kurulması yanında; gerçek karşıtlıkları yapay (dilsel ya da saf-metodolojik) karşıtlıklardan ayıklayacak ve gerçek karşıtlıklar arasında da hangisinin antagonist (hayatî uzlaşmazlık) olduklarını belirleyebilecek bir diyalektik mantıkla anlaşılabilir. İsaetli neden-sonuç korelasyonları yanında bu mantık kırıldığında ise birtakım katılmış olumsuzluklar, “doğallaştırma” ve “kaçınılmaz ilan etme” tekniğiyle asla değişemezmiş gibi geniş kitlelere benimsettirilebilir. En trajik, en ironik ve belki de ilk değiştirilmesi gereken ontik gerçeklik ise bizzat insanların (sosyo-ekonomik, epistemolojik-pedagojik, entelektüel-kültürel bağlamlarda) yoksullaştırılmış çoğunluğunun bunu benimsemesidir. Tarih boyunca değişmeyen ve geç-kapitalizmin yetkin bilimsel-teknolojik gelişmişliğine modern ideolojilerle/postmodern tekniklerle adapte edilen ve *-yukarıda savaş ve ticaret üzerinden yaratılan karşılıklılık çağrışımı dolayısıyla eleştiri yöneltilen-* “çatışma kuramlarını” da minimize edip “mantıklı” gösteren bu benimseme ve içselleştirme, çoğunluğun bugün de daha katılmış biçimde sahici karşıtlıkları/karşıtları belirleme ve varoluşuna kastedenler yerine “kader ortakları”nı düşman bellemek, onlarla yarışmak, rekabet etmek yönündedir. Besin zincirinde daha avantajlı “halkada” yer kazanma bakımından pragmatik bir işlev gören bu “orman kanununu” sürdürme pratikleri, nihaî olarak bu zincirin en üst halkasında yer alan gerçek-zengin azınlık için çok daha pragmatik bir işlevsellik sergilemektedir.

Bu nihaî işlevin farkına çok erken varan yoksullaştırıcı azınlık, tarih boyunca -özü itibarıyla- ne erken ne de geç-kapitalizmden farklı bir teknik kullanmıştır: Bazı sembolik ödünler verilerek yoksul kitleleri de yanına çekmek, kademelendirilmiş birtakım “pay”lar dağıtılarak yoksullar arasındaki müttefikleri besin zincirinin ortalarına veya üst halkalarına yaklaştırmak ve istisnai bir kısmını da “zenginler kulübüne” katmak yoluyla yoksullaştırma düzenekleri hep “muhafaza”

edilmekte, yoksulluğu yok etmemek için ne gerekiyorsa yapılmaktadır. Adına ne denirse denilsin, bugüne dek deneyimlenmiş tüm politik sistemlerde türdeşlerini yoksullaştırarak, diğer canlı türlerini yoksunlaştırarak ve dünyayı kıraçlaştırarak zenginleşen asalak insanlar, gitgide tüm bir yaşamı yok edecek derecede doyumsuz zenginleşebilme düzeneklerinin modernleşerek devamı için bilimsel-teknolojik gelişmişlik düzeyinin, iktidarlarının ve zenginliklerinin tüm imkânlarını, tüm ürünlerini ve hatta birtakım muhalif reaksiyonları bile tam bir “rasyonellikle” ve tüm “verimliliğiyle” kullanmaktan hiçbir zaman vazgeçmemektedir; vazgeçebilmeleri de mümkün görünmemektedir. Bu ürünlere, düzeneklere ve imkânlara ister Gramsci (1986) gibi “tarihsel blok içinde hegemonya ve hegemonya içinde ideolojik blok” (Portelli, 1982, s. 73) veya Althusser (2002) gibi “Devletin Baskı Aygıtları ile Devletin İdeolojik Aygıtları” densin, isterse de Horkheimer-Adorno (2014) gibi, spesifik olarak “Standartlaştırıcı Kültür Endüstrisi”; fark etmeyecektir: Entelijansiya, basılı veya dijital medya, eğitsel ve kültürel-sanatsal-edebî etkinlikler ve yapıtlar, felsefi/ideolojik çıkarımlar ve teoriler, istatistikler, bilimsel keşifler, ekolojik ve psikolojik/psiko-analitik argümanlar, teknolojik icatlar; dilsel/söylemsel, normatif müdahaleler ve biçimlendirmeler, bastırmalar/baskılamalar, korumalar veya teşvikler/primlendirmeler vs. Modern veya postmodern ne varsa, ne kadar “işe yarıyorsa” benimsenecek, primlendirilecek, popüler ve “fenomen” kılınacak, kullanılacak, uygulanacaktır.

“Açlık sınırı”, “yoksulluk sınırı” veya “kişi başına düş(emey)en millî gelir” gibi manipülatif verilerle, “dünyanın en zenginleri”, “vergi rekortmenleri” gibi listeleriyle *istatistik* veya anketleri, algoritmik ölçümleri ve “fizibilite raporları” ile *ekonometri*, modernizmin tipik birer ürünüken post-modern dönemde de (kötüye) kullanılmamakta mıdır? “Postmodernist” muktedirler, sırf modernizmle doğdu ve gelişti diye toplum veya endüstri mühendisliğini, psikolojik teknikleri; sırf “bilimsel” diye kamu yönetimi, işletme disiplinlerini ellerinin tersiyle itmiş midir? Gönülsüzce yapılan “asgari ücret” belirlemeleri veya “sosyal devlet yardımları” gibi uygulamalar “vahşi” kapitalizmden sıyrılmış(!) “modern” kapitalizmde adaletin doruğuna varılmış, eşitsizlikler telafi edilmiş gibi lanse edilirken postmodern kapitalizmde bu “algı ve rıza yönetiminden” vazgeçilmiş midir? “Tevekkül, şans-kader-kismet, ölüm-sonrası müreffeh hayat, ilahi adalet, karma vs.”, “Neye göre zengin ki? Ruhü fakir. Asl’olan gönül zenginliğidir.” ve daha nice, modern veya postmodern değil de sadece pre-modern dönemlerin mi söylemidir? Tüm bu soruların yanıtı kuşkusuz “hayır”dır. Pre-modern, modern ve postmodern dönemlerde tercih edilegelen her şey, sadece ekonomik yoksunluklar değil, aynı zamanda bilgi, bilinç, idrak ve mantık yoksunluğundan empati, vicdan, şefkat, merhamet, adalet, hakkaniyet, etik-bilinç ve dürüstlük yoksunluğuna kadar,

yaratılan farklı (ekonomi-dışı) yoksunluklar dolayısıyla da yoksulluğa hizmet ettiği için vazgeçilmezdir. O yüzden yoksullaştırıcıların yoksunlaştırması, sadece pratik-ekonomik değil bu zihinsel-teorik düzlemlerde de gerçekleşir.

Kavram ve olgu olarak “yoksulluk-zenginlik sınırı” öyle belirsizleştirilmiş, öyle izafileştirilmiştir ki bugün, yoksulluğun/zenginliğin ne olduğu, yoksulluğun nerede bitip de zenginliğin nerede başladığı üzerine kimse hemfikir değildir. Kimileri elindekini satıp daha ucuz bir otomobil almak zorunda kaldıysa yoksullaştığına, kimileri ise artık biraz daha iyi bir ev kiralayabildiği veya ücretine biraz daha zam yapıldığı için zenginleşmeye başladığına inanabilmektedir. “Besin” zincirinin biraz daha üst halkasına, hiyerarşinin biraz daha üst kademesine geçebilmiş olanlar, statülerinin sağladığı görece avantajlı hallerine şükredip ya apatik bir umursamazlıkla ya da sahte bir merhametle en alttakileri seyretmekte ve konumlarını kaybetmemek için canhıraş bir konformizmi yeğlemektedir. İşsizler onların yerine geçemediği için iyi kötü bir iş olup çalışanlara, hem işsizler hem de işi olanlar ise kendi yerlerine geçebilecek oldukları, kendilerine “rakip” saydıkları için işsizlere (ve tabii mültecilere de) hınç duyarken ve birbirleriyle “çatışma” halindeyken, zenginleşmeler de en azından aç kalmayacaklarına, daha az yoksul olacaklarına dair bir (dış/iç)-güdüsel beklentiyle bunu yapmaktadır. Problem gerçekten de asıl işsizlikte midir yoksa ne iş olursa olsun yapmaya razı kılınmayı doğuran yoksullukta mı? İş olup da aldığı ücretle geçinemediği için ikinci bir iş aramak zorunda kalanların olduğu veya ek işlerde geceli gündüzlü çalışıldığı halde hâlâ asgari bir insanca yaşam düzeyinin tutturulamadığı bir dünyada gerçek problem işsizlik midir? Çalışmayıp da zengin olan veya zengin olduğu için çalışmayan, bir işe asla ihtiyaç duymayan, işsizlikten asla gocunmayan insan figürasyonu gerçek değil de bir yanılsama mıdır? Çalışmak ile çalıştırılmak (çalışmak zorunda bırakılmak) arasında hiçbir fark yok mudur? Geçmişten bugüne dünyamızda öznel-psikolojik, somut-maddî veya soyut-manevi yoksunluk duygularının tetiklemesiyle başkalarını gerçek-nesnel, somut-maddî ve soyut-manevi yoksunluklara mahkûm eden insan tipi ne kadar istisnaidir? Sahi, yoksulluk nerede ne ile başlar? İstatiksel “yoksulluk sınırı”nın üstünde olanlar artık yoksul değil de zengin midir? Ayrı bir “sınır”la belirlenmiş açlık, yoksulluktan farklı bir şey midir? Peki ya zenginlik hangi andan itibaren başlamaktadır? Zenginliğin bir üst-sınırı, bir doyma noktası yok mudur? Açlık, yoksulluk sınırları ilan edilirken “zenginlik sınırı” diye bir istatistiksel veri neden yoktur? Gerçekten de “zenginlik sınırı” diye bir standart olsaydı bu, standart zenginliğe geçmeye mi yoksa zenginliği aşmaya mı işaret edecekti?

Oysa çarpıtılmamış verilerle, insanlık olarak ulaşılan yaşama standartları referans alınarak dürüstçe yapılacak bir gerçek/nesnel yoksulluk-zenginlik ayrımı, hem yoksulların ne kadar çok ve

zenginlerin ne kadar az olduğunu hem de global düzlemde birikmiş artı-değerin tüm insanlığa hakkaniyetle bölüşümünün açlığı, yoksulluğu silebileceği netleştirilmiş olacaktır. Kuşkusuz, bu netleşme, kendi başına bir çözümü ifade etmez; nitekim önemli bir çoğunluk bunu zaten görmektedir. Ancak bu netlik, bölünmenin nedenleri ve sonuçları ile insanlığın bu gidişatını değiştirebilme yollarının da netliğine doğru açısını genişlettiğinde düğüm çözülebilir. Böylelikle insan çoğunluğu bu bölünmeye karşı da bu bölünmenin temelindeki ayrışmalara, kendilerinin yoksullardan ayrıştırılıp müttefikler olarak devşirilmesine ve besin zincirinin biraz daha üst halkalarına yerleştirilip “zenginler kulübünün/iktidarın ajanı” yapılmasına karşı da kararlı bir duruş, tüm mikro/makro veya global ilişkilerdeki asalaklığa/sömürgenliğe karşı önleyici/engelleyici direnç de gösterebilir ve “tarihin tekerrürü” denilen kısır döngüyü kırarak, yoksulluğu yok edecek ölçüde özneleşebilir. Kısır döngünün kırılmasında, özellikle çoğunluğun içinde olup egemen azınlıkla güçlü veya zayıf, doğrudan veya dolaylı ittifak kuranların, bundan vazgeçtiklerinde aslında çok daha müreffeh, özgür, onurlu ve insanca bir “kişisel hayat”ları olacağına farkına/bilincine varmalarının payı büyük olacaktır.

Sonuç: Yoksulluğu Yok Etmek İmkânsız mıdır?

Ontolojik gerçekliğe bağlanan yoksunluklar değil ama antropolojik-politik bir olumsuzluğu temsil eden yoksulluk, yok edilebilir. Ontolojik yoksunluk, *var*’lığa bağlı olduğu için “yok” edilemez; çünkü ancak varlıkların tümü artık *olmaz* ise yoksunluk(lar) da olmaz. Oysa yoksulluk bir insan icadıysa, insan onu var ettiği gibi yok edebilmelidir de. Problem, tümel “insan”a atfedilen bu icadın öznesi/koruyucusu olan, kendi varoluşlarına az veya çok katkı sağladığı için ondan asla vazgeçmeyecek tekil insanlara, insan gruplarına ve örgütlenmelerine karşı çıkıp bu icadı geçmişte bırakmak isteyen insanların/örgütlenmelerin, tümel insana atfedilecek kadar dominant olamamalarıdır (*ve tabii aynı zamanda, karşı çıkmasa da bu icat nedeniyle “insanca” var olamayan ama öyle olmak isteyen çoğunluğun bunu idrak edememesidir de*). Problemi bir kısır döngüye çeviren ise bu dominant olma olasılığının, bizzat dominant olma potansiyeli taşımalarına rağmen yaşayan insanların çoğunluğunca imkânsız görülmesidir.

Varlıklara bağlı olarak yokluklar, yoksunluklar, bolluklar ve hatta insan icadı zenginlik-yoksulluk bile, birer parametre olarak (ama aynı zamanda önce bir sonuç olarak) sadece belirir. Buna karşılık insan-türü varoluşta yoksunluklar ve yoksulluk (ve tabii zenginlik de), sadece belirlemekle kalmaz belirlenir de. Çünkü insan, başka varlıkların var’lık biçimini tasarlayarak belirleyebildiği gibi o varlıklarda oluşacak yoklukları/yoksunlukları da bizzat belirleyebilir. İnsan-

türü, bireysel veya kolektif ama iradî (bilinçli, yani sorumluluğunu üstlenebilecek kadar farkında) olarak, doğadaki varlık türlerinde sadece yokluklar/yoksunluklar oluşturabilirken, kendi türsel varoluşundaki yoksunlukları gideren ve gelecekte de var-olabilme olasılıklarını arttıran *var*'lıkların, bollukların ölçüsüzce belirmesine sebep olmaktadır. Ancak bunun yanında, ayrıca türdeşlerindeki yoksunlukları da yoksulluğu da bizzat belirleyerek kendinde zenginliğin, türdeşlerinde ise bizzat kendinin bile belirlemediği başka yoksunlukların ve buna bağlı travmaların/arızaların ve birtakım "istenmeyen" kriminal vakaların da belirmesine sebep olmaktadır. Bu yüzden insanın, doğa karşısında yoksunlaştırıcı (yok-edici/ölümcül) olduğu kadar bolluk sağlayıcı (var-edici/yaşamcıl) ama türdeşlerini yoksullaştırmadan ve artık dünyayı kıraçlaştırmadan zenginleşemeyen bir tür olduğu apaçık biçimde anlaşılabilir. Sözelimi, Asya'da daha zor şartlarda yaşayan primatların ve diğer canlıların Amazon ormanlarında yaşayan türdeşleri, daha avantajlı şartlarla bolluk içinde yaşıyor olabilse de bu, ne Asya'dakilerin yoksul ne de Amazon'dakilerin zengin olduğu anlamına gelir. Üstelik Amazon'dakilerin bolluk içinde olması, Asya'dakilerin yoksunluğunun *doğrudan* sebebi değildir. Oysa dünyanın bir ucundaki insanın yoksulluğunun sebebi bile diğer uçtaki türdeşlerine bağlanacak kadar globalleşmiş bir tür, bir "bütün"dür insan(lık). İnsanın doğaya ve diğer türlere karşı sömürgeciliğinin türdeşlerine yönelik biçimi, sadece topluma yönelik asalaklık olarak değil, toplumdan topluma da emperyalizm, kolonyalizm biçimlerinde asalaklık olarak globalleşmiştir. Bu yüzden zengin-yoksul ayrımı, sadece toplumda değil, tüm bir insanlık düzleminde de muktedirlerce bizzat belirlenmiştir. Bu bir yana insan artık, eğer Amazon'daki primatlar ve diğer canlılar yoksunlaşıyorsa, o lokasyondaki bolluklar-alternatiflilikler gitgide azalıyor bu bile doğrudan müsebbibi olacak kadar dünyayı yağmalar hale gelmiştir. Tarih boyunca asalak insanların hakimiyeti, bir yandan tüm bir dünya üzerinde diğer yandan da türdeşleri üzerinde tam bir aymazlık veya umursamazlıkla, daha da vahşileşerek sürmektedir.

Böyle bakıldığında sebebi insana bağlanamayan, doğal olarak beliren yoksunluklarda insanların, türdeşlerini ve "yaşamdaşlarını" *-yerçekimine karşı nasıl direnebilmişse zorlayıcı başka dış etkenlere de öyle direnerek-* kurban etmeden bu yoksunlukların giderilmesi için el ele verip tüm insanlar ve diğer canlılar bakımından bollukların ("olumlu etkililiklerin") belirmesini sağlayabilme potansiyeli barındırması bir yana, sadece "olumlu etkisizlik" tercihleri sayesinde nice yoksunluğun belirmemesini de sağlayabilir. Dolayısıyla ontolojik (kaçınılmaz) yoksunlukların belirme kesinliği, insan-türü açısından olumludur; çünkü insanı/insanlığı daha da geliştirir, yetkinleştirir. Çünkü insan bu sayede alternatifler arayıp keşfedebilir, icat edebilir. Buna karşılık yoksunlukların sebebi (iradi "olumsuz etkililiklerin" öznesi) insansa ve insan, sırf kendi keyfince belirlediği yoksunlukları

gidermek uğruna türdeşlerini ve tüm bir dünyayı yoksunlaştırıyorsa, işte o zaman yoksulluk doğar; yoksunluklar ve yoksulluk, *beliren* değil bizzat *belirlenen* ve bizzat insan ürünü olur. Tam da bu nedenle ceremesini yine en çok diğer canlılar ile yoksul kitlelerin/toplumların çektiği dünyadaki kırılaşmada, ekolojik felaketlerde en büyük sorumluluk insan-türüne aittir. Ancak bu sorumluluk, yaşamış ve yaşayan tüm insanlara ait değil, diyalektik olmayan bir “özen etiği” ve “genişletilmiş benlik” bilinci/bilinçsizliği (Plumwood, 2004, s. 240-255) ile “türcülüğü” bile doğru dürüst beceremeyen ama insanlık ile dünyanın kaderini olumsuz yönde belirlemeyi pekâlâ becerebilen muktedir *azınlığa* ve onlara uyum gösteren, onlarla ittifak kuran, onların solipsist-elitist asalak sistemlerine onay veren ve *statüko’yu* yeniden-üreten, aslında çoğunluğun bir parçası olan insanlara aittir. Bu yüzden dünyayla ilgili ekolojik ve insanlarla ilgili her türlü problemin sebebi ve öznesi sonuçta insandır.

Öte yandan, öznesi veya sebebi olduğu her etkinliği, kendi ürünü olan her şeyin varlığını devam ettirmek veya ettirmemek de nihayetinde yine insanın elindedir. Nitekim insan ürünü olan hiyerarşiler, sistemler, yapılar, döngüler, politikalar, ideolojiler, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel ilişkiler; bütün bunların hepsi nihayetinde insanlarca var edilmiş, ardından *yeniden yeniden* biçimlendirilmiş veya yok edilip birtakım alternatifleri ikame edilmiştir. İnsanların bugüne kadar sebebi/öznesi olmadığı doğal felaketlere, deprem gibi jeolojik veya hastalıklar gibi biyolojik ve hatta şimdilik çok az olsa da başta yerçekimi olmak üzere birtakım kozmolojik etkilere (nedenselliklere ve olumsuzluklara) bile bir ölçüde direnebilmiş olduğu çok açıktır. Hal böyleyken; katıldığı veya reddettiği ama sonuçta insanların zoolojik nedenselliklerle bizzat kendilerinin sebep olduğu “kötülükler” direnmek, onlardan vazgeçmek, onları engelleyebilmek ve ortadan kaldırmak neden “imkânsız” olsun? Bunun zor olsa da imkânsız olmadığını yine insanlar tanıtlamıştır: İnsanlar tarih boyunca kendilerinin ve diğer türdeşlerinin sebep olduğu toplumsal sistemlere bir şekilde direnip bu sistemleri devrimlerle değiştirebilmiştir ki bugün, tarih boyunca - *en azından biçimsel olarak*- tek tip bir sistem veya örgütlenmenin var-olduğunu iddia edemiyoruz. İmkânsız gibi görünen bu zorluğun nedeni, onun artık politik ve yapısal olduğu için kişisel olmayan, sosyo-ekonomik ve sosyo-psikolojik olumsuzluklara gönderme yapmasından kaynaklanır. Ama “kişisel olan politiktir” ise politik ve yapısal olanın da nihayetinde kişisel ve genişletilmiş kişisellik olduğu bir gerçektir. Bu yüzden zorluğun nedeni, aynı zamanda kişiseldir; kişiye/bireye hitap eder.

Dolayısıyla bu *Sonuç* bölümü, kitleleşebilmenin pratik-politik yollarını/stratejilerini önerme anlamında *politik* olmayan ama kişisel düzlemde önce nelerin pratiğe geçirilmesinin elzem olduğunun düşünülmesi anlamında politik-ideolojik bir *sonsöz* olarak da okunabilir.

Her zaman için ama özellikle günümüzde, verili politik-ekonomik sistemlerde ve bizzat muktedirlerce belirlenen/biçimlenen gündelik koşullarda kişisel olanın politikliğini de politik olanın kişiselliğini de değiştirmek, yukarıda kurulan bağlamlarda ve açıklanan nedenlerle gerçekten de zordur ama aynı zamanda elzemdir. Dominant ve egemen olan asalak-solipsist muktedirlerin binlerce yıllık dışta/öteki saydığı her varlığı sömürme, asalakça türdeşlerini nesneleştirme-şeyleştirme, eşyalaştırma-araçlaştırma deneyimi, aynı zamanda bir fikir olarak bireylere ve kitlelere öyle nüfuz etmiş ve bu fikir, binlerce yıllık asalaklığa maruz kalan insanların çoğunluğunca öyle benimsenip öyle içselleştirilmiştir ki; Marx'ın (2009, s. 201, 259) vurguladığı gibi maddî güç fikre, fikir maddî güce dönüşmüştür. Bu fikrin, bu paradigmanın karşısındaki fikirlerin, teorilerin, argümanların maddî güce dönüşebilmesi için iki olasılıktan başka bir olasılık yok gibi durmaktadır:

- Birinci olasılık, muktedir azınlık karşısında yine bir azınlık grubun/kitlenin verili-*statüko*'yu (insanlık tarihinin gidişatını) değiştirebilecek bir fikri *önce* benimseyip-içselleştirip ve ardından nispeten bir çoğunluğun da desteğini alıp verili maddî-gücü/iktidarı barışçıl veya barışçıl olmayan yollarla ele geçirerek ve nesne-topluma özne bir örgüt (devlet) kurarak bu binlerce yıllık *statüko*'yu *gerçekten* değiştirecek, insanın insanı "avlamasını" önleyecek maddî-koşulları (ekonomik-politik yapıyı) belirlemeyi başarmasıdır. Tarih boyunca gerçekleştirilen reformlar ve devrimler, tarihsel *statüko*'nun veya *zoo-antropolojik* tarihin değil ama eski ekonomik-politik sistemlerin değiştirilmesi bakımından bu olasılığın gerçekleşebildiğinin göstergesidir.
- Diğer olasılık ise -tarihsel *statüko*'nun ve "*insan, doğası gereği asla asalaklıktan vazgeçmeyecektir*" fikrinin gerçek kurbanları olan -ve "*maddî güç*"ün *asıl sahibine işaret eden demografik çoğunluğu oluşturan*- kitlelerce, binlerce yıllık bu verili-*statüko*'nun gerçek karşıtı olan "*insanlaşma*" fikrinin ve bilincinin *öncelikle* benimsenip "*maddî güce dönüşmesi*" ve ardından bu güç ile gerçekleştirilecek bir direnç ve öz-savunma aracılığıyla; hiçbir sömürge-asalak tekniğin *işe yaramazlığının*, "*öğretilmiş çaresizlik*" olarak asalaklıktan vazgeçmeyen azınlığın zihnine çivilenmesidir. Bugüne kadar örneğine rastlanmamış bu ikinci olasılığın gerçekleşmesi çok daha zordur ve çoğunluk tarafından "*ütopik*" sayılmaktadır ama zaten gerçekleşmedikçe de "*devrim*", biçimsel devrim olmaya devam edecek demektir.

Birinci olasılıktan başka bir alternatif göremeyenler, öncelikle şunu sorgulamalıdır: Peki neden anti-asalak, anti-solipsist tabanlı “iyilik”, “olumluluk”, hakkaniyet, eşitlik, adalet, özgürlük ve *insanca*’lık bir türlü kitleselleşememektedir? Neden insan-bireylerin “kişisellikleri” “kişisel olanın politikliğinden” bir türlü kurtulamamakta, bundan kurtulabilen kişisellikler ise neden standart-dışı “münferit” ve hatta “irrasyonelce/enayice veya peygamberce/dervişçe” örnekler olarak kalıp geniş kitlelere nüfuz edememekte, maddî güce dönüşememektedir? Şu mükerrer cevapla birinci olasılık referansına yeniden dönülür: “İktidarın bir şekilde el değiştirmesi, ‘iyi’lerin eline geçmesi gerekir ki bu kez toplumu biçimlendiren güçler, insanların ‘iyi’leştirilmesi yolunda eğitilmeleri ve biçimlendirilmeleri için kullanılсын.”

Kısır döngüye yeniden bağlanan bu genel geçer mazeret, bugüne kadar hangi tandanslı olursa olsun iktidara talip olanların, toplum adına iktidarın öznesi olduktan itibaren toplumun sırtına asalakça yapışanların klişesi olmuştur. Çünkü asalakça niyeti olmayanları bile *statüko*’yu değiştirmek adına muktedir-statüleri elde ettiğinde asalaklaştıran/despotlaştıran, egemenliğin bu “yeni” haleflerinin “öznedevlet-nesnetoplum/özneinsan-nesneinsan” biçimindeki *verili-statüko*’dan, ona karşı oldukları iddialarına rağmen hâlâ Hobbesçu (ve tabii buna ek olarak *Makyavelci*) *Paradigma*’dan vazgeçmeden “yeni” bir sistemin/yapının kurucu-öznesi ve muktediri olmasıdır:

- *Mademki insan, hayvanlıktan kurtulamamaktadır; öyleyse insanlar da ‘iyi’ amaçlar uğruna hayvanlar gibi eğitilmeli, hayvanlar gibi ‘sopa ve havuçla’ yönetilmelidir! Sözleşme veya devrimle olsun fark etmez, egemenliğin devredildiği veya egemenliği temellük eden bir ‘Leviathan’ (Hobbes, 1993) ancak, ‘insanın insana kurtuluşunun’ (Hobbes, 2007, s. 1-2) önüne geçebilir!*

*Karşımıza yine soyutun somuta üstünlüğü, yine -bu kez yeryüzüne indirilmiş- bir “Tanrı”nın veya “canavar”ın egemenliği konulmaktadır. Yani yine her soyut kategori (“idea”) gibi, o soyutun içini dolduran ve ondan nemalanan, o soyut kategoriden doğurulan/beslenen hiyerarşik statüleri elde eden etiyile kemiğiyle somut insanların bireysel/kolektif *conatus*’larının dominantlığı, özneliği, egemenliği ve genişletilmiş-solipsist “özel” mülkiyeti ve *elitizm*, problemin kendisi değil de “çözümü” olarak belirlenmektedir. Nitekim tarih, “sosyalizm” etiketiyle sömürüyü bitirmek adına bile bu genel geçer mazeretin ön-kabulüyle gerçekleştirilen devrimlere de sahne olmuştur. Fakat birtakım olumlu sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel, hukuksal gelişmelere rağmen bu “önce evlatlarını yiyen” devrimler sonrasında da; yoksulluğu paylaşan çoğunluk karşısında ve “tüm” bir toplumun “kolektif” olarak ürettiği “zenginliği” (*artı-değer*’i) çoğunluğun yoksunluklarını arttırma pahasına*

bol bol paylaşan azınlık bireyler veya kolektifler/örgütlenmeler ("*burjuva*" adıyla değil ama "*burjuvaca*" davranan, devlet -özel-mülkiyetinin kasa anahtarını elinde tutan bürokratik sınıf) var olabilmiş, solipsist-"*insanın insana kurtluğu*"nun dominantlığı sürebilmiş, Hobbes'un "vaadini" gerçekleştiren bir "Leviathan" asla gerçek olamamıştır. Kurtların örgütlenerek kurduğu, kurtluğu koruyup teşvik ederek işlettiği *reel* modern (cumhuriyet veya monarşi resmi biçimiyle ve "Nazi/Faşist", "Liberal-Demokratik" veya "Sosyalist-Komünist" adıyla ama nihai anlamda kapitalist) devletler insanlaşmanın, insanca dayanışmanın yiyip tüketildiği bir "kurtlar sofrası" olmaktan öteye geçememiştir.

Bu durumda insanın daha fazla insanlaşamayacağı ve bu yüzden de yoksulluğu yok etmenin imkânsızlığı mı kabul edilmelidir yoksa bir önceki bölümde serimlenen en geniş anlamıyla *statüko*'nun sürmesini sağlayan ideolojiler/ideolojik-yaklaşımlar ve politikalar/kişisel-pratikler, bireysel-kolektif/eleştirel-özeleştiril olarak sorgulanıp bunların alternatifleri mi üretilmelidir? Bu metin -ve *hatta her metin*- her ne kadar kitlesel, toplumsal, global düzlemde çözümler önermeye kalkışsa bile nihayetinde öncelikle tek bir okuyucuya hitap eder. Tek tek okuyucu olan bireylerin bir metne karşı itirazları yoksa, önce o metnin içerdiği önermeleri, düşünceleri ve ideolojik yaklaşımları içselleştirip kendi etki alanında hayata geçirmesi gerekir. Ancak böyle olursa, artık o tek tek bireylerin yayma, yaygınlaştırma ve ortak politik-projeler üretme konusundaki pratik yetkinliğinin (pratisyenlik becerisinin) sömürüyü/asalaklığı ve kuşkusuz yoksulluğu giderme yönünde kitleselleşmeye katkısı olabilir. Aksi takdirde ideolojik-politik kodlara direnme yoluyla kişiselliğini kendi belirlemeyen bireylerin maddî gücü temsil edecek ölçüde kitleselleşmesi ve dominantlaşması sürecinde, kişisellikleri belirleyen "politiğin" ne değişmesi ne de dönüşmesi mümkündür. Çünkü bir karşı-politik proje, ancak ya politik olarak doğup katılmış birtakım insanlık problemlerinin analizinde hemfikir olunarak *felsefeden* veya bizzat bu problemlerin ortak-mağduru olduğunu kabul edenlerin kolektif-reaksiyoner iradesiyle doğabilir ve iki durumda da ancak *samimi* bir katılımıla hayata geçirilebilir.

Kişisel olanın politikliğine direnmek için ise, her bir bireyin yapacağı/yapabileceği şey önce "sistem, yapı, tarihsel koşullar, ideolojik-politik belirleme" kaba-determinist/teleolojik-natüralist bahanelere sığınmadan kendi "kişiselliklerine" karşı özeleştiril bir tutum takınarak ve direnerek politik olanda yatan veya politika üretme potansiyeli taşıyan kişiselliklerini değiştirmek; kişisel/bireysel, asalak-solipsist tercihlerle belirlenmiş politikanın öznesi olma imkânlarını, elit statülerde olmanın asalaklığa elverişliliğini yine asalak-solipsist tercihlerle kullanmaya tenezzül etmemek, bunu "dürüstçe" reddetmek gerekmektedir. Bu gereklilik, "filozofların kral, kralların

filozof olması” gerektiği anlamına gelmez ama “insanın insana kurtluğunu önlemek veya insandaki kurtluğu ortadan kaldırmak” adına devlet kuranların veya devletin öznesi olanların, “devrim” yapmaya soyunanların, bu uğurda ideoloji üreten teorisyenlerin ve bunları kiteselleştirme ustalığı barındıran pratisyenlerin “kurt” olmaması kesinlikle gerekir. *Nesneleştirilmeye* (araçlaştırılmaya-eşyalaştırılmaya) direnebilip ama aynı zamanda kendi nesneleştirmelerine, araçlaştırma-eşyalaştırma eğilim ve edimselliklerine de direnerek ve bunun yanında, Plumwood’un da (a.g.e., s. 255 vd.) vurguladığı gibi akıl-dışılığı ve akıl-karşıtlığını *olumlamadan* “egemen-lik akli”ni reddederek duygu-akıl uyumuyla özne olan/olabilen bireylerin ve oluşturdukları kolektiflerin/örgütlerin, toplumsal sistemlerin var olup var-kalabilmesinin esas koşulu budur. Çünkü kurtluktan vazgeçemeyenlerin kurtluğu ortadan kaldıracak sistemler kurması veya böyle bir sistem kurulmuşsa bile “sistem işletici” yetkileri elde edebilen “kurtların” bu sistemi “kurtluk yapmadan” işletmesi mümkün değildir. Çünkü kişisel asalaklıktan, avcılıktan, ticari hesapçılıktan, özel-mülkiyetçilikten ve hiyerarşik-statücülükten vazgeçemeyenlerin antroposen avcılığa (savaşa, ticarete ve bunların modernleştirilmiş haliyle politikaya) dayanan *statüko*’nun alternatifini gerçekleştirilmesi mümkün değildir. İnsanların ve örgütlerin kişiselden politığe, bireyselden kiteselliğe, yaşayan biricik insanlardan var-olmayı sürdürecektir biricik insanlığa kadar “insan” olması, zoolojik kabuğu sıyrıp atmış bir antropolojik tarihi başlatacak kadar insanlaşması, *insanca*’laşması en azından insan-soyu için elzemdir. Düşünceler (bir fikri, teoriyi veya ideolojiyi) üretebilecek zihinsel/entelektüel kapasitedeki insanlar ile bunu kiteselleştirebilecek pratisyenlikte olan insanlar insanlaşmadıkça insanca bir düzen de kurulamayacaktır. Dolayısıyla bu verili haliyle insan; türdeşlerini yoksullaştıracağı, diğer tüm hayvanlar gibi “öteki” canlı türlerini ve türdeşlerini kaba güçle veya aldatıp/tuzağa düşürüp avlayarak-sömürerek yok edeceği veya yoksunlaştıracağı, beyninin gelişmişliği oranında tüm bir dünyayı kiraçlaştıracağı ve en sonunda kaçınılmaz biçimde kendisiyle birlikte dünyanın sonunu da getireceği bir “modernleşmeyle” (*veya modernleşmeden vazgeçip de bu kez dünyanın-yaşamın bir dış/kozmozolojik etkiyle yok olmasını “bekleyeceği”, -aslında kapitalist modernleşmeye hanel getirmeyen- post-modernist yaklaşımların önerdiği kültürel/simgesel bir pre-modernleşmeyle*) zoolojik tarihi sürdürmekten başka bir şey yapmamış olacaktır. Pre-modern, modern veya post-modern olsun, fark etmez; özel mülkiyetçiliğe karşı olup da *-geniş anlamda-* özel mülkiyetçilikten vazgeçemeyen, nesneleştirmeye karşı olup da toplumun/insanın nesneleştirilmesini kaçınılmaz gören, sosyalizmi/komünalistliği idealize edip de komünal yaşamayan-örgütlenemeyen ve asalaklıktan kurtulamayan, otonomiye kıran normatif dayatmalara karşı olup da mikro/makro düzlemlerde normatif dayatmaları tercih eden her

pratisyenden ve oluşturabildiği kitlelilikten (maddî güçten) daha fazlası beklenemez. Pratisyen yetkinlikte ve iddiada olmayan bir teorisyenden de olsa olsa; binlerce yıllık *statüko*'yu meşrulaştırmayan veya yeniden üretmeyen, olabilecek “en doğru, en iyi, en güzel” düşüncelerini kitleleşirmesi değil, sadece kişisel hayatında ve dominant olabildiği ilişkilerde bunu pratiğe geçirmesi beklenebilir.

ORCID ID

İ. UĞUR ESGÜN

<https://orcid.org/0000-0002-6327-0513>

Declaration of Conflicting Interests

The author declared that there were no conflicts of interest with respect to the authorship or the publication of this article.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar bu makalenin yazarlık veya yayımlanmasına ilişkin olarak hiçbir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. W. ve Horkheimer, M. (2014). Aydınlanmanın Diyalektiği: Felsefi Fragmanlar. (N. Ünler ve E. Öztarhan Karadoğan, Çev.). İstanbul: Kabcacı.
- Althusser, L. (2002). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. (Y. Alp ve M. Özışık, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Bauman, Z. (2014). Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına mıdır? (H. Keser, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Berman, M. (1994). Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor. (Ü. Altuğ ve B. Peker, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Clausewitz, C. V. (1975). Savaş Üzerine. (Ş. Yalçın, Çev.). İstanbul: May.
- Dawkins, R. (2007). Gen Bencildir. (A. Ü. Müftüoğlu, Çev.). Ankara: TÜBİTAK.
- Foucault, Michel (2002), Toplumunu Savunmak Gerekir. (Ş. Aktaş, Çev.). İstanbul: YKY.
- Gramsci, A. (1986). Hapishane Defterleri: Seçmeler. (K. Somer, Çev.). İstanbul: Onur.
- Hobbes, T. (1993). Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti. (S. Lim, Çev.). İstanbul: YKY.
- Hobbes, T. (2007). DE CIVE-Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri. (D. Zarakolu, Çev.). İstanbul: Belge.
- Jameson, F. (2011). Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı. (N. Plümer ve A. Gölcü, Çev.). Ankara: Nirengi Kitap.
- Ksenophanes (2019). Fragmanlar. (Y. G. Sev, Çev.). İstanbul: Pinhan.
- Marx, K. (2009). Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi. (K. Somer, Çev.). Ankara: Sol.
- Marx, K. ve Engels, F. (2010). Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılar. (N. Satlıgan, T. Ağaoğlu, O. Göçmen, Ş. Alpagut, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.

- Michels, R. (2021). Siyasi Partiler: Modern Demokrasideki Oligarşik Eğilimlerin Sosyolojik İncelenmesi. (İ. Sipahi, Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Mills, C. W. (1974). İktidar Seçkinleri. (Ü. Oskay, Çev.). Ankara: Bilgi.
- Öner, Y. (2000). Canlıların Diyalektiği ve Yeni Evrim Teorisi. İstanbul: Belge.
- Pareto, V. (2013). Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü. (M. Z. Doğan, Çev.). Ankara: Doğu Batı.
- Pareto, V. (2016). Demokrasinin Dönüşümü. (K. Z. Tezer, Çev.). İstanbul: Pinhan.
- Parmenides (2019). Fragmanlar. (Y. G. Sev, Çev.). İstanbul: Pinhan.
- Plumwood, V. (2004). Feminizm ve Doğaya Hükmetmek. (B. Ertür, Çev.). İstanbul: Metis.
- Portelli, H. (1982). Gramsci ve Tarihsel Blok. (K. Somer, Çev.). Ankara: Savaş.
- Smith, A. (2018). Ahlaki Duygular Kuramı. (D. Kızılay, Çev.). İstanbul: Pinhan.
- Spinoza, B. (2011). Etika. (H. Z. Ülken, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Weber, M. (2014). Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı. (Ö. Ozankaya, Çev.). İstanbul: Cem.

Sonnotlar

ⁱ Bu yazı, hakem incelemesinden geçmemiştir.

ⁱⁱ “Tekbencilik” olarak Türkçeleşen *solipsizm*, felsefe literatüründe Berkeley’in sübjektif idealizmi, Descartes’in şüpheciliği, Stirner’in bireyciliği (ahlakî tekbencilik) gibi epistemolojik, ontolojik veya politik argümanlara ve ayrıca psikolojik bir sendroma gönderme yapar. Tümünün ortak noktası, özneyi/özneliği tek referans alması, “kendi(si)”ni tek bir tane, “ben”(ni) biricik merkez saymasıdır. Pür-ontolojiye indirgenmiş haliyle ise solipsizm, “tümel varoluş”u kastedilen *Varlık*’ın tekliliği, *bir*’liği, *soliptik*’liği iddialarını temsil eder. Bu iddialar, bütünü oluşturan parçalılığı ve bunun yanında çoklu varlıkları, varoluşları *-fenomenolojik olmasa da-* ontolojik bağlamda reddeder; dolayısıyla da *metodolojik* bir var-sayımı *ontolojik* bir gerçeklik olarak ilan eder (Ksenophanes, 2019; Parmenides, 2019). Bu ontolojik argüman, tüm varlıkları tek bir *ben*’e, tekil bir varlığa indirgediği için *monizm* veya *pansolipsizm* olarak da adlandırılabilir. Burada kastedilen “soliptiklik” ve “solipsizm” kavramları ise, tam tersine tümel varoluşun ontolojik bir gerçeğe bağlanmayacak kadar metodolojik *bir*’i ifade ettiği, bu yüzden de ancak *soliptik* (kendisi/biricik) olarak var olabilen ve tümel varoluşu oluşturan bütünlüğün içinde birden fazla sayıda somut-maddî varlığın/varoluşun *toplamını* temsil eden metodolojik bir varsayımdan başka bir şey olmadığı ön-kabulüyle kullanılmıştır. Dolayısıyla burada kastedilen anlamıyla “solipsizm”, bir felsefi argümana değil ama ontolojik, epistemolojik bakışı ne olursa olsun (veya bu konuda hiçbir fikri olmasın), bireyin belli tipte bir davranış ve yaşam tarzına gönderme yapar. Yani kaçınılmaz biçimde soliptik (kendisi/biricik) olarak var-olan ama *-yine kaçınılmaz biçimde-* asla tek başına var-olamayacak/var-kalamayacak bir varlığın, *-eğer insansa-* diğer varlıkların sadece kendi varoluşu için var- olduğuna inanmasını veya *-insan değilse-* bu inancı doğrulayacak bir edimsellik içinde olduğunu; yani yaygın kullanımıyla *ben-*ciliği, *ben-*merkezciliği ve mutlaklaştırılmış özneliği/göreceliliği ve aynı zamanda bunlardan kaynaklanan bir arkaik ideolojiyi ve “ideolojikliği” ifade eder.

ⁱⁱⁱ *Simbiyosis*’in temelindeki ontolojik gerçeklik ise her varlığın kendiliği ve biricikliği, aynı zamanda metodolojik olarak tekilmiş gibi kodlanan tümel varoluşun aslında (ontik-ontolojik olarak) tek değil çoklu ve çokluk içindeki o

biricik varoluşların toplamı olmasıyla ilgilidir. Yani her varlık biriciktir ama homojense bile, tamamıyla *sui generis* (kendine özgü ve benzersiz) olsa bile *bir tane* varlık değildir ki şu an tümel anlamda biricik varlığı temsil eden “evren” dediğimiz bir bütünlükten (çok sayıdaki homojen ve heterojen varlığın toplamından) söz edebiliyoruz. Tümel varlık (nesnelere toplamı) ve tümel varoluş (olaylar toplamı), ancak *Yok* (sıfır) karşısında Ksenophanesçi/Parmenidesçi anlamda “1”dir, bir tanedir, biriciktir ama “tümel varlık” denilen heterojen bütünü oluşturan somut-maddî varlıklar, homojenliğe ve en küçük tek birimliliğe indirgense bile bir tane (tek) değil, çoğuldur. Ve tabii, en küçük birimli mutlak-homojen “ilk” varlık, var olmamaya direnmese ve çoğalmasaydı (veya kendinden sonra var olan yine en küçük birimli mutlak-homojen varlıklar ile öncelikle birleşmeseydi) ve ardından bu çoğulluk içinde varlıklar birleşerek heterojen bütünlükler oluşturmasaydı şu an bir türünü temsil ettiğimiz alabildiğine çok sayıdaki varlıkların ve varoluşların hiçbiri de olmayacaktı. Demek ki her varlık biriciktir ama tek başına var olamaz; tekil-varlığın/bireyin soliptik varoluşu ancak kaçınılmaz çokluklarla ve diğer tekil-varlıklarla gerçekleştireceği kararlı/istikrarlı örgütlenmelerle birlikte gerçekleşebilecek olmasından dolayı *simbiyosis* de kaçınılmazdır.

^{iv} “Ticaret, tüccar-sınıf ve ticarî zekâ” gibi “savaş başlatma ve ‘askeri deha’, asker-sınıf ve militarizm”, modern anlamlarıyla gerçekten de insana özgü durur (*antroposen*’dir) ama onun da *soy-kökünde* zoolojik dönemde doğmuş avcılık yatar. Buna dikkat çeken Foucault; savaşın politikadan değil, politikanın savaştan doğduğuna dair vurgusuyla savaşın soykütüğünü çıkarıp (geneolojisini yapıp) politikanın antropolojik köklerini açık etmek kastındadır. Fakat onun gözden kaçırdığı, antropolojik köklerde sadece savaşın değil yine avcılık kökenli olan ticaretin de yatmasıdır. İster çatışmasız-simbiyotik olsun isterse savaş/düşmanlığı bitirme amaçlı olsun, kabileler-arası alışveriş/trampa (hediyeleşme) ilişkilerinin ve savaşı veya savaş-sonrası anlaşmaların (primitif kolektif sözleşmelerin) bireyselleşip solipsist yaşama tekniğine dönüşmesiyle doğan ticari ilişkiler ile tacirlerin ve tüccar sınıfın belirmesi, bu yüzden tıpkı savaşçı/asker sınıfı gibi kadim antropolojik dönemlere dayanır.

^v İlk sınıflı toplumlarda ara-kategoride kalan ve her dönemin egemen sınıfına, iktidarlarına ve üretim biçimlerine adapte olarak (*av ürünü olmayan nesnelere üzerinden kâr/avantaj elde edip bir tür avcılık yaparak veya avlamayarak ama av ve sömürü ürünü satarak*) varlığını koruyan tacirler, kölecilikten feodaliteye sadece ekonomik ve politik elitlerin müttefikliğini yaparak var-kalabilirken, kapitalizmi hazırlayan bilimsel-teknolojik gelişim koşullarında şirketleşip/sınıflaşip burjuvalaşarak, kapitalist devrime önderlik edip ekonomik-elitliğini politik-elitliğe genişleterek “egemen” sınıf statüsünü elde eder ve artık doğrudan sömürgeci ekonominin, politikanın ve doğal olarak da savaşın ve sözleşme ilişkilerinin (ticaretin) başlatıcı/maruz bırakıcı öznesi olur. Dolayısıyla bugün savaş da, savaş globalleştiren devletleri de kapitalizm üzerinden anlamayı sağlayan; burjuvalara (ve burjuva kolektifliğini temsil eden şirketlere) dönüşüp kapitalizmi yaratan, yine savaş gibi ama savaş atlayarak (“*by-pass* ederek”) avantaj/kâr elde edebilen (avlayabilen) ve bunu gerçekleştirmek için bizzat savaş da çıkarabilen tüccar-soyul sınıfın, kökünde yine avcılık yatan ve hegomonik kolektif bilinci biçimlendiren metodik etkinlikleri ile var-kalma çabası/*conatus*’udur. Tüccar-soydan gelen ve bir tip “kent-soyul”ya dönüşen (sömürgeci-soyul ile sömürülen-soyulun mekânsal ortaklığını sağlayan kentleri/“burç”ları kuran) bu elit sınıfın kendinden bağımsız ve gerçek egemenmiş gibi duran politik iktidar elitleriyle ilişkisinin soy-ortaklığına dayanması da bu yüzden şart değildir. Kişisel olarak hangi sınıftan/soy’dan gelirse gelsin politik elitler, kamu gücünü (devlet “tekelindeki” zoru, şiddeti, *Leviathan*’ı) kullanma statülerini elde ettiğinde; hem ekonomik elitleri/ekonomik-elit statülerini (asalak-sömürgeci

soyu) koruyucu politikalar üretir, hem ekonomik elitizme izin veren normatif/kurumsal yapıları modifiye edebiliyor bunları yeniden-üreten pratikler gerçekleştirir, hem de bizzat kendileri ekonomik elitlere dönüşür. Dolayısıyla sömürgeci soydan gelmeye bilse de politik elitler, bir şekilde *-sinaî olmasa bile-* en azından finansal burjuvaziye (zenginler kulübüne) paydaş olarak katılır.

^{vi} Parantez içine “var”ın eklenmesi, olmaklık kipinin sadece var’a atfedilebileceğine, yok’un ise hem var’a atfen ve izafeten hem de mutlak olmamaklık kipinin göstereni olarak kullanılabileceğine dikkat çekmek içindir. Nitekim “yok olmak” biçimindeki dilsel ifade de yok’un *olabildiğine* değil, sadece daha önce “var” olan, “var” denilen neyse onun artık *olmadığına* gönderme yapar.

^{vii} *Komünist Manifesto*’da “buharlaştığı” kastedilen, adı konmasa da *-pre-modern epistemolojik* katılıklardır. Yani *Manifesto*’daki “buharlaşma” bir bakıma, katılmış egemen-ideolojik kodların çözülmesidir. Kapitalizmle doğan dönemde (modernitede), “kutsal” addedilerek verili sistemi meşrulaştıran değerlerin “uçup gitmesi” karşısında sömürülen-ezilen-yoksullaştırılan insanların, verili (*ontik*) “katı gerçeklerle” yüzleşmek zorunda kalıp “sınıf-bilinci kazanarak devrimcileşmesi” bakımından bu “buharlaşma”, olumlu sayılan bir durum tespittir. Çünkü bu “buharlaşma”, aynı zamanda somut, simgesel veya metaforik zincirlerden, kafeslerden kurtulmanın yolunu açabilecektir. Marshall Berman, bizzat bir aforizmaya dönüşmüş bu cümleden esinlenerek yazdığı kitabında ise *-epistemolojik olmayan bir buharlaşmayı temsilen-* yapısal/biçimsel esneklik sergileyen kurumların, normların, ilişkilerin ve *-epistemolojik bir buharlaşmayı temsilen de-* değerlerin düzensizleşmesinin/belirsizleşmesinin ve genel-ilkesizleşmenin “bu toplumu yıkmak yerine ona hizmet edip onu sağlamlaştırdığını” söyler; dolayısıyla her türlü buharlaşmayı olumsuz ilan eder. Oysa ideolojik enjeksiyon, *modern(ist) ya da postmodern(ist) olsun fark etmez, bizzat kapitalizmde ve hatta öncesinde bile-* ontik olarak “katı(laşmış)/katılaştıran (yoksulluk ve diğer) her şey”in asıl epistemolojik bağlamda “buharlaştırılması” olarak okunabilir ve bu durumda buharlaşma, *Manifesto*’dakinin tersine olumsuz bir içerik kazanır. Yani epistemolojik buharlaşma dominant ideolojik değerlerin katılması yönündeyse olumsuz; katılmış ideolojik değerlerin çözülmesi ve yerini gerçekçi, *statüko* değiştirici düşüncelere/ideolojilere ve insanca tepkilere bırakması yönündeyse olumludur. *Manifesto*’da bu bağlamda olumlu addedilen durum tespitinin “insanca değerleri buharlaştıran” *modernizm* eleştirisi olarak okunması ise, özellikle günümüzde ekonomik-politik katılışmayı sağlayan “kutsal”ların geçersizleşmesini temsil eden olumlu bir buharlaşmaya işaret etmediği yanlışlığı yaratabilmektedir. Nitekim modernizme getirilen (postmodernist) eleştiriler, bu yanlışlığı üzerinden yürütülüp insanlaşmayı akamete uğratan pre-modern değerlerin, eski meşrulaştırıcı “kutsal” değerlerin kaybına dair bir ağıta dönüştürülmüştür. Oysa kapitalizmin modern devleti ama özellikle postmodern(ist) dönemde dağınık gibi duran ve sınırları belirsizleşen alabildiğine çeşitlenmiş toplumsal ilişkileri, esnetilmesine rağmen bizzat *kaskatı* duran ve gittikçe daha da katılaştıran asalak-hiyerarşik sömürüyü *kurumsal/normatif esnekleşme, ilkesizlik ve istikrarsızlık* biçimleriyle oynak kültürel zeminlerde sürdürür. Böylelikle de ideolojik-politik, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel düzlemlerde birtakım “buharlaşmalar” gerçekleştirir, fenomenal algıyı belirler. Bu yüzden özü itibarıyla gitgide katılaştıran *statüko*’nun epistemolojik olarak “buharlaştırılması”, aslında pre-modern dönemlere dahi izafe edilebilecek bir “ideolojik enjeksiyonu” temsil ederken post-modern “buharlaşma”, modernitede belirli ve istikrarlı hale gelmiş kurumsal/yapısal sınırların belirsizleştirilerek, normatif tutarsızlıklar artırılarak pre-modern yapısalılıkların ve *pastiş*’inin, *parodi*’sinin üretilmesini (ve aynı zamanda kadim animist, idealist ve metafizikçi ontolojik/epistemolojik yeniden-üretilmesini

veya modifiye edilmesini) temsil eder. Sonuçta dönem olarak postmodernitede (postmodernizm aracılığıyla), modernizmle buharlaşan ve alternatifleri yaratılan değerleri yeniden katılaştırmak ve pre-modern kurumsallıkları/yapısallıkları yeniden-üretmek için değer-bilmezlikler, ilkesizlikler ve normatif kaçamaklar, oksimoron tutarsızlıklar ve “post-truth” denilen yeni buharlaşmalar yaratılmıştır, yaratılmaktadır.

^{viii} Burada, tüm antroposen varyantlarıyla “Yaşamak için öldür! Avlanmamak için avla!” mottosunun hâlâ dünya çapında bir “amentü” değeri taşıması hatırlanabilir. Oysa meşrulaştırma niyetiyle sık sık örnek gösterilen insansız-doğada bile avcıyı (“aslan”ı) bozguna uğratabilmiş “av”ın (“antilop”un), bu zaferinin ardından avcıyı avlaması söz konusu olmamaktadır. “Ava giden avlanıyorsa” da bu özdeyiş, sadece avcı-türler arası bir ilişkiselliğe gönderme yapar.

^{ix} Ama kuşkusuz, muktedirlerin ve postmodernistlerin hiçbiri, bütün bunlardan doğan kazanımları kendi hayatlarına uyarlamayı da, bu “aşğılama” söylemini bile bizzat mahkûm ettikleri bu kazanımları kullanarak sürdürmeyi de asla ihmal etmemektedir.

Yoksulları Hesaplamak: Dünya Yoksulluk İstatistikleri Hakkındaki Gerçek

SANJAY G. REDDY¹, Çeviri: SİBEL KİBAR²

¹ Assoc. Prof. The New School for Social Research, Department of Economics & Politics (Orcid ID: 0000-0002-3270-143X)

² Assoc. Prof., Kastamonu University, Department of Philosophy (Orcid ID: 0000-0002-4790-6614)

Özet

Dünyadaki akut yoksunluğun boyutunu ve zaman içinde ne kadar değiştiğini bilmek, dünyanın durumunu değerlendirmek ve devletler ve uluslararası kurumlar tarafından şu anda izlenen politikaların uygunluğunu tartmak açısından çok önemlidir. Küresel yoksulluk istatistiklerinin üretimi nispeten yeni bir faaliyettir. Banka tarafından benimsenen küresel yoksulluk tahmini yöntemi ve son dönemdeki hemen hemen tüm eleştirmenlerin de benimsediği yöntem, bir "parayla ölçme" [money-metric] yaklaşımı olarak tanımlanabilir. "Parayla ölçme" ifadesi burada, uluslararası yoksulluk sınırının açık bir insan refahı kavrayışından ziyade bir para miktarıyla ilişkili olarak tanımlandığını belirtmek için kullanılmıştır. Küresel yoksulluk tahminine yönelik parayla ölçme yaklaşımı, doğası gereği kusurludur. Hem tutarlı hem de anlamlı değildir. Bu yaklaşımın tutarlılıktan yoksun olmasının sebebi, bir "eşdeğer" satın alma gücü kavramının o satın alma gücüyle amaçlanan şey belirlenmeden tanımlanamayacağıdır. Ancak, tanımı gereği, parayla ölçme yaklaşımı böyle bir anlayıştan yoksundur. Ayrıca bu ölçümler yoksulların mutlak yoksulluktan kaçınabilmeleri için gereken belirli mallar (özellikle gıda maddeleri) yerine, geniş bir meta yelpazesi üzerinde "eşdeğer satın alma gücü" elde etmeyi amaçlamaktadır. Özellikle, satın alma hizmetlerinin (fakir ülkelerde nispeten ucuz olan) maliyetini kapsayan kullanılan dönüştürme faktörleri, gıda gibi temel mallara uygulandığında para birimlerinin satın alma gücünü önemli ölçüde abartmaktadır. Ortaya çıkan yoksulluk tahminleri, bu özel anlamda açıkça çok düşüktür – farklı ülkelerde aynı miktardaki ihtiyaçları satın almanın görece yerel para birimi maliyetlerini yanlış temsil yansıtırlar.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, dünya bankası, parayla ölçme, günde bir dolar.

Counting the Poor: The Truth About World Poverty Statistics

Abstract

Knowing the extent of acute deprivation in the world, and how far it is changing over time, is crucial to assessing the state of the world, and the appropriateness of the policies currently being followed by states and international institutions. The production of global poverty statistics is a relatively recent activity. The method of global poverty estimation adopted by the Bank as well as by almost all of its recent critics may be described as a 'money-metric' approach. The phrase 'money-metric' is used here to signify that the international poverty line is defined in relation to a money amount rather than an explicit conception of human well-being. The money-metric approach to global poverty estimation is inherently flawed. It lacks both coherence and meaningfulness. The approach lacks coherence because a concept of 'equivalent' purchasing power cannot be defined without a conception of the purpose to which that purchasing power is intended to be put. However, by definition, the money-metric approach lacks such a conception. Moreover, they are meant to capture 'equivalent purchasing power' over a broad range of commodities, rather than over the specific goods (in particular, foodstuffs) that must be commanded by the poor in order that they may escape absolute poverty. In particular, the conversion factors used, which encompass the cost of purchasing services (which are relatively inexpensive in poor countries) significantly overstate the purchasing power of currencies when they are applied to essential commodities such as food. The resulting poverty estimates are demonstrably too low in this particular sense – that they misrepresent the relative local currency costs of purchasing the same amounts of necessities in different countries.

Keywords: Poverty, world bank, money-metric approach, one dollar per day.

Corresponding Author / Sorumlu Yazar

SİBEL KİBAR

Kastamonu University, Department of Philosophy,
Assoc. Prof.

E-mail / E-posta

skibar@kastamonu.edu.tr

Manuscript Received / Gönderim Tarihi

Nov 29, 2021/ 29 Kasım 2021

Revised Manuscript Accepted / Kabul Tarihi

Dec 01, 2021/ 01 Aralık 2021

To Cite This Article / Kaynak Göster

Reddy, S. G. (2021). Yoksulları Hesaplamak: Dünya Yoksulluk İstatistikleri Hakkındaki Gerçek (S. Kibar, Trans.), *ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary Encounters*, Vol.14, 113-216.

Yoksulları Hesaplamak: Dünya Yoksulluk İstatistikleri Hakkındaki Gerçek¹

Dünyadaki akut yoksunluğun boyutunu ve zaman içinde ne kadar değiştiğini bilmek, dünyanın durumunu değerlendirmek ve devletler ve uluslararası kurumlar tarafından şu anda izlenen politikaların uygunluğunu tartmak açısından çok önemlidir. Bu konunun önemi, dünyadaki yoksulluğun mevcut boyutu ve son eğilimi hakkında son dört yılda ortaya çıkan yoğun tartışmayı ve konuya duyulan yaygın ilgiyi açıklıyor. Bu tartışma, özellikle, Dünya Bankası tarafından üretilen küresel yoksulluk tahminlerinin geçerliliğine odaklanmaktadır. Dünyanın durumunu değerlendirirken mutlak yoksunluğun boyutunun bu değerlendirmenin merkezinde olması su götürmez bir gerçektir. Bu nedenle, Banka'nın küresel yoksulluk tahminlerinin her yönden sorgulanması oldukça önemlidir. Özellikle, bu tartışma, yoksulluğun yarıya indirilmesini hedefleyen (Birleşmiş Milletler tarafından kalkınma politikası için bir yönetim çerçevesi olarak kabul edilen) Milenyum Kalkınma Hedeflerinden birincisine yönelik ilerlemenin değerlendirilmesiyle ilgilidir. Bu hedef 2015 yılına kadar yoksulluğu yarıya indirme çağrısında bulunuyor. (Banka bu hedefi günde bir dolar kavramı temelinde hesaplayarak belirliyor, bu konu aşağıda daha ayrıntılı tartışılacaktır.)

Küresel yoksulluk istatistiklerinin üretimi nispeten yeni bir faaliyettir. 1980'lere kadar, uluslararası olarak karşılaştırılabilir yoksulluk istatistikleri veya kapsamlı bölgesel ve küresel yoksulluk tahminleri üretmek için hiçbir çaba gösterilmemiştir. 1980 civarından başlayarak, hem Banka hem de BM Latin Amerika Ekonomi Komisyonu bunu yapmak için ilk çabayı gösterdi. Bununla birlikte, ilk önemli küresel yoksulluk tahminleri, Banka'nın en önemli Dünya Kalkınma Raporu'nda 1990'da yayımlananlardı. O zamandan beri, Banka bunları periyodik olarak güncellemiştir. Çok yakın zamana kadar, Banka küresel yoksulluk tahminlerinin tek üreticisiydi. Liberalleşme ve küreselleşmenin etkilerine ilişkin kamusal tartışmalar daha hararetli hale geldikçe, küresel yoksulluk tahminlerine ve bunların mevcut küreselleşme biçimini değerlendirmedeki rolüne olan ilgi arttı.¹

Banka'nın paydaşları, özel mülkiyeti sağlama alan piyasa odaklı liberalleşmenin yaygın biçiminin savunucularıdır. Banka'nın bazı eleştirmenleri, Banka'nın küresel yoksulluk

¹ Bkz. Ör. Robert Wade ve Martin Wolf, "Are Global Poverty and Inequality Getting Worse?", Prospect, March 2002.

tahminlerinin son yıllarda yoksulluğun azalma oranını olduğundan daha az gösterdiğini iddia ediyor.² Yoksulluğun azaltılmasının önemli olduğunu ve bunun gelişmekte olan ülkelerin son zamanlarda üstlendiği ekonomik reformlara atfedebileceğini savunuyorlar. Bu düşünceye, Dünya Bankası'nın eski başkanı Jim Wolfensohn da katılır; Wolfensohn Banka'nın yoksulluk istatistiklerine atıfta bulunarak şunları iddia etmiştir: "Geçtiğimiz birkaç yılda [bu] daha iyi politikalar, gelişmekte olan ülkelerde kişi başına düşen gelirin 1970'lerin ortalarından bu yana herhangi bir noktada olduğundan daha hızlı büyümesine katkıda bulundu. Ve daha hızlı büyüme, yoksulluğun azaltılması anlamına geliyordu".³ Diğer eleştirmenler hem Banka'nın hem de sağdaki eleştirmenlerin kullandığı metodolojiyi sorgulamaktadırlar.⁴ Teknik olmayan gözlemciler için dünyanın hangi betimlemelerinin "gerçeğe" en uygun olduğu pek net değildir. Karışıklığın nedenleri derinlerdedir ve nihayetinde bu karmaşa, uluslararası kurumların şeffaflığının ve hesap verebilirliğinin eksikliğinden kaynaklanmaktadır.

Küresel Yoksulluk Tahminlerine Parayla Ölçme Yaklaşım

Banka tarafından benimsenen küresel yoksulluk tahmini yöntemi ve son dönemdeki hemen hemen tüm eleştirmenlerin de benimsediği yöntem, bir "parayla ölçme" [*money-metric*] yaklaşımı olarak tanımlanabilir. "Parayla ölçme" ifadesi burada, uluslararası yoksulluk sınırının açık bir insan refahı kavrayışından ziyade bir para miktarıyla ilişkili olarak tanımlandığını belirtmek için kullanılmıştır. Küresel yoksulluk tahminine yönelik parayla ölçme yaklaşımı dört adımdan oluşmaktadır. İlk adımda, uluslararası bir yoksulluk sınırı (İng. IPL veya UYS) tanımlanır. UYS, belirli bir baz yılda ABD dolarına satın alma gücünde "eşdeğer" kabul edilen belirli sayıda "uluslararası" para birimi (İng. PPP veya SAGP doları olarak adlandırılan) cinsinden tanımlanır. İkinci adımda, UYS, baz yılda "eşdeğer" bir satın alma gücüne sahip olduğu kabul edilen her bir

² Özellikle bkz. Surjit Bhalla, *Imagine There is No Country: Poverty, Inequality and Growth in the Era of Globalization*, Washington: Institute of International Economics, 2002, ve Xavier Sala-i-Martin, "The Disturbing 'Rise' of World Income Inequality" (2002) ve "The World Distribution of Income (Estimated from Individual Country Distributions)" (2002). Erişim adresi: <http://www.columbia.edu>

³ Kanada'da Merkez Bankası Başkanları ve Finans Bakanlarının 17 Kasım 2001'de Ottawa'da yaptıkları toplantının demeci daha önce www.worldbank.org adresinde mevcuttu. Jim Wolfensohn'un oradaki demeçleri daha kapsamlı bir şekilde başka yerlerde yayınlansa da, bu konuşmanın artık Bankanın web sitesinde olmaması ilginçtir. Ayrıca, bu konuşma, yalnızca Uluslararası Para Fonu'nun web sitesinde, bu pasajın bulunmadığı bir biçimde düzenlenmiş haliyle mevcuttur.

⁴ Bu çalışmalar, sınırlı verilerden çıkarım yapmaları ve şeffaf olmayan ve genellikle uygun olmayan yöntemleri kullanmaları nedeniyle haklı olarak eleştirilmiştir. Bkz. Branko Milanovic, "The Ricardian Vice: Why Salai-Martin's Calculations of World Income Inequality is Wrong", 2002, <http://papers.ssrn.com> ve Camelia Minoiu ve Sanjay Reddy (yayınlanacak), "The Use of Kernel Density Estimation in Poverty and Inequality Analysis" (geçici başlık).

yerel para biriminin belirli sayıda birimine uzamsal olarak çevrilir. Bu uzamsal çeviriler için kullanılan dönüştürme faktörleri, tüm ülkelerdeki fiyat verileri temelinde hesaplanan satın alma gücü paritesi dönüştürme faktörleridir (veya SAGP'lerdir). Üçüncü adımda, UYS yoksulluk değerlendirmesinin yapıldığı yılda geçici olarak her bir yerel para biriminin bazı birimlerine çevrilir. Tipik olarak, bir ülkenin tüketici fiyat endeksi, baz yılıdaki ve değerlendirme yılındaki satın alma gücü arasındaki "denklik" oranını neyin oluşturduğuna karar vermek için kullanılır. Dördüncü adımda, yerel para birimi cinsinden ifade edilen sonuçtaki yoksulluk sınırı, bir yoksulluk değerlendirmesi yapmak için kullanılır. Yoksulluk sınırının altına düşen (tüketimlerine veya gelirlerine atfedilen parasal değer açısından anlaşıldığında) dezavantajlı kişi sayısını belirlemek için hane araştırması kullanılır. Hane araştırması ayrıca bu tür her bireyin durumunda bu dezavantajın kapsamını belirlemede de kullanılır.

Bankanın en son küresel yoksulluk tahminleri, 1993 uluslararası dolarının (satın alma gücünde eşdeğer kabul edilen) "günde bir dolar" (aslında 1.08\$) olan daha düşük bir UYS'ye ve "günde iki dolar" (aslında 2.16\$) olan daha yüksek bir UYS'ye dayanmaktadır. Bu UYS'lere dayanarak, Banka, tahminlerini ürettiği en son yılda (2001), alt yoksulluk sınırının (günde bir dolar) altında yaşayan gelişmekte olan dünya nüfusunun payının yüzde 21,1 olduğu ve bu rakamın 1.092,7 milyon kişi olduğu sonucuna varıyor. Banka'ya göre, bu, 1990'daki 1218.5 milyon seviyesinden ve hatta 1981'deki 1.481.8 milyon seviyesinden daha fazla bir azalmadır.⁵ Banka'nın tahminlerinin son zamanlardaki en önde gelen (yoksulluğun Banka tahminlerinden daha hızlı düştüğünü iddia eden) eleştirmenleri, bazı açılardan Banka'ninkinden farklı metodolojiler benimsemekle birlikte, onlar da parayla ölçme sistemini kullanıyorlar ve esasen Banka'ninkiyle aynı veya en azından Banka'ninkine yakın yoksulluk sınırlarını kendileri de benimsiyorlar.⁶

Küresel yoksulluk tahminine yönelik parayla ölçme yaklaşımı, doğası gereği kusurludur. Hem tutarlı hem de anlamlı değildir. Bu yaklaşımın tutarlılıktan yoksun olmasının sebebi, (UYS'yi hem uzamsal hem de zamansal olarak çevirmek için gerekli olan) bir "eşdeğer" satın alma gücü kavramının o satın alma gücüyle amaçlanan şey belirlenmeden tanımlanamayacağıdır. Ancak,

⁵ Ör. Bkz. Shaohua Chen, S. ve Martin Ravallion, "How Have the World's Poorest Fared Since the Early 1980s?", 2004, <http://www.worldbank.org>

⁶ Xavier Sala-i-Martin, daha önce atıfta bulunulan makalelerde, kişi başına düşen GSYİH'yı hesaplarken günlük bir dolarlık yoksulluk sınırını benimsiyor ve bu, otomatik olarak, Banka'nın günlük 1 \$'lık şahsi tüketime bakılarak hesaplanan yoksulluk sınırından daha düşük yoksulluk tahminlerine ulaşmasını sağlıyor. Bkz. Howard Nye, Sanjay G. Reddy ve Thomas Pogge, "What is Poverty", New York Review of Books'a mektup, 49(18), 2002, şu adresten ulaşılabilir: <http://www.nybooks.com>.

tanımı gereği, parayla ölçme yaklaşımı böyle bir anlayıştan yoksundur. Bu, Reddy ve Pogge'nin parayla ölçme yaklaşımının eleştirisinin odak noktasıydı.⁷ Onlar, UYS'yi uzamsal olarak çevirmek için şu anda kullanılan satın alma gücü paritesi dönüştürme faktörlerinin, yoksulluk değerlendirmesinde uygun olmadığını vurguladılar; çünkü bu ölçümler yoksulların mutlak yoksulluktan kaçınabilmeleri için gereken belirli mallar (özellikle gıda maddeleri) yerine, geniş bir meta yelpazesi üzerinde "eşdeğer satın alma gücü" elde etmeyi amaçlamaktadır. Özellikle, satın alma hizmetlerinin (fakir ülkelerde nispeten ucuz olan) maliyetini kapsayan kullanılan dönüştürme faktörleri, gıda gibi temel mallara uygulandığında para birimlerinin satın alma gücünü önemli ölçüde abartmaktadır. Ortaya çıkan yoksulluk tahminleri, bu özel anlamda açıkça çok düşüktür – farklı ülkelerde aynı miktardaki *ihtiyaçları* satın almanın görece yerel para birimi maliyetlerini yanlış temsil yansıtırlar.⁸ Günde bir dolar seviyesi de başka bir anlamda gözle görülür şekilde çok düşük kalır. Günde bir dolar ölçüsü, UYS'yi tanımlamak için temel alınan ülkede (Amerika Birleşik Devletleri) temel insani gereksinimlere ulaşmak için gereken satın alma gücü düzeyine karşılık gelmemektedir. Buralarda yapılan dikkatli çalışmalar, tek başına temel beslenme gereksinimlerini karşılamanın minimum maliyetinin, muhtemelen günde bir dolardan birkaç kat daha yüksek olduğunu gösteriyor.⁹ Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, belki de Latin Amerika için beslenmeye dayalı yoksulluk tahminleri, Banka tarafından üretilenlerden önemli ölçüde daha yüksek olan yoksulluk tahminlerine yol açmaktadır.¹⁰

Bu yaklaşımın anlamdan yoksun olmasının sebebi, UYS (parayla ölçme yaklaşımıyla tanımlandığı haliyle) açık bir insan esenliği kavramıyla ilişkili olarak tanımlanmamıştır. Sonuç olarak, parayla ölçme yaklaşımıyla yapılan yoksulluk değerlendirmesi çalışmasının yanıtladığı soru ne olursa olsun, bu soru özellikle gelir yetersizliğinden kaynaklanan (yani, en yaygın olarak anlaşıldığı şekliyle yoksulluk) gerçek insan yoksunluklarının boyutunu belirlemekle ilgili değildir. Yoksulluk değerlendirmesine has odak noktası olan bu görev, nihai olarak ve kaçınılmaz olarak normatif bir alıştırma çünkü refahın, esenliğin değerlendirileceği bir alanın ve bu alanda minimum yeterlilik kavramının belirlenmesini gerektirir. Çalışmanın normatif karakteri, bazı

⁷ Sandjay G. Reddy ve Thomas W. Pogge. "How Not to Count the Poor", Version 4.5, New York: Institute for Social Analysis, 26 Mayıs 2003, <http://www.columbia.edu>.

⁸ Belki yüzde 30-40 oranında. Bkz. A.g.e.

⁹ <http://www.cnpp.usda.gov> adresinde açıklanan, ABD Tarım Bakanlığı'nın Beslenme Politikası ve Teşvik Merkezi tarafından hazırlanan "Gıda Tasarrufu Planı"na (Thrifty Food Plan) bakın.

¹⁰ BM Latin Amerika Ekonomik Komisyonu, Latin Amerika Sosyal Panoraması, Santiago, Şili: ECLA, çeşitli yıllar ve Sanjay Reddy ve Camelia Minoiu'nun iki kaynaktan alınan yoksulluk tahminlerinin karşılaştırılması, "Has World Poverty Really Fallen During the 1990s?" (Dünya Yoksulluğu Gerçekten 1990'larda Düştü mü?), 2004, www.columbia.edu adresinde bulunabilir.

ekonomistlerin görüşünün aksine, bir utanç verici değildir; daha ziyade bu onun doğasında vardır. Dünyadaki yoksulluğun boyutuyla ilgili “doğruyu söylemek”, hem uygun bir yoksulluk kavramına sahip olmamıza hem de onun ampirik boyutunu değerlendirecek araçlara sahip olmamıza bağlıdır.

Şimdiye kadar, küresel yoksulluk tahminleri de zayıf bir bilgi tabanına dayanıyordu. SAGP'lerin oluşturulmasına temel teşkil eden fiyat araştırmalarını koordine eden Uluslararası Karşılaştırma Programı'nın (en son turundan önce) özellikle yoksulluk tahminiyle ilgili malların fiyatlarını toplamakla hiç ilgilenmemiş olması özellikle dikkate değerdir. Bunu, yoksulluk tahminlerinin son zamanlarda sorgulanmasının doğrudan bir sonucu olarak, şimdi programa ev sahipliği yapan Dünya Bankası'nın yapmaya başlamış görünüyor.¹¹ Buna ek olarak, çok sayıda ülke— (Çin ve Hindistan gibi) dünyadaki çok sayıda yoksulu barındırdığına inanılan bazı ülkeler de dahil olmak üzere birçok ülke—anketlere katılmamaktadır. Bu ve diğer nedenlerle, mevcut küresel yoksulluk tahminlerinin ampirik temeli son derece zayıftır.

Küresel Yoksulluk Değerlendirmesi İçin Kapasite Temelli Alternatif Bir Yaklaşım

Parayla ölçme yaklaşımının bir alternatifi var; bu alternatif yaklaşım, hem tutarlı hem de anlamlı küresel yoksulluk tahminleri oluşturabilmekte ve basitliğiyle de hayret uyandırmaktadır. Bu alternatif, kapasite temelli bir yaklaşımdır; bireylerin gelire bağlı "temel insan kapasiteleri"ni (Amartya Sen tarafından tanımlandığı gibi: insanların yeterli bir yaşam sürmeleri için genellikle sahip olmaları gereken “varlıklar ve faaliyetler”) elde etmek için yeterli gelire sahip olup olmadığını belirlemeye çalışır. Gelire bağlı temel insani kapasitelere erişebilme ölçütü, uzun zamandır örtük olarak belirli ülkelerde iyi tasarlanmış yoksulluk değerlendirmelerinde yoksulluk sınırlarını sabitleyen yeterlilik standardını sağlamıştır. Örneğin, bir bireyin yeterli kalori ve besin içeren bir diyeti tüketmesini sağlayacak yeterli gelire sahip olması, uzun zamandan beri bir yoksulluk sınırı belirleme aracı olarak işlev görmektedir. Kalori yeterliliği normlarına dayanan Hindistan'ın yoksulluk değerlendirmelerinde bu ölçüm mükemmel bir şekilde geçerlidir. Bu türden bir yaklaşım, yoksulluk sınırının anlamlı bir yorumlanışını doğurduğu için değerlidir.

Benzer şekilde, küresel yoksulluk değerlendirmesine yönelik kapasite temelli bir yaklaşım, yalnızca bir ülkede değil, tüm ülkelerde yoksulluk sınırlarının oluşturulması için tek tip bir temel belirleyecektir. Böylece tüm ülkelerdeki yoksulluk sınırlarına ortak bir yorumun

¹¹ Programa daha önce, 1990'ların başında yeterli finansman eksikliği nedeniyle bu rolden vazgeçen BM İstatistik Departmanı ev sahipliği yapmıştı.

yapılması mümkün hale gelecektir. Üstelik bu yorum tasarım açısından anlamlı olacaktır. Yaklaşım, para birimleri arasındaki soyut “eşdeğerlik” oranlarını belirleyen SAGP dönüştürme faktörlerine duyulan ihtiyacı tamamen ortadan kaldıracak, bunun yerine tüm ülkelerde doğrudan insanların temel gereksinimleriyle ilgili yoksulluk sınırlarını tanımlamak için ortak bir temel belirleyecektir. Alternatif yaklaşım, tüm ülkelerde ilgili temel kapasitelere ilişkin ortak bir anlayışın benimsenmesini gerektirecektir. Bu anlayış ışığında yoksulluk sınırlarının tanımlanması için genel yönergeler belirleyecek, ancak yoksulluk sınırlarının aksi takdirde her ülkeye özgü bir süreç aracılığıyla tanımlanmasına izin verecektir.

Bir bireyin “yoksul olmayan” olarak kabul edilmesi için sahip olması gereken temel kapasitelerin (örneğin, yeterli beslenme yeteneği) belirlenmesi şeffaf ve geniş kapsamlı bir danışma süreciyle küresel düzeyde gerçekleştirilmelidir. Bu kavramın her ülkede ayrıntılı yoksulluk sınırlarına nasıl çevrilmesi gerektiği (örneğin, yoksulluk sınırındaki gelirlerin bireyler için yeterli sayılan belirli bir kalori ve besin düzeyine ulaşmasını zorunlu kılarak) bir dereceye kadar küresel düzeyde spesifik hale getirilebilir.¹² Bu yaklaşım, küresel yoksulluk değerlendirmesine yönelik mevcut “parayla ölçme” yaklaşımına “insan merkezli” bir alternatif için potansiyel bir temel sunmaktadır.

Son zamanlardaki çalışmalar, küresel yoksulluk istatistiklerine kapasite temelli bir yaklaşımın mümkün olduğunu göstermiştir. Üç kıtadaki üç ülkeden (Nikaragua, Tanzanya ve Vietnam) elde edilen mevcut veriler kullanılarak, ülkeler arasında karşılaştırılabilir olan beslenmeye dayalı yoksulluk değerlendirmelerinin yapılmasının mümkün olduğu gösterilmiştir.¹³ Bu çalışma, ülkeler arasında yoksulluğun kapsamına ilişkin göreceli karşılaştırmaların, bu tür karşılaştırmaların parayla ölçme yaklaşımı ya da kapasite yaklaşımı temelinde gerçekleştirilip gerçekleştirilmemesinden önemli ölçüde etkilenebileceğini göstermektedir. Örneğin, bu ön uygulamada, Nikaragua ve Vietnam arasındaki yoksulluğun boyutunun karşılaştırılması, kullanılan yaklaşıma büyük ölçüde bağlı bulunmuştur. Ancak bu tür karşılaştırmalar, uluslararası karşılaştırmaları kolaylaştırmak için tasarlanmayan mevcut hanehalkı anketleri temelinde yapıldığından, bu tür sonuçlar karşısında tereddütlü olunmalıdır.

¹² Bu yaklaşım, elbette, bu gereksinimlerdeki yaş gibi ilgili varyasyon kaynaklarını hesaba katmalıdır.

¹³ Bkz. Sanjay Reddy, Sujata Visaria ve Muhammad Asali, www.columbia.edu adresinde bulunan “Inter-Country Comparisons of Poverty Based on a Capability Approach” (Ülkeler Arası Yoksulluğun Kapasite Yaklaşımına Göre Karşılaştırılması).

Bu bağlamda, küresel özel sektörün ve uluslararası örgütlerin, dünyanın her yerindeki yöneticilerin ve üst düzey yetkililerin maaş skalasını ayarlamak için, görece yaşam maliyetlerine ilişkin uzun süredir tahminler ürettiğini belirtmek gerekir.¹⁴ Bu tahminler, örtük olarak "kapasite temelli" olan yaşam maliyetinin olağanüstü ayrıntılı değerlendirmelerine dayanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, dünyadaki yoksullar için benzer bir egzersizin mümkün olmadığını iddia etmek samimiyezsiz görünüyor.

Hesap Verme Konusunda Başarısızlık

Küresel yoksulluk değerlendirmesine yönelik mevcut parayla ölçme yaklaşımı, anlaşılacağı üzere, popüler tüketim ve kurumsal kullanım için yoksulluk tahminleri üretme zorunluluğu altında, küresel yoksulluğu tahmin etmenin "kaba ve hazır" bir yolu olarak ortaya çıktı. Ancak bu yaklaşımın bu kadar uzun süre dayanması ve küresel politika ortamında da etkili olması, hem bu tahminleri üretenlerin hesap verme sorumluluğunun olmadığını hem de hesap vermediğinin bir kanıtıdır. Bir yandan, küresel yoksulluk tahminleri uluslararası kurumlar içinde şeffaf olmayan bir şekilde üretilirken, diğer yandan aktivistler de dahil olmak üzere bunları kullananlar, bunların ne anlama geldiğine ve nasıl üretildiklerine dair yeterli bir kavrayıştan yoksundur.

Banka, küresel yoksulluk değerlendirmesi metodolojisini temelden yeniden ele almaya yönelik çok az belirti gösterdi. Neredeyse kesinlikle eleştirmenlerin baskısı nedeniyle son yıllarda yaptığı değişiklikler büyük ölçüde kozmetiktir. Özellikle, daha dar anlamda ihtiyaçlara odaklanan SAGP'ler inşa etmeyi amaçlayan sözde SAGP projesi böyle bir örnek sunmaktadır. Bu girişim, Banka'nın yaklaşımında mevcut olan çarpıklıklardan birinin azaltılmasına kesinlikle yardımcı olacak olsa da, bu çarpıklığı ortadan kaldıramaz ve yaklaşımın doğasında bulunan diğer temel sorunları çözemez. Özellikle, bu girişim, ülkeler arasında satın alma gücü denkliği ölçümlerinin temel ihtiyaçların satın alınmasının gerçek görece maliyetinden ayrılma derecesini azaltabilse de, bunu ilgili bir dizi temel ihtiyaçları ve bunlara eklenecek görece ağırlıkları belirlemeden tutarlı bir şekilde yapamaz. Bu egzersiz, zorunlu olarak, bu gerekliliklerin yerine getirilmesi amaçlanan nihai amaca ilişkin bazı kavramların belirlenmesine dayanmalıdır. Ancak, parayla ölçme yaklaşımı tam olarak böyle bir spesifikleştirmeden kaçınır. Daha da önemlisi, daha

¹⁴ Bkz. Uluslararası Kamu Hizmeti Komisyonu tarafından üretilen "son düzeltmeler" (post adjustments) ve Yurtdışı İstihdam Koşulları ve Mercer İnsan Kaynakları Danışmanlığı gibi özel danışmanlık firmaları tarafından üretilen yaşam maliyeti tahminleri.

uygun SAGP'lerin kullanılması, günlük 1\$ ve 2\$'lık para ölçülü uluslararası yoksulluk sınırları arasındaki ilişkinin eksikliğini ve UYS tarafından tanımlanan gelir düzeyinin yeterli olması gereken temel insan gereksinimlerine ilişkin anlamlı bir kavrayışı ele almaya yardımcı olmayacaktır. Tekrar etmek gerekirse, parayla ölçme yaklaşımı, UYS'nı böyle bir anlayışa açıkça bağlamaktan kesinlikle kaçınır.

Bankanın yoksulluk tahminlerine ilişkin bariz inatçılığı, kurumların kariyerlerinde daha geniş bir olgunun bir örneği olabilir. Meseleleri belli bir yolla halletmeye dair kurumsal taahhütler verildiğinde, o yolda ısrar edilmesi için baskı yapılır. Ancak seçilen yol, sadece kurumun ve ona bağlı kişilerin "itibar sermayesini" korumak için olsa bile, "optimal olmayan" olarak kabul edilebilir.

Bu durum özelinde, ekonomistlerin ve büyük ölçüde onlar tarafından şekillendirilen bir kurumun özel teknik uzmanlığa sahip olma iddiası da söz konusudur. Bu gibi durumlarda bireysel "itibar sermayesi" kurumsal "itibar sermayesinden" ayrılabileninden, liderlik değişiklikleri kurumsal değişim için önemli bir fırsat sağlar. Bununla birlikte, geçmiş kamu faaliyetlerinde gerçeği küçümseyen bir kişiyi başına getiren Dünya Bankası'ndaki son liderlik değişikliği, böyle bir fırsatın yakalanacağına dair pek umut vermiyor. Bu karamsarlığın nedenleri, Banka'yı istatistiklerinin mevcut dünya durumuyla ilgili "doğruyu söyleme" derecesini artırmaya zorlamak için güvenilebilecek az sayıda örgüt olması gerçeğiyle birleşiyor. Banka'yı dikkatle izleyen o "sivil toplum" aktivistleri bile soruna çok az ilgi gösterdiler ve bu sorunu ekonomi "uzmanlarının" meselesi olarak ele almayı tercih ettiler.

İsteksizlik psikolojik olarak anlaşılabilir. Kim bir sosisin nasıl yapıldığını bilmek ister? Yine de, ilerici birçok iktisatçının bile bu tartışmaya ilgisiz kalması dikkate değerdir. Bu, bir dereceye kadar, istatistiklerin toplanmasında ortaya çıkan ve genellikle üzerinde çalışılması prestijli olmayan "sadece veri sorunları" olarak görülen kavramsal ve pratik sorunların genel olarak göz ardı edilmesinin bir örneği olabilir. Bununla birlikte, egemen kurumların ve ideolojinin disiplin üzerindeki etkisinin bir örneği de olabilir. "Günde bir dolar" yaklaşımı, birçok iktisatçının kesin normatif taahhütlerden kaçınma ve diğer alanlarda parayla ölçerek değerlendirmeyi destekleme içgüdüleriyle uyumludur. Daha az soyut hale getirmek gerekirse, hem Banka'nın hem de onun sağcı eleştirmenlerinin, dünyadaki yoksulluğun kapsamının azalmakta olduğu

yönündeki vardıkları sonuç, çoğu standart iktisatçının önceki inançlarıyla uyumludur.¹⁵ Disiplinin uygulayıcıları ile uluslararası finans kurumları arasındaki yakın çalışma ilişkisi, bu ve diğer konulara yaklaşımlarını açıklamada da önemli olabilir.

Bankanın yoksulluk istatistiklerine yönelik sağcı eleştirilerin önemli dergilerde yayınlanıp, gazeteler yoluyla yaygınlaşması ve beğeni toplaması, öte yandan diğer eleştirilere ise çok az ilgi gösterilmesi belki de şaşırtıcı değildir.¹⁶ Gazetecilerin ve hatta birçok aktivistin, "bilmediğimiz" karmaşık ve rahatsız edici gerçeğe pek tahammülü yok gibi görünüyor. Görünüşe göre birçok kişi, temeli yetersiz olsa da, rakamlarda rahatlık buluyor. Belki de sayısal bir tahminin sunduğu yanlış güvenlik duygusuyla körüklenen sayısal hale getirme hevesi, böyle bir tahminin altında yatan temel zayıf olduğunda, gerçeği bilmenin ve söylemenin önünde önemli bir engel haline gelebilir.

Sırada Ne Var?

Bu tartışmadan çıkarılacak önemli bir ders, aktivistlerin veri üretiminin ayrıntılarından kaçamayacaklarıdır. Ekonomideki istatistikler, ekonomistlere bırakılamayacak kadar önemlidir. Aktivistlerin, bunları üretenleri uygun şekilde sorumlu tutmak için ekonomik istatistiklerin anlamı ve üretim yöntemine aşina olmaları gerekir.

Aktivistler, Birleşmiş Milletler'i, küresel yoksulluk istatistikleri için, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Nobel ödüllü ekonomist Richard Stone tarafından geliştirilen ve Birleşmiş Milletler tarafından 'Ulusal Hesaplar Sistemi' başlığı altında desteklenen uluslararası karşılaştırılabilir ulusal gelir istatistiklerinin eşdeğeri bir yöntem oluşturmaya davet etmelidirler.¹⁷ Bu çaba, hükümetlerden ve uluslararası kuruluşlardan muazzam bir destek alış ve birkaç on yıllık çaba sayesinde muazzam bir başarı elde edilmişti. Ülkeler, hem zaman içinde ulusların kendi içindeki karşılaştırmaları hem de ülkeler arasındaki karşılaştırmaları kolaylaştıran ulusal muhasebe yöntemlerini neredeyse evrensel olarak benimsemişlerdir. Bu, İkinci Dünya Savaşı'ndan önce zar zor hayal edilen bir başarıdır. Çaba o kadar başarılı oldu ki, hisse senedi

¹⁵ Bu iddianın eleştirel bir incelemesi için bkz. Sanjay Reddy ve Camelia Minoiu, "Has World Poverty Really Fallen During the 1990s?" (Dünya Yoksulluğu Gerçekten 1990'larda Düştü mü?), www.columbia.edu adresinde bulunabilir.

¹⁶ Bhalla'nın çalışması, Imagine There is No Country, bu alanda etkili olan Uluslararası Ekonomi Enstitüsü tarafından desteklendi ve yayınlandı. Sala-i-Martin'in çalışmaları prestijli Ulusal Ekonomik Araştırma Bürosu tarafından dağıtıldı ve önde gelen ekonomistler tarafından geniş çapta alıntılandı. Sala-i-Martin, <http://www.columbia.edu> adresinde, kendisinin sonuçlarını kutlayan büyük dünya basın kuruluşlarının bir listesini zorunlu olarak sunuyor.

¹⁷ Bkz. <http://nobelprize.org>.

piyasaları şimdi milli gelirin küçük bir oranda düşebileceği ve milli gelirdeki dalgalanmaların finansörler, merkez bankacılar ve ekonomistler tarafından bitmek bilmeyen spekülasyon ve analizlerin konusu haline geleceği düşüncesiyle titriyor.¹⁸

Anket tasarımı ve analizi için uygun uluslararası protokoller oluşturarak, yoksulluk sınırını belirlemek ve dünyadaki yoksulların sayısını hesaplamaya yatırım yapmak da tamamen benzer şekilde mümkündür. Şimdiye kadar bu yapılmadıysa, bunun nedeni karar vericilere bu görevin acil görünmesidir. Bu bize onların öncelikleri hakkında çok şey anlatıyor. Bu bağlamda, on dokuzuncu yüzyılda İngiltere'de yoksulluğun kapsamına ilişkin ilk çalışmalara sponsor olan Joseph Rowntree'nin şu yorumu dikkat çekicidir:

Şu anki hayırseverlik çabalarının çoğunun, zayıflık veya kötülüğün daha yüzeysel tezahürlerini iyileştirmeye yönelik olduğunu, çok az düşünce veya çabanın ise bunların altında yatan nedenleri araştırmaya yönlendirildiğini hissediyorum. Açıkça görülen sıkıntılar veya kötülük genellikle o kadar ağır duygular uyandırır ki, bu sıkıntıları hafifletecek kurumlar bir şekilde desteklenir. Örneğin, Hindistan'daki kıtlık çeken insanlar için fon sağlamak, bu kıtlığın nedenleri ve önlenmesi hakkında araştırma yapmaktan çok daha kolaydır. York'taki Soup Kitchen, yeterli mali yardım almakta hiçbir zaman zorluk çekmez, ancak yoksulluğun kapsamı ve nedenlerine ilişkin bir araştırmaya destek zor bulunur.¹⁹

ORCID ID

SİBEL KİBAR

<https://orcid.org/0000-0002-4790-6614>

Declaration of Conflicting Interests

The author declared that there were no conflicts of interest with respect to the authorship or the publication of this article.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar bu makalenin yazarlık veya yayımlanmasına ilişkin olarak hiçbir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

¹⁸ Bu bağlamda, Robert Shiller'in ulusal gelire dayalı opsiyon türev sözleşmeleri için ilginç önerisine bakınız: *Macro-Markets: Creating Institutions for Managing Society's Largest Economic Risks*, Oxford: Oxford University Press, 1993.

¹⁹ Bkz. "Founder's Memorandum" 29 Aralık 1904, <http://www.jrf.org.uk>.

KAYNAKÇA

- Bowles, N. (2018). *Thermostats, Locks and Lights: Digital Tools of Domestic Abuse*. Çevrimiçi: <https://www.nytimes.com/2018/06/23/technology/smart-home-devices-domestic-abuse.html> (Son erişim tarihi: 10.26.2018)
- Brubaker, J.R. & Callison-Burch, V. (2016). *Legacy Contact: Designing and Implementing Post-mortem Stewardship at Facebook*. *CHI Conference on Human Factors in Computing Systems*. San Jose, California.
- Carpentier, N. (2017). *The Discursive-Material Knot: Cyprus in Conflict and Community Media Participation*. Peter Lang.
- Donald, M. (1991). *The Origin of the Modern Mind. Three Stages in the Evolution of Culture and Cognition*. Harvard University Press.
- Duportail, J. (2017). *I asked Tinder for my data. It sent me 800 pages of my deepest, darkest secrets*. URL: <https://www.theguardian.com/technology/2017/sep/26/tinder-personal-data-dating-app-messages-hacked-sold> (Son erişim tarihi: 10.26.2018).
- Fehér, K. (2016). *Digitalizáció és új media. Trendek, stratégiák, illusztrációk*. [Digitalization and New Media. Trends, Strategies, Illustrations.]. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Fineberg, N. ve ark. (2018). Manifesto for a European research network into Problematic Usage of the Internet. *European Neuropsychopharmacology*, in press.
- Floridi, L. (2018). Artificial Intelligence, Deepfakes and a Future of Ectypes. *Philosophy & Technology*, 3(31), 317-321.
- Hall, H.K. (2018). Oversharenting: Is It Really Your Story to Tell *the John Marshall Journal of Information Technology & Privacy Law*, 3(33), 121-142.
- Haworth, R. (2016). *What are the effects of a childhood documented online?* URL: <https://www.nominet.uk/effects-childhood-documented-online/> (Son erişim tarihi: 10.26.2018)
- Ioannidis, K. ve ark. (2018). Problematic internet use as an age-related multifaceted problem: Evidence from a two-site survey. *Addictive Behaviors*, (81), 157-166.
- Lister, M., Dovey, J., Giddings, S., Grant, I. & Kelly, K. (2003). *New Media. A Critical Introduction*. New York, NY: Routledge.
- Pariser, E. (2012). *The Filter Bubble*. New York, NY: Penguin and Random House.
- Rheingold, H. (2000). *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*. Londra: MIT Press.
- Sarma, A. C. & Girão, J. (2009). Identities in the Future Internet of Things. *Wireless Personal Communications*, 49(3), 353-363.

- Smolan, R. (2012). *The Human Face of Big Data*. URL: <https://techonomy.com/conf/12-tucson/data-science-2/the-human-face-of-big-data/> (Son erişim tarihi: 10.26.2018)
- Steinberg, S.B. (2015). Sharenting: children's privacy in the age of social media. *Emory Law Journal*, (66), 839-884.
- Stromme, L. (2016). *Mother become first in Britain to live stream childbirth and looks fabulous doing it*. URL: <https://www.express.co.uk/life-style/life/711095/Mother-first-Britain-live-stream-childbirth-looks-fabulous> (Son erişim tarihi: 10.26.2018)
- Tamburrini, G. (2015). *Robot Ethics: A View from the Philosophy of Science*. URL: https://www.researchgate.net/profile/Guglielmo_Tamburrini/publication/228959347_Robot_ethics_a_view_from_the_philosophy_of_science/links/554bdf680cf21ed2135b7b01/Robot-ethics-a-view-from-the-philosophy-of-science.pdf (son erişim tarihi: 10.26.2018)
- Thies, J., Zollhöfer, M., Stamminger, M., Theobalt, C. & Niessner, M. (2016). *Face2Face: Real-time Face Capture and Reenactment of RGB Videos*. URL: <http://niessnerlab.org/papers/2016/1facetoface/thies2016face.pdf> (Son erişim tarihi: 10.26.2018)
- Veruggio, G. ve Operto, F. (2008). *Roboethics: Social and Ethical Implications of Robotics*. İçinde: Siciliano, B. ve Khatib, O. (eds.): Springer Handbook of Robotics (s. 1499-1524). ABD: Springer.

Sonnotlar

ⁱ Bu makale ilk olarak, *Socialist Register* (Merlin press, www.merlinpress.co.uk) dergisinin 42. sayısında yayımlanmıştır.

Yoksulluk ve Göç: Türkiye'deki Mültecilerin Hukuk Deneyimleri Üzerine Bir Söyleşi

ULAŞ KARADAĞ¹, AYŞEGÜL KARPUZ², DUYGU İNEGÖLLÜ³

- ¹ Research Assistant, Dr., Inonu University, Faculty of Law (Orcid ID: 0000-0001-9775-5589)
- ² Lawyer, İzmir Bar Association
- ³ Lawyer, İzmir Bar Association

Özet

Bu söyleşide, Türkiye'deki mültecilerin idari ve adli süreçlerde yaşadıkları zorlukların yoksullukla olan yapısal ilişkisi ele alınmaktadır. Mültecilere yönelik hak ihlallerinin, onlara dayatılan yoksulluk ve sömürü koşullarıyla birlikte nasıl ortaya çıktığı, İzmir Barosu üyeleri Avukat Ayşegül Karpuz ve Avukat Duygu İnegöllü ile değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, göç, hukuk, mülteci hakları, sömürü.

Poverty and Migration: An Interview on the Legal Experiences of Refugees in Turkey

Abstract

In this interview, the structural relationship between poverty and difficulties experienced by refugees in Turkey in administrative and judicial processes is discussed. The human rights violations against refugees, which emerged together with poverty and exploitation conditions imposed on them, is evaluated with the members of the Izmir Bar Association, Lawyer Ayşegül Karpuz and Lawyer Duygu İnegöllü.

Key Words: Poverty, migration, law, refugee rights, exploitation.

Corresponding Author / Sorumlu Yazar	ULAŞ KARADAĞ Inonu University, Faculty of Law, Research Assistant
E-mail / E-posta	ulas.karadag@inonu.edu.tr
Manuscript Received / Gönderim Tarihi	Dec 27, 2021/ 27 Aralık 2021
Revised Manuscript Accepted / Kabul Tarihi	Dec 27, 2021 / 27 Aralık 2021
To Cite This Article / Kaynak Göster	Karadağ, U., Karpuz, A., İnegöllü, D. (2021). Yoksulluk ve Göç: Türkiye'deki Mültecilerin Hukuk Deneyimleri Üzerine Bir Söyleşi, <i>ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary Encounters</i> , Vol.14, 127-142.

Yoksulluk ve Göç: Türkiye'deki Mültecilerin Hukuk Deneyimleri Üzerine Bir Söyleşi

Avukat Ayşegül Karpuz 2014'ten bu yana İzmir Barosu'na, Avukat Duygu İnegöllü ise 2013'ten bu yana önce İstanbul sonra İzmir Barosu'na kayıtlı olarak göç ve iltica alanında çalışmakta ve mülteci hakları için mücadele vermektedirler.

Merhaba. Yoksullukla haklara ve adalete erişim arasında bildiğimiz üzere önemli bir ilişki var. Yoksulluk, hatta daha da kapsamlı bir biçimde söyleyecek olursak sınıfsal eşitsizlikler, bütün dünyada haklara ve adalete erişimin önündeki en büyük engellerden biri. Sormak istediğim ilk soru da bununla ilgili; mülteciler bu ilişkiyi, sizin gözlemlediğiniz kadarıyla nasıl tecrübe ediyor?

Ayşegül Karpuz: Öncelikle güvencesiz çalışma koşulları önümüze çıkıyor. Çünkü ekonomik kriz hali, iş verenler nezdinde de birtakım yükümlülükler yaratıyor ve bu açıdan bir takım ekonomik yaptırımlar açığa çıkıyor. Bundan ilk etkilenen gruplarsa güvencesiz ve kayıt dışı çalışan gruplar. Mülteciler ne yazık ki iş yaşantısındaki en güvencesiz grubu oluşturuyor. Birçoğunun kimlik sorunları var; kimlik sorunları olmasa dahi, birçoğu kayıt dışı çalışmak zorunda. Çalışma izni aldırmanın zorluğu ya da çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığı tarafından düzenli denetimlerin yapılmaması nedeniyle, bu alanda kayıt dışı çalışma çok geniş. Güvencesiz çalışma koşullarında ilk vazgeçilecek grup mülteciler oluyor haliyle. Bu durum da yoksulluğu katmanlaştırıyor tabii ki.

Bir diğer mesele mülteci gruplarda çok nüfuslu ailelerin söz konusu olması. Bu gerek kültürel yatkınlık gerekse de ülkelerinde yaşam koşullarının savaş öncesi ya da yaygın şiddet hareketleri öncesi daha rahat olmasıyla ilgili. Bu durum ailenin ihtiyaçlarını artırıyor ve yine yoksulluğu çok daha görünür kılıyor.

Ayrıca birçok mülteci kimlik, yani yasal kalış statü hakkına erişemediği için sosyal ve ekonomik yardımlara ulaşamıyor, temel haklara erişemiyor. Kimliği olmayan kişi sağlık hakkından faydalanamıyor Türkiye'de. Kimliklerin iki tipi var mülteciler bakımından: Geçici koruma sahibi olanlar, ülkedeki Suriye uyruklular mesela; bir de uluslararası koruma başvuru sahibi olan, diğer ülkelerden gelen ve şartlı mültecilik statüsüne başvuran mülteciler. Tüm bu kişilerin kimlikleri çok kaygan bir zeminde. Haklarında bir adli işlem yapılması ya da idari yükümlülüklere uymamaları durumunda, statü kaybına maruz kalabiliyorlar. Ama tabii ki

ülkümüzde yaşamaya devam ediyorlar. Sınır dışı dediğimiz şey hemen gerçekleşmiyor. Verilen sınır dışı kararları bu anlamda icrai değil. Neyse ki işkence ve zulüm görebilecekleri yaygın şiddet hareketleri olan ülkelere sınır dışı edilmiyorlar; ama bu sefer de kimliklerini kaybettikleri için temel hak ve özgürlüklere erişemiyorlar. Barınma hakkı, sağlık hakkı, sosyo-ekonomik yardımlar, çocuklar için eğitim hakkı, bunlar açısından çok ciddi sorunlar oluşuyor. Zaten mevcut bir yoksulluk var, bir de o en basit haklara ulaşamamak bu yoksulluğu çok daha görünür kılmaya başlıyor. Bu durumda ailedeki çocuğun çalışması gerekiyor örneğin. Belirli bir yaşa erişen çocuğun çalışmasına mecbur kalıyor aile. Hiç kimse çocuğunu çalıştırmak istemez ama ne yazık ki bu yoksulluk koşullarında, mülteci aileler çocuk emeğini piyasaya sunmaya zorlanıyor. Bu da çocuğun temel haklarına erişimini engelliyor, çocuk eğitim hakkına erişemiyor çünkü çalışmak zorunda. Baba atık kâğıt topluyor ama yoksulluk arttıkça çocuğun da toplaması gerekiyor. Anne evde, çok küçük bir kardeş var, bebek var bakmakla yükümlü olduğu. Veya o toplumda kadının çalışması mümkün değil ya da kadının kolaylıkla çalışacağı bir iş değil söz konusu olan. Bu sebeplerle ne yazık ki çocuk emeğinin sömürüldüğünü görüyoruz. Bu durum birçok ırkçı ve ayrımcı yaklaşımda aileden kaynaklı gibi görülse de aslında mevcut yoksulluk ortamında kaynaklı. Hiç kimse çocuğu zorla çalıştırmak istemiyor ama barınma, yeme içme gibi insani birtakım ihtiyaçlara erişmek de gerekiyor. Ve tabii ki çocuklar da yine bu iş yaşamındaki en güvencesiz kesimi oluşturuyorlar, istismara ve ihlale çok açık oluyorlar.

Yine benim gözlemediğim kadarıyla, merdiven altı iş yerlerindeki koşullara bağlı olarak başkaca dezavantajlar da söz konusu olabiliyor. Güvencesizliğin, gelecek hakkındaki umutsuzluğun artmasıyla birlikte gerçekleşiyor bunlar. Belirli ortamlarda kötü niyetli insanlar var, uyuşturucu madde satıcıları var mesela. Genç, ergen dediğimiz kesim bu maddelere yönelebiliyor. Hayatın o gettolarındaki çalışma yaşamında, sanayi bölgelerinde vesaire, madde bağımlılığı yaygın bir şey. Çünkü insan biyolojik bir varlık; insan biyolojisi mutluluk ve haz hissetme, mutlu olma ihtiyacı duyuyor. En temel haklardan yoksun kalındıkça, aslında bir takım sahte mutluluk araçlarına, özellikle de piyasada ucuza bulunanlara erişilebiliyor. Bu kuşkusuz, mevcut yoksulluk ve yoksunluk koşulları dolayısıyla kişilerin suça sürüklenmesiyle de ilişkili. Sosyal devletin bu insanlar için bir koruma sağlamaması, tam tersi onları daha kayıt dışılığa itmesi, en ufak bir idari yükümlülüğün yerine getirilmemesi çok etkili bu durumlarda. Kişinin adli bir suça karışma durumunda -bakın daha yargılama bitmeden- kimlikleri kapatılıyor, Türkiye'deki yasal kalış statüleri sonlandırılıyor. Ama kişi sınır dışı edilemiyor. Çünkü Suriye'de ya da diğer yaygın şiddet hareketi olan yerlerde savaş devam ediyor ve geri gönderme yasağı

söz konusu. Bu kişiler ne yapıyor? Hiçbir hakka erişemeyince ister istemez kayıt dışı çalışma, kayıt dışı ortamlar, illegal yeraltı ortamları kişileri suça da sürüklüyor.

O halde çalışma koşulları oldukça belirleyici diyebiliriz değil mi mülteciler açısından? Hem yaşamlarının genel şartları hem de hak ihlallerinin kaçınılmazlığı bakımından.

Duygu İnegöllü: Çalışma koşulları ve çalışma koşullarıyla mücadele etme konusunda mültecilerin önünün nasıl kapandığı, bunun ne kadar sistematik biçimde yapıldığı gerçekten üzerinde durulması gereken konular. Şöyle bir sıkıntı var: Mülteciler tamamen sömürü üzerine kurulmuş bir düzenin, 'zaten çok az olan paralarının tamamını nasıl bölüşürüz?' düzeninin bir parçası haline getirilmiş durumdadır. Kanunların düzenlenme biçimleri, uygulamada karşılaştığımız şeyler, bunlar hep paralel bir şekilde ilerliyor. Çalışma izni prosedürü dediğimiz bir prosedür var. Ülkemize gelen her yabancı, mülteci de olsa, sadece iş için gelmiş bir göçmen de olsa, çalışma izni almak zorunda. Çalışma izni almadan çalışırsa, bu hem sınır dışı edilmesine sebep oluyor -sınır dışı kararı alma sebebi kanunda bu şekilde düzenlenmiş-, hem de bir para cezasıyla karşılaşılıyor. Dolayısıyla çok hayati bir riskle karşı karşıya kalıyor. Kişi çalışma izinsiz çalıştıysa, hakkında sınır dışı kararı alındığında bir anda kendisini çok korkarak kaçtığı ülkesinde bulabiliyor. Ama bir taraftan da kanun öyle bir düzenlenmiş ki çalışma izni başvurusunu patronlar yapabiliyor. Yani yabancı, "ben geliyorum, il göç idaresine gidip çalışma başvurusunda bulunacağım" diyemiyor. Patron, yanına gelen işçi için başvuru yapacak, bu başvuruyu online yapacak ve sonra da çalışma izninin çıkmasını bekleyecek. Çalışma izni başvurusu yapmanın bir harcı var. Bu harç yaklaşık artık 800 TL'ye dayanmış bir harç. Kaç tane patron tutup işçisi için bu harcı yatırıp çalışma izni alır? Sorun aslında bu. Dolayısıyla kimse almıyor. Bu, patronun yerine getirmesi gereken bir yükümlülük ama en ağır sonuçla mülteci karşılaşılıyor. Ne oluyor? Sınır dışı kararı alınıyor. Patronun karşılaştığı şey ise, çalışma izinsiz çalıştırdığı kişi başına cüzi bir para cezası.

Şimdi, Suriye'de bir savaş olduğu için geçici koruma ilan edilmiş durumda. Bu bir kararnameyle ilan edildi ve Suriye geçici koruma kapsamındadır dendi. Bunun anlamı ne? Biz, Suriye'nin güvenli bir ülke olmadığını kabul ettik diyoruz. Ama buna rağmen fiiliyatta sınır dışı kararı alınıyor. Kişi, sınır dışı kararı alındıktan sonra, kimliğine el koyulmuş halde bu kararla mücadelede edecek önce, yargılama bir buçuk yıl sürecek. Kimliği yok, hiçbir şey yok; kimliksiz bir şekilde, kayıtsız bir şekilde, sigortasız bir şekilde çalışmaya zorlanmış oluyor. Bu, diğer uluslararası koruma başvuru sahipleri için de böyle; Afganistan'dan, İran'dan, Afrika

ülkelerinden gelmiş ve bir şekilde mültecilik başvurusu yapabilmiş, yani uluslararası koruma başvurusu yapabilmiş kişiler için de büyük bir kaos. Çünkü sınır dışı kararı alınabileceğini bildiği ve kimliğini kaybetmek istemediği için ayda 600 liraya, söz gelimi tekstil atölyelerinde çalışıyor. 600 liraya haftanın altı günü bir ay boyunca aralıksız çalıştırıyorlar. Ve bununla ilgili bir mücadele geliştiremiyorlar. Bu bakımdan en önemli grev kırıcılar mülteciler mesela. Bir şekilde çalışma koşullarına, düşük ücretlere başkaldırmak isteyen Türkiyeli işçiler olduğu zaman, patron bunu hiç kafasına takmıyor. Çünkü el altından mültecileri getiriyor, 600 liraya, daha ucuza çalıştırmaya devam ediyor, işini yapmaya devam ediyor, Türkiyeli işçiler istedikleri kadar dirensin diyor. Hatta şu kadarını söyleyeyim: Mesela belediyenin ihale yöntemiyle yaptığı bir yolu şirket taşere ediyor, o bir diğerine, diğeri bir başkasına derken taşeron şirketlerin çalışanlarının büyük kısmının mülteci olduğunu görüyoruz. Sokaklarda gözlerimizin önünde çalışıyorlar, bütün kaldırımlarımızı, yollarımızı onlar yapıyorlar; ama sigortasızlar, belediye işçileri istedikleri kadar birleşip grev yapsınlar, kimse önemsemiyor. Böyle bir sistem kurulmuş durumda maalesef.

Sosyo-ekonomik yardımlara erişimden, daha doğrusu erişememeden söz ettiniz az önce. Bunlar ciddi avantajlar sağlayabilecek yardımlar mı peki mülteciler açısından? Kapsamları nedir?

Ayşegül Karpuz: Şu anda sosyal-ekonomik faaliyetleri genelde Kızılay yürütüyor. Avrupa birliği fonları genelde Kızılay ve Göç İdaresiyle paylaşılıyor. Kızılay nezdinde yapılan çalışmalara çok hâkim değilim. Sadece şunu biliyorum, sosyal uyum yardımı programı kapsamında bir Kızılay kart yardımı var, Avrupa birliği fonlarından sağlanıyor bu da. Kesinlikle devletin bütçesinden doğrudan mültecilere yapılan bir nakdi yardım yok. Sosyal güvence, hastaneye erişim vesaire; bunlar Hazine'den, ilgili bakanlığın bütçesinden yapılan şeyler. Ama doğrudan, toplumda bilinenin aksine, nakdi bir yardım yok. Mültecilere devlet maaş veriyormuş gibi doğru bilinen yanlışlar var. Sadece, Avrupa Birliği fonlarından sağlanan bir proje kapsamında, yanlış hatırlıyorsam iki çocuğu olan ailelere bir Kızılay kart yardımı var, kişi başı 150 TL'den. Şu an ne oldu bilmiyorum. Bunun da belli şartları var zaten. Öyle her mülteciye sağlanmıyor. En az iki çocuğu olacak ailenin. Böyle bir nakdi yardım var ama bunun için de bir kimliğinizin, bir kaydınızın olması lazım; dahası, kimlik kayıt ilinde yaşıyor olmanız lazım. Mesela eşiniz başka bir ilden iş buldu, oraya gittiniz ama kimliğinizi naklettiremediniz, oradaki hiçbir temel hakka erişemiyorsunuz. Mülteciler kayıt sorunu, seyahat özgürlüğünün önündeki engeller, iş yaşamına erişim, çalışma hayatına erişim bakımından ciddi sıkıntılar yaşıyor. Nakil için bir iş sözleşmesine ihtiyacınız var. Patronunuz ise bu iş sözleşmesini vermiyor. Çalışılan işler ya mevsimlik tarım

işçiliği ya merdiven altı işler. Bunlar ciddi sorunlar oluşturuyor açıkçası. Aileler parçalanıyor, çocuk eğitim hayatına devam edemiyor. Kayıt ilini ihlal ettiği gerekçesiyle, bu idari yükümlülüğü yerine getirmediği gerekçesiyle, kişiler hakkında sınır dışı ya da kimlik durdurma gibi işlemler de yapıldığını görüyoruz.

Değindiğiniz bir şeyi, adli ve idari kurumlardaki ayrımcı ve ırkçı tutumların mültecilerin karşısına hangi kılıklarda çıktığını biraz daha detaylandırırım istiyorum. Bunlar tam da yoksulluk nedeniyle, karşı durulması zor şeyler olmalı. Sizin gözlemlediğiniz kadarıyla en temel sorunlar neler?

Ayşegül Karpuz: Benim karşılaştığım en temel problem şu: Bir yabancı Türkiye'de adli bir sürece dahil olduğu anda, kolluk tarafından göç idaresine matbu şekilde kamu düzeni ve kamu güvenliğini tehdit ettiği gerekçesiyle bir bildirimde bulunuluyor ve kişi oraya götürülüyor. Söz gelimi, normalde kişinin Türkiye'de yasal kalış hakkı var; ya ikamet belgesi var, ya geçici koruma statüsü var ya da uluslararası koruma başvuru sahibi. Bir suça karışmış, fakat henüz o suç işleyip işlemediği bilinmiyor. Hatta çok kadük soruşturmalarda, beraat edeceği ya da 'hükmün açıklanmasının geri bırakılması' alacağı ciddi olmayan durumlarda dahi kişi göç idaresine teslim ediliyor ve kolluk tarafından kişi hakkında bir değerlendirme yapılıyor; bu kişinin kamu düzenini ve güvenliğini tehdit edeceği belirlenmiştir diye. Ama bu belirlemenin neye göre yapıldığı, nasıl yapıldığı, somut veriler; bunların hiçbiri değerlendirilmiyor ve kişi hakkında doğrudan sınır dışı kararı -48 saat içinde- ve 6 aylık idari gözetim kararı alınıyor. Eğer bu soruşturma terör suçlarından yürütülüyorsa, kişi hakkında yüksek terör şüphesi, yabancı terörist savaşı gibi güvenlik kodları, G-87 gibi tahdit kodları işlenebiliyor. Bunlar eğer dava açılmazsa o kişiyi hayatı boyunca takip edecek şeyler ve kişi bu şekilde geri gönderme merkezine kapatılıyor. Bu, bizim alanda gördüğümüz en ayrımcı tutumlardan biri. Normalde kanuna ve yönetmeliğe baktığımızda, eğer kişinin Türkiye'de yasal bir kalış kimliği varsa, bu kişi hakkında böyle bir değerlendirme yapılmaması lazım. Mahkûmiyet hükmü olursa böyle bir değerlendirme yapılabilir; yani yargılama sürecinin sonuçlanması lazım. Ama, kişinin Türkiye'de suç işlediği sabit olsa bile idarenin bir değerlendirme yapması gerekiyor. Her suç işleyen kişi kamu düzeni ve güvenliğini tehdit eder diyebilir miyiz? Bunların değerlendirilmesi lazım. Geri gönderme yasağı kapsamında mıdır mesela? İdare tarafından, bunların hiçbiri yapılmadan, aslında icrai olmayan sınır dışı kararlarının insan hayatında icrai olan sonuçları dayatılıyor mültecilere. Yoklukla butlan bir idari işlem var, çünkü kişiden geri dönüş beyanı alınmadan sınır dışı

yapılmıyor. Özellikle de Suriye uyruklu kişilerle ilgili olarak, İzmir özelinde diyebilirim ki sınır dışı işlemi yapılmıyor.

Biz, 2. Sulh Ceza Hakimliği'ne itirazda bulunuyoruz bu idari gözetim kararları ile ilgili. Mahkemenin incelemeleri de çok kadük ve genellikle çok düşük kabul oranı var. Aslında bir etkisiz iç hukuk yolu. Anayasa Mahkemesi de kesinlikle idari gözetim itirazlarımızı değerlendirmiyor. Daha hiç olumlu karar almadık. Dahası, idari bir kararı adli bir makam, sulh ceza hâkimi denetliyor; ama hâkim huzuruna çıkma yok bu arada. Yani dosya üzerinden inceleme yapılıyor. İdari bir makamın verdiği kararı, İdare Mahkemesi değil Sulh Ceza Hakimliği inceliyor. Gerçekten absürt bir durum.

Duygu İnegöllü: Şunu da eklemek gerek, bu sınır dışı kararlarıyla şöyle bir sömürü düzeninin içine atılmış oluyor kişi: Zaten çok düşük ücretlerle çalıştırılıp yoksullaştırıldığı yetmiyormuş gibi, güvenli olmayan ülkesine sınır dışı ediliyor ya da Suriye örneğinde olduğu gibi, sınır dışı işleri yürütülemiyor ama kişi caydırılıyor bir şekilde. Geri gönderme merkezinde işkenceye uğruyor ya da mobbing diyebileceğimiz bir şeye uğrattılıyor ve gönüllü geri dönüş imzalıyor. Sınır dışı edilmemiş oluyor da kendi kabulüyle gitmiş oluyor. Tekrar buraya gelecekte, kaçakçısına yeniden bir para yatırması gerekiyor ve bu ücretler giderek artıyor. Çünkü sınır güvenlikleri giderek arttırılıyor ve sınır güvenliği arttıkça kaçakçılık masrafları da artmış oluyor. Siz isterseniz sınıra duvar örün, isterseniz oraya asker yığın, ne yaparsanız yapın, bir ülkede güvenlik yoksa insanlar kaçmanın bir yolunu buluyorlar; ölümüne kaçıyorlar. Hal böyle olunca yolsuzluk artıyor, kaçakçılık ücretleri artıyor ve yine mülteciler sömürülüyor. Daha geçenlerde haberlere çıktı, güneydoğuda Suriye sınırında bir tabur asker tutuklandı; çünkü o kaçma niyeti bir şekilde usulsüz işlemlerin yapılmasına ve başkalarının da kullanılmasına sebep oluyor. Yani yoksullaşmak dışında bir seçenek kalmıyor mültecilere. Kapitalizmin sunduğu o 'çok çalışırsan mutlaka para kazanırsın, iyi yerlere gelersin' vaatleri mülteciler açısından -işçi sınıfı için de tabii ki- hiç geçerli değil. İsterse dünya kadar çalışsın, zaten biriktirebileceği bir para kazanmıyor; hadi diyelim kazandı, bu korkunç hukuk düzeni içinde mutlaka bir noktada sınır dışı edilecek ve o biriktirdiği parayı yeniden kaçakçıya verip buraya gelecek ve sıfırdan başlamak zorunda kalacak. Bu düzene dayanamayansa Avrupa'ya geçmeyi denerken deniz yolunda ölüyor. Sistem tamamen hiçe saymış bir durumda onları. Yoksulluk dışında bir seçenek sunulmuyor, ki artık yoksulluk seçeneği bile azaldı; ölüm seçeneği sunuluyor.

Masumiyet karinesi açısından da ciddi bir ihlal söz konusu o halde; öyle ki kişinin ölümüne yol açabilecek bir silsileyi bile başlatabiliyor.

Ayşegül Karpuz: Evet, Anayasa 37 ve 38'in ciddi bir ihlali var. Hakkında adli işlem yapılan her yabancı'nın uluslararası koruma sürecinin sonlandırılması, geçici koruma statüsünün sonlandırılması ve bunun keyfi ve matbu şekilde yapılması çok ciddi ihlallere sebebiyet veriyor. Ailelerin parçalanmasına, ailenin yoksun ve yoksul kalmasına, çocukların babanın ya da annenin bakım ve gözetiminden mahrum kalmasına sebebiyet veriyor. Bu çok ciddi bir ihlal; kişileri kayıt dışı, illegal bir alana sürüklüyor. Suçsuzluk karinesinden yararlanma hakkı doğrudan gasp ediliyor. Bu benim en çok karşılaştığım şeylerden biriydi. Terör örgütü propagandası dosyaları var çokça. Ülkelerinde iken Facebook'ta yaptıkları paylaşımlar, kişilerin çocuk yaşta yaptığı paylaşımlar nedeniyle. Benim bir müvekkilim var mesela; çocuk yaşta yaptığı paylaşımlardan 'hükmün açıklanmasının geri bırakılması' kararı verildi. Şu anda 3 yıl oldu, HAGB bile yok, 3 yıl boyunca herhangi bir suça karışmadığı için hükmün açıklanmasının geri bırakılması bile ortadan kalktı; ama bu kişi hakkında tesis edilen geçici koruma kimliğini iptal işleminin kaldırılması, Anayasa Mahkemesi kararları, çocuk olması, damgalanmama, gelecek umut etme hakları hiçe sayılarak idare mahkemesi tarafından reddedildi. Şu an Anayasa Mahkemesi önünde. Bu çocuk yıllardır -şu an artık 18 yaşını geçti- kimliğine erişemiyor, kayıt dışı şekilde yaşıyor. Bir tekstil atölyesinde çalışıyor, sağlık hakkına erişemiyor, hastaneye gidemiyor. Bu durumda kayıt dışı çalışmak zorunda. Sosyal güvenceden mahrum kalıyor, evlenemiyor. Evlilik yaşına erişti, yani 20-21 yaşında, bu onların toplumunda önemli. Kısaca, bir mülteci iseniz ve terörle ilgili bir suça karışırsanız, hükmün açıklanmasının geri bırakılması -ya da beraat kararı- verilse dahi kimliğinizi almakta zorluk çekiyorsunuz. Bunu başaranlar da avukat marifetiyle başarıyorlar. Ama mahkeme kararını götürmesine rağmen, yani beraat kararını, hala kimliği verilmeyen yabancılar da var dediğim gibi. İdarenin çok keyfi tutumları söz konusu. Kişilerin gerçekten işlemediği suçlar bakımından ya da çok ciddi olmayan, kamu düzeni ve kamu güvenliği açısından tehdit oluşturmayan vakalarda, kişilere oldukça ciddi hayati yaptırımlar öngörülüyor. Kişinin kimliği sonlandırılıyor ama kişi burada yaşamaya devam ediyor. Fiilen kişi, kabul etmediği müddetçe zorla geri gönderilemiyor. Bazen yapılıyor ama onda da hile ile gönüllü geri dönüş beyanı alınması söz konusu. Bunlar tabii iddialar, ispat edemedik. Zorla parmak bastırılan gönüllü geri dönüş vakaları olduğu söyleniyor. Dolayısıyla bir yandan da burada statüsüz bırakılarak ve temel haklara erişimin önü kesilerek, aslında geri göndermeye zorlanıyor kişi. Bu bir güvenlik ve göç politikası.

Kimlik kayıpları, geri gönderme merkezine kapatılma durumları, bunlar keyfi biçimde gerçekleştirilen şeyler. Halbuki idari gözetim alternatifleri düzenlendi son değişikliklerle birlikte. Adres bildirimini, imza atma vesaire. İdare bunları hiç uygulamadan, doğrudan idari gözetim tercih ediyor ve kişiyi kapalı tutarak gönüllü geri dönüşe zorlamak istiyor. Bunun başka hiçbir açıklaması yok. Müvekkillerimize bazen şu da söyleniyor; “buradan çıkamazsın, sen ülkeye dönmeyi kabul et, sonra gene gelersin”. Sonra gene gelmesi, aslında ülkeye giriş yasağı uygulandığı için ikinci bir idari ihlal durumu. Bu defa giriş yasağını ihlal ettiği gerekçesiyle tekrar sınır dışı kararı alınıp, tekrar idari gözetime kapatılan müvekkillerim oldu. Böyle bir kısır döngü içinde kişilerin sürekli illegalize edildiğini görüyoruz.

Duygu İnegöllü: Mültecilik problemi sadece sayılar üzerinden yürütülen bir siyaset. Sadece sayılara takılmış durumda herkes. Dolayısıyla bu sayıyı azaltarak mülteci sorununun çözüleceği yönünde müthiş bir kafa yapısı geliştirdiler. Herkesi sınır dışı etmeye çalışıyorlar. Ama sınır dışı etmeyi sağlayacak sebep bulunması lazım tabii ki. İşte bu nedenler gitgide komikleşiyor. Bir mahkemede boşanma davasına tanık olarak çağrılan birisi hakkında bile, “senin demek ki mahkemeye yolun düştü”, “kamu güvenini sarsan birisin” denilip sınır dışı kararı alınabiliyor.

Korona döneminde, malum, belirli yaş gruplarının dışarıya çıkması yasaklanmıştı. Ama mülteciler çocuk yaşta çalışmaya mecbur kalan insanlar ve o çıkış yasaklarına uyacak bir yaşam standartlarına sahip olmadıkları için çıkmaya devam ettiler. Çıktıkları zaman polislerle karşılaştıklarında sınır dışı kararıyla da karşılaştılar. Ali El Hemdan davası yeni sonuçlandı örneğin. Polis kurşunuyla öldürüldü bu çocuk. Neden? Yaşı tutmadığı halde çıkış yasağı saatlerinde dışarıya çıkmıştı ve polisi görünce korkup kaçmaya başladı. Duru ihtarına uymadığı için öldürüldü. Yani o kadar korkunç bir silsile ki bu, dandik bir çıkış yasağına uymamak bile mülteciler bakımından kamu güvenliğine aykırılık ve sınır dışı nedeni olabiliyor. Bunu geçiyorum, bir polis tarafından öldürülme sebebi olabiliyor. Bu kadar ağır sonuçları olan bir sistem. Sistem şunu söylüyor, on milyon tane mülteci varsa bu ülkede, bunların en fazla yüz bin tanesi avukata ulaşıp sınır dışı kararını iptal ettirebilecek mücadeleyi verebiliyor. Bunlar dışında, hakkında sınır dışı kararı aldığı herkesi zaten sınır dışı edecek bu düzen. Ne kadar çok kişiyi sınır dışı edebilirsem bu sorunu da o kadar iyi bertaraf edebilirim diyor.

Peki, geri gönderme merkezlerinin koşulları nasıl?

Ayşegül Karpuz: Ceza evi koşullarından daha kötü koşulları var geri gönderme merkezlerinin. Her ne kadar haberlerde beş yıldızlı oteller gibi yansıtılsa da öyle değil. Bir kere, yeknesak

sınırları, belli kuralları yok. Kuralların sürekli olarak idare tarafından değiştirildiği, genel müdürlükten taşraya talimatların verildiği bir durumdan söz ediyorum. Her kurumun kendi içinde farklı uygulaması söz konusu. Yani İzmir geri gönderme merkezinde farklı, Aydın'da farklı, Kayseri'de farklı, Edirne'de farklı uygulamalar söz konusu. Biz, avukatlık faaliyetine yönelik olarak bile bu durumu tespit edebiliyoruz; yabancılar için çok daha kötü tabi ki. Örneğin, benim bir müvekkilim, İzmir geri gönderme merkezinde kalem dahi kullanılmasına izin verilmediğini, ama Kayseri gönderme merkezinde TV izleyebildiğini söyledi. Ama İzmir'de böyle bir sosyalleşme aracına, haberleşme aracına kesinlikle erişemedi. Yabancı terörist savaşçı kodu olduğu gerekçesiyle, kalem dahi kullanılmasına izin verilmedi. Dediğim gibi, hiç yeknesak uygulamalar yok, bu koşullara tabi olan yabancı da bazen şunu düşünüyor; bu koşullarda burada bir yıl boyunca kapalı kalmaktansa ülkeme gideyim, kaçak olarak tekrar geri gelirim. Hastaneye sevk işlemleri bir-iki ayı bile bulabiliyor. Ciddi rahatsızlığı olan yabancılarla karşılaştım. Hastasınız, rahatsızlığınız var ama sağlık hakkına erişemiyorsunuz. Yine, geçtiğimiz günlerde bir müvekkilimin odasına, akli dengesi yerinde olmayan bir yabancı tuvaletini yapmış. Müvekkil cinsel saldırıya uğramış hem cinsi tarafından, çünkü kişinin akli dengesi yerinde değil, gece uyurken gelmiş ve taciz etmiş. Kişinin akli dengesinin yerinde olmadığını anlamışlar ama idare tarafından buna ilişkin anında bir önlem alma mekanizması yok. Kişiler işte böyle yerlerde uzun süre kalamayacaklarını düşünüyorlar tabi ki. Kötü muamele, aşağılayıcı muamele yüzünden. Bazen işkenceye de varıyor açıkçası. Bu henüz mahkeme kararıyla ispatlanmamış olsa da yürütülen soruşturmalar var. Kişi bu durumlara maruz kalmamak için hemen gönüllü geri dönüşü kabul etmek zorunda kalıyor, tekrar geri gelirim diyerek. Ama bu defa da kimliğini kaybediyor ve geri döndüğünde kayıt dışı bir hayat başlıyor. Çok ciddi sıkıntılar başlıyor. İcrai olmayan bir takım yoklukla butlan sınır dışı kararları, geri gönderme yasağına uymayan kararlar, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 55. maddesine göre değerlendirilmeden tesis ediliyor ve kişilerin uluslararası ya da geçici koruma süreçleri sonlandırılıyor. Buna karşı kişi, tabi ki avukata ya da adli yardıma erişebilirse süreç başlatıyor. Belirli bir sürecin sonunda ve mahkeme tarafından uygun görülürse tekrar kimliğine kavuşabiliyor. Ama bunlar çok istisnai. Birçok kişi ya zorla sözde gönüllü geri dönüşü kabul ediyor ve Türkiye'ye tekrar gelip kayıt dışı bir hayata başlıyor ya da şiddet göreceği ülkede güvenliksiz bir biçimde yaşamaya devam ediyor ya da ihlale uğruyor. Keyfiyet ve daha güvenlikçi göç politikaları nedeniyle ülkemizin taraf olduğu 1951 Cenevre Konvansiyonu, Birleşmiş Milletler sözleşmeleri, AİHS hükümleri hiçe sayılarak işlemler tesis ediliyor.

Avukat olarak sizlerin, bu alandaki savunuculuk faaliyetinizde karşılaştığınız diğer zorluklar neler? Ya da şöyle sormak daha doğru olur sanırım; verdiğiniz hukuki mücadelede ırkçı ve ayrımcı tutumlar karşınıza nasıl çıkıyor?

Ayşegül Karpuz: İzmir özelinde şunu söyleyebilirim: Göç idaresi, avukata erişimi eskiden engelliyordu ama şimdi en azından bunu sonlandırdı. Bir şekilde, biz İzmir Barosu avukatlarının dirayeti nedeniyle, avukata erişime engel çıkarmıyor göç idaresi ama yabancının avukata erişimini sağlama noktasında da bir pozitif yükümlülük yerine getirmiyor. İzmir Barosuna İzmir Göç İdaresi ya da Harmandalı Geri Gönderme Merkezi tarafından yönlendirilmiş dosya sayısı çok azdır; yani “bu yabancının avukat ihtiyacı vardır” denildiği. 2014’ten bu yana elli geçmez bunun sayısı. Bunlar da genellikle Yunanistan’dan geri itilmiş yabancılar oluyor. Yunanistan’a karşı bir AİHM davası açılması için belirli politik saiklerle yapılıyor. Bu arada Yunanistan’ın da çok ciddi ihlallerini gözlemliyoruz. Ama bir iç hukuk yolu tüketmediğimiz için Yunanistan’a karşı AİHM’e başvuru noktasında hala yarar tartışması yaptığımız dosyalar var. En azından benim için böyle. Yunanistan’da kıyafetleri soyularak, özel eşyaları çalınarak, cinsel saldırıya uğrayarak hak ihlallerine maruz kalmış geri itme vakalarını ben de dinledim mültecilerden. İdarenin bunlara karşı dava açılması noktasında baro ile bir iş birliği yapma imkânı var; zaten bunu yapmaya biz de açtık. Ama dediğim gibi, diğer noktadaki yabancılarla ilgili olarak, bugüne kadar hiç bu yabancının yardıma ihtiyacı vardır diye bir başvuru görmedik.

Şu da var, ilk zamanlar biz avukatlar olarak kuruma girişte çok ciddi zaman kaybı yaşıyorduk. Yani 3 saat boyunca kurumda beklediğim zamanları hatırlıyorum 2014, 2015 yıllarında. Şimdi de mesela 3 avukat zorunluluğu getirildi; yani kurumda 3 avukat varken dışarıdaki avukat içeriye alınmıyor. Bu uygulamaları kabul etmiyoruz tabi ki. Keyfi uygulamalar bunlar, personel yetersizliği olduğu vesaire gibi gerekçelerle avukatın işi yavaşlatılıyor. Sizin geri gönderme merkezlerindeki avukatlık faaliyetiniz neredeyse tüm gününüzü ya da yarım gününüzü alan sürelerde idare tarafından gasp edilebiliyor. Ayrıca, tercüman sorunu var. İdare tarafından bir tercümana erişim konusunda kolaylık sağlanmıyor; yeminli tercüman zorunluluğu dayatılıyor. Bazılarında yeminli tercüman uygulaması yok ama İzmir’de var; başta da demek istediğim buydu. Yani bu merkezlerde belirli bir kurallar silsilesi yok. Öngörülebilir, hukuk devleti ilkesinin hâkim olduğu kurallar silsilesi yok ne yazık ki. Mesela, lisans mezunu yabancı bir müvekkilim, kurumda tabi olduğu haklar ve yükümlülüklerin İngilizce bir örneğinin kendisine verilmesi için başvuru yapmıştı; bu başvurumuz, hizmete özel bilgi olduğu gerekçesiyle

reddedildi. O başvurucu geri gönderme merkezinde bir yıla yakın kaldı ve dedi ki “ben buradaki hak ve yükümlülüklerimi öğrenmek istiyorum, yasal olarak yazılı şekilde”. İngilizceydi dili. Ama bu talebimiz reddedildi.

Duygu İnegöllü: Şöyle bir şey olmuştu, AİHM’de AİHM hakimlerinin de birkaç bölümünde sunum yaptıkları bir eğitime katıldım. Eğitimde son dönemde verilen AİHM kararlarından, içtihatlardan bahsediliyor. Ben de bir soru sordum, “vekaletnameniz olmadığı için müvekkilinizle görüşürülmediğinizde bununla nasıl mücadele ediyorsunuz?” dedim. Fransa’dan, diğer AB ülkelerinden avukatlar gelmişti, soruyu bana beş kere filan sordurdular. “Vekaletname niye soruluyor?”, “Siz müvekkilinizle daha yeni görüşeceksiniz, tabi ki vekâletnameniz olmaz, neden inatla vekaletname soruluyor?” dediler ve çok uzun süre soruyu anlayamadılar. Oysa biz gidiyoruz, kişi yakalanmış sınırdan geçmeye çalışırken, ailesi bana ulaşmış bir şekilde. Gidiyorum ama vekaletnamem olmadığı için görüşürülmüyorum. Onlar böyle bir problemle karşılaşmamışlar hayatlarında. Bir tek, İtalyan bir avukat vardı, o yardımına koştu ve dedi ki “evet bizde de var böyle bir şey”. Çünkü orada da -bizimle karşılaştırılmayacak olsa da- yoğun bir göç dalgası var ve onlar da mültecilerin sayısal boyutuna odaklanmış durumdadır. Bütün bu faşist düzen bir sorunla karşılaştığında birbirine benzeyen yöntemler üretebiliyor. Ben o zaman anladım bunu. Bununla karşılaşmamış olanlar için, bu hiç deneyimlenmemiş olsa da karşılaşanlar hemen benzer yöntemleri üretebiliyorlar. Tabi onlar da aynı sorunlarla karşılaştıklarından bahsettiler ama iç hukukta yaptıkları başvurularla bunu çözebildiklerini, diğerlerinin sınır dışı edildiğini anlattılar. Avukatlar için mücadele daha burada başlıyor işte. Kişiyi görüşme aşamasında başlıyor. Ben, dava aşamasına geçebilsem de kişinin mültecilik iddialarını konuşabilsem boyutundayım hala işin. Korkunç bir mücadele. Kişinin kimliği yok. Vekaletname çıkaramıyor örneğin. Hadi görüştüm diyelim, davayı da açtık. Bu defa mahkeme soruyor vekaletnameyi, sun diye. Vekaletname sunamıyorum, kişinin kimliği yok, noterden bir vekaletname çıkaramıyorum. Mahkeme on günlük süre veriyor; istediğiniz kadar anlatın bu süreci, vekaletname yoksa davanın reddi kararı veriyor. Hukuk sistemi, dediğim gibi, bu problem çözülemesin üzerine kurulduğu için, sınır dışı kararlarına itiraz davaları kesin. Bir üst mahkemeye de gidemiyorsunuz. Daha işin usul boyutunda korkunç bir mücadele var. Verilmiş kesin kararı istinafa götürüyorum, diyorum ki “bakın biliyorum karar kesin ama işin esasına bile girilemeden verilmiş bir karar var ve kişi sırf vekaletname çıkaramadığı için sınır dışı mı edilsin?”. O bitiyor, Anayasa Mahkemesi’ne gidiyorum. Beş yıl oldu bu alanda çalışmaya başlayalı, sekiz yıldır da avukatım, ben daha AİHM’e başvuru yapacak noktaya gelemedim. İç hukuk yollarını

tüketeceksin de belki bir AİHM başvurusu yapacaksın; daha o aşamaya gelemiyorum. Zaten aşırı yavaş ilerleyen bir sistem. Yavaş ilerlemesini geçiyorum, işin usul boyutuyla çok uğraşan bir sistem.

Diğer taraftan bizlerin de sürekli kriminalize edildiği bir düzen var. Bu ülkede Kürt hakları, işçi hakları mücadelesi veren avukatlar nasıl bir bir kriminalize edilip terör örgütü üyesi olmakla suçlanıp yargılandıysa sıra bize de geliyor; bunu her yerden hissetmeye başladık. Hakkımızda şikayetlerde mi bulunulmuyor. Ayşegül yeni yargılandı, hep beraber gittik duruşmasına. Sağda solda kötülenmiyor muyuz; fon alıyormuşuz biz yurtdışından, işte Avrupa ülkeleri bize para akıtıyormuş. Bunları kendisini solcu addedenler de söylüyor, sağcılar da söylüyor; AKP'liler de AKP muhalifi olanlar da söylüyor. Bu alanda mücadele etmenin böyle bir yalnızlaştırıcı yönü de var. Artık bu konudan o kadar sıkıldım ki; Twitter'da bu konuda bir şey paylaşınca, senin evinin aidatı kaç para diye soru soruluyor? Çünkü çok lüks bir sitede yaşadığım varsayılıyor ve bunu da Avrupa fonlarıyla yaptığım varsayılıyor. Bakalım ne zaman bizi yargılayacaklar, sıramızı bekliyoruz kısacası.

Sistem, mültecileri çözümsüzlüğe ve sömürüye mahkûm ediyor. Adalete erişim bakımından sistemin kendisi yapısal zorluklar barındırdığı gibi, bu konuda mücadele eden hukukçuların sayısı da çok değil bildiğimiz kadarıyla. Oysa görünen o ki sorun bizim haberlerden ya da etrafımızda gördüğümüzden çok daha derin. Peki, avukatlar arasında bu alandan özellikle uzak durma refleksi var mı? Yoksa gerçekten az çok bir iş birliği yürüyor diyebilir miyiz hukuk dünyasında?

Duygu İnegöllü: Ben İzmir'de olduğum için daha farklı yaklaşıyor olabilirim ama İzmir'de avukatlar arasındaki dayanışma çok büyük. Bu alanda hiç çalışmamış bir avukat bile siz bu alanda çalışırken bir problemle karşılaştıysanız sizin yanınızda durur. Ama Türkiye genelinde böyle bir dayanışma çok da görülüyor.

Şunu kastediyorum aslında, mültecilere hukuki açıdan destek verme eğilimi hali hazırda mevcut mu yoksa bu, avukat ve hukukçuların da yeterince üzerine eğilmedikleri bir şey mi?

Duygu İnegöllü: Hayır, hiçbir avukat bu alanda çalışmaktan kendini geri çekmiyor. Şöyle de bir sorun var bir taraftan: Bu insanlar zaten aşırı yoksullar, avukata erişmek isteseler de ücret ödeyecek bir potansiyelleri pek yok. Olur da bir şekilde, "avukata para vereceğim, yeter artık benim sorunum çözülsün" diyen birisi çıkarsa ortaya nadiren, hiçbir avukat bu işi almaktan

çekinmez. Avukatların da içinde oldukları yoksulluk iş seçme hakkını ortadan kaldırdığı için, elinize gelen her şeyi yapıyorsunuz. Şu da önemli tabii ki, bize bu alanda hiç eğitim verilmedi üniversitede; biz böyle bir alanda iş alabileceğimizi hiç öngörmedik ya da böyle bir mücadele alanımız olduğunu bilmiyorduk. Biz de işin içine girdikten sonra anladık. En fazla bu bilgisizlik bir çekimsizliğe neden olabilir. Ama alanın zorlukları avukatları buradan uzak tutmaz. Dediğim gibi avukatların kendi yoksulluk mücadelesi de devam ediyor bir yandan.

O zaman, eklemek istediğiniz, altını çizmek istediğiniz şeyler varsa onları sormak isterim son olarak?

Duygu İnegöllü: Şunu eklemek isterim: İnsan hakları dediğimiz mesele, özellikle AİHS ve AİHM kararlarıyla ortaya çıkan insan hakları formatı çok kısıtlı. Yaşam hakkı, din ve vicdan özgürlüğü, ifade özgürlüğü gibi konulardan ilerliyor daha ziyade ve mültecilik dediğimiz konu ekonomik göçmenleri kapsamıyor. Ama artık AİHM bile şu noktaya gelmeye başladı: Sanıyorum ki Fransa'ya karşı yapılmış bir başvuru bu; bir göçmenin Fransa'da çok ağır ve kötü koşullarda yaşamak zorunda bırakılması sebebiyle yapılan, yani esas olarak ekonomik sebeplerle dayandırılan bir hak ihlali başvurusu var. Normalde biz her zaman kabul edilemezlik kararıyla karşılaştık bu tip başvurularda. Ama AİHM ilk defa konunun esasına girdi ve yeterince delillendirilmediği için bir kabul edilemez başvuru kararı verdi. Biz bu kararla birlikte şunu görmüş olduk; her ne kadar karar olumsuz olsa bile, eğer delillendirilebilirse böylesi bir durumda bir ihlal kararı çıkacak. Ekonominin, yaşam standartlarının kötü olması AİHM nezdinde bile artık bir yaşam hakkı ihlali, insanca yaşamının ihlali; belki özel hayatın korunması, aile hayatının korunması haklarından birinin ihlali anlamına gelecek boyuta geldi. Bu çok önemli bir şey. Mücadelemiz de giderek geliştirilmesi gereken bir mücadele çünkü yoksulluk artık insanların yaşam hakkına zarar verebilecek kadar ilerlemiş durumda. Ben bu nedenle, sadece ekonomik nedenlerle göç etmiş insanların da istediği şehirde yaşama hakkı olduğunu düşünüyorum. Ama liberal bakış açısıyla bakıldığında bile, o "korunan haklar"ın yoksullukla birlikte zarar görmeye başladığı açık. Bunu mültecilerden bağımız olarak, barınamayan gençlerin mücadelesinde de görüyoruz aslında. Sırf barınamadıkları için eylem yaparken, ifade özgürlükleri zarar görüyor ki onların durumu da kuşkusuz yoksullukla birlikte yürüyor.

Ayşegül Karpuz: Sınırların yarattığı durumlarla birlikte, bir ülkeden diğer ülkeye gidildiğinde kişilerin kayıtlarının alınması, yani onlara kimlik verilmesi, beraberinde haklara erişimde bir engeli de ortaya çıkarıyor. İnsanlar aslında haklara erişmek için statü altına giriyorlar; kendi

ülkelerinde korunmadıkları için, temel ve hak ve özgürlüklere erişemedikleri için, işkence ve kötü muamele görme riskinden kaçarak başka ülkelere gidiyorlar ve bu ülkede onlara bir statü veriliyor. Bizim ülkemizde şartlı mültecilik söz konusu mesela, Cenevre Konvansiyonu'na koymuş olduğumuz coğrafi çekince nedeniyle. Ya da Suriye uyruklu mülteciler için geçici koruma statüsü söz konusu. Suriye uyruklu mültecileri biraz daha ayrıntılı inceleyebiliriz çünkü Cenevre Konvansiyonu'na göre tanınan uluslararası koruma statüsü, geçici koruma statüsünden daha korunaklı bir statü. Ancak Türkiye'de coğrafi çekince nedeniyle şartlı mültecilik söz konusu; yani siz, eğer Türkiye'ye coğrafi çekince konulan ülkelere iltica ederseniz, mülteci olarak üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar Türkiye'de kalabiliyorsunuz. Suriye'den gelenler içinse Türkiye kitlesel göç nedeniyle geçici koruma rejimini yarattı. Savaşın bir gün biteceği düşüncesiyle, geçici koruma rejiminin Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile sonlandırılacağı bir düzenlemeyle geçici koruma tanındı. Kişiler kayıt altına alındı, kişiler kimlikleştirildi, temel hak ve özgürlüklere erişebilmeleri için onlara bir geçici koruma kimliği verildi; sağlık, barınma gibi en temel haklar için. Ancak şimdi geldiğimiz noktada, kişiler daha güvencesiz bir koruma rejimine razı oldular. Aslında uluslararası koruma rejimine de başvurabilirler. Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliğince tanınan bu mültecilik hakkı Suriyeli mültecilere tanınmıyor. Neden? Geçici koruma yönetmeliğinin geçici birinci maddesi nedeniyle, Suriyeli mültecilerin başvurusunda uluslararası koruma işlemleri işleme alınmaz deniliyor. Burada belirli bir amaç geliyor benim aklıma; bu kimlikleştirme ve kayıt altına alma çabası, bizzat haklara erişimin önündeki bir engel haline geliyor. Devletin yüklediği o idari yükümlülüklerden birini bile yapmadığınızda hemen statünüzü kaybediyorsunuz. O kadar zayıf ki o bağ, bir statü demek bile zor. İnsanın doğuştan sahip olduğu bir takım temel haklar ve özgürlükler var; ama bir kimliğe, bir kayda sahip olmazsanız bu haklara erişemiyorsunuz. Aslında bir kimliğe kayıt olma hali, belki de haklara erişimin önündeki en büyük engel oluyor. Aslında, temel haklarınıza erişmeniz için sadece Türkiye'ye gelmiş, Türkiye sınırları içinde bulunuyor olmanızın yeterli olması gerekiyor. İdari yükümlülüklerinizi yerine getirmemeniz ya da bir takım adli kovuşturmalara konu olmanız durumunda, doğrudan statünüzü kaybetmemeniz gerekir. İşte bu alanda, biyopolitika ve nüfus ilişkisi, Arendt'in sözünü ettiği o 'haklara sahip olma hakkı' meselesi bütünüyle karşımıza çıkıyor. Herkesin bir veriden ibaret olması durumu bu. Ama devlet istediği anda sizi o çemberin dışına alabiliyor. Dolayısıyla çember çizmek belki de en tehlikelisi.

Yanıtlarınız için çok teşekkür ederim.

Psikanalitik Psikosomatik

CLAUDE SMADJA¹, Çeviri: BETÜL SAĞLAM TOPAL²

¹ Psychoanalyst, Institut de Psychosomatique Pierre Marty

² Research Assistant, Istanbul University, Faculty of Letters, Department of Psychology (Orcid

ID: 0000-0003-2557-5874)

Özet

Psikosomatik veya psikosomatik hastalığın tedavisi, hastaya yeni bir yaklaşım sunar ve bu nedenle tıp tarihi ile ilişkilidir. En başından beri, zihin yaşamının aşağı yukarı önemli bir yere sahip olduğu, tıbbın gelişmesine katkıda bulunan birkaç kavramsal akım olmuştur. "Psikosomatik" terimi ilk olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkar. Yaratıcısının Heinroth adlı bir Alman psikiyatrist olduğu söylenmektedir. Terimden de anlaşılacağı üzere, bu yeni tıp akımının amacı, belirli hastalıkların nedenselliğini ve etiyopatogenezini açıklamak için 19. yüzyıl tıbbının organik ve deneysel akımına ruhsal nitelikteki faktörleri tanıtmaktır. Hasta kişiye yönelik bu yeni ve küresel yaklaşım, hala tıbbi uygulamada yerini korur ve tıbbi akımlardan birini oluşturur. Bununla birlikte, psikosomatik Batı tıbbının temellerini her zamankinden daha fazla organize eden biyolojik kavramların ve keşiflerin gelişimiyle karşı karşıya gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Psikosomatik, psikosomatik hastalık, psikanaliz, Paris Psikosomatik Okulu, Pierre Marty.

Psychoanalytic Psychosomatics

Abstract

Psychosomatics, or the treatment of psychosomatic illness, offers a new approach to the ill person, and for that reason belongs to the history of medicine. Right from the beginning, there have been several conceptual currents contributing to the growth of medicine, among which the life of the mind has had a more or less significant place. The term 'psychosomatic' first appeared in the second half of the 19th century. Its originator is said to be a German psychiatrist called Heinroth. The aim of the new current of medicine designated by the term was to introduce factors of a psychic nature into the organicistic and experimental current of 19th century medicine, in order to account for the causality and aetiopathogenesis of certain illnesses. This new and global approach to the ill person still has a place in medical practice, and constitutes one of its currents. However, its deployment has come up against the development of the biological notions and discoveries which continue to organize, more than ever, the foundations of Western medicine.

Keywords: Psychosomatics, psychosomatic illness, psychoanalysis, The Psychosomatic School of Paris, Pierre Marty.

Corresponding Author / Sorumlu Yazar

BETÜL SAĞLAM TOPAL

Istanbul University, Faculty of Letters, Department of
Psychology, Research Assistant**E-mail / E-posta**

betulsaglamtopal@istanbul.edu.tr

Manuscript Received / Gönderim Tarihi

Nov 04, 2021/ 04 Kasım 2021

Revised Manuscript Accepted / Kabul Tarihi

Dec 01, 2021/ 01 Aralık 2021

To Cite This Article / Kaynak GösterSmadja, T. (2021). Psikanalitik Psikosomatik (B. Sağlam
Topal, Trans.), *ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary
Encounters*, Vol.14, 143-156.

Psikanalitik Psikosomatik

Giriş

Psikosomatik veya psikosomatik hastalığın tedavisi, hastaya yeni bir yaklaşım sunar ve bu nedenle tıp tarihi ile ilişkilidir. En başından beri, zihin yaşamının aşağı yukarı önemli bir yere sahip olduğu, tıbbın gelişmesine katkıda bulunan birkaç kavramsal akım olmuştur. "Psikosomatik" terimi ilk olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkar. Yaratıcısının Heinroth adlı bir Alman psikiyatrist olduğu söylenmektedir. Terimden de anlaşılacağı üzere, bu yeni tıp akımının amacı, belirli hastalıkların nedenselliğini ve etiyopatogenezini açıklamak için 19. yüzyıl tıbbının organik ve deneysel akımına ruhsal nitelikteki faktörleri tanıtmaktır. Hasta kişiye yönelik bu yeni ve küresel yaklaşım, hala tıbbi uygulamada yerini korur ve tıbbi akımlardan birini oluşturur. Bununla birlikte, psikosomatik Batı tıbbının temellerini her zamankinden daha fazla organize eden biyolojik kavramların ve keşiflerin gelişimiyle karşı karşıya gelmiştir.

Freud'un psikanaliz icadı, somatik hastalıkları olanlara yeni bir yaklaşım alanı açmış ve birçok psikanalist bunu klinik gözlemlerinde ve psikanalitik tedavilerinde kullanmıştır. Böylece, tam anlamıyla tıbbi akımın aksine, psikosomatikte psikanalitik kökenli yeni bir akım gelişmiştir. Tıbbi yaklaşım, hastalık fikri ile başlar ve hem biyolojik hem de ruhsal kökenli tüm etiyolojik faktörleri arayarak ilerler. Öte yandan psikanalitik psikosomatik, somatik bir hastalığın geliştiği koşulları anlamak için hasta kişi ve onun ruhsal işleyişiyle başlar.

Psikanalitik psikosomatiğin tarihi

Psikosomatiğin Freudiyen temeli

Tüm Freudiyen külliyatta, özellikle psikosomatik ile ilişkili hiçbir araştırma yoktur. Bununla birlikte, Freud tarafından psikopatolojinin diğer alanlarında geliştirilen bir dizi çalışma ve kavramsal araç, somatik hastalıkları olan hastalarla ilgilenen psikanalistler tarafından gelecekteki çalışmalar için bir temel olarak kullanılacaktır.

Freud, bugün anladığımız anlamda psikosomatikle ilgilenmese de, sık sık beden farklı durumlarını incelemiştir. Fiziksel olarak beliren semptomlarla ilgili tüm çalışmalar, dürtü yönetimi ile ilgili teorilerle açıklanır. Freud'un çalışmalarını gözden geçirdiğimizde, dört tür somatik semptom tanımlayabiliriz: histerik konversiyon semptomları, güncel nevrozun somatik semptomları, hipokondriyak semptomlar ve yapısal organik hastalıklar.

i. Histerik konversiyon semptomları

Freudyan görüşe göre, bunlar bedene dönüştürülmüş mnesik sembollerdir ve öznenin biseksüelliğinin dahil olduğu bir grup bilinçdışı düşlemi destekler. Klinik açıdan bakıldığında, genel olarak bu fiziksel semptomlara eşlik eden bir anksiyete olmadığı vurgulanmalıdır. Metapsikolojik bakış açısına göre, histerik semptomların oluşumu için belirli sayıda ruhsal koşul gereklidir: Ödipal bir üstbenliğin varlığıyla birlikte simbolizasyondan ve kalıcı ve etkili bir bastırma mekanizmasından sorumlu dinamik bir bilinçdışının bulunduğu görece eksiksiz bir ödipal organizasyon.

ii. Güncel nevrozun somatik semptomları

Klinik olarak, bu semptomlar klasik tıptaki işlevsel bozukluk kategorisine, yani belirli somatik fonksiyonların çok veya az işleyişine karşılık gelir. Genellikle, histerik konversiyondan farklı olarak sembolik bir önemi yoktur ve bunlara çoğu zaman anksiyete eşlik eder. Metapsikolojik düzeyde, psikoseksüellik veya ruhsal cinsellikteki bir düzensizliğin sonucudur. Bu düzensizliğin özünde, baskılama (suppression) gibi ekonomik açıdan daha maliyetli diğer mekanizmaların ikame edildiği yetersiz bir bastırma (repression) mekanizması bulunabilir. Böylelikle öznenin libidosu, zihinde çalışmak yerine, aşırı yatırım yapılan organlara çekilir. Dolayısıyla, güncel nevrozlarla ilgili Freudyan görüşe göre, bu kapsamdaki somatik semptomlar, ilgili somatik işleve erotik bir aşırı yatırımdan kaynaklanır. Freud'un libido teorisinin hipotezlerinden birinin, her organın veya somatik işlevin ikili bir dürtüsel bağlılığa sahip olduğu fikri olduğunu hatırlamalıyız. Bir organ kendini koruma içgüdülerinden, yani fizyolojik işleyişini sağlayanlardan olduğu kadar, cinsel dürtülerden de etkilenir. Öyleyse Freud'a göre, ki bu onun dürtü teorisi için gerekli olan bir hipotezdir, organların iyi çalıştığına dair oluşan öznel duyguda beliren bir organ erotizmi vardır. Bununla birlikte, iki tür dürtüsel yatırım arasında bir dengesizlik varsa (organda veya somatik işlevde), organın kendini koruma işlevi, yani fizyolojik işlevi bozulacaktır. Organın erotik aşırı yatırımının yarattığı ekonomik durum budur.

iii. Hipokondri semptomları

Klinik olarak bu belirtiler, altta yatan organik lezyonu olmayan ve hatta paranoya ile karakterize somatik şikayetlerdir. Metapsikolojik bakış açısından, Freud'a göre, bunlar, zihinde üzerinde

çalışılmamış narsisist libidonun yıkımından kaynaklanır. Narsisist libidonun bedene yansıtılmasıyla, organik oto-erotizm düzeyindeki eksikliğin inkâr edilmesi amaçlanır.

iv. Organik hastalıklar

Klinik olarak bunlar psikosomatiğe özgü nesnelere dir. Freud, organik hastalık araştırmalarına psikanalitik bir bakış açısıyla, iki farklı düzeyde yaklaşır. Birincisi, hastalık bedende yerleştikten sonra ortaya çıkan narsisistik gerileme durumudur. Freud, öznenin libidinal ekonomisindeki değişiklikler ile somatik bir olayın varlığı arasındaki bağlantılarla ilgilenir. Ona göre, erotik nesne yatırımlarının, etkilenen organa yeniden yönlendirilmesi, somatik hastalığı olan kişilerde düzenli bir mekanizma oluşturur. Bu fikrin, Ferenczi'nin nevrotik hastalıklar üzerine yaptığı çalışmalarda ortaya koyduğu hipotezin yeniden canlandırılması olduğu vurgulanmalıdır. İkinci düzey, organik hastalığın oluşumu dürtü teorisinin ışığında ele alır. Freud bu noktada 1920'den itibaren geliştirdiği, yaşam dürtüleri ile yıkıcı ya da ölüm dürtüleri(i) arasındaki karşıtlığa dayanan dürtü teorisinin ikinci versiyonundan yararlanır. Yeniden kaynaşma olasılığının bulunmadığı uzun süreli bir dürtüsel bozulma durumunun sonuçlarından biri, öznenin somatik işlevlerinin organik hastalığa yol açacak şekilde derinden etkilenmesidir.

Ayrıca, çeşitli gözlemler sırasında Freud, bedenin patolojik durumları ile patolojik zihin durumları arasındaki belirli paradoksal ve esrarengiz ilişkileri, örneğin, travmatik nevroz ile fiziksel hastalık atağı arasında klinik ve ekonomik uyumsuzluğun bulunduğu durumları vurgular; benzer şekilde, somatik bir hastalık nevrotik bir durumun ortadan kalkmasına neden olabilir. Ruhsal durumlar ile somatik durumlar arasındaki bu gel-git hareketleri, bunlar arasındaki paradoksal bağlantılar, öznenin mazoşist organizasyonunun niteliğini içeriyor gibi görünür.

Psikosomatikte Freud sonrası akımlar

Freud'u takiben, bazı psikanalistler somatik hastalığı olan hastaların psikanaliziyle ilgilenmiştir.

i. Savaş öncesi teorik akımlar

Ferenczi, çalışmalarının bir kısmını organik hastalıkların psikanalizine adanmıştır. O, nevrotik hastalık kavramı ile, organik bir hastalığın ardından meydana gelebilecek nevrotik ve buna bağlı psikotik veya narsisistik değişiklikleri açıklamaya çalışır. Bu gelişmelerde mazoşizmin yeri olduğunu öngörür.

Groddeck organik hastalıklarla ilgili bir psikanalitik doktrin geliştirmiştir, ona göre çok güçlü olan altbenlik, yalnızca nevrotik bir belirti veya karakter özelliği değil, aynı zamanda somatik bir hastalık da üretebilir. Bu görüş, tüm somatik hastalıklara sembolik değer atfeder ve bu şekilde psikanalitik tedaviyle uyumlu hale gelir. Farklı ruhsal seviyeler ile biyolojik ve fizyolojik seviyeler arasında herhangi bir ayrımın veya farklılaşmanın olmaması, Groddeck'in teorisinin en zayıf noktalarından biridir.

Ferenczi'nin öğrencisi ve meslektaşı olan F. Alexander, psikosomatik tıp adı verilen bir psikosomatik akımı geliştirmiştir. Bu çalışmaların çoğunu ABD'de kurduğu Chicago Okulu bünyesinde gerçekleştirmiştir. Somatik hastalığa ilişkin, psikanalitik bir bakış açısı ile fizyopatolojiyi birleştiren dualist bir yaklaşımı vardır. Psikosomatik tıp, iki ana teori üzerine inşa edilir. Organik nevroz teorisi, Freudyen güncel nevroz kavramından türer ve uzun bir süre boyunca bastırılan ruhsal düzeydeki duyguların, otonom sinir sistemi aracılığıyla organlara aktarıldığını ve bu şekilde organların işlevlerinin değiştiğini varsayar. Bu değişim ilk etapta işlevsel rahatsızlığa ve ardından ikinci aşamada organik hastalığa neden olur. Özgüllük teorisi, her duygunun belirli bir fizyopatolojik sendroma karşılık geldiğini varsayar. Alexander ve Chicago Okulu'ndaki meslektaşlarının çalışmaları, diğer Kuzey Amerikalı yazarlarla birlikte, psikosomatik olduğu söylenen belirli somatik hastalıklarla bağlantılı kişilik profillerinin oluşturulmasına öncülük etmişlerdir. Psikosomatik tıbbın fikirleri psikanalitik açıdan eleştirilse de, bronşiyal astım, gastro-duodenal ülserler veya arteriyel hipertansiyon gibi bazı şikayetlerle ilgili gözlemleri ve çalışmaları tarihsel açıdan büyük ilgi görmeye devam etmektedir ve özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra Fransa'da, psikosomatisyenlerin daha sonraki çalışmalarının yolunu açmıştır.

ii. Savaş sonrası teorik akımlar

1950'lerin başında bazı Fransız psikanalistler somatik hastalıklarla ilgilenmeye başladılar. Kuzey Amerikalı psikosomatisyenlerin çalışmaları Avrupa'da yayıldığında ve teorik konuları eleştirilmeye başladığında, bu durum psikosomatik koşullarla ilgili yeni psikanalitik fikirlere yol açtı. Somatik hastalarla yapılan psikanalitik uygulama, ilişkiye ve aktarıma yeniden odaklandı ve farklı yazarların, doğası gereği psikanalitik olan psikosomatik koşullara yeni bir yaklaşım geliştirmelerine izin verdi. Daha sonra farklı okullar arasında gelişen teorik tartışmalar, öncelikle somatik semptomun anlamı sorusu etrafında yoğunlaşmıştır. Bazıları için somatik belirti bir

Psikanalitik Psikosomatik

anlam vektörüken; diğerleri için bu, temel etkisi farklı anlam düzeylerinde bozulan ruhsal bir yapının sonucuydu.

-J.P. Valabrega (1964): Yaygın konversiyon

J.P. Valabrega'nın anlayışı, tüm bireylerin bir konversiyon çekirdeği barındırdığı fikrine dayanır. Bu yaklaşımda, beden, anlamlı hafızaya sahip bir bilinç öncesi olarak düşünülmektedir. Dolayısıyla, tüm somatik belirtiler, psikanalitik tedavi çalışmasının keşfetmeyi ve detaylandırmayı amaçladığı bir anlam içerir. Bu anlayışın, anlamın hastaya mı yoksa yorum yapan analiste mi ait olduğu konusunu belirsiz bıraktığını görürüz. Ayrıca, somatik semptomun oluşumuna ait olan anlam ile, somatik bir hastalığı olan bir hastada psikanaliz çalışması sırasında daha sonra meydana gelen değişikliklerin anlamını birbirinden ayırmaz.

-Paris Psikosomatik Okulu

Paris Psikosomatik Okulu, 1940'ların sonlarında ortaya çıkar. Paris Psikanaliz Cemiyeti'nden bir dizi psikanalisti içerir: P. Marty, M. Fain, M. de M'Uzan ve C. David. 1950'lerden itibaren P. Marty'nin tek başına veya M. Fain ile iş birliği içinde yürüttüğü ilk çalışmalar cephalalgy (baş ağrısı), rachialgia (omurga ağrısı) veya alerjisi olan hastalarla ilgilidir. Bu çalışmalarda, nevrotik savunma mekanizmalarının yetersizliğini vurgulamışlar ve somatik semptomlara ikame oluşumlar olarak bir değer atfetmişlerdir, ancak konversiyon histerisinin semptomlarında bulunan sembolik boyut eksiktir.

Somatik gerileme kavramı, libidinal ruhsal gerileme kavramıyla kurulan bir analogi yoluyla bu dönemde ortaya çıkmıştır. 1960'ların başında, *Psikosomatik Soruşturmalar* başlıklı kolektif bir çalışma biçimini alan ve P. Marty, M. de M'Uzan ve C. David (1963) tarafından düzenlenen geniş bir klinik-teorik sentez geliştirilir. Bu çalışma, psikanalitik bir disiplin olarak psikosomatiğin doğum belgesi olarak değerlendirilebilir. Nesnesiz depresyon, işlemsel düşünce ve yansıtımlı yineleme mekanizması gibi yeni klinik kavramlar ortaya çıkar ve ciddi somatik şikayetleri olan hastaların psikosomatik araştırmasını yönetmek üzere yeni bir bakış açısı gündeme gelir: ekonomik bakış açısı. Bu yeni bakış açısında, tüm insan üretimleri, birinden diğerine dönüşümlerinin ışığında görülür. Bu sadece ruhsal üretimler, nevrotik belirtiler, karakter özellikleri, sapkınlıklar veya yüceltmeler için değil, aynı zamanda davranışlar ve somatizasyonlar için de geçerlidir.

*Psikosomatik Soruşturmalar'*ı takiben ve Paris Okulu kapsamında, farklı teorik duyarlılıklar gelişecektir. P. Marty, psikosomatik ekonomi konusunda evrimci bir doktrin geliştirir. Bu görüş, iki tür bireysel hareketin bir arada bulunmasına ve değişmesine bağlıdır. İlki, yaşam hareketleri olarak bilinen, hiyerarşik organizasyon hareketleridir. İkincisi, ölüm hareketleri olarak bilinen düzensizlik hareketleridir. Böylece gelişim, her bir vakada, düzensizlik akımına az çok dirençli takılma-gerileme sistemlerinin inşasını beraberinde getirir. Genel olarak konuşursak, ciddi somatizasyonlar bu savunma sistemlerinin başarısızlığının az ya da çok kalıcı sonucuyken, küçük somatizasyonlar bunların varlığının kanıtıdır.

M. Fain çalışmalarında, somatize etmeye devam edecek olan bebekte, anne ve babayla erken ilişkideki travmatik durumların baskınlığına bağlı eksik bir ödipal yapı olduğunu vurgular. Sonuç olarak, arzunun halüsinatuar doyumunu az ya da çok kalıcı olarak engellenir ve egonun oluşumu otonom düzeyde vaktinden önce gerçekleşir. Dürtüsel ayrışma durumu böylece somatizasyonların temelini oluşturur ve bu durum dürtünün tekil kaderi olarak yorumlanabilir.

M. de M'Uzan, psiko-işlevsel bozuklukları organik hastalıklardan ayırır. Birincisinin bir gerileme süreciyle bağlantılı olduğuna, ikincisinin ise zihinsel işleyişin belirli bir biçiminin (modality) sonucu olduğuna inanır. Aslında, başlangıçta psikosomatik bir yapı olarak tanımladığı bu biçim, herhangi bir bireydeki normal ruhsal işlevler aralığına aittir. Düşlem yaşamının eksikliğini, işlemsel düşünceyi ve yansıtımlı yineleme mekanizmasını birleştirir ve ruhsal enerjinin etkisizleşmesinden kaynaklanır.

Psikosomatiğe klinik ve teorik yaklaşımlar

Psikosomatik hastayı, hastalığının başlangıç noktasından ele alan tıbbi yaklaşımın aksine; psikanalitik yaklaşım, hastanın ruhsal işleyişindeki bir somatizasyon sürecini konumlandırarak başlar. Dolayısıyla, psikosomatik hastalara yönelik klinik yaklaşımlar, ancak psikanalistin hastayla kurduğu ilişki filtresi aracılığıyla ortaya çıkabilir. Bir somatizasyon süreci, kendilerini somatik bir şikâyetin gelişimine ödünç veren ruhsal olayların zinciridir. Genellikle somatizasyon sürecinin iki yöntemi arasında bir ayırım yapılır: regresyon yoluyla somatizasyon süreci ve dürtüsel ayrışma yoluyla somatizasyon süreci. Bu iki harekete karşı çıkan şey, geliştirdikleri zihinselleştirmenin kalitesidir.

-Zihinselleştirme

Psikanalitik psikosomatisyenler tarafından kullanılan ve tüm ruhsal çalışma alanını kapsayan standart bir kavramdan bahsediyoruz. Zihinselleştirme, temelde bir kişinin temsil etme ve düşümlerine faaliyetine atıfta bulunur. Önbilinçli sistemde temsilleri ilişkilendirme çalışması sürdürüldüğü ölçüde, zihinselleştirmenin niteliği ile önbilincin niteliğinin değerlendirilmesi neredeyse eşdeğerdir. P. Marty için zihinselleştirme, her biri temsil etkinliğinin boyutlarından birini oluşturan üç eksene göre değerlendirilebilir: derinliği, akışkanlığı ve kalıcılığı. Derinlik, bir kişinin hikayesi boyunca biriken ve tabakalaşan temsil katmanlarının sayısını ifade eder. Akışkanlık, temsillerin kalitesini ve farklı tarihsel dönemler boyunca dolaşımını ifade eder. Kalıcılık, hem nicel hem de nitel açıdan tüm temsil ağının herhangi bir anda kullanılabilirliğini ifade eder. Bu üç kritere dördüncüsü eklenmelidir: Temsil faaliyetinin haz-hoşnutsuzluk ilkesiyle mi yoksa otomatik tekrarlarla mı yönetildiği. Öyleyse, temsilin özgür faaliyeti, tekrar etme zorunluluğuyla ilişkili olan aşırı temsili etkinlikten ayırt edilmelidir.

Regresyon yoluyla somatizasyon süreci: Bu, kural olarak küçük ve geri dönüşümlü somatik epizotlara yol açan bir süreçtir. Bunlara astım atakları, baş ağrıları veya sırt ağrısı, ülseratif kolit atakları veya yüksek tansiyon dahildir. Bu tür somatizasyonlar genellikle aynı kişide aynı biçimde tekrarlanır. Bu somatizasyonlar genellikle ruhsal işlevlerin normal-nevrotik işleyişe göre düzenlendiği vakalarda ortaya çıkar. *Zihinselleştirilmeleri* genellikle tatmin edicidir veya çok az etkilenir. Bu gibi vakalarda, somatizasyonlar, P. Marty'nin "zihinsel işleyişin düzensizliği" olarak tanımladığı, ruhsal işleyişteki dalgalanmalar düşük seviyede olduğunda meydana gelir.

-Zihinsel işleyişin düzensizliği

Bu terim, psikosomatik ekonomiyi anlık olarak dönüştüren, zihinsel işleyiş sistemindeki alışılmış ve tersine çevrilebilir epizodik değişiklikleri tanımlamak için kullanılır. Bu varyasyonlar sapkın veya yüceltici faaliyetlere, karakter veya davranışsal özelliklere veya küçük somatizasyonlara yol açar.

Benliğin önbilinçle bağlantı kurma çalışmasındaki aşırı yük nedeniyle, libido somatik kökenlerine doğru gerilemeye başlar. Organik fonksiyonun hiper-erojenleşmesi, hiper-işleyiş veya hipo-işleyiş şeklinde somatik bir rahatsızlık yaratır. Bu gerileme süreci, psişenin çalışmasına anlık bir rahatlama sağlar ve bu daha sonra belirli bir aralığın ardından normal etkinliğine geri dönebilir.

Dürtüsel bağların çözülmesi yoluyla somatizasyon süreci: Bu, genellikle ölüme yol açabilen ciddi ve ilerleyen hastalıklarla sonuçlanan ruhsal bir süreçtir. Bunlar özellikle otoimmün hastalıkları ve kanserleri içerir. Bu süreç genellikle ya nevrotik olmayan bir benlik organizasyonu olan kişilerde ya da derin ve erken narsisistik yaraları yeniden harekete geçiren ruhsal travmalara maruz kalmış kişilerde gelişir. Her durumda, narsisistik kayıp boyutu mevcuttur ve bu boyut, zihinselleştirmede anlık veya kalıcı bir bozukluğun temelini oluşturur. Narsisistik kaybın bu boyutu, öznenin tüm psikosomatik dengesini değiştiren bir dürtüsel çözülme durumu yaratır. Süreç ilerledikçe, önce psikopatolojik oluşumların, ardından ikinci olarak yukarıda belirtilen fizyopatolojik oluşumların gelişimi görülür. Ruhsal düzeyde, *işlemsel hayat* başlığı altında gruplanmış belirli sayıda semptom gözlemlenebilir: mutlak bir depresyon kalitesi, *temel depresyon* ve mutlak bir düşünce kalitesi, *işlemsel düşünce*.

-Temel depresyon

Bu, semptomatik ifadenin yokluğu ile karakterize edilen bir depresyondur. P. Marty tarafından 1966'da tanımlanmıştır ve ekonomik bir muadili olmaksızın genel anlamda yaşamsal canlılığın düşmesidir. Aslında, temel depresyon deneyiminde ne suçluluk duygusu ne de melankolik kendini suçlama konusunda herhangi bir kanıt bulunmaz. Böylece temel depresyon, semptomların yokluğu ve psikanalitte uyandırılan güçlü bir karşı aktarım izlenimi yoluyla ortaya çıkar. Metapsikolojik bakış açısından, hem narsisistik hem de nesnel bir libidinal kayba işaret eder ve ölüm dürtüsünün kendine zarar veren yanını olumsuz biçimde temsil eder.

-İşlemsel düşünce

Bu, şu andaki, olgusal olan ve düşlemselleştirici veya simgeleştiren bir etkinlikle bağlantısı olmayan bir düşünme biçimidir. Gerçekleri temsil etmekten çok onlara eşlik eder. Gerçekte, dürtüsel kökeniyle bağıni kaybettiği ölçüde bir düşünce-olmayandır (non-thought). Saplantılı düşünceden ayırt edilmelidir. Metapsikolojik bakış açısına göre, bağlı olduğu algıya aşırı yatırımı, özneyi halüsinatuar arzu doyumunun başarısızlığına ve ruhsal aygıtta ortaya çıkan travmatik sıkıntıya karşı savunmayı amaçlar. Özne için işlemsel düşüncenin kendi kendini yatıştırıcı bir işlevi vardır. İşlemsel hayat kronik bir duruma dönüşebilir veya anlık ve geri döndürülebilir bir kriz şekli alabilir. Genellikle kırılğan ve istikrarsız bir psikosomatik denge biçimini temsil eder. İşlemsel hayatın şiddetli olduğu vakalarda, üstbenliğin kalitesinde bir bozulma ve onun yerini P.

Psikanalitik Psikosomatik

Marty'nin ideal bir benlik olarak tanımladığı güçlü bir idealleştirme sistemi ile değiştirmesi sıklıkla gözlemlenebilir.

-İdeal benlik

P. Marty'nin tanımına göre narsisistik olarak her şeye gücü yeten ideal benlik, aşırılığı ile tanımlanan davranışsal bir özelliktir. Öznenin hem kendisi hem de başkaları karşısında ürettiği tükenmez taleplerden kaynaklanır. Bir hastada ideal bir benliğin konumlandırılmasının amacı, esas olarak, her iki durumda da hem ruhsal hem de somatik çöküş riski oluşturan, gerileyen kapasitelerin ve ruhsal pasifliğin yokluğunu ima etmesidir.

İşlemsel hayat, hastayı çevreleyen ortamın elverişli kalitesine ve özellikle de uygun bir psikanalitik tedavi çerçevesinin varlığına bağlıdır. Arkasında olması gereken travmatik olayların entegrasyonu için mevcut olan azaltılmış zihinsel kapasite göz önüne alındığında, her zaman büyük bir somatik düzensizlik riskini temsil eder. Bu nedenle ciddi bir somatik şikâyet yönünde ilerleyebilir.

Psikanalitik psikosomatik uygulaması

1972'de P. Marty tarafından kurulan Paris Psikosomatik Enstitüsü'nün psikanalistlerinin görüşüne göre, somatik hastalığı olan hastaların psikoterapötik tedavisi; teorik ve klinik olarak psikanaliz eğitimi almış, ayrıca psikosomatik alanında derinlemesine eğitim alan psikanalistler tarafından yapılmalıdır. Bu tedavi, geleneksel tıbbi ve cerrahi tedavilerin tamamlayıcısı olarak görülür ve hastanın optimal ruhsal işleyiş düzeyini bulmasına veya yeniden keşfetmesine izin vermeyi amaçlar. Psikosomatik psikoterapinin gerçekleştiği yer, tıbbi tedavinin uygulandığı yerden farklı olmalıdır. Yer in ayrı olması, hastanın ruhsal işleyişini farklı türden yeni bir terapötik ilişki bağlamına yatırmaya olanak tanımalıdır. Bu nedenle psikosomatik tedavi, Paris Psikosomatik Enstitüsü Pierre-Marty Hastanesi gibi bir psikanalitik psikosomatik enstitüsünde ya da bir psikanalitik psikosomatiyenin muayene odasında gerçekleşebilir.

Hastaların genellikle kırılğan olan ruhsal ve somatik işleyişi nedeniyle çerçeve seçimi büyük önem taşımaktadır. Küçük ve potansiyel olarak geri döndürülebilir somatik krizler yaşayan ve ruhsal işleyişi normal-nevrotik işleyişe yakın olan hastalarla çalışırken, divanda, haftada üç seanslık klasik bir psikanalitik tedavi ortamı uygun olabilir. Öte yandan, ruhsal işleyişi narsisistik yetersizlik ve az ya da çok işlemsel hayat alanları tarafından yönetilen, ciddi ve

ilerleyen somatik bir hastalıkla başvuran hastalarla çalışırken; haftada bir ile üç seans sıklığında, yüz yüze oturum seçilir. Bu sıklık, hastanın, karşısında oturan psikanalistin varlığıyla temsil edilen uyarılma kaynağına tahammül etme kapasitesine göre değerlendirilmelidir. Burada psikanalistin seçimine "ne çok fazla ne de çok az" kuralı rehberlik etmelidir. Her durumda, seanslar ilerledikçe psikanalistin canlı varlığı, ruhsal yeniden yapılanmanın mümkün olmadığı veya kalıcı olmadığı hasta için paha biçilemez bir narsisistik dayanağı temsil eder.

Psikanalistin yorumlama faaliyeti, hastanın ruhsal işleyişinin farklı düzeylerine göre sürekli olarak değiştirilmeli ve uyarlanmalıdır. Aynı zamanda analist, hastalığın ekonomik ağırlığı ve karakteristik ilerleyişini olduğunca hesaba katmalıdır. P. Marty, yorumlayıcı etkinlik alanındaki olasılıklar yelpazesini gösteren ve çerçeve görevi gören bir kılavuz yazmıştır: "anne işlevinden psikanalize". Bu kılavuz iki kutbu açıklamaktadır; biri terapistin anne işlevi, diğeri ise klasik psikanalizin yorumlama işlevidir. Terapistin annelik işlevi, psikanalistin hastayla narsisistik ve birincil özdeşleşim kapasitesine dayanan ve hastanın tüm ruhsal hareketlerine eşlik eden bir tutumdur. Böylece hastada eksikse, uyarılmaya karşı koruyucu bir kalkan oluşturmak veya yeniden inşa etmek amaçlanır ya da özellikle majör temel depresyon vakalarında, bu eksik olduğunda yeni uyarım kaynakları sunmak amaçlanır. Ruhsal örgütlenme yeniden başladığında, psikanalist faaliyetini azaltabilir ve daha klasik bir psikanalitik pozisyon alabilir.

Her durumda, hastadaki narsisist ve mazoüst yeniden yapılanmayı sağlayan psikoterapötik ilişkiyi canlı tutmak önemlidir. Psikanalitik psikosomatisyen çalışmasında hastadan sıkılmadığını varsayar, özellikle hasta hala işlemsel anların karmaşıklığında iken. Burada, analitik duruş korunurken "konuşma sanatı" nezaketle ele alınmalıdır. Psikanalist, hastanın işlemsel ve rasyonalize eden tarzındaki kapalı söylemlerine kısa devre yaptırmak amacıyla, psikodramatik ve oyunbaz türden yorumları eşit ölçüde seçebilir. Psikanalistin bu farklı dilsel etkinlikleri, hastanın zihinsel işleyişindeki değişikliklere uyarlanmalıdır.

Tedavinin sona ermesi, somatik hastalar söz konusu olduğunda genellikle yanıltıcı problemler ortaya çıkarır. Hasta ile psikanalist arasındaki ayrılığı bazı hastalar için seans sıklığının düzenli olarak azaltılması bakımından düşünmek mümkündür. Diğer hastalar için ise tam tersine, tedaviye süresiz olarak devam etmeyi kabul etmeliyiz.

Gerçekten de, hastanın ruhsal ve somatik durumu stabilize olmuş gibi görünse de, tedavideki bir kesintinin ölümle sonuçlanma potansiyeline sahip bir hastalığı yeniden oluşturması nadir değildir. Her ne olursa olsun, tüm bir hasta grubunu içine alan sistematik bir

çerçeve yoktur ve hastanın mümkün olan en iyi koşullarda yaşamasına yardımcı olmak için tüm kişisel ve psikanalitik kapasitesini kullanmak, psikanalitik psikosomatiyene kalmıştır.

ORCID ID

BETÜL SAĞLAM TOPAL

Declaration of Conflicting Interests

The author declared that there were no conflicts of interest with respect to the authorship or the publication of this article.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar bu makalenin yazarlık veya yayımlanmasına ilişkin olarak hiçbir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

KAYNAKÇA

- Aisenstein M (2006). The indissociable unity of psyche and soma: A view from the Paris Psychosomatic School. *Int J Psychoanal* 87:667–80.
- Aisenstein M, Smadja C (2001). De la psychosomatique comme courant essentiel de la psychanalyse contemporaine [On psychosomatics as an essential current in contemporary psychoanalysis]. *Rev Fr Psychanal (suppl: Courants de la psychanalyse contemporaine [Currents in contemporary psychoanalysis]) hors série*:343–53.
- Ameisen JC (2003). La sculpture du vivant: le suicide cellulaire ou la mort créatrice [Sculpture of the living: Cellular suicide or creative death]. 2nd edn. Paris: Seuil, 1999.
- Ameisen JC (2007). La mort au coeur du vivant [Death at the heart of the living]. *Rev Fr Psychosom (suppl: Maladie et auto-destruction [Illness and self-destruction])* 32:111–43.
- Brullman F (2007). Reconstruction du sein après cancer: témoignages cliniques [Breast reconstruction after cancer: Clinical accounts]. *Rev Fr Psychosom (suppl: Les seins [Breasts])* 31:75–81.
- De M'Uzan M (1974). Psychosomatic mechanisms in psychosomatic symptom formation. *Proceedings of the 2nd International Conference on Psychosomatic Medicine. Psychother Psychosom* 23:103–10.
- Fain M (1971). Prelude à la vie fantasmatique [Prelude to phantasy life]. *Rev Fr Psychanal* 35:291–364.
- Freud S (1920). Beyond the pleasure principle. *SE* 18, 1–64.

- Green A (1999). *The work of the negative*, Weller A, translator. London: Free Association Books. [(1993). *Le travail du négatif*. Paris: Minuit.]
- Green A (2007). Pulsions de destruction et maladies somatiques [Destructive drives and somatic illnesses]. *Rev Fr Psychosom (suppl: Maladie et auto-destruction [Illness and self-destruction])* 32:45–69.
- Jasmin C, Le MG, Marty P, Herzberg R, et al. (1990). Evidence for a link between some psychological factors and the risk of breast cancer in a case-control study. *Ann Oncol* 1:22–9. [(2007). Alcorn D, translator, *Rev Fr Psychosom (suppl. Les seins [Breasts])* 31:155–71.]
- Marty P (1980). *L'ordre psychosomatique: les mouvements individuels de vie et de mort. vol. 2: Désorganisation et régression* [The psychosomatic order: Individual movements of life and death. vol. 2: Disorganization and regression]. Paris: Payot.
- Marty P, de M'Uzan M, David C (1963). *L'investigation psychosomatique: sept observations cliniques* [Psychosomatic investigations: Seven clinical observations]. Paris: PUF.
- Sifneos PE (1995). Psychosomatique, alexithymie et neurosciences [Psychosomatics, alexithymia and neurosciences]. *Rev Fr Psychosom* 7:27–35.
- Smadja C (2005). *The psychosomatic paradox: Psychoanalytical studies*, Fain M, preface, Brewer AM, translator. London: Free Association Books. [(2001). *La vie opératoire: études psychanalytiques*. Paris: PUF.]
- Smadja C (2007). *La maladie avant la maladie* [The illness before the illness]. *Rev Fr Psychosom (suppl: Les seins [Breasts])* 31:29–39.

Dijital Beşikten Sanal Mezara Gerçek-Sanal Dünyadaki Etik Sorunlar

TAMÁS BOKOR¹, Çeviri: HEDİYE AYDOĞAN²

¹ Associate Professor, Corvinus University of Budapest, Department of Communication and Media (Orcid ID: 0000-0001-8221-1212)

² Research Assistant, Akdeniz University, Faculty of Communication, Department of Advertisement (Orcid ID: 0000-0001-9696-8742)

Özet

Yeni medyanın başlangıç yıllarında, araştırmacılar iki dünya hakkında konuşurlardı: gerçek dünya ve sanal dünya. Semantik algoritmalar, arttırılmış gerçeklik ve yapay zekâ gibi ortaya çıkan teknolojiler bu iki dünyayı birleştirmişti. Bankacılık, adliye, kamu yönetimi gibi bazı hizmet sağlayıcıları halen “iki dünya” kavramı etrafında çalışmaya devam etse de, gündelik deneyimler dijital teknoloji kullanıcılarını şu gerçekliğe alıştırmakta: gerçek Gerçek ve sanal “dünyalar” artık birbirinden ayrılamazlar. Bu paradoks kullanıcılar da öfke yaratıp pek çok etik sorunlara sebebiyet verebilir.

Bu çalışmada ilk olarak; güncel yeni medya ortamına dair gözlemlere yer verilmektedir. Algoritmaların, chat-botların (rehber robot), robotların, kobotun (işbirlikçi robotlar) ve yapay zekâ sistemlerinin hep birlikte hem iletişimci fail kavramının yenilenmesini hem de söylemsel malzeme düğümü olarak adlandırılan yeni bir kavramla birlikte kullanıcıların dijital eğitimini yeniden düşünmeyi teşvik ettiğine işaret edilmektedir. İkinci kısımda ise, bazı örneklere dayanarak “tek dünya” kavramı açıklanacaktır. Bu örneklerin amacı, yeni medyanın dijital beşikten sanal mezara kadar beşer kullanıcıya eşlik ettiğini göstermek veya başka bir deyişle, dijitalleştirilmiş “tek dünyamızda” ebeveynlerin çocuklarıyla ilgili aşırı paylaşım yapmaları (oversharenting) ve dijital mirası idare etmek gibi hayatımızı ilgilendiren belirli etik sorunları resmetmektir.

Anahtar Kelimeler: Ebeveynlerin aşırı paylaşım yapmaları, dijital miras, yapay zekâ, gerçek-sanal dünya.

From Digital Cradle to Virtual Grave Ethical Challenges in the Real-Virtual World

Abstract

In the early stage of new media, researchers used to speak about two worlds: a real and a virtual one. Emerging technologies, such as semantic algorithms, augmented reality and artificial intelligence made these realms unite. Although some sort of service providers like bank sector, administration of justice, public administration etc. still work alongside with the “two worlds” conception, everyday experience accustoms the users of digital technologies to the fact: real and virtual “worlds” cannot be separated anymore. This paradox may raise a frustration in users and causes many ethical challenges. In this draft, firstly the observation of current new media environment takes place, pointing out that algorithms, (chat)bots, robots, cobots and artificial intelligence systems all foster both the renewal of communicative agency conception and the re-thinking of users’ digital education alongside with a new concept of discursive-material knot. In the second part, the “one world” conception will be illustrated, based on some examples. These aim to accompany the human user from digital cradle to virtual grave, or, in other words: illuminates certain ethical problems concerning life in our digitalised “one world”, like (over)sharenting and handling digital heritage.

Keywords: Oversharenting, digital heritage, artificial intelligence, real-virtual world.

Corresponding Author / Sorumlu Yazar	HEDİYE AYDOĞAN Akdeniz University, Faculty of Communication, Department of Advertisement, Research Assistant hediyeaydogan90@gmail.com
E-mail / E-posta	
Manuscript Received / Gönderim Tarihi	Jul 02, 2021/ 02 Temmuz 2021
Revised Manuscript Accepted / Kabul Tarihi	Nov 29, 2021/ 29 Kasım 2021
To Cite This Article / Kaynak Göster	Bokor, T. (2021). Dijital Beşikten Sanal Mezara Gerçek-Sanal Dünyadaki Etik Sorunlar (H. Aydoğan, Trans.), <i>ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary Encounters</i> , Vol.14, 157-166.

Dijital Beşikten Sanal Mezara Gerçek-Sanal Dünyadaki Etik Sorunlar

Dünya Kaç Tane?

Teknoloji bağlamında konuşmak gerekirse, yeni medya, ortak bir “dil” olarak dijital işaretler ve kodlar aracılığıyla çok çeşitli donanımların birbiriyle iletişim kurmasına olanak sağlayan dijitalleştirilmiş bir teknolojiyi ifade etmektedir. Daha geniş anlamda ise, yeni medya yeni metin deneyimlerine, dünyanın yeni temsil biçimlerine, özne ile teknoloji arasındaki yeni ilişkilere, bağlamdaki yeni alanlara, arayüzlere, kiplere ve kimlikle topluluk arasındaki yeni ilişki deneyimlerine atıfta bulunmaktadır (Lister vd., 2003, s. 13-14).

Rheingold (2000) sanal toplulukları dile getirdiğinden beri, yeni medyanın varlığıyla yaratılan bu yeni olgu konusundaki genel düşünce iki dünyayla ilgili bir kavrama yöneldi: Bir tarafta insanların yüzyıllar boyunca fiziksel anlamda yaşadıkları gerçek dünya varken diğer tarafta insanlar “diğer dünyanın” varlığını deneyimleyebildiği sanal dünya yer almaktadır. Bu diğer dünyada, gerçeklik sanallaştırılabilir; gerçek olaylar bir şekilde– bazen yalnızca kısmen de olsa fiziksel malları (mesela bir internet dükkânında) hatırlatarak, bazen de alanımızı neredeyse mükemmel bir şekilde taklit ederek (mesela bir sorunu çözmek için oluşturulmuş çevrimiçi forumdaki sanal topluluklarda) – imgeleştirilebilirler. Sanal dünya gerçek dünyadaki tüm ihtimalleri barındırmaktadır. “Sanal (İng. Virtual)” kelimesinin Latince kökenine bakınız. (“virtus [“virtual” kelimesinin Latince kökeni]” kelimesi “olası, ihtimal” anlamına gelmektedir, ancak gerçek’in zıttı olarak yalnızca şematik bir haritalandırmadır.)

Dijital teknolojilerin sayıca artmasının ardından, 2000’lerin ikinci on yılında, halen sosyal medyanın yarattığı değişikliklerle mücadele eden toplumun internet kullanan kesimi yeni bir dizi dijital gelişmeyle karşı karşıya kalmaktadır. Ortaya çıkan teknolojiler “gerçek” ve “sanal” dünyanın birleşimini daha çok harekete geçirmektedir. Bu süreçte üç temel inovasyon dizisi görülebilmektedir:

- Algoritmalar yeni medya içeriklerini kişiselleştirmekte ve bunun sonucunda tüketici seçimleri yönlendirilmekte ve daha da fazlası, filtreleme baloncukları ortaya çıkmaktadır: Bu baloncuklar, kullanıcılara kişiselleştirilmiş içerikleri sunan algoritmaların bir sonucu olarak benzer fikirli insanların oluşturduğu şişme alanlar olarak tanımlanabilmektedir (Pariser, 2012).

- Robotlar – hem yazılım robotları hem de mekatronik robotlar – beşer kullanıcıların deneyimlerini geliştirirken onları çepeçevre sarmaktadır. “İletişim teknolojileri robotların diğer robotik ve bilgisayar sistemlerinin barındırdığı yazılım etmeni ağlarına erişebilmeyi mümkün kılmaktadır. Yeni nesil robotlar davranışlarını koordine etmede ve diğer robotları, insanları ve yazılım sistemlerini de dâhil eden heterojen aktör ekipleriyle ortak amaçlara ulaşmada daha da ustalaşmaktadır” (Tamburrini, 2015, s. 1). Kobotlar (işbirlikçi robotlar) ise görevler ve işlemlere dair tüm robotlaştırma zincirlerini yaratmaktadır. Buna, bir şehrin ulaşım ağındaki sürücüsüz araçları örnek verebiliriz.

- Yapay Zekâ (AI) robotlarla yakınsaklık içindedir. Özerk ve öğrenmeye hazır robotik aktörleri yaratmak için teknoloji; topladıkları bağlamsal deneyimlerin yanı sıra kendi algoritmalarını değiştirebilme gücüne sahip kendi kendine öğrenen uygulamalar ile robotik makineleri (ister *humanoid* olsun ister dağılımlı robotik sistemler, askeri robotlar, robot oyuncaklar olsun, bu konuda bkz. Veruggio ve Operto, 2008, s. 1511-1519) bir araya getirmektedir.

Şeylerin İnterneti (bunlar arasında sürücüsüz araçlar, akıllı evler, giyilebilir cihazlar, vs. yer almaktadır) iletişimde yeni kişilikler (Sarma ve Girão, 2009) ve yeni aktörler yaratmasının yanı sıra, gerçek ve sanal dünya arasındaki sınır çizgisini de ortadan kaldırmaktadır. Bu gelişmenin tepe noktası “gerçek” ve “sanalın” sinerjiye adım atıp yeni bir gerçeklik düzeyiyle sonuçlandığı arttırılmış gerçeklikte bulunabilmektedir.

Carpentier’in (2017) iddia ettiği üzere, söylemsel ve materyal etkileşimler hiyerarşik olmayan ontolojiyi ortaklaşa yaratmaktadırlar: Söylemsel ve materyal malzeme gruplarının “düğümü” umulmadık ve durmak bilmeyen, bazen ardı arkası kesilmeden şekilleri değiştiren, bazense derinlere çöküp hareket edemeyen, ama mutlaka müteakiben ilişkilendirilmesi gereken bir ontolojik ortam tarafından güdülmektedir. Yeni medyanın yeni söylem biçimlerini (bkz. Lister 2003’ün yukarıdaki ifadesi) ve yeni teknolojileri içerdiği dikkate alındığında, yeni medya ortamında bulunan söylemsel-materyal düğümün kanıtını görmek mümkün olmaktadır.

“Gerçek” ile “sanal” arasındaki bu yeni tür söylemsel-materyal düğümün bir sonucu olarak, akademik çalışmaların (kanun koyucu aktör ile birlikte) iletişimsel aktör konusundaki kavramlarını yenilemesi gerekmektedir. Bazı örneklere dikkat çekmek gerekirse; yasama bir sorunla karşı karşıya: Sürücüsüz bir araç diyelim ki bir yayaya çarptı, burada dava açılacak olan kim, kanunlar hükmünde yargılanacak olan kim? Diyelim ki bir akıllı ev kazara birini eve kilitledi ve fiziksel zarara uğrattı, burada fail kim olacak? Bir akıllı ev aile içi şiddete başvuran biri

tarafından kasten hacklenirse suçlunun kimliğini kati bir şekilde belirlemek mümkün olabileceği mi (bkz. Bowles, 2018)?

Sanal olaylar artık gerçek hareketlerin sadece bir yansıması veya bayağı bir kopyası olmaktan uzak. Sanallıkta yaşanan değişimler gerçeklikte ciddi değişikliklere neden olabilir ve böylece iki dünyanın birbirinden ayrılması teknik açıdan anlamsız olabilir. Bazen gerçekliğin sembolik, söylemsel, sanal ve ortaya çıkarılmış materyalinin “düğümü”ne kelimenin tam anlamıyla dokunulabilir. Apple’ın sunduğu, sahibinin kalp krizini tespit edebilen ve hemen tıbbi destek isteyebilen yepyeni akıllı saat göz önünde bulundurulduğunda, bu düğümün sonuçları abartısız hayati önemi olan ve kaderi belirleyen türden olmaktadır. Algoritmalar, robotlar ve yapay zekâ (AI) sokak görüntümüzün bir parçasına – hayatlarımızın birer parçasına dönüşmektedir.

Buna rağmen, dijital yerliler (farklı dijital kuşak modellerini detaylandırılması burada kasten söz konusu edilmemektedir) gerçek ve sanalın birleştiği bir dünyada yaşarken, çoğu “dijital göçmen” bu “dünyaların” halen birbirinden ayrı olduğunu düşünme eğilimindedirler. Donald’ın (1991) ileri sürdüğü gibi, bizim yavaş gelişen beyin yapımız buna bir açıklama sunmaktadır: İnsan zihni yeni medyanın gelişmesi gibi hızlı toplumsal değişimlerle baş edebilecek güçte değildir. Bu nedenle, yeni medyadaki yenilikler dijital yeterlilikler bağlamında eğitim sisteminin yanı sıra insan zihnine meydan okumaktadır.

Yeni Medya: Beşikten Mezara

Sanal ve gerçek dünyanın birleşmesi olgusunu ana hatlarıyla açıkladıktan sonra, yeni medya ve sosyal iletişim tarihinde yeni bir söylemsel-materyal düğümün çözüldüğüne vurgu yaptık. Bu çalışmanın ikinci kısmında, bu yeni düğümün insan hayatının doğum ve ölüm olmak üzere iki önemli aşamasını nasıl etkilediğini ortaya çıkarmak, bazı etik soruları gündeme getirmek ve yeni bir mahremiyet yaklaşımına doğru sonuca ulaşmak amaçlanmaktadır.

Steinberg (2015, s. 842), çocuklarının yaşamlarıyla ilgili detayları çevrimiçi ortamlarda ebeveynlerin paylaşma biçimlerini ifade etmek amacıyla kullanılan bir kavram olan ebeveyn-paylaşımı (sharenting) konusunu yasal bir çerçevede ele alarak, bu konunun “çocuk yetiştirme söyleminin ve çocuk ve ebeveyn hakları arasındaki çatışmanın çözümlenmesinin merkezinde yer alması gerektiğini” ileri sürmektedir. Bu esnada, “ortalama olarak, çocuk beş yaşına gelene kadar ebeveyni sosyal medyada çocuğun 1498 fotoğrafını paylaşmış olacak. Anneler ve babalar internette her yıl yaklaşık 300 fotoğraf paylaşıyor” (Haworth, 2016).

Dijital ayak izlerinin gitgide artan miktarı konusunda, bu olguyu yargılamaksızın, bir fikir birliğinin olduğu görülmektedir. Çocukların çok çeşitli kişisel verileri – portreleri, doğum verileri, ev adresi, sağlık durumuna dair ek bilgiler, vs. – yeni medya ortamlarında kasten (örn. ebeveynlerinin veya akrabalarının yüklemeleri ve paylaşımları yoluyla) veya istemeden (örn. akıllı telefondan bulut depolama sistemine otomatik içerik senkronizasyonu nedeniyle) yer almaktadır. Normatif yaklaşım “ebeveynlerin aşırı paylaşım yapmalarının (oversharenting)” yarattığı zararlar ve yasal sorunların altını çizmekte ve bunun yanı sıra, “sadece çocuklar için olmamakla birlikte internet okuryazarlığına özel bir dikkat verilmesi gerektiğine... Ebeveynlerin de sorumluluğu paylaşmasının gerektiğine” (Hall, 2018, s. 141) vurgu yapmaktadır.

İkinci anlayış; yerinde bir kıyaset ve bilişsel bilgi ile ele alınması gereken özel bir mecra olarak yeni medyaya dair geleneksel türde bir düşünceyi ortaya çıkarmaktadır. İkinci husus, tam bir açık fikirlilikle ve bilişsel bilgiyle yaklaşılması gereken özel bir platform olan yeni medya hakkında geleneksel bir düşünce tarzını ortaya koymaktadır. Zihinsel bir deney babında, şimdi çocuklarının çevrimiçi gizliliğini korumak için çabalayan yeni medya okuryazarı bir ebeveyn hayal edelim. Buradan hareketle, ebeveyn çocuklarına dair herhangi bir şeyi sosyal medya sitelerinde asla paylaşmamaktadır ve hatta ara sıra çocuklarının dijital fotoğraflarını çekse bile, cihazının bulut sunucusuyla senkronize olmasına asla izin vermemektedir. Bu fotoğrafların telefonu dışına kesinlikle çıkmayacağına emin olabilir mi? Bu fotoğrafların sadece cihazın rastgele erişilebilir belleğinde kalacağı temin edilebilir mi? Cihaz internete bağlanırsa, bu herhangi bir fark edilebilir bildirim olmadan gerçekleşebilmektedir. Ebeveyn internete dair boşuna iyi düzeyde bilgi sahibidir ve risklerden haberdar olsa da bu risklerden kaçınmak neredeyse imkânsızdır. Görsel-işitsel kayıt fonksiyonu bulunun kişisel cihazlar yatak odamızdan tuvalete kadar tüm mahrem alanlarımızı istila etmektedir (Fehér, 2016, s. 118).

Bu nedenle çevrimiçi gizlilik söz konusu olduğunda en önemli soru ne çevrimiçi ortamlarda kişisel verinin kötüye kullanımı karşısında kendini koruma olasılığıdır ne de çocukların gizlilik hakkını koruma olasılığıdır; en önemli soru bu çabanın kavranmasıdır. Sensörlerin ve uygulamaların inanılmaz miktarlarda veri ürettiği birbirine bağlı dünyada dijitalleşmeden ayrılıp “tek dünya”ımızdan dışarda tutulmak pratikte imkânsız görünmektedir. “Bir bebeğin yaşamının ilk gününde yaratılan enformasyon miktarı, Kongre Kütüphanesi’ndeki enformasyonun 70 katıdır” (Smolan, 2012). İster bir bebeğin doğumu canlı yayınlansın (bkz. Stromme, 2016), ister doğum belgesi kamu yönetiminin çevrimiçi veri tabanına kaydedilsin, dijital izler (yaratılan veriler) anında çevrimiçi ortamlarda ortaya çıkmaktadır; hatta bazen

çocuğun doğumundan çok daha önce. İster kaçınılmaz bir sistem özelliği olsun, ister bilgi işlem geliştirmenin bir işareti olsun, isterse de bir gizlilik özelliği olsun, bir konu kesinlikle nettir: Kişisel verilerin çoğunun bireysel bir hayat yaşadığı ve –ne üretici tarafından ne de diğer kullanıcılar tarafından – mükemmellikle ve tam anlamıyla hiçbir şekilde izinin sürülemeyeceği gerçeğine dijitalleştirilmiş toplumların alışması gerekmektedir.

Kişisel verilerimiz gözetilip denetlense bile, derin sahte algoritmalar sisteme başka bir risk getirmektedir. Derin sahtelik, örneğin görsel materyallerin orijinalindeki yüzlerin yerini değiştirerek yeni görsel ürünler sentezlemek amacıyla kullanılan bir dizi tekniktir (Floridi, 2018). Thies vd.’nin (2016) çalışmalarında belirttikleri gibi, RGB video kayıtlarındaki kişiliklerin yerleri değiştirilebilmekte, sahtesi üretilebilmekte ve hatta bu kişiliklerin sözleri ve yüz ifadeleri bile tıpkı önceki video örneklerinde olduğu gibi uygun bir girdi grubu temelinde gerçekleştirilen dijital işleme aracılığıyla istenildiği gibi yeniden düzenlenebilmektedir.

Dijital mirasın saklanması, yönetilmesi ve genel politikalarıyla birlikte insan ömrünün dijital tarafının bitiş noktası yeni medyadaki gizlilik konusuna önemli düzeyde meydan okumaktadır. Sosyal medyanın çoğalmasının ardından kullanıcıların dijital izleri sayıca katlanmakta ve oldukça fazla sayıda ve son derece görünür olmayan biçimlerde depolanmaktadır (Duportail, 2017). Ama peki kullanıcı hayatını kaybedip artık dijital iz yaratamadığında ne olmaktadır? Önemli oranda sosyal medya kullanıcısı hayatını kaybedene kadar dijital mirasın yönetilmesi herhangi bir ciddi soruna yol açmamakta ve bu yüzden hatta çoğu akraba miras yönetimi konusunda sınırlamalarla karşılaşmaktaydı. Facebook’ta önceden var olan anıt sayfalarının özelliğinin vefat eden kişinin dijital mirasını yok etmesi için bir miras aracısının atanabileceği hizmete dönüştürüldüğü 2015 yılında Facebook bu konuya odaklanmaya başlamaktaydı (Brubaker ve Callison-Burch, 2016). Diğer büyük sosyal medya siteleri az çok benzer ilkeleri uygulamaktadır ve böylece ölüm kendine gerçek-sanal dünyada yavaşça bir yer edinirken, bu tür uygulamalar iki dünyanın birleşimini ve insan ile dijitalin söylemsel-materyal düğümünü güçlendirmektedir.

Gizlilikten Doğrulamaya

Bu çalışmanın vurguladığı gibi, önceden “sanal” olarak adlandırılan dünya “gerçek” olan dünya ile birleştirilmekte ve böylece “yeni medya” sosyal hayat açısından yeni deneyimler ve güçlüklerle zenginleştirilmektedir.

Sanallıkta yaşanan değişimler gerçek sorunlara yol açmakta ve bazen bu sorunlar tehlike yaratabilmektedirler. Fineberg ve meslektaşları (2018), “aşırı derecede video oyunları oynamak, porno izlemek, alışveriş yapmak, kumar oynamak veya canlı yayınlar yapmak ve sosyal ağları kullanmak (Ioannidis vd., 2018) gibi düzensiz çevrimiçi davranışlar, verimlilik kaybı (veya azalmış bilimsel başarılar) ve ruh hâlini de içermek üzere zihinsel hastalık kalıntıları gibi belirgin fonksiyonel bozukluklarla ilişkilendirilmektedir” demektedir.

Diğer sorunlar ise etik kaygılardan doğmaktadır: İnsan hayatı şu anda kaçınılmaz biçimde dijital izler eşliğinde ilerlemektedir. Bunlar üretim, koleksiyon, detaylandırma ve kullanım açısından bireysel kullanıcıdan çoğunlukla bağımsız olmaktadır. Sonuç olarak da, yeni medya çağındaki gizlilik kaygıları artık var olmayan sorunlardır, çünkü renkli dijitalleştirilmiş ortamlarda toplam kullanıcı gözetimine ilişkin hiçbir fırsat sunulmamaktadır. Her dijital izin sahtesi üretilebildiğinden, çevrimiçi etiğin odak noktası insanın güveni, rızası ve doğrulaması gibi konuların artmakta olan önemine kaymaktadır: Orijinallik kanıtı, sahte haberlerin belirlenmesi ve kişisel veri kullanımının doğrulanması bireysel kullanıcının ve aynı zamanda kullanıcı topluluğunun sorumluluğundadır. Bu anlamda algoritmasıyla, robotlarıyla ve yapay zekasıyla birlikte yeni medya; topluluğa dair düşüncelerini yeniden şekillendirmeleri için beşer kullanıcılarına yeni bir fırsat sunmaktadır.

ORCID ID

HEDİYE AYDOĞAN

<https://orcid.org/0000-0001-9696-8742>

Declaration of Conflicting Interests

The author declared that there were no conflicts of interest with respect to the authorship or the publication of this article.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar bu makalenin yazarlık veya yayımlanmasına ilişkin olarak hiçbir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

KAYNAKÇA

Bowles, N. (2018). *Thermostats, Locks and Lights: Digital Tools of Domestic Abuse*. Çevrimiçi: <https://www.nytimes.com/2018/06/23/technology/smart-home-devices-domestic-abuse.html> (Son erişim tarihi: 10.26.2018)

- Brubaker, J.R. & Callison-Burch, V. (2016). *Legacy Contact: Designing and Implementing Post-mortem Stewardship at Facebook*. CHI Conference on Human Factors in Computing Systems. San Jose, California.
- Carpentier, N. (2017). *The Discursive-Material Knot: Cyprus in Conflict and Community Media Participation*. Peter Lang.
- Donald, M. (1991). *The Origin of the Modern Mind. Three Stages in the Evolution of Culture and Cognition*. Harvard University Press.
- Duportail, J. (2017). *I asked Tinder for my data. It sent me 800 pages of my deepest, darkest secrets*. URL: <https://www.theguardian.com/technology/2017/sep/26/tinder-personal-data-dating-app-messages-hacked-sold> (Son erişim tarihi: 10.26.2018).
- Fehér, K. (2016). *Digitalizáció és új media. Trendek, stratégiák, illusztrációk*. [Digitalization and New Media. Trends, Strategies, Illustrations.]. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Fineberg, N. ve ark. (2018). Manifesto for a European research network into Problematic Usage of the Internet. *European Neuropsychopharmacology*, in press.
- Floridi, L. (2018). Artificial Intelligence, Deepfakes and a Future of Ectypes. *Philosophy & Technology*, 3(31), 317-321.
- Hall, H.K. (2018). Oversharenting: Is It Really Your Story to Tell *the John Marshall Journal of Information Technology & Privacy Law*, 3(33), 121-142.
- Haworth, R. (2016). *What are the effects of a childhood documented online?* URL: <https://www.nominet.uk/effects-childhood-documented-online/> (Son erişim tarihi: 10.26.2018)
- Ioannidis, K. ve ark. (2018). Problematic internet use as an age-related multifaceted problem: Evidence from a two-site survey. *Addictive Behaviors*, (81), 157-166.
- Lister, M., Dovey, J., Giddings, S., Grant, I. & Kelly, K. (2003). *New Media. A Critical Introduction*. New York, NY: Routledge.
- Pariser, E. (2012). *The Filter Bubble*. New York, NY: Penguin and Random House.
- Rheingold, H. (2000). *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*. Londra: MIT Press.
- Sarma, A. C. & Girão, J. (2009). Identities in the Future Internet of Things. *Wireless Personal Communications*, 49(3), 353-363.
- Smolan, R. (2012). *The Human Face of Big Data*. URL: <https://teconomy.com/conf/12-tucson/data-science-2/the-human-face-of-big-data/> (Son erişim tarihi: 10.26.2018)
- Steinberg, S.B. (2015). Sharenting: children's privacy in the age of social media. *Emory Law Journal*, (66), 839-884.

Stromme, L. (2016). *Mother become first in Britain to live stream childbirth and looks fabulous doing it.*

URL: <https://www.express.co.uk/life-style/life/711095/Mother-first-Britain-live-stream-childbirth-looks-fabulous> (Son erişim tarihi: 10.26.2018)

Tamburrini, G. (2015). *Robot Ethics: A View from the Philosophy of Science.* URL:

https://www.researchgate.net/profile/Guglielmo_Tamburrini/publication/228959347_Robot_ethics_a_view_from_the_philosophy_of_science/links/554bdf680cf21ed2135b7b01/Robot-ethics-a-view-from-the-philosophy-of-science.pdf (son erişim tarihi: 10.26.2018)

Thies, J., Zollhöfer, M., Stamminger, M., Theobalt, C. & Niessner, M. (2016). *Face2Face: Real-time Face Capture and Reenactment of RGB Videos.* URL:

<http://niessnerlab.org/papers/2016/1facetoface/thies2016face.pdf> (Son erişim tarihi: 10.26.2018)

Veruggio, G. ve Operto, F. (2008). *Roboethics: Social and Ethical Implications of Robotics.* İçinde:

Siciliano, B. ve Khatib, O. (eds.): Springer Handbook of Robotics (s. 1499-1524). ABD: Springer.

Sonnotlar

ⁱ Bu yazı, New Approaches in Media and Communication (2019) adlı kitapta yer alan Dr. Tamás BOKOR'un "From Digital Cradle to Virtual Grave Ethical Challenges in the Real-Virtual World" (s. 13-18) başlıklı makalesinden yazarın izni alınarak çevrilmiştir.

Mağara İnsanı: Michel Siffre'le Röportaj

JOSHUA FOER¹, MICHEL SIFFRE², Çeviri: Ece SARAÇOĞLU³

¹ Freelance Science Writer

² Scientist

³ Ph.D. in Philosophy, Maltepe University Graduate School (Orcid ID: 0000-0001-5699-9763)

Özet

1962 senesinde Michel Siffre adında bir Fransız yer bilimci saat, takvim veya güneşe erişimi olmadan bir yeraltı mağarasında tam izolasyon halinde iki ay geçirdi. Bu süre boyunca bedeninin isteği doğrultusunda beslenmiş ve uyumuştur. Hedefi, zamanın ötesinde insan hayatının doğal ritminin nasıl işlediğini keşfetmektir. 1972'de Teksas'taki bir mağaraya dönüp altı ay geçirmeden önce, on yıl boyunca bir düzine yeraltında zaman izolasyonu deneyleri düzenler. Onun bu çalışmaları, insan kronobiolojisi alanı için rehber olur. Joshua Foer, Siffre'le e-posta yoluyla bu deney üzerine bir röportaj gerçekleştirir

Anahtar Kelimeler: Michel Siffre, yeraltı mağarası, deney, zaman izolasyonu.

Caveman: An Interview with Michel Siffre

Abstract

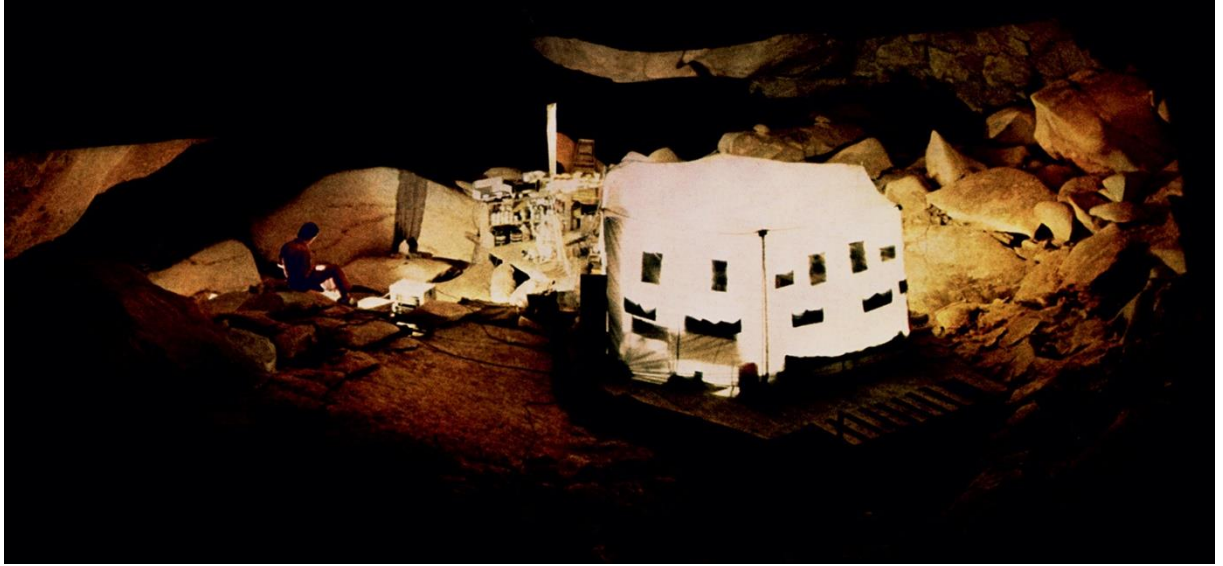
In 1962, a French speleologist named Michel Siffre spent two months living in total isolation in a subterranean cave, without access to clock, calendar, or sun. Sleeping and eating only when his body told him to, his goal was to discover how the natural rhythms of human life would be affected by living “beyond time.” Over the next decade, Siffre organized over a dozen other underground time isolation experiments, before he himself returned to a cave in Texas in 1972 for a six-month spell. His work helped found the field of human chronobiology. Joshua Foer interviewed Siffre by email.

Keywords: Michel Siffre, subterranean cave, experiment, time isolation.

Corresponding Author / Sorumlu Yazar	ECE SARAÇOĞLU Ph.D. in Philosophy, Maltepe University Graduate School
E-mail / E-posta	ecesaracoglu@gmail.com
Manuscript Received / Gönderim Tarihi	Aug 16, 2021/ 16 Ağustos 2021
Revised Manuscript Accepted / Kabul Tarihi	Dec 01, 2021 / 01 Aralık 2021
To Cite This Article / Kaynak Göster	Foer J., Siffre, M. (2021). Mağara İnsanı: Michel Siffre’le Röportaj (E. Saraçoğlu, Trans.), <i>ViraVerita E-Journal:</i> <i>Interdisciplinary Encounters</i> , Vol.14, 167-176.

Mağara İnsanı: Michel Siffre'le Röportaj

1962 senesinde Michel Siffre adında bir Fransız yer bilimci saat, takvim veya güneşe erişimi olmadan bir yeraltı mağarasında tam izolasyon halinde iki ay geçirdi. Bu süre boyunca bedeninin isteği doğrultusunda beslenmiş ve uyumuştur. Hedefi, zamanın ötesinde insan hayatının doğal ritminin nasıl işlediğini keşfetmektir. 1972'de Teksas'taki bir mağaraya dönüp altı ay geçirmeden önce, on yıl boyunca bir düzine yeraltında zaman izolasyonu deneyleri düzenler. Onun bu çalışmaları, insan kronobiolojisi alanı için rehber olur. Joshua Foer, Siffre'le e-posta yoluyla bu deney üzerine bir röportaj gerçekleştirir.

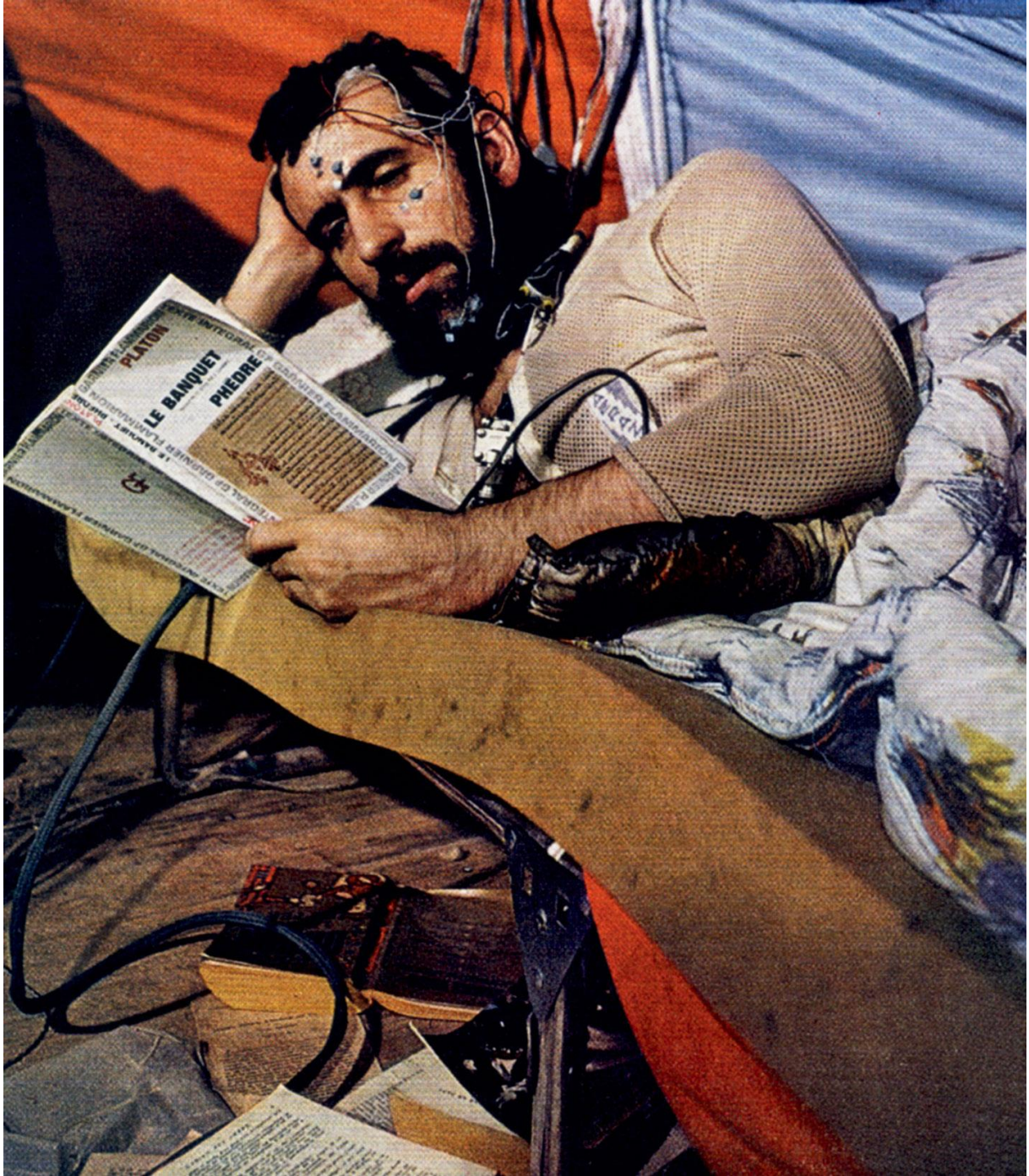
1962'de henüz yirmi üç yaşındaydınız. Altmış üç yeraltında tam izolasyon halinde yaşamaya nasıl karar verdiniz?

Anlaşılacağı üzere, ben bir yerbilimciyim. 1961 senesinde Alpler'de bir yeraltı buzulu keşfettik. İlk düşüncem, Alplerde on beş gün boyunca kalarak yer altı buzullarına dair coğrafi keşifler yapmaktı. Fakat hazırlık süreciyle geçen birkaç ayın sonunda, kendi kendime bu on beş günün yeterli olmayacağını söyledim. Bu yüzden iki ay kalmaya karar verdim. Ve sonra bu fikrin asıl benim yaşamım için bir keşif olacağını fark ettim. Zamandan habersiz, karanlıkta, saatim olmadan tıpkı bir hayvan gibi yaşama kararı aldım.

Mağaraları çalışmak yerine, kendinizi zaman üzerine bir çalışmanın içerisinde buldunuz.

Çalışma ekibimle basit bir bilimsel protokol oluşturduk. Ben onlara ne zaman uyandığımı, ne zaman yemek yediğimi ve ne zaman uyuduğumu basit bir telsizle bildiriyordum. Dışarıda

zamana yönelik hiçbir bilgiye ulaşmamam için, ekibim benimle hiçbir şekilde iletişime geçmedi ve beni aramadı. Her şeyden habersiz, insan kronobiolojisi alanını yaratmışım. Uzun zaman önce, 1922’de sıçanların bir içsel biyolojik saate sahip oldukları keşfedilmişti. İnsanlara dair benim keşfim ise, tıpkı alt memelilerdeki gibi iyi işleyen bir bedensel saate sahip olunmasıydı.

Yeraltında ilk kalışınızda, sıcaklıklar donma derecesinde ve rutubet yüzde 98 idi. Zamanı nasıl geçirdiniz?

Kötü ekipmanlara sahiptim ve içerisinde birçok şeyin olduğu küçük bir çadırda sıkışık haldeydim. Ayaklarım her zaman ıslaktı ve vücut sıcaklığım 34 C (93 F) derecedeydi. Zamanımı mağarada

Mağara İnsanı: Michel Siffre'le Röportaj

okuyarak, yazarak ve araştırma yaparak geçiriyordum. Geleceğim hakkında düşünmek için de bol bol vaktim vardı. Ayrıca yüzeydekileri her aradığımda yaptığım iki test vardı. İlki, nabzımı ölçmekti. İkincisi, psikolojik testti. Parmak hesabıyla 1'den 120'ye kadar saniye olarak saymaya çalıştım. Bu testle birlikte iyi bir keşif yaptık: 120'ye kadar saymam beş dakikamı alıyordu. Diğer bir ifadeyle, psikolojik olarak beş gerçek dakikayı iki dakikaymış gibi deneyimlemiş oldum.

Psikolog Elizabeth Loftus bir filmdeki banka soygunu sahnesini insanlara izlettirip soygun süresini tahmin etmelerini istediği bir deney yürüttü. Kişisel zaman deneyimimizin oldukça değişken olduğu görüldü. Saat olmadığında zamanın geçişini nasıl hissediyordunuz?

Zaman algımda epey karışıklıklar oldu. Mağaraya indiğimde 16 Temmuz'du ve 14 Eylül'de de deneyi tamamlamayı planlıyordum. Yüzeydeki ekibim deneyin son gününün geldiğini bana bildirdiğinde, ben henüz Ağustos'un 20'si olduğunu sanıyordum. Mağarada geçirecek bir ayım daha olduğuna inanıyordum. Psikolojik zamanım iki faktör kadar sıkıştırılmıştı.

Saat ve psikolojik zaman arasındaki bu ciddi bağlantı kopukluğunun nedeni hakkında ne düşünüyorsunuz?

Bu, yaklaşık kırk yıldır araştırıyor olduğum büyük bir soru. Karanlık tarafından kuşatıldığınız zaman- bir aydınlatma lambası dışında mağara tamamen karanlık- belleğiniz zamanı tutamıyor. Unutuyorsunuz. Bir veya iki gün sonra bir önceki gün ne yaptığınızı hatırlayamıyorsunuz. Uyandığınızda ya da yatmaya gittiğinizde çok az şey değişiyor. Ayrıca her yer büsbütün kara. Tek bir uzun gün gibi.

Bu türden izolasyon deneyleri laboratuvar ortamında kolaylıkla uygulanabilir. Siz neden her seferinde yeraltında yapmayı tercih ettiniz?

Laboratuvarlar bunları yapmak için uygun mekânlar fakat bunun için motive olmuş insanlar bulmanız şart. İnsanlara bir laboratuvar kapsülünde birkaç ay geçirmelerini teklif etmek zor. 1962 ve 1972 yılları arasındaki dönem boyunca, Almanya’da bir profesör yapay bir yeraltı sığınağında 150’den fazla izolasyon deneyi gerçekleştirir ama bunlar yalnızca bir ay kadar süren kısa dönemli deneylerdi. Bu deneylere katılan insanlar önce mağara kâşifçisi olarak yeraltına gönderildiler ve bu sayede mağaralarla ilgilenmeye ve daha uzun süre orada kalabilmeye motive oldular.

Yeraltında yapay zaman ölçerlerden tümüyle izole edilmişken, tamamen bedeniniz ne zaman istiyorsa o zaman ve ne kadar istiyorsa o kadar uyudunuz. Mükemmel bir şekilde uyumayı başardığınız da söylenebilir. Bu nasıl bir şeydi?

Uykum kusursuzdu. Bedenim ne zaman uyuyacağını ve ne zaman yemek yiyeceğini kendisi belirledi. Bu çok önemli bir şey. Uyuma/uyanma döngümün yeryüzündeki insanlarınki gibi yirmi dört saat olmadığını gösterdik. Benim döngüm onlarınkinden bir parça daha uzundu, yani yaklaşık olarak yirmi dört saat otuz dakikaydı. Fakat asıl önemli olan, yeryüzüne ait doğal gecegündüz döngüsünden bağımsız bir iç saatin olduğunu kanıtlamış olmamızdır. İlginç bir şekilde, diğer araştırma denekleriyle yaptığım sonraki deneyler de, mağaralardaki bütün insanların bu döngüsünün yirmi dört saatten uzun olduğu gösterdi. Aslında yaygın olarak kırk sekiz saatlik döngüler meydana gelmektedir. Otuz altı saatlik sürekli etkinlik halini, on iki ila on dört saatlik uyku dönemi takip eder. Bu keşfimizden sonra, Fransız ordusu bize bir miktar fon sağladı. Askerlerin uyanık olarak iki kat daha etkin olabilmelerinin nasıl mümkün olabileceği üzerine inceleme yapmamı istediler.

Ne buldunuz?

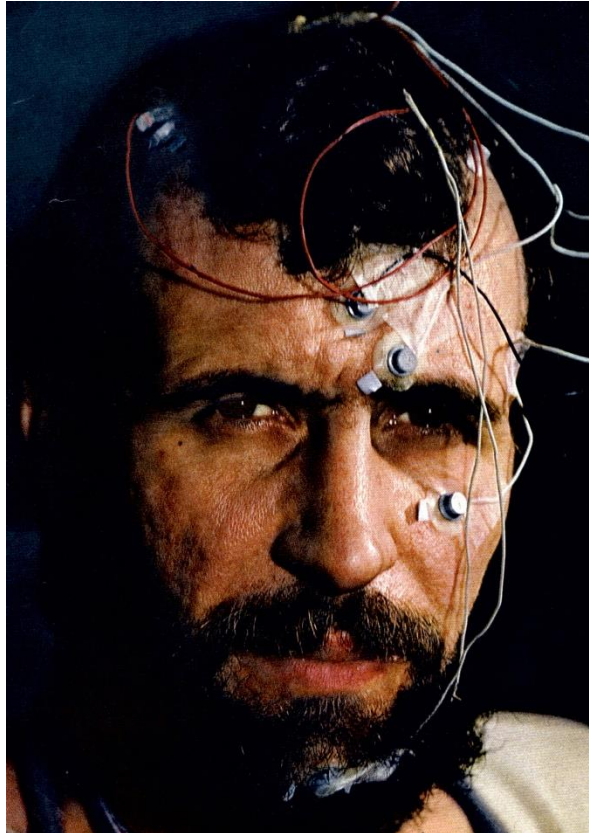
Benden sonra bir erkek dört ay, bir kadın da üç ay için mağaraya girdi. 1966'da başka bir erkek altı aylığına yeraltına indi ve sonrasında dört aylık iki ayrı deney daha gerçekleştirdik. Uyku evrelerini- uyku dalgalanmasını, rüya görürken göz hareketleri hızını ve yavaşlamasını uyku dalgalanmasını- analiz ettik ve bir başka keşif daha yaptık. İnsanların ne kadar uyanık kaldıkları ve bir sonraki gece ne kadar rüya gördükleri arasındaki ilişkiyi gösterdik. Kabaca söylemek gerekirse, her gün on dakika fazladan etkin olunan zaman için, REM uykusuna fazladan bir dakika eklenmektedir. Ayrıca, ne kadar çok rüya görürseniz, bir sonraki uyanıklık aşamasında tepki verme sürenizin o kadar kısa olduğunu bulduk. Bu keşfimizden sonra Fransız ordusu, askerler için otuz veya daha uzun saatler süren çok uzun günler üretme umuduyla, rüya görülen zamanı yapay olarak artıran ilaçlar bulmaya çalıştı.

İlk izolasyon deneyinizden on yıl sonra, Teksas Del Rio yakınlarındaki Midnight mağarasına kendiliğinizden döndünüz. Niçin geri döndünüz?

Bunun iki nedeni vardı. Birincisi, yaşlanmanın psikolojik zaman üzerindeki etkilerini araştırmakla ilgiliydi. Planım, beynimin zamanı algılama biçiminde herhangi bir değişiklik olup olmadığını görmek için her on veya on beş yılda bir deney yapmaktı. İkinci olarak, ben hariç yer altındaki diğer bütün insanların kırk sekiz saatlik uyku ve uyanıklık döngüsü vardı. Kırk sekiz saatlik bu döngüyü yakalamayı denemek için altı ay yeraltında kalmaya karar verdim.

İnsanlar neden bu kırk sekiz saatlik döngüye giriyor?

Bir teorim yok. Teoriler üretmiyorum. Kırk sekiz saatlik döngü bir gerçek. Bu olguyu gözlemledim ve bu bulgudan eminim fakat hiç kimse uyku ve uyanıklık döngüsünün bu kadar geniş çaptaki bir eş zamanlılık bozulmasından (desenkronizasyon) neyin sorumlu olabileceğini anlayamıyor. Ve şimdi Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından, fon bulmak daha da zor hale geldi. Bugün sadece matematikçiler ve fizyologlar bununla daha ileri gidebilirler.

İlk yeraltı izolasyon deneyinizi 1962 senesinde yaptınız; aynı yıl Küba Füze Krizi bomba sığınaklarının önemini tüm dünyaya gösterdi ve bir yıl sonra da Yuri Gagarin uzaya çıkan ilk kişi oldu. Bu iki olay yeraltı hakkındaki düşüncelerimizin yönünü nasıl değiştirdi?

Ben doğru zamana denk geldim. Bu Soğuk Savaş dönemi ve insanın uzaydaki uyku döngüsü hakkında hiçbir şey bilmiyorduk. Sadece ABD ile Rusya arasında uzaya insan göndermek için bir rekabet yoktu, aynı zamanda Fransa nükleer denizaltı programına yeni başlamıştı. Fransız karargâhı, denizaltındaki askerlerin uyku döngülerinin nasıl daha iyi düzenleneceği hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Bu durum galiba neden daha çok finansal destek alabildiğimi gösteriyor. NASA 1962'deki ilk deneyimi inceledi ve çok yönlü matematiksel analiz yapacak bir ödenek verdi.

Yeraltı konusunda bizi hem çeken hem de korkutan nedir?

Yer altı karanlık. Işığa ihtiyacınız var. Ve eğer ışığınız sönerse ölürsünüz. Orta çağda mağaralar, kötü ruhların yaşadığı mekânlardı. Ama aynı zamanda mağaralar umudun da yeri idi. Mineraller ve hazineler bulmak için mağaralara gireriz ve aynı zamanda mağaralar, yeni keşifler yapmanın maceralar yaşamanın mümkün olduğu tek yerdir.

Clamouse Mağarasında, yerin 2,970 adım altında kaz ciğeri ve şampanyayla yeni milenyumunu karşılayabilirdiniz ama üç buçuk gün geç kaldınız. Altmışını doğum gününüzü kaçırdınız.

Yeraltına tekrardan gitmek için hemen hemen otuz yıl neden beklediniz?

1972'de Midnight Mağarasından çıktığımda, 100,000 Amerikan doları borcum bulunuyordu. Deneylerimi Fransa'dan Teksas'a taşımanın maliyetini, çok çok altında hesaplamışım ve ben de kronobiyojoloji alanından ayrılmak zorunda kaldım. Bu deneydeki verilerimin çoğu henüz matematiksel olarak analiz edilmemişti. 1999'da Fransa'nın güneyindeki bir mağaraya dönmeye karar verdim. Orada iki ay kaldım, yaşlanmanın sirkadiyen döngü üzerindeki etkilerini inceledim. Yetmiş yedi yaşında uzaya giden John Glenn'nin izinden gidiyordum.

Anladığım kadarıyla “insan hapsi ve kronobiyojoloji deneyleri için kalıcı bir yeraltı istasyonu” üzerine çalıştığınızı anlıyorum. Başka neler üzerine çalışıyorsunuz?

Mağaralardaki deneyler bitti. Daha fazla bu tarz deneyler yapamazsınız. Bunları ilk defa yaptığımızda çok gençtim ve çok fazla risk aldık. Şimdi araştırmacılar üzerinde sınırlamalar var. Şimdi etik kurullara sahibiz. Size bir örnek vereyim. 1964'te benden sonra yeraltına inen ikinci kişinin başına bir mikrofon takıldı. Bir gün bu kişi otuz üç saat uyudu ve yaşayıp yaşamadığından emin olamadık. İlk defa bu kadar uyuyan bir insan görüyorduk, tamam, mağaraya ineceğim ve ne olduğunu öğreneceğim, diye düşündüm. Ve otuz dört saat sonra, horladı ve biz de hayatta olduğunu anladık. İki dakika sonra da, nabız düzeyini bize bildirdi. Bugün doktorlar onu uyandırmak zorunda kalacaklardı çünkü aksini yapmak çok riskli olurdu.

Kırk sekiz saatlik döngüyü yakalayabilmek konusunda başarılı olabildiniz mi?

Evet. 1972'de Teksas'taki deneyde, düzenli olmasa da kırk sekiz saatlik döngüde iki periyot yakaladım. Otuz altı saat sürekli uyanıklık halini on iki saatlik bir uyku dönemi takip etti. Yirmi dört saat süren günler ile bu gibi uzun günler arasındaki farkı anlayamıyordum. Mağaradayken tuttuğum günlüğü döngülere bakarak inceledim fakat o günleri farklı algıladığıma dair hiçbir

kanıt yoktu. Bazen iki saat bazen ise on sekiz saat uyurdum ama aradaki farkı anlayamazdım. Bu hepimizin takdir edebileceği bir deneyim. Bu, psikolojik zaman sorunu. Bu, insanın bir problemi. Zaman nedir? Saat kaç? Bilmiyoruz.

ORCID ID

ECE SARAÇOĞLU

Declaration of Conflicting Interests

The author declared that there were no conflicts of interest with respect to the authorship or the publication of this article.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar bu makalenin yazarlık veya yayımlanmasına ilişkin olarak hiçbir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Sonnotlar

ⁱ İlk olarak Cabinet Magazine 30. Sayı'da yayımlanmıştır.

ⁱⁱ Michel Siffre'in *Beyond Time* (McGraw-Hill, 1964) ve *Découvertes dans les grottes mayas* (Arthaud, 1993) gibi çeşitli kitapları bulunmaktadır.

ⁱⁱⁱ Joshua Foer, bellek bilimi üzerine çalışmaktadır.

Çağdaş Yurttaşlığın İnşasında Özgürlük Sorunu ve Hegel

ÇAĞATAY ŞAHİN¹

¹ Research Assistant, Hacettepe University, Faculty of Law, Department of Philosophy and Sociology of Law (Orcid ID: 0000-0002-6184-5053)

Özet

Bu yazı, Charles Taylor'ın *Hegel ve Modern Toplum* (Çev. Kadir Gülen, Kolektif Kitap: İstanbul, 2021, 284) kitabını incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Charles Taylor, Hegel, modern toplum, çağdaş yurttaşlık, özgürlük

Hegel and the Matter of Freedom in the Formation of Modern Citizenship

Abstract

This paper examines Charles Taylor's book entitled *Hegel and Modern Society* which have been translated into Turkish by Kadir Gülen and published by Kolektif Kitap in 2021.

Keywords: Charles Taylor, Hegel, modern society, modern citizenship, freedom

Corresponding Author / Sorumlu Yazar	ÇAĞATAY ŞAHİN Hacettepe University, Faculty of Law, Department of Philosophy and Sociology of Law, Research Assistant cagataysahin@hacettepe.edu.tr
E-mail / E-posta	
Manuscript Received / Gönderim Tarihi	Dec 20, 2021/ 20 Aralık 2021
Revised Manuscript Accepted / Kabul Tarihi	Dec 22, 2021 / 22 Aralık 2021
To Cite This Article / Kaynak Göster	Şahin, Ç. (2021). Çağdaş Yurttaşlığın İnşasında Özgürlük Sorunu ve Hegel, <i>ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary Encounters</i> , Vol.14, 177-187.

Çağdaş Yurttaşlığın İnşasında Özgürlük Sorunu ve Hegel

Giriş

Türkçede “Modernliğin Sıkıntıları”, “Seküler Çağ” ve “Çokkültürcülük-Tanınma Politikası” gibi önemli eserleriyle bilinen ve çağımızın en etkili düşünürleri arasında kabul edilen Kanadalı filozof Charles Taylor (1931 d.) “Hegel ve Modern Toplum” başlıklı çalışmasında G. W. F. Hegel (1770-1831)’in siyaset felsefesine ilişkin dikkat çekici bir girişimde bulunmaktadır. Kolektif Kitap tarafından yayımlanan ve Kadir Gülen çevirisiyle dilimize kazandırılan eser, Batı entelektüel dünyasında Hegel’in, modern siyaset felsefesi okumalarındaki işlevine dikkat çekmek ve sanayi toplumlarının girdiği toplumsal krizden çıkmak için Hegel felsefesinin güncelliğini koruduğunu gösterme amacını gütmektedir. Söz konusu eserini “Özgürlük, Akıl ve Doğa”, “Siyaset ve Yabancılaşma” ve “Özgürlük Meselesi” başlıklı üç ana bölüm ve yirmi bir alt başlık altında kaleme alan Taylor, eserini yazıldığı döneme ilişkin güncel bir perspektif içerisinde kaleme almıştır. Eser ilk bölümde Hegel ontolojisine dair çözümlenmelerde bulunurken, ikinci bölümle birlikte siyaset ve toplum felsefesine dair tespitler ağırlık kazanmaktadır. Son bölümde ise tarihsel bir bakış içerisinde Hegel’in özgürlük felsefesi ile modern toplumlarda özgürlük kavrayışının nasıl bir süreklilik içerisinde olduğu üzerinde durulmaktadır.

Değerlendirmeye geçmeden önce eserin önsözünü kaleme alan Hegel uzmanı felsefeci Frederick Neuhouser’in de belirttiği gibi “Hegel ve Modern Toplum” eserinin, ilk olarak 1975 yılında Cambridge Üniversitesi Yayınları tarafından yayımlanan “Hegel” eserinden sonra Taylor tarafından kaleme alınan ikinci kitap olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu kitapta önceki eserinde geniş yer tutan fenomenoloji, din ve sanat felsefesi alanlarını dışarıda bırakarak Hegelci toplum felsefesine yoğunlaşan Taylor kitabı yazma gerekçesini, Klasik Alman felsefesinin başat isimlerine dair yorumlarını İngilizce konuşulan toplumlar için daha erişilebilir kılmak olarak açıklamaktadır. Felsefe tarihinde Hegel’i genellikle Aristoteles ve Montesquieu üzerinden okuyan Taylor, eserini sık sık dönüşler yaptığı üç tarihsel evreye odaklı şekilde kaleme almıştır. Bunlar sırasıyla *Sittlichkeit* (etik yaşam) kavramının ideal görünümünün yaşandığı Antik Yunan devletleri, antik ile modern dönemin kopuşunu gösteren Fransız Devrimi sonrası Avrupa ve bireylerin kurumlarına büyük oranda yabancılaştığı kozmopolit Batı toplumlarıdır. Bu bakımdan neoliberal dönüşüm sürecinin öncesinde yayımlanmış olan bu eser dönemine dair dikkat çekici

tezlere sahip olmakla beraber teoriyle pratiği birleştirmek hususunda bazı problemlerli noktalar barındırmaktadır.

Kitabın Hegelci toplum felsefesine eser boyunca sürekli bir miras ve kopuş sorunsalı içerisinde baktığını söylemek olasıdır. Yazar toplumsal çözülme meselesine ilişkin reaksiyonu Hegel felsefesi içerisinde gördüğü güçlü bir sentezin bu çözülmeyi durdurabileceği fikrini metin boyunca işleyerek göstermektedir. Hegel'i bu bağlamda okuyan Taylor, eseri boyunca genellikle belirli bir devlet ya da toplumu işaret etmemekle beraber 68 Mayıs'ı sonrası gerçekleşen sokak eylemlerine, özgürlükçü taleplere ve Sovyet tecrübesine karşı Batı demokrasilerini uyarılmaktadır. Bu uyarı sıklıkla bu demokrasilerin başarı olarak sunmuş oldukları katılımcı toplumsal düzenlerinin gerçekte büyük bir yanılgıdan ibaret olduğu noktasında yoğunlaşmaktadır. Toplumlardaki ortak bilincin etnik veya dinsel parçalanmalarla giderek azaldığı tespitiyle beraber eser, Hegel'deki *Sittlichkeit* kavramından kalan mirası hatırlamak ve bunu sanayi toplumlarındaki demokrasi krizini aşabilmek için kullanılmaktadır.

Geçerliliğini Yitirmiş Bir Ontoloji

Taylor, eserin ilk bölümünde Hegel'in felsefi girişimini ve özbilinç (*Selbstbewusstsein*) fikrinin doğuş ortamını, Alman Romantizmi içerisinde başta "*Sturm und Drang*" hareketi olmak üzere tarihsel kaynaklarıyla ortaya koymaktadır. Taylor'a göre Hegel'in bu fikri teşebbüsünün temelinde Alman Romantiklerinden gelen ve özneyi rasyonel özerk ve dışavurumcu unsurlarla bütünleştirecek bir sentez çabası yatmaktadır (s. 31). Bir diğer deyişle Hegel'in "*Tinin Fenomenolojisi*"nde ortaya koyduğu özne kuramı, Post-Kartezyen felsefeye karşı geliştirilen, toplumsal zorunluluk içerisinde cisimlenen ve ereksel bir amaç doğrultusunda tarihte kendini gerçekleştiren öznedir. Faydacı ve Kantçı özne yorumlarından sonra Hegel'in kendini tarihte açıklayan özne yaklaşımı, tüm tarihi insanın kendi ereğini ve *Geist*'i kavrama yolculuğundan hareketle açıklanmaktadır. Bu felsefi sistemde tüm bileşenler bütün ile kurmuş oldukları ilişkiler üzerinden açıklanma zorunluluğu taşıdığından öznenin *Geist* ile ilişkisi bir başlangıç noktasını kavramayı gerekli kılmaktadır; zira sistem *Geist*'ta cisimleşerek bu bütünlüklü yapı içerisinde rasyonel bir zorunluluk içerisinde oluşmaktadır. Dünya ile Tanrı arasındaki bu zorunlu ilişkinin ifadesi burada diyalektik zorunluluk olarak karşımıza çıkar. Cisimleşmiş hali kozmos olan *Geist*'in mevcudiyeti de buradan hareketle dünyanın varlığı koşuluna bağlıdır (s. 74).

Taylor, bu bölümde Hegel'i felsefe tarihinde nasıl yorumladığını tartışmacı bir üslupla okuyucuya göstermektedir. Taylor'a göre Alman filozof doğa ile insanın ilişkisini akıl temelinde

kavramasıyla Romantiklerden gelen kozmik tin kavrayışının dışında konumlandırılmayı gerektirmektedir. *Geist* yorumundan hareketle Hegel'e atfedilen panteist görüşü reddeden Taylor, Hegelci felsefeyi her şeyi kapsayan ve dünyadaki her şeye içkin bir kutsallık üzerinden yorumlamamak gerektiğinin altını burada çizmektedir. Böyle bir konumlandırma girişimi bakımından Hegel, kökleri *Plotinos*'tan gelen panenteist (yayılmacı) görüşle ilişkilendirilebilir. Hegel için de atfedilen bu görüşe göre sonlu şeyler, sonsuz olan *Bir*'den ayrılır, sonlu şeyler *Bir*'in varlığı için gerekli olmamakla beraber *Bir* onlar için olmazsa olmazdır. Burada Hegel'in modern felsefeye katkısı sonlu olma fikrinin sonsuz yaşamın bizzat kendi koşulu olmasında yatmaktadır (s. 75). Bu bakımdan Hegel felsefesinde akıl yoluyla üstesinden gelinen zorluk, sonlu tin ile sonsuz tini parçası oldukları bu düzen içerisinde özgürlük düzleminde uzlaştırmak olduğundan bu yolda tinin kendi özgürlüğünü tarih içerisinde açıklanarak ilerletmesi fikri tin, tarih ve özgürlük kavramlarının bir ilişki ağı içerisinde açıklanmasını ve bu yolda felsefenin de kendi zamanının gerçekliği içerisinde anlaşılmasını gerekli kılmaktadır. Devlet de bu tarihsel okumada en yüksek toplumsal özgürlüğün kendisini ifade ettiği form olarak karşımıza çıkacaktır.

Yabancılaşan Bireyi Kurtarmak

Taylor ikinci bölümde siyaset ve yabancılaşma ilişkisi üzerinden *Sittlichkeit* kavramının modern toplumlar açısından önemli bir kavram olduğuna ağırlık vermektedir. İnsanlık tarihinde '*polis*'in ölümü ya da '*ancien régime*'in çöküşü gibi büyük dönüşümler, tarihsel formların çatışma, çöküş ve yeni bir gerçekliğin eski gerçekliğin yerini almasıyla bu bölümde açıklanmaktadır. İlk bölümünü ağırlıklı olarak Hegel'in ontolojisine ayıran Taylor, ikinci bölümünde bu ontolojinin kabul edilebilir olmamakla beraber Hegel felsefesinin özerk ancak ötekiyle olanaklı varlığa dair tasarısının modern sanayi toplumlarında hâlen bir umut taşıdığı fikrini işlemektedir. Bu arayışı teknolojiye ve bürokrasiye dayalı kapitalist uygarlığın içerisinde gerilimli bir ilişkide okuyan düşünür, Hegel'in toplum felsefesini bu gerilimi uzlaştırmak için ikinci bölümde yardıma çağırılmaktadır. Bu sentez arayışının bir gereği olarak kapsamlı bir devlet okuması da bu bölümle birlikte okura sunulmaktadır; zira Taylor farklılıklara saygı ve eşit yurttaşlık ikileminde Hegel felsefesini bir çıkış noktası olarak görerek modern bireyin rasyonel iradesini öncelerken kamusal yaşamla uyumlu bir modern *Sittlichkeit* anlayışının gerekliliğini ifade etmektedir. Bir diğer deyişle düşünürün burada yorumu, çağdaş toplum ve devletin tüm kurumlarıyla kendini özdeşleştiren bireyi *polis* ideası üzerinden yeniden inşa ederek Antik Yunan ile birlikte sonsuza

dek öldüğü düşünölen nostaljik bu formu modern siyaset bilimi açısından yeniden gerçek kılmaktır.

Bir komüniteryan çok kültürlölük teorisveni olarak Taylor, Hegelci felsefeyi kültürel aidiyetlerin ön plana çıktığı günümüz toplumlarında yurttaşların kişisel farklılıklarını ortadan kaldıran, toplumdaki alt kimliklerin yok oluşuna sebep olan ekonomik verimliliğe dayalı bir toplumsal yapıda bir direnç noktası olarak görmektedir. Bir yandan topluluk içerisindeki alt kültürleri zayıflatırken diğeryandan her bireye kendi yaşamının efendisi olduğunu tekrarlayarak bireyci bir yaklaşımı teşvik eden bu sistem, toplumsal çözölme bakımından tehlikeli bir konum arz etmektedir. Bu bakımdan Taylor'ın bu eserinde Hegel felsefesinde bulunduğuy temel unsurun *Sittlichkeit* ve bunun kamusal yaşamdaki yabancılaşmayı önleyen işlevi olduğuy açıktır. Kanadalı düşünöreye göre yaşamın gayesi mutluluk ise böyle bir yaşam öncelikle yabancılaşmadan uzak bir düzen içerisinde olanaklıdır ve bunu gerçekleştirebilmek için kamusal yaşama ilişkin normlar insanların özel yaşamlarındaki amaçlarıyla uyumlu nitelikte olmalıdır. Özgürlük gerçek anlamına bu uyum içerisinde, öznel iradeyle nesnel iradenin uzlaştırıldığı yerde çelişkilerden kurtularak ulaşabilecektir.

Taylor'ın Batı toplumlarına dair tespiti artık bu çağdaş demokrasilerin bir sahte uzlaşy görüntüsü yaratmak suretiyle halkın doğrudan karar aldığı izlenimi oluşturarak bizzat yabancılaşmaya sebep oldukları merkezinde yoğunlaşmaktadır. Bu durum Batı toplumlarında yurttaşların genel iradeyle bütünleşmiş bir yaşam sürmeleri yerine çoğunlukla daha küçük etnik-dinsel cemaatlere sıkışmış sınırlı bir yaşamla hayatlarını idame ettirmelerine neden olmaktadır; kendini toplumsal yaşamın gereklerinden olabildiğince soyutlayan kimlik arayışları tam da *Volk*'un çözüldüğü yerde başlamaktadır (s. 153). Birey ile toplum arasındaki çelişkiler arttıkça yabancılaşma da artmaktadır ve bu sebeple çelişkinin arttığı toplumlarda çözölme kaçınılmaz olmaktadır. Bu aşamada Taylor, Hegel felsefesinin liberal-muhafazakâr siyaset felsefesinde konumlandırılmasını da şiddetle eleştirmektedir; zira liberal ya da muhafazakâr düşünce genel olarak bu felsefe içerisinde işey yarar unsurları olarak Hegel felsefesinin bütünlüklü bir biçimde okunmasında yanlışlara ve bu yanlış yorumlamaların entelektüel dünyada basmakalıp bir biçimde tekrarlanmasına neden olmuşlardır. Bu doğrultuda Taylor kimlik politikası meselesine döneminin ekonomik ve toplumsal koşullarına dair çözümlerle eğilmektedir. Kendi kimliğini topluluğun nihai amacından ayırarak kurmaya çalışan birey, düşünöreye göre toplumsal yaşamın çözölmesine sebep olmaktadır. İnsan tüm niteliklerini içerisinde yaşadığı kültürel toplulukla ve dil üzerinden kazanmaktadır, topluluğuna bu kültür üzerinden bağlanmaktadır. Bu

bağlılığın en somut hali de dil üzerinden ve dil üzerinde kolektif yaşama sirayet eden toplumsal pratiklerle gerçekleşmektedir (s. 154).

Bu anlamda o dönemden beri *Sittlichkeit*'a uygun yaşamın uzağına düşen topluluk üyeleri *Mutlak* ile bağın kesilmesine neden olarak evrensel akıldan, kamusal yaşamdan farklı yeni bir insan tipi oluşturmuşlardır. Antik Yunan devletlerinin çöküşünü bununla ilişkilendiren Hegel, Roma İmparatorluğu döneminde Hristiyanlıkla birlikte toplumda güçlenen öteki dünya anlayışını da bu ilkeye aykırı şekilde yaşamının sonucu olarak görmektedir. Bu kapsamda modern yaşamda Yunan *polis*'iyle kaybedilen kamusal yaşam formunu yeniden tesis etmek yeniden bireysel olan ile *Sittlichkeit*'ı bütünleştirerek mümkün olabilecektir; zira insan kendisini ancak bir topluluğun içinde gerçekleştirebileceğinden ötürü kendini tikel bireylerden ayırsa bile "*Volkgeist*"tan ayıramaz. Bu kapsamda Hegel'in "*Hukuk Felsefesi*" eserinin girişinde belirtildiği gibi norm mevcut gerçekliğin içerisinde ve hayal ürünü düşüncelerden hareketle yeni bir toplum ve dünya inşa etme girişimlerine kapılar kapatılmalıdır. Taylor burada bireyciliğe dayalı toplum felsefesinin insanın içerisinde yetiştiği kültürün bir ürünü olduğunu göremediğini ve toplumsal değişim hedefinden kitleleri uzaklaştırdığını ifade etmektedir. Bu açıdan liberal demokratik bir düzlemde gelişen yurttaşlık anlayışının herhangi bir kuruma aidiyeti olmayan, kendi kendine yeten bir kimlik ürettiğini ve ulusal karakterin kazanılmasını engelleyen her kimliğin parçalanmaya neden olarak "*Volkgeist*" fikrini zayıflattığını söylemek mümkündür.

Faydacılığı bireyin toplumla özdeş bir yaşam sürmesi yolunda ciddi bir engel olarak gören felsefi okumasıyla Taylor, faydacılığın insanı makineleştirdiği ve ortak yaşamın kurulmasını engellediğini savunmaktadır. Burada Hegel felsefesinin radikal özerklik fikriyle (Rousseau-Kant) dışavurumcu teoriyi (Herder) birleştiren bir rol oynadığını savunan Taylor, kültürel, dilsel ve mezhepsel farklılıklar üzerinden kendini tanımlayan alt kimliklerin aslında müşterek bir amaca sahip olması gereken modern toplumun parçalanmasına neden olduklarını vurgulamaktadır (s. 187). Buna karşı bir çözüm geliştirmeye çalışan hükümetlerin yoksullukla savaş programları, zorunlu iskân veya asimilasyon politikalarının Batı toplumlarında yabancılaşmayı daha da arttırarak parçalanmaya katkıda bulunduğuna değinen Kanadalı düşünür, tüm bu uygulamaların merkezi otoritelerin bu gruplar üzerinde baskı arttırmasına ve baskı gören kesimlerin de politik tanınma ya da hak taleplerini hükümetlere sert şekilde dayatmasına neden olduğunun altını çizmektedir.

Burada Taylor'un sıklıkla 1789 Fransız Devrimi ile 1968 Öğrenci Hareketleri'ni üstü kapalı da olsa yıkıcı iki eylem olarak konumlandığı bir alt metne rastlamak mümkündür. Bunu

yaparken Jakobenlerin iktidarındaki 'Terör Dönemi'nde gerçekleştirilen sert politikalar ile 68 Mayıs'ındaki gençlik hareketlerinin protestolarını birlikte ele alan yazar, 'ancien régime' kurumlarının yıkılmasının modern devletin oluşumuna hizmet etmesine benzer şekilde günümüz krizinden de yeni kurumlar ve iş birliği ile çıkılabileceğini ifade etmektedir. Böyle bir toplumda artan kültürel talepler karşısında dayatmacı anlayışların geride bırakılmasını ve her grubu içine alacak ortak karar mekanizmaları oluşturulmasını öneren Taylor demokrasinin ve toplumsal bütünlüğün ancak bu şekilde olanaklı olduğunu ifade etmektedir.

Bununla birlikte bu analizin sonucunda ortaya konan sav, bir hazır formül olarak görülmemelidir. İkinci bölümün sonunda *Sittlichkeit* kavramının her toplumda farklı bir aşamada anlamını bulacağını savunan yazar, *Sittlichkeit* düşüncesine anayasal tasarımları da ekler. Aydınlanma düşüncesindeki anayasal tasarımı mekanikçi ve sığ bir görüş olarak eleştiren Hegel'in tek bir anayasanın her topluma uygulanamayacağı fikri de Taylor'a bu aşamada eşlik eder; zira her toplumun kendi *Sittlichkeit*'i ile özdeşleşme hızı, gelişim düzeyi ve koşulları farklı şekilde cereyan eder. İnsan kendi çağını "Hukuk Felsefesi"nde belirtildiği gibi aşamayan bir varlıktır. İnsan devletin salt insan iradesi üzerinden değil *Geist*'tan doğup yayıldığını ve bu düzenin aklın cisimleşmesi olduğunu anladığında felsefe de görevini rasyonel devleti kavrayarak tamamlayacaktır.

1968 Hareketi ve Avrupa için Hegel

Taylor'a göre ileri endüstri toplumlarındaki bireylerde karakterleşmiş faydacı tutum, bir yandan Hegel'in sentezinin başarısız olmasına neden olurken filozofun toplum tasavvurundaki yurttaşlık idealinin mevcudiyetini sürdürmesini engelleyememiştir. Diğer bir ifadeyle 1960 ve 1970'li yılların protest ikliminde Hegelci toplum tasavvuru, her şeye karşın çağdaş toplumlardaki yurttaşların devletle ilişkilerinde bir umut barındırmaktadır. Modern özgürlük algısının gelişiminde Hegel'i önemli bir uğrak olarak gören Taylor, başta Marx ve Nietzsche olmak üzere doğa ve özgürlüğü uzlaştırmayı hedefleyen birçok felsefenin kökeninde Hegel'in olduğuna işaret etmektedir. Örneğin Genç Marx'ı Hegel'deki toplumsallaşma arzusunun mirasçısı olarak gören Taylor, Marx'ın yabancılaşma sorununu *Geist*'tan insana geçiş yaparak ele aldığını bu bölümde vurgularken komünizm fikrinin de bu girişimin bir karşılığı olarak ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bununla beraber Taylor, Bolşevik Devrimi'nden verdiği yıkıcı örneklerle Marksizmi özgürlüğün gerçekleştirilmesinde bir seçenek olarak görmediğini farklı pasajlarda okuyucuya belirtmektedir.

Bu bakımdan üçüncü bölüm Taylor'ın temel tezini o dönemle ilgili başta 68 Hareketi olmak çağdaş felsefe bakımından ortaya koyduğu bölüm olarak ortaya çıkmaktadır. Sovyet tecrübesi, öğrenci hareketleri, Vietnam İşgali'ne karşı gelişen savaş karşıtı protestolar, Latin Amerika halklarının sosyalizmi tecrübe etmeleri, Afrika ile Asya'daki antiemperyalist mücadeleler ve başta Fransa olmak üzere Avrupa'da Marksizmin öne çıkması karşısında Hegel bu "yıkıcılığın" önüne geçebilecek yegâne düşünür olarak öne çıkarılmaktadır. Buna gerekçe olarak '68 eylemlerindeki eşitlik, adalet veya çevreye dayalı tüm taleplerin karşılığının özgürlük olduğunu ve mutlak özgürlük savunusunun Hegel'de zaten büyük oranda tartışılarak modern düşünceye kaynaklık ettiğini savunan Taylor, toplumsal krizden çıkış için gerekli felsefi birikim için Hegel'in hâlâ temel bir düşünür olduğunu düşünmektedir. Burada Taylor'un temel motivasyonunun öğrenci ve işçi hareketleriyle birlikte Batı Marksizminin kıtadaki yükselişi ve Avrupa toplumlarının sosyalist kutba kaymasına karşı bir çözüm geliştirmek olduğu ve bu çözümün de tüm alt gruplara karar alma mekanizmalarında yer veren bir toplumsal düzeni tesis etmekten geçtiği söylenebilir.

Bölümün sonunda Taylor, felsefe tarihindeki tartışmalara ağırlık verirken modern özgürlük anlayışının oluşmasında Hegel felsefesinin oldukça önemli bir katkı yaptığına değinerek özerklik ile dışavurumculuk unsurlarını uzlaştırma yolundaki tüm çağdaş felsefi girişimlerin Hegel felsefesine dönmek zorunda olduğuna işaret etmektedir. Köklerini Herder'den alarak Hegel'de somutlaşan bu talep 20. yüzyıldaki birçok felsefi akıma da farklı yönlerden tesirde bulunmuştur. Örneğin fenomenolojiyi de özgürlük sorununa bağlı olarak ele alan Taylor, bunun yanında çağdaş dil kavrayışlarının yolunu açan geleneğin temsilcisi olarak da Hegel'i görmek gerektiğini burada ortaya koymaktadır (s. 262). Toplumsala ilişkin tüm çözümler ve bunu dil felsefesine odaklanarak yapan tüm girişimlerin özgürlük yolunda bir sorun olarak anlama odaklandığı okuyucuya verilmektedir.

Sonuç

Gerek antik gerek modern dönemdeki özgürlük anlayışının siyasal ve toplumsal gelişmelerden bağımsız okunamayacağını savunan Taylor, özgürlük meselesini bireyin kendi başına kalarak çözebileceği veya sınırsız bir özgürlük düzleminde hareket edebileceği bir kavram olarak görmediğini eser boyunca ifade etmektedir. Bu yönüyle gelişmiş kapitalist toplumlardaki tüm yurttaşların demokratik katılımı bakımından Hegel'in felsefesini değerli görmek ve filozofun modern devlette yurttaşlık konusundaki araştırmalar için güncelliğini koruduğunu okuyucuya

göstermek son derece değerlidir. Bununla beraber Taylor'ın eserinde sıklıkla işaret ettiği soyut ve kozmopolit ideallerle temel savının altını boş bıraktığını söylemek olasıdır; zira okuyucu eser sonuna dek toplumsal bütünleşmede bir eksiklik olduğunu okumakla beraber toplumsal parçalanma ya da etnik veya milliyetçi politikalar konusunda somut bir çözüm önerisi beklemektedir. Kültürel çoğul bir ortamda toplumsal çözümü çokkültürcülüğe dayalı politikalarda görmeyen yazar, Batı toplumlarında mevcut iktidarların alt kültürlerle ilişkilerinde ne yapmaları gerektiğinden ziyade neleri yapmamaları gerektiğini göstererek kitabın amacı konusunda yeterli bir sav ileri sürdüğünü düşünmektedir. Hegelci sentezin toplumsal krizi sona erdirmek adına güçlü bir tesiri olacağına dair bu iddia, Taylor'ın bu felsefi sisteme dair ontolojik ve politik eleştirilerinin arasında büyük oranda kaybolmaktadır.

Akademik kimliğinin yanı sıra aktif siyasetin içerisinde de yer alan ve uzun bir dönem Kanada Yeni Demokratik Partisi (N.D.P.)'nin başkan yardımcılığı görevini üstlenen Taylor'a göre bu sentez girişiminin modern toplumlarda geçerliliğini yitirme sebebi daha çok üretime dayalı verimliliğin ve bireysel yaşam standartlarının sanayi toplumları açısından toplumsal yaşama uyum yerine bireyselliği ön plana çıkartması ve bundan dolayı topluluk aidiyetini aşındırmasıdır. Burada bir tespit olarak kapitalist uygarlıklarda bireyci tutumların yerleşmesinin, ötekini tanıyarak toplumsallaşacak bireyi ve bu tanımayı sağlayacak Hegelci "*Anerkennung*" (tanınma) kavramını yok ettiğini satır aralarından çıkarmak mümkündür. Burada birey ile toplumsal ilişkiler arasındaki güçlü bağı vurgulayarak liberal bireyciliği komüniteryan bir yönden eleştiren Taylor'ın belki de net şekilde okuyucuya gösterdiği nokta modern toplumun öz bilinç olmaya olanak vermeyen karmaşık yapısında her grubun etnik, dinî veya cinsel topluluğu içerisinde kendi kabuğuna çekilerek modern bir *Sittlichkeit* inşasını baştan olanaksız hale getirmesidir. Ekonomik olarak sürekli büyümeye odaklı sanayi toplumuyla *polis* yurttaşlığı arasında tarihsel bir süreklilik kurarken nostaljik bir yoruma kaçmamaya özen gösteren yazara göre faydacılığın her noktasına nüfuz ettiği bu toplumsal yaşam, kişisel beklentilerin yanında yaşam standartlarını da arttırarak bireyin toplumsal bir varlık olduğu bilinciyle hareket edememesine neden olmaktadır. Bu aktarımların ışığında özerklik ile toplumsallık arasındaki hassas dengede kurulacak yurttaşlığın gerekliliğinin altını çizen Taylor'a göre *Sittlichkeit* sorununa çağdaş felsefede verilen mevcut yanıtlar kabul edilebilir değildir; ancak kavram hakkında modern toplumu açmazdan kurtarmak için yapılan sorgulamalar sorunun çözümü yolunda yol göstericidir.

Kitabın, temas ettiği konu, kavram ve düşünür çeşitliliği bakımından siyaset felsefesi okumalarına dair önemli bir içeriğe sahip olduğu kuşku götürmezdir. Prometheus'tan

Hölderlin'e, Leninist parti teorisinden Wittgenstein'a dek birçok düşünür, kavram ve konuya sürekli göndermelerde bulunduğundan yazarın gerek çevirmenin gerek okuyucunun işini metin bakımından zorlaştırdığı ifade edilebilir. Bu yönüyle "*Hegel ve Modern Toplum*" bu felsefeye aşina olmayan ve bu dar patikaya ikinci elden okumalarla giriş yapanların oldukça zorlanacağı türden bir eserdir. Buna karşılık Taylor'ın bu kavramsal zorlukları Hegel felsefesine sıklıkla dönerek açıklaması Württembergli filozofu bütünlüklü bir şekilde anlamak isteyenler için oldukça başarılıdır. Bu yönüyle eserin başta toplum felsefesi olmak üzere Hegel'i ilk elden okumaya hazırlık yapan veya bu okumaları halihazırda yapmış kimseler için önemli bir yardımcı kaynak işlevi gördüğü ifade edilebilir. Bununla beraber Taylor'un bu eserinin önceki eserinin kısaltılmış hali olduğundan ötürü kaynakça bakımından sınırlı kaldığı görülmektedir; ancak yazar eserin sonunda yer verdiği ileri okuma önerileriyle Hegel felsefesinde derinleşmek isteyenlere büyük oranda yardımcı olmaktadır. Çeviri konusuna da değinmek gerekirse çevirmenin bazı kavram seçimlerinin (*modern öznellik devrimi, homojenleştirme, dışavurum, dışavurumsal öznellik, içgörü sunma, bütünsel özyaratım* vb. gibi) eserin okunmasını zorlaştırdığı bölümler bulunmaktadır. Kitap, içeriği ve ele aldığı konuların genişliği açısından felsefe, sosyoloji ve siyaset bilimi alanında akademik çalışma yapanlara büyük oranda hitap etmektedir. Kitabı bütünlüklü şekilde değerlendirebilmek zor olsa da tüm bunlar göz önüne alındığında kitabın hitap ettiği kitleye erişme bakımından amacına ulaştığı ve Hegel'i güncel siyaset teorisi üzerinden çalışmak isteyenler için de önemli bir rol üstleneceği ifade edilebilir.

ORCID ID

ÇAĞATAY ŞAHİN

<https://orcid.org/0000-0002-6184-5053>

Declaration of Conflicting Interests

The author declared that there were no conflicts of interest with respect to the authorship or the publication of this article.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar bu makalenin yazarlık veya yayımlanmasına ilişkin olarak hiçbir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.